

MARIA BITIRI

PALEOLITICUL ÎN ȚARA OASULUI

studiu arheologic

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE
ÎN ȘTIINȚELE SOCIALE ȘI POLITICE

ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE A R.S.ROMÂNIA

Institutul de Arheologie

BIBLIOTECA DE ARHEOLOGIE

Seria complementară

1

MARIA BITIRI

PALEOLITICUL ÎN ȚARA OĂȘULUI

- Studiu arheologic -

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ÎN ȘTIINȚELE SOCIALE
ȘI POLITICE

București - 1972

PALEOLITICUL ÎN ȚARA OAȘULUI

- Studiu arheologic -

Cuvînt înainte	p.7-8
Introducere	9-11

PARTEA I

I. Istoricul cercetărilor	12-14
II. Cadrul natural, precizări stratigrafice și cronologice	15-28
III. Locuiri paleolitice	28

1. Bixad, p.28; 2. Boinești, p.30; 3. Remetea-Șomoș I, p.36; 4. Remetea Șomoș II, p.41; 5. Călinești I, p.44; 6. Călinești II, p.48; 7. Călinești III, p.52; 8. Călinești IV, p.53; 9. Dealul Pustiu, p.55; Cercetări de suprafață, mici sondaje, p.56; Tîrșolt, p.57; Coasta Remetei, p.57; Racșa - comuna Orașu Nou, p.58; Orașu Nou-Vii, p.58; Orașu Nou-Bosorcani, p.59; Medieșu Aurit, p.60; Călinești-Hurca, p.61; Călinești-Lechința-Goroniș, p.61.

PARTEA a II-a

Inventarul litic	63
Boinești - nivelul I (inferior), p.63; Boinesti-nivelul II (mijlociu), p.67; Boinesti,nivelul III (superior), p.69; Remetea-Șomoș I, nivelul I (inferior), p.73; Remetea-Șomoș I, nivelul II (mijlociu), p.75; Remetea-Șomoș I, nivelul III (superior), p.77; Remetea-Șomoș II, nivelul I (inferior), p.80; Remetea-Șomoș II, nivelul II (mijlociu), p.81; Remetea-Șomoș II, nivelul III (superior), p.82; Călinești-sondaje, p.83; Călinești I, nivelul I (inferior), p.84; Călinești I,	

nivelul II (superior), p.86; Călinești II, p.89;
Călinești III, p.93; Călinești IV, p.95; Turu-
lung-Dealul Pustiu, p.97.

PARTEA a III-a

Cîteva probleme privind dezvoltarea culturilor paleolitice din Depresiunea Țării Oașului	98 - 121
Rezumat (l.franceză)	122- 137
Note	138 - 144
Abrevieri	145 - 146

În dezvoltarea studiilor arheologice din țara noastră ultimii douăzeci de ani reprezintă o etapă decisivă. Înmulțirea și diversificarea șantiierelor în măsuri niciodată cunoscute înainte, creșterea numărului cercetătorilor și perfecționarea tehnicilor de lucru, pe teren și în laborator, planificarea investigațiilor și explorarea sistematică a teritoriului, au creat condițiile unei înfloriri fără precedent a cunoștințelor despre trecutul depărtat al patriei, îmbogățind colecțiile muzeale și prilejuind publicații al căror număr și a căror calitate constituie pentru noi toți un temel de mândrie.

În legătură cu publicațiile, există însă și un motiv de preocupare, în sensul că față de ritmul în care se succed și se acumulează contribuțiile, posibilitățile de valorificare a lor pe calea tiparului au rămas în urmă. Cele 18 monografii apărute până astăzi în "Biblioteca de Arheologie" (alte două, închinată Histriei, sînt și ele de adăugat la aceeași serie), cele patru organe periodice ale Institutului de Arheologie din București (fără a mai vorbi de publicațiile institutelor din Cluj și Iași sau de anuarele unui mare număr de muzee județene) abia pot ține pasul cu producția în continuă creștere a specialiștilor izolați sau a colectivelor de cercetare.

În aceste condiții sînt de salutat cu căldură înțelegerea și spiritul de colaborare vădită de Centrul de Documentare și Informare al Academiei de Științe Sociale și Politice, care, la propunerea Institutului de Arheologie, a acceptat să asigure publicarea în bune condiții a unui nou șir de monografii, din care prima - Paleoliticul din Țara Ouașului, de Maria BITIRI - se înfățișează astăzi publicului. Noua serie poartă numele de "complementară", în sensul că nu înlocuiește ci întregește Biblioteca de Arheologie, publicată în continuare de Editura Academiei. Pe această cale nădăjduim să scurtăm sensibil perioada de așteptare la care erau supuse lucrările de arheologie pînă la tipărire, oferind autorilor o satisfacție legitimă și tuturor specialiștilor o posibilitate de informare rapidă.

De reușita aceastei prime experiențe depind, de altă parte, o serie de inițiative menite să contribuie și ele la îmbunătățirea condițiilor de lucru ale cercetătorilor și la valori-

ficarea neîntârziată a rezultatelor. Balusrea pe noi baze a publica-
ției întrerupte: Materiale și Cercetări arheologice, tipărirea la o
dată apropiată a Repertoriului arheologic, sînt numai două din pro-
iectele ce ne rețin atenția.

Pînă atunci, aducînd mulțumirile noastre Centrului de
Documentare și Informare pentru sollicitudinea arătată, mulțumind și
Editurii Academiei pentru tot ce a făcut și va mai face pentru pres-
tig'ul arheologiei românești de azi și de mîna, îmi exprim nădejdea
că în anii ce vin, și cu concursul nostru al cuturilor, aceasta va
cunceaște izbînzii pe care astăzi abia le putem întrevădea.

D.M.Pippidi

Directorul Institutului de Arheologie
al Academiei de Științe Sociale și
Politice

CUVÎNT ÎNAINTE

Dorința de cunoaștere a trecutului îndepărtat și a activității primilor locuitori ai Țării Oașului, care se bucură de atîta faimă prin pitorescul regiunii, frumusețea și originalitatea portului și obiceiurilor, ne-a îndemnat la căutări asidue în vederea scoaterii la lumină, din pămînt, a documentelor ce atestă popularea din vremuri străvechi a acestui mic colț de țară. Materialele descoperite și studiate de noi sînt modeste obiecte de piatră cioplită- unelte și armele oamenilor paleolitici. Sperăm însă ca ereditatea acestor documente să nu influențeze și să nu îndepărteze cititorul de la lectura unei lucrări de istorie străvechi, pe care am încercat să o redactăm cît mai accesibilă și antrenantă, prin punerea în vedere a diferitelor laturi ale vieții omului și mediului înconjurător. Evident, nu lipsesc părțile descriptive ale materialului documentar, așa cum dintr-o lucrare de istorie nu lipsesc documentele scrise. Toate însă au fost în așa fel întocmite, încît să asigure baza concluziilor noastre.

Cercetarea paleoliticului în Țara Oașului este departe de a fi încheiată, lucrarea de față reprezentînd doar o primă etapă în această cercetare și o mică verigă din lanțul căutărilor noastre în vederea descoperirii și identificării celor mai vechi locuitori ai teritoriului României.

Lucrările au început din inițiativa și sub conducerea regretatului G.S. Nicolăescu-Plopșor, șeful secției de paleolitic a Institutului de Arheologie din București. De la bun început, în munca noastră am beneficiat de sprijinul și concursul Muzeului de Istorie din Baia Mare, prin: Elena Covaci, Maria Luțas, Octavian Bandula și Aurel Socolan și al celui din Satu Mare, prin Tiberiu Bader, cărora le mulțumim și pe această cale. Aducem de asemenea mulțumirile noastre Doinei Ignat (absolventă a Facultății de Istorie din București în 1960), pentru participarea la prima noastră campanie de săpături la Boinești. Mulțumim de asemenea colaboratorilor de la Institutul de Arheologie pentru executarea materialului ilustrativ, care însoțește lucrarea și anume Regretaților Pamfil P. Polonic și Mariana Păunescu; de asemenea lui Jean Udrescu, Elerei

Becheș, Eusebiu Mironescu, Marin Ionescu, Gheorghe Dumitru și Scarlet Nicalaie.

Lucrarea reprezintă textul îmbunătățit al tezei de doctorat susținută la Instituțul de Arheologie al Academiei de Științe Sociale și Politice a R.S. României, sub conducerea prof. dr. doc. Vladimir Dumitrescu, la 18 decembrie 1970. Pentru amabilitatea de a fi preluat conducerea lucrării în urma decesului primului conducător, regretatul C.S. Nicolăescu-Plopșor, pentru îndrumările și sprijinul acordat până la definitivarea lucrării îi aducem și pe această cale, prof. Vladimir Dumitrescu, mulțumirile noastre cele mai călduroase.

INTRODUCERE

Lucrarea de față reprezintă încercarea de a prezenta diferitele probleme ale paleoliticului dintr-o zonă restrânsă, cu stabilirea legăturilor ce se pot face cu regiunile vecine. Pentru aceasta s-a pornit de la cunoașterea unei singure așezări, descoperită la Băinești¹ în 1957 de către regretatul prof.C.S. Nicolăescu-Plopșor.

Investigațiile sistematice și săpăturile reluate în 1960 și continuate în decursul a opt campanii de lucru (1960, 1962-1967, 1969) efectuate cu fondurile și de multe ori cu participarea unora din membrii muzeelor de la Baia Mare și Satu Mare, au avut drept rezultat descoperirea și cercetarea mai multor așezări paleolitice cu unul sau mai multe niveluri de locuire, precum și identificarea prin recunoașteri de suprafață a unor noi stațiuni.

Din punct de vedere geografic, în atenția noastră a intrat teritoriul Depresiunii intramontane Oaș, caracterizat de I.Velcea ca o „unitate naturală bine individualizată delimitată de zonele înconjurătoare, cu condiții de relief, pedoclimatice și de vegetație specifice”². Din cercetările de pînă acum reiese că zona a fost ocupată pentru prima oară de colectivități primitive purtătoare ale unei culturi de aspect musterian tîrziu, urmate de altele aurignaciene și gravettiene.

Deși preocuparea pentru studierea paleoliticului în această parte a țării este de dată relativ recentă, într-un capitol succint al acestei lucrări am prezentat istoricul cercetărilor, cu specificarea obiectivelor descoperite și încadrarea lor culturală.

Cîteva relații privind condițiile naturale, poziția geografică a depresiunii, relieful ei variat, închis de Carpații Orientali, succesiunea depozitelor geologice care o alcătuiesc, cu insistențe asupra depunerilor cuaternare care includ dovezile de locuire paleolitică, fac obiectul altui capitol.

Pentru posibilitatea precizării unor anume puncte de vedere cu privire la vîrsta diferitelor etape de locuire paleolitică în Depresiunea Oaș, aducem mulțumiri și pe această cale, cercetătorului principal H.Asvadurov de la sectorul de paleopedologie al Insti-

tutului geologic din București, care a avut amabilitatea de a face unele observații privind stratigrafia secțiunilor de la Boinești, Remetea și Călinești și de a fi făcut analizele pedologice necesare. De asemenea mulțumim cercetătoarei Ștefana Roman de la același Institut și cercetătorului M. Cîrciumaru de la Centrul de Științe Sociale din Craiova al Academiei de Științe Sociale și Politice, care au făcut analizele de sporopolen.

În vederea stabilirii provenienței diferitelor roci care au stat la baza prelucrării uneltelor descoperite în așezările noastre au fost necesare unele analize mineralogice. Acestea s-au efectuat în laboratorul Institutului politehnic „Gh. Gheorghiu-Dej” din București, prin amabilitatea prof. I. Manilici, căruia îi mulțumim și pe această cale.

Pentru documentarea detaliată a cititorului am socotit necesar să prezentăm fiecare așezare în parte, descriind pe straturi principalele materiale descoperite și condițiile lor de depunere, materia primă din care au fost cioplite, vetrele de foc, ca și observațiile ce s-au putut face prin studierea lor.

Într-un capitol special am descris pe larg piesele caracteristice descoperite în fiecare strat de cultură, pe așezări.

Pe baza acestor materiale în capitolul de încheiere am încercat să definim principalele etape de locuire a Depresiunii Oaș în paleolitic, locul și rolul fiecăreia în paleoliticul de pe teritoriul României și zonele înconjurătoare, discutînd, în limita posibilităților, originile culturilor și aria lor de răspîndire.

Ideea studierii paleoliticului din țara noastră pe zone restrînse, ca și elaborarea unor lucrări mai ample în care să se prezinte rezultatele unor astfel de cercetări, se dovedește a fi deosebit de utilă, avînd în vedere că, datorită condițiilor fizico-geografice specifice și a formelor de relief variate ale teritoriului României, diferitele etape de locuire și culturile paleolitice nu sînt uniforme răspîndite și nu au același caracter. Numai prin definirea specificului locuirilor paleolitice de pe Valea Bistriței, din Oaș și Banat, de pe terasele Prutului și în ultimul timp din zona Porților de Fier, prin stabilirea asemănărilor, dar mai ales a deosebirilor dintre aceste zone, se constată că ele reprezintă doar cîteva mici insule în cercetarea diversității paleoliticului din țara noastră și că sîntem încă departe de a ne crea o imagine completă asupra acestei epoci, pe întreg teritoriul României.

Dacă preocuparea pentru cercetarea paleoliticului în această parte a țării este relativ recentă, Depresiunea Oaș ca unitate fizi-

co-geografică a constituit obiectul mai multor studii (separate sau în cadrul unor teme mai largi) în care geologi, geografi pedologi, etc., și-au spus cuvântul cu privire la condițiile de formare a depresiunii și structura ei geologică, relief, climă, soluri etc.

Primele cercetări privind identificarea cadrului natural al depresiunii s-au întreprins încă în secolul trecut. O etapă importantă în dezvoltarea acestora o constituie perioada din ultimii 10-15 ani, când au apărut mai multe lucrări, între care în mod special, se remarcă Neogenul în bazinele externe ale Munților Apuseni, unde Mircea Păucă a adus o serie de precizări importante de ordin geologic și paleogeografic³.

Studiile de sol întreprinse pentru întocmirea Monografiei geografice a României au cuprins și zona de nord-est a țării, cu care prilej s-a stabilit că „... din punct de vedere al raionării pedogeografice, Depresiunea Oaș aparține domeniului central european, sub-provincia panonică, zona solului brun de pădure”⁴. Precizări asupra structurii și originii învelișului de sol, au fost aduse cu alt prilej de H. Asvadurov și colaboratorii săi într-o serie de studii pedologice⁵.

Existența în Oaș a formațiunilor vulcanice și a solului brun de pădure cu o aciditate sporită, explică lipsa resturilor faunistice din așezările paleolitice care în alte condiții se păstrează și ajută cercetării multilaterale a acestui domeniu.

În contextul lucrării Carpații sud-estici, V. Mihăilescu se oprește și asupra Depresiunii Țării Oașului, privind-o ca pe o unitate geografică închisă cu relief variat⁶. Cu totul special însă, I. Velcea a întocmit o lucrare amplă cu tematica axată pe studierea geografiei fizice și economice a Țării Oașului, aducând precizări importante cu privire la diversitatea elementelor fizico-geografice și importanța lor în definirea unității acestui teritoriu⁷.

Toate aceste lucrări ne-au fost de un real folos în înțelegerea trecutului geologic și specificului fizico-geografic al Depresiunii Oaș, care s-a dovedit a fi constituit un vechi leagăn al locuirilor umane pe teritoriul României.

PARTEA I

ISTORICUL CERCETĂRILOR

Primele cercetări paleolitice în Țara Oaşului au fost întreprinse de către Marton Roska în anul 1928, la Bixad unde, prin investigații de suprafață și mici sonde a cules o serie de piese litice pe care le-a atribuit acheuleanului și micoquianului⁸. Interpretarea dată a constituit obiectul multor discuții și controverse, fără ca cineva să fi încercat să facă și alte verificări de teren sau săpături în perioada respectivă, astfel că cercetările lui Marton Roska au rămas izolate; au însă meritul de a fi pus pentru prima oară problema existenței resturilor paleolitice în această parte a țării.

În 1957, deci după aproape trei decenii, prof. C.S. Nicolăescu-Plopșor a reluat cercetările în Țara Oaşului, în colaborare cu Muzeul din Baia Mare. Pentru început, a trecut la verificarea vechilor puncte semnalate de Marton Roska în jurul Bixadului, după cum și a altor locuri din împrejurimi și cu acest prilej a descoperit așezarea de la Boinești (fig.1/2). În anii ce au urmat, cercetările paleolitice s-au concentrat pe Valea Bistriței, zonă ce avea să fie cuprinsă de Lacul de acumulare al Hidrocentralei de la Bicaz; în felul acesta, continuarea săpăturilor la Boinești, n-a mai fost posibilă.

Cercetările întreprinse în această zonă au scos la iveală numeroase așezări paleolitice cu probleme culturale specifice părții răsăritene a României. Descoperirile de pe Valea Bistriței, alături de identificarea primei așezări sigure în Oaş, care dezvăluia aspecte intrucîtva diferite (ca și cele din Banat și peșterile carpatice), au creat premisele ipotezei, potrivit căreia - paleoliticul în România a cunoscut aspecte culturale variate. Astfel s-a conturat planul cercetării paleoliticului nostru în două faze, și anume: întâi, cercetarea amplă, pe zone fizico-geografice distincte pentru cunoașterea aprofundată a diverselor aspecte culturale, aria lor de răspîndire, legături etc., urmînd ca în a doua etapă să se poată întocmi o lucrare mai amplă, care să cuprindă toate problemele legate de apariția și dezvoltarea societății umane paleolitice pe terito-

riul României. Ulterior s-au conturat câteva teme de cercetare a unor teritorii restrânse, între care și aceea a paleoliticului din Țara Oașului, eșalonate pe circa zece campanii.

În 1960, noi am reluat săpăturile în așezarea de la Boinești, inițind de la început și o serie de cercetări de suprafață în împrejurimi, care de-a lungul anilor s-au dovedit a fi rodnice (fig. 1/1-17). În timpul unor astfel de cercetări, în 1962, am descoperit mai multe piese de silex și obsidiană pe locul numit "Coasta Remetei", deasupra carierei de piatră aflată între satele Boinești și Remetea. Câteva sonde cu suprafețe reduse, situate în diferite puncte ale dealului, n-au dus la identificarea unui strat de cultură care să merite săpături mai extinse. În același an, am cercetat mai multe dealuri din preajma Remetei Oașului, cu care prilej am descoperit câteva așchii mărunte de silex și obsidiană pe dealul Șomoș. Un prim sondaj, cu o suprafață redusă, deschis imediat pe locul respectiv, a dus la identificarea celei de-a doua așezări cu trei niveluri de locuire (musterian, aurignacian și gravettian), așezare ce a devenit cunoscută ulterior în literatură de specialitate sub denumirea de "Șomoș I".

La nord-est de Șomoș I, pe un umăr terasiform al Șomoșului, s-a descoperit cea de-a doua așezare de la Remetea, pe care am denumit-o „Șomoș II”.

Prin săpăturile inițiate aici în 1963 și 1964 s-au identificat trei niveluri de locuire, primul atribuit musterianului, cel de al doilea aurignacianului mijlociu, iar ultimul (distrus aproape în întregime de lucrările agricole) gravettianului.

În septembrie 1964, după încheierea săpăturilor în așezările Șomoș I și Șomoș II, am inițiat cercetări de teren în preajma comunei Călinești, unde, după informațiile primite de la localnici, pe dealul cunoscut sub denumirea de „Bocoghița”, devenit mai târziu „Călinești I”, am descoperit numeroase lame, așchii, diferite tipuri de unelte și nuclee cioplite din opaluri, silexuri și obsidiană, răspândite pe toată suprafața dealului. La Crămănari, o culme mai joasă, aflată între Călinești și Boinești, am descoperit o serie de silexuri de o factură deosebită și în amestec cu numeroase cioburi de culoare roșcată, dovadă a existenței unei așezări neolitice. În campaniile din perioada 1965-1969, am săpat la Călinești I și am întreprins noi cercetări de suprafață, identificând alte trei așezări paleolitice cu unul și două niveluri de locuire, după cum urmează : Călinești I, cu două niveluri, primul documentînd o locuire din aurignacianul mijlociu, cel de al doilea din gravettianul

timpuriu; Călinești II, cea mai bogată așezare cu un singur strat de cultură, atribuit aurignacianului mijlociu; Călinești III, de asemenea cu un singur nivel de locuire, ce atestă gravettianul superior; Călinești IV, așezare gravettiană, distrusă în întregime prin lucrările agricole și eroziune, existența ei fiind documentată prin descoperirea mai multor silexuri la suprafață și în săpăturile inițiate în 1966.

La o sezișare primită din partea Muzeului din Satu Mare în 1966, am întreprins cercetări de verificare pe Dealul Pustiu (Pusztáhegy) din raza comunei Turulung în Cîmpia Someșului. Deși teritorial ne aflăm în afara zonei Depresiunii Oaș, care intra în primul rând în preocupările noastre, descoperirea gravettianului de aici s-a dovedit a fi foarte interesantă, prin ea putîndu-se stabili o serie de legături cu paleoliticul din zonele vestice. Așezarea fiind situată pe coama unui deal mult erodat, a fost parțial distrusă; prin săpăturile efectuate în 1966 și 1967, s-au recuperat suficiente materiale pentru încadrarea ei culturală și precizarea existenței unui singur nivel de locuire.

O campanie mai intensă de cercetări de suprafață a fost organizată în 1967, cînd, în diferite puncte din preajma comunelor Orașu Nou, Medieșu Aurit, Tîrșolt, Călinești-Lechința, am descoperit unelte de piatră și deșeuri de prelucrare. O serie de sondaje deschise pe loc, ca și cele din vara anului 1969, n-au dus însă la identificarea unor noi așezări care să impună săpături mai ample. Rezultatele lor vor fi prezentate mai jos într-un subcapitol special, intitulat Cercetări de suprafață și mici sondaje.

În 1969, odată cu încheierea primei faze în cercetarea paleoliticului din Depresiunea Oaș, am făcut o cercetare de suprafață și am deschis cîteva sondaje pe dealul Bușagului, comuna Truții Măgherauși, la 11 km NV de orașul Baia Mare. Cu acest prilej am trecut în depresiunea cu același nume, descoperind prima așezare paleolitică cu două niveluri de locuire (aurignacian inferior și gravettian) și prin aceasta, avînd în vedere similitudinea materialelor descoperite cu cele aflate anterior în Oaș, se stabilesc legăturile comunităților primitive de aici cu zonele sudice⁹.

Cercetările viitoare vor fi în măsură să extindă aria descoperirilor paleolitice din Oaș, care acum cuprinde în principal partea centrală și de sud-vest, și să completeze cunoștințele actuale privind etapele de locuire, extinderea și legăturile culturale ale populațiilor de aici cu regiuni înconjurătoare.

CADRUL NATURAL, PRECIZARI STRATIGRAFICE
ȘI CRONOLOGICE

Trăind într-o epocă ce avea să devină, așa cum o caracteriza Fr. Engels, „... temelia întregii dezvoltări superioare de mai târziu”, omul paleolitic a întâmpinat și a învins prin muncă și priecere mereu crescândă, cele mai mari greutăți impuse de natură. Dificultățile erau create de pronunțatele variații de climă ce au caracterizat cuaternarul în general și, în funcție de acestea, variațiile în timp și spațiu de floră și faună, prima aflată într-o permanentă schimbare, cea de-a doua, în repetate migrațiuni¹⁰.

Cum adăpostul și hrana au constituit problemele de căpetenie ale colectivităților primitive tot mai numeroase, pe măsura trecerii timpului, descoperirea dobândirii focului pe cale artificială în paleoliticul mijlociu, ca și construirea unor locuințe primitive¹¹, le-a dat posibilitatea să se deplaseze mai ușor de la un loc la altul, în căutarea unor zone cu condiții prielnice dezvoltării plantelor și bogate în vînat.

Prin poziția ei, Depresiunea Oaș pare a fi întrunit astfel de condiții, avînd în vedere numeroasele dovezi de locuire din paleoliticul mijlociu și superior, descoperite pînă acum.

Situată la extremitatea nord-vestică a României, la contactul dintre Cîmpia Someș-Tur și Munții Oaș - Gutii, Depresiunea Oaș reprezintă o unitate naturală pe jumătate închisă, străjuită de un relief înalt ce a favorizat dintotdeauna un climat continental moderat, favorabil dezvoltării pădurilor mixte.

După criteriile fizico-geografice concrete, I. Velcea apreciază suprafața Depresiunii Oaș la 614 km². Într-un spațiu relativ restrîns, Oașul cuprinde o rețea bogată de lunci, formate de râurile Tur, Talna, Valea Albă, Pîrful Rău și Lechincioara, toate ocolind sau înconjurînd ca pe niște insule o gamă variată de piemonturi cu înălțimi ce nu depășesc 400 m.

Închisă de Carpați la nord, est și sud, Depresiunea Oaș prezintă o înclinare importantă a suprafeței către vest, unde se desfășoară și cea mai largă deschidere, formată de porțile Turului și Talnei. În această zonă depresiunea ia contact cu Cîmpia Someșului și Tisei, primind influența directă a maselor de aer umed oceanic, în timp ce înălțimile Carpaților Orientali împiedică pătrunderea curenților reci din nord-est.

Așadar, particularitățile mediului fizico-geografic au ofe-

rit condiții prielnice locuirii intense, cetele de vânători primitivi găsind aici o climă mai blândă, vînat din belșug, adăpostit de pădurile din jurul și interiorul bazinului, ape în imediata apropiere a fiecărei coaste ce a constituit vatra vechilor așezări ome-nești.

Pentru epoca de care ne ocupăm, mediul geografic a condițio-nat și influențat în mare măsură dezvoltarea societății, intrucît forțele și mijloacele de producție erau prea reduse și rudimentare pentru a putea influența în mod simțitor această evoluție. Singurul element important de care dispuneau oamenii în lupta lor cu natura era focul și folosirea lui în interesul colectivității pentru îmbu-nătățirea hranei, ca și în apărarea contra animalelor.

Deschiderile create de intrarea Turului și Talnei prin ves-tul depresiunii, o serie de sectoare mai joase ale lanțului muntos în nord-vest și cele cîteva înșeuări identificate în nord-est și sud, au ușurat legăturile locuitorilor cu zonele limitrofe, faptul explicînd atît pătrunderea oamenilor paleolitici, cît și relațiile lor cu bazinul Baia Mare, Cîmpia Someșului și bazinul Košice, dove-dite pe baza materialelor arheologice. Într-o serie de studii de geologic și geografie mai sus menționate, s-au pus și clarificat diferite probleme legate de originea depresiunii, evoluția și suc-cesiunea straturilor geologice, prezența formațiunilor eruptive, rolul eroziunii în sculptarea variatelor forme de relief și forma-rea depresiunii însăși.

Astfel, s-a stabilit că bazinul Oaș, care reprezintă o de-presiune intramontană tipică, este alcătuit din depozite sedimenta-re cu intercalații ale manifestărilor vulcanice, dezvoltat pe locul unui golf lacustru ce comunica cu Marea Panonică prin nord, vest și sud, sectoare prin care mai tîrziu s-a asigurat și legătura cu ținuturile vecine.

Formată încă în tortonian, Depresiunea Oaș este alcătuită din depozite paleogene ale flișului, acoperite în mod succesiv de jos în sus, de straturi: miocene, pliocene și cuaternare, ultimele cuprinzînd întreaga suprafață a bazinului.

În depozitele cuaternare de pe coamele unor piemonturi și terase piemontane, s-au descoperit mai multe așezări paleolitice, De aceea, stabilirea stratigrafiei lor, a succesiunii în timp a diverselor formațiuni loessoide ca și condițiilor climatice în care acestea s-au format, prezintă un interes deosebit pentru cercetări-le noastre.

Studierea omului paleolitic și a culturii lui este strîns

legată de cunoaşterea geologiei cuaternarului. Un merit deosebit în această problemă îi revine prof. C.S.Nicolăescu-Plopşor, care a pus şi a încercat să rezolve - deşi cu mijloace încă insuficiente de investigaţie - problemele dezvoltării depozitelor ultimei glaciaţiuni şi succesiunii în timp a unor fenomene glaciare. Din interpretarea acestora a tras unele concluzii de ordin cronologic pentru încadrarea paleoliticului superior din România¹².

Pentru aceasta, a pornit de la constatarea că teritoriul României a fost cuprins în aria climatului periglaciuar pleistocen care a determinat formarea rocilor loessoida de diferite vârste, şi de la faptul că multe dintre acestea cuprind dovezi de locuire umană din paleolitic. Corelările geocronologice dintre diferitele etape de dezvoltare ale culturilor paleolitice şi unele fenomene periglaciare observate cu prilejul săpăturilor de pe Valea Bistriţei, Ţara Birsei şi Ţara Oaşului a dus la descifrarea a trei stadii glaciare würmienne şi respectiv a două interstadii, în scara cărora, diferitele culturi şi-au găsit o încadrare, care, în linii mari, corespunde cu aceea a culturilor din ţările vecine.

Încercînd să identifice stratificarea depozitelor în secţiunea de la Boineşti, C.S.Nicolăescu-Plopşor a constatat că stratul III, în care a apărut musterianul, este format dintr-un sol roşcat, bogat în concreţiuni de calcar mărunţ, colorate în roz sub influenţa oxidurilor de fier şi de mangan. De la baza acestui strat, porneau în jos şi străbăteau stratul IV (cu o culoare roşcat-gălbuie-lutoasă, lipsit de urme arheologice) numeroase pene de gheaţă verticale, umplute cu material roşu accentuat din stratul de la care porneau.

Penele de gheaţă, ca şi alte fenomene de îngheţ observate în stratul IV, au fost interpretate ca reprezentînd fenomene criogene ale unui stadiu glaciuar. Întrucît musterianul superior apare, în mod obişnuit, în primul interstadiu würmian, stratul III de la Boineşti a fost atribuit (cu o oarecare probabilitate, datorată lipsei unor analize de sol şi spcopolen, ca şi lipsei faunei de orice fel), acestui interstadiu, iar straturile II şi I, în care identificase aurignacianul mijlociu, stadiului glaciuar Würm II, socotind că depunerile ulterioare (corespunzătoare $W_{2/3}$ şi W_3) au fost spălate în timp.

Prin reluarea cercetărilor la Boineşti în 1960, s-a identificat cel de al treilea nivel de locuire, ce documenta pentru prima oară prezenţa gravettianului în această parte a ţării.

Descoperirilor de la Boineşti le-au urmat numeroase altele în preajma localităţilor Remetea Oaşului, Călineşti, Lechinţa, Oraşu

Nou etc.¹³. Materialele provenite din noile așezări, documentau aceleași succesiune culturală ca la Boinești, sau conțineau dovezile unei singure etape de locuire, care tipologic și stratigrafic corespundeau, în linii mari, celor anterior identificate. În consecință, în studiile publicate pe baza acestor materiale, am adoptat prima încadrare geocronologică, pe care am completat-o cu încadrarea gravettianului în W_2/W_3 și în W_3 , pe baza omologării tipologice a pieselor litice, cu descoperiri similare în Slovacia și Ungaria¹⁴. Așa făcută, datarea așezărilor paleolitice din Oaș avea un caracter orientativ-provizoriu, urmînd ca o serie de analize ce intenționam a le efectua, să confirme sau să suplimenteze primele interpretări.

În acest scop, în 1969, am inițiat o discuție privind stratigrafia așezărilor de la Boinești, Remetea și Călinești, cu participarea paleopedologului H. Asvadurov de la Institutul geologic, care, de mai mulți ani, se ocupă de geocronologia Țării Oașului. Cu acest prilej s-au colectat și probe pentru analize pedologice și sporolice, ale căror rezultate au permis formularea unor precizări importante pentru cronologia paleoliticului din Țara Oașului¹⁵.

Dat fiind caracterul depunerilor cît și condițiile mai bune de păstrare, H. Asvadurov s-a oprit asupra profilului de la Remetea - Șomcs J, pe care l-a descris și analizat cu mai multă atenție, după cum urmează :

„Localizare: la nord-vest de Remetea Oașului, deasupra apei Turului.

Relief: mic platou „martor” erozivo-structural.

Material parental: argile medii, acoperite cu depozite loessoide subțiri.

Drenaj : imperfect, favorabil stagnării apelor de precipitații.

Folosință: pajiste secundară cu asociații de *Agrostis tenuis* cu *Festuca rubra*.

A_1A_2 0-15 cm; lut greu; brun cu brun pal (10 YR 5/3 cu 6/3) în stare umedă, brun foarte pal (10 YR 7,5/3) în stare uscată; glomerular; afînat; înierbat prin înțelenire secundară; umed; trecere treptată.

A_2a_1 15-25 cm, lut greu; brun pal (10 YR 6/3) în stare umedă, brun foarte pal cu alb (10 YR 8/3) în stare uscată; lamelar mic; cu tendință spre glomerular (vechi orizont podzolic modificat structural prin înțelenire secundară); mici bobovine ferimanganice; trecere treptată.

BA_2 25-35 cm; argilă ușoară spre argilă medie; brun pal cu brun-gălbui (10 YR 6/3 cu 5/6) în stare umedă, brun foarte pal cu brun pal și gălbui-brun (10 YR 7/3 cu 6/3 și

6/6) în stare uscată; nuciform mic și mijlociu; pelicule argiloase pe fețe structurale; bobovine, umed; trecere treptată.

B₁ 35-50 cm; argilă medie; brun gălbui cu brun foarte pal (10 YR 5/6 cu 7/4) în stare umedă, brun gălbui cu vine cenușii deschise (10 YR 5/6 cu 7/1) în stare uscată; pelicule argiloase pe fețe structurale prismatice mijlocii și mari; compact; jilav; trecere treptată.

B₂ 50-75 cm, argilă medie; brun-gălbui cu cenușiu verzui (10 YR 5/4 cu 5 GY 6/1) în stare umedă, brun-gălbui cu cenușiu-verzui deschis (10 YR 5/6 cu 5 GY 7/1) în stare uscată; structură compactă (greu de apreciat din cauza umidității ridicate) cu tendință spre lamelar mare către baza suborizontului.

D 75-100 cm: argile asemănătoare suborizontului B₂, dar cu intercalații roșcate mai grosiere și o structură caracteristică unor depozite sedimentare cu stratificare lamelară.

Din analiza făcută, H. Asvadurov a constatat că față de profilul de la Călinești, dar mai ales față de solurile podzolice ale reliefului neerodat al Oașului, profilul de la Remetea (ca și cel de la Boinești) este mult mai scurt. El este format pe un depozit argilos a cărui poziție stratigrafică și alcătuire granulometrică indică legătura sa directă cu roca de substrat. Depozite argiloase similare se găsesc și în alte profile, în general, sub cuvertura obișnuită de lehmuri groase pe seama cărora se formează actualele orizonturi B ale acestor soluri, fapt ce îndreptățește concluzia că în cazul dat lipsesc unele din orizonturile specifice acestor soluri, ca urmare a unor condiții nefavorabile formării sau datorită erodării lor în sectorul respectiv. De aceea, la profilul analizat se admite lipsa perioadei în timpul căreia, în mod obișnuit, în alte sectoare s-a format un orizont B pe lehmuri luto-argiloase.

Probele de sol analizate, provenite din secțiunile de la Remetea, Boinești și Călinești (fig.2), aparțin grupei solurilor argilo-iluviale podzolice (podzoli secundare). Ele sînt formate în condițiile unei zone forestiere umede (în prezent cu $T_m = 8^{\circ},5$; $P_m = 800$ mm), pe depozite de solificare lipsite de carbonați și prezintă obișnuita succesiune a orizonturilor genetice: A_1-A_2 ($\pm A_1$) A_2B-B-D . De la un profil la altul se constată stadii diferite de evoluție, condiționate de poziția lor topografică, natura materialului de solificare și gradul sau tipul lor variat de folosință. Toate trei însă prezintă o serie de însușiri fizico-chimice comune, în general, acestor soluri.

Astfel, orizontul A, prăfos, fin-nisipos, cuprinde mai multe suborizonturi :

Suborizontul A_1 , lutos, caracterizat prin acumulare de humus, îmbogățit în silice reziduală, prin eluvierea fracțiunilor argiloase;

Suborizontul A_2 , lutos, bogat în silice reziduală și degradat prin înțelenire secundară, dar care se menține încă debazificat și acid ;

Suborizontul A_2B , ca tranziție spre orizontul B (fig.2-profilul 2, - Boinești), sau ca nivel format sub influența stagnării apelor de precipitații deasupra orizontului B (fig.2 - profilul 1 - Remetea și 3 - Călinești).

Orizontul B, cu o structură luto-argilooasă sau argilooasă (orizont argilo-iluvial), prezintă o iluviere evidentă a sesioxizilor feromanganici (fig.2 - profilul 3), sau o redistribuire și o acumulare a lor pe profil, în microzone de pelicule, pete și concrețiuni (fig.2 - profilul 1).

Grosimea redusă a depunerilor și mai ales a orizontului B (la fig.2 - profilele 1 și 2) comparativ cu aceea a solurilor reliefului plan din Oaș (exemplu fig.8, profilul 4) se datorește eroziunii mai active în sectoarele cercetate (de înălțime). Depozitele de solidificare pe seama cărora s-au format profilele studiate sînt dispuse oarecum discordant față de substratul lor litologic: profilul 1 - pe stratificații argilo-nisipoase; profilul 2 - pe aglomerate amezitice; profilul 3 - pe lehmuri de terasă. Alcătuirea granulometrică a orizontului B, condiționată de compoziția materialului lor parental, este diferită (tabel 1).

În schimb, alcătuirea orizonturilor de la suprafață, A_1-A_2 , asemănătoare pentru toate cele trei profile, este socotită ca fiind comparabilă cu aceea a altor profile din Oaș (de exemplu fig.2, profilul 4). Comparația granulometrică a acestor orizonturi se încadrează în limitele valorilor remarcate de H.Asvadurov și P.Vasilescu¹⁶ la multe din solurile podzolice din țara noastră (fig.3). Se remarcă în special faptul că în cadrul fracțiunilor granulometrice predomină 0,01-0,05 mm (40-45%), caracteristică pentru alcătuirea granulometrică a materialelor loessoide. Aceste considerații confirmă faptul că orizonturile A de la suprafața solului s-au format pe seama unor materiale stratificate, relativ recente, care au putut astfel acoperi o serie de materiale litice, incluse în orizonturile argilo-iluviale menționate. De altfel, la fiecare profil în parte, s-a putut constata faptul că orizonturile pedogenetice delimitează diferitele culturi paleolitice reprezentative :

TABELUL I

Alcătuirea granulometrică, conținutul de humus și valorile pH ale unor soluri argilo-iluviale podzolice din Țara Oașului)

Rezultatele sînt exprimate față de solul uscat la 105°

Orizontul	Adîncimea în cm.	Frațiuni granulometrice în % (răpörtate la partea silicată)									Humus %	pH (în H ₂ O)
		Argilă (0,002 mm)	Praf (0,002-0,2 mm)	Nisip fin (0,02-0,2 mm)	Nisip grosier (0,2-2 mm)	Argilă fizică (0,001 mm)	Argilă fizică (0,01 mm)	Fractionarea nisipului				
		2-	0,1-	0,05-	0,02 mm	0,1 mm	0,05 mm	mm				
<u>Profilul nr.1 - Remetea (Șomș I)</u>												
A ₁ A ₂	5-14	25,9	35,2	36,4	2,5	21,0	47,1	3,7	8,0	27,2	2,4	5,2
A ₂ B	27-35										1,0	5,5
B ₁	35-45	62,1	19,5	17,3	1,1	56,2	75,2	4,0	4,4	10,0	0,5	5,7
B ₂	54-62	58,9	19,6 _{nr)}	18,6	2,9	53,1	72,6	6,2	4,6	10,7	0,4	5,7
<u>Profilul nr.2 - Boinesti</u>												
A ₁ A ₂	10-20	21,9	40,3	34,4	3,4	17,5	46,0	3,7	6,9	27,2	1,0	5,0
A ₂ B	30-45	27,5	41,0	27,9	3,6	23,8	52,2	5,7	6,1	19,6	0,4	5,2
B ₁	50-55	30,2	32,2	29,4	8,2	24,8	49,8	12,0	6,2	19,4	0,2	5,3
<u>Profilul nr.3 Călinești I</u>												
A ₁	7-18	19,1	42,3	36,3	2,2	15,2	41,1	-	-	-	1,2	5,0
A ₂ B	30-45	25,7	40,4	31,8	2,0	20,9	42,6	-	-	-	0,5	5,2
B	45-60	35,1	34,9	28,7	1,2	30,3	53,9	-	-	-	0,4	5,5
<u>Profilul nr.4 - Bixad</u>												
A ₂ a ₁	10-25	21,0	40,2	35,8	3,0	16,7	42,1	-	-	-	1,8	4,7
A ₂ B	40-55	30,0	38,0	29,5	2,5	25,2	49,5	-	-	-	0,6	5,1
B ₁ a ₂	65-80	37,8	34,3	27,1	0,8	33,7	56,8	-	-	-	0,3	5,2
B ₂	125-140	44,1	30,4	25,1	0,4	38,8	59,9	-	-	-	0,1	5,6

Analizele au fost efectuate la Serviciul de pedologie al Comitetului de stat al geologiei

Orizontul B (partea superioară) - musterianul ;
Orizontul A_2B (uneări și baza orizontului A_2) - aurignacianul;
Orizontul A_1-A_2 (la solurile necultivate spre baza lor) - gravettianul. Reiese deci că evoluția solurilor podzolice este polifazică.

Materialele de acoperire, stratificate și solificate, morfologia profilelor și variația de culturi paleolitice în cadrul diferitelor orizonturi indică condiții de sedimentare și respectiv de pedogeneză variate în timp. Schimbarea proceselor pedogenetice a fost influențată de variațiile în timp ale condițiilor bioclimatice; de aceea, interpretarea variației paleoclimatice prin studierea morfologiei profilelor poate și trebuie să fie comparată cu observații generale asupra unor caractere comune profilelor de tip podzolic din zona dată.

Din cele prezentate mai sus s-au putut preciza câteva observații pedologice de ordin general:

1. În decursul formării lor, solurile au evoluat în condiții bioclimatice specifice zonei forestiere și nu prezintă urmele unei solificări cu caracter mai arid (stepic), situație firească pentru zona adăpostită de curenți reci, în care ne aflăm.

2. În condițiile unei evoluții normale (pe relief plan neero-dat), orizonturile A și B s-au format pe seama unor lehmuri (mai argiloase în cazul ultimului orizont), care acoperă substraturi litologice variate.

Grosimea redusă a orizontului B (din profilele de la Remetea și Boinești) format pe un lehm luto-argilos poate fi atribuită erodării sau condițiilor nefavorabile formării unor astfel de lehmuri (fig.2, profilele 1 și 2).

3. În starea în care se păstrează, orizontul B s-a putut forma pe seama unor sedimente evaluate într-un climat nu prea umed și relativ cald (depozite de nuanță roșcată cu gleizare secundară, datorată apelor de precipitații). Totodată, existența la nivelul acestui orizont, a unor substraturi cu colorit gălbui (oxizi de fier mai intens hidratați), a stratificațiilor sau a „penelor” bogate în oxizi ferimanganici și a rețelelor reticulare argilo-feruginoase, indică și influența „de suprapunere” a unui climat mai umed și mai rece.

4. Suborizontul A_2B , prin poziția sa între orizontul B - inferior și A - superior, indică începutul schimbării proceselor pedogenetice. Prezența unor cuverturi cu depozite loessoide (a suborizonturilor A_1 și A_2), comune tuturor solurilor din zona Oașului, dar cu o grosime relativ mică (față de aceea a profilului 4) presupune

existența unei eroziuni vechi, atenuată mai mult (ca la fig.3, profilele 2 și 3, sau mai puțin ca la profilul 1) prin aporturi de materiale de acoperire.

5. Orizontul A, care cuprinde mai multe suborizonturi, s-a format în condițiile unor schimbări evidente de sedimentare și evoluție pedogenetică; astrei, suborizontul A_2 , format în urma debazificării solurilor care au influențat procesele de iluviere (lesivaj), ne indică o creștere, la un moment dat, a cantității de precipitații atmosferice sezoniere; formarea suborizontului A_1 - de înțelenire primară (în pădurile din zona joasă a dealurilor) indică în prezent un climat mai puțin umed și rece (ca acela care a dus în trecut la formarea unui orizont argilo-iluvial - A_2), favorabil unei mineralizării mai active a humusului și bioacumulării (soluri dernopodzolice)

6. Posibilitățile de debazificare și iluviere în condițiile unui climat mai umed și mai rece, de dată relativ recentă, se constată la profilele neerodate la care, la baza orizontului $A_2 - A_2B$, se observă o antrenare pe verticală a sescvioxizilor ferimanganici și pătrunderea lor ca scurgeri sub formă de vinișoare sau ca „pelicule de acoperire” a elementelor structurale din partea superioară a unui orizont B (ca la fig.3 - profilul 3).

Pe baza celor prezentate, pot fi formulate câteva considerații, privind vârsta și condițiile de formare a acestor soluri :

a. Solurile argilo-iluviale podzolice s-au format și au evoluat în cadrul zonei forestiere, în Pleistocenul superior ;

b. Existența unor culturi paleolitice, specifice diferitelor perioade ale Pleistocenului superior, ne indică faptul că solurile podzolice au evoluat sub influența schimbărilor bioclimatice würmiene și holocene ;

c. Orizontul B, (care include locuirile musteriene) format într-un climat mai puțin umed și cald, poate fi atribuit unui interstadiu.

d. Orizontul A_2B (care include dovezile locuirilor aurignaciene), format într-un climat mai umed și mai rece, poate fi interpretat ca aparținând unei faze stadiale ;

e. Orizontul A_2 (mai bine păstrat la Călinești și Bixad și mai superficial în celelalte două profile) indică o schimbare a condițiilor pedobioclimatice, printr-o creștere la un moment dat a cantității de precipitații atmosferice sezoniere, care a favorizat o eroziune puternică la acest nivel.

Nu este exclus ca aceasta să fi spălat și alte depuneri realizate în timpul ce separă aurignacianul mijlociu de gravettian care, în majoritatea cazurilor, reprezintă o fază destul de târzie.

f. Orizonturile A_2A_1 și A_1 (care conțin straturile ce aparțin culturii gravettiene), formate în condițiile unui mediu mai umed și mai rece, pot documenta o climă caracteristică unei faze glaciare (stadiu).

Din studierea structurii solurilor și a condițiilor lor de formare reiese mai clar două faze climatice: prima (orizontul B) mai caldă și mai puțin umedă; a doua (orizontul A) mai rece și mai umedă.

Între cele două orizonturi se remarcă în special suborizontul A_2 , a cărui răspîndire neuniformă, ca și abundența sporită de precipitații pe care o indică, documentează erodarea unor depozite ce s-au format în timpul ce separă aurignacianul de gravettian, schematic situația putînd fi exprimată astfel :

$$\begin{aligned} \text{Orizontul B} &= W_1/W_2 \\ \text{Orizontul } A_2 \text{ și } A_2B &= W_2 \text{ (sau } W_2/W_3 \text{)} ? \\ \text{Orizontul } A_2A_1 \text{ și } A_1 &= W_3. \end{aligned}$$

Pentru a verifica sau a completa concluziile de ordin paleopedologic, s-au făcut analize sporopolinice ale unor probe din secțiunile de la Remetea și Boinești. În urma acestor analize, M.Cîrciumaru a constatat că depunerile de la Boinești, mai puțin argiloase, au păstrat polen numai în partea superioară a secțiunii ce corespunde stratului gravettian și numai în foarte mică măsură aurignacianului. La Remetea, unde straturile sînt mai argiloase, Ștefana Roman a descoperit grăunțe de polen pe toată coloana; mai bogat în partea superioară și din ce în ce mai puțin în partea inferioară.

Considerații palinologice. Rezultatele palinologice obținute la analiza profilului nr.1 - Remetea (tabela 2 și 3) ne dau indicații asupra evoluției acestui sol în condițiile bioclimatice specifice unei vegetații de pădure.

TABELUL II

Conținutul sporo-polinic al profilului nr.1 Remetea-Șomoș I

Orizontul	Adîncimea în cm	Arbori %	Ierburi %	Spori %
A_1	5-14	39,5	34,8	25,7
A_2A_1, A_2-B	27-35	46,4	39,0	14,6
B_1	35-45	67,3	31,7	1,0
B_2	54-62	50,5	48,0	1,7

TABELUL III

Conținutul sporo-polinic (%) al profilului nr.1 - Remetea

Orizontul	A ₁	A ₂ A ₁ A ₂ B	B ₁	B ₂
Adâncimea în cm.	5-14	27-35	35-45	54-62
Alnus	11,5	5	2	1,3
Tilia	6,2	21	56,7	36,7
Quercus	2,5	8	2,3	2
Pinus	7,5	2,6	0,7	1,3
Betula	3	2	1	1
Picea	3	1	-	-
Carpinus	0,8	2,4	2,3	3
Fagus	0,2	1	1	1
Acer	0,2	0,2	-	-
Abies	1,5	-	-	-
Juglans	0,1	1,2	0,3	0,3
Corylus	3	2	1	1
Compositae	10	12	2,3	5
Caryophyllaceae	9	3	0,7	-
Polygonum	3,6	1	-	-
Chenopodiaceae	1,5	4	6	8
cf. Parthenocissus	2,5	7	15	20
Umbelliferae	4	2	0,3	0,3
Artemisia	0,1	2	1	3
Boraginaceae	0,6	0,2	-	-
Geraniaceae	0,1	-	-	-
Canabinaceae	0,1	-	-	-
Ranunculaceae	0,3	0,4	0,3	-
Leguminosae	0,2	0,8	-	0,3
Cornus	-	1	0,7	0,3
Oenotheraceae	0,1	-	-	-
Polyg. tip persic	0,5	0,2	-	-
Plantago	0,2	1	0,3	3
Cruciferae	0,1	0,2	-	-
Dipsacaceae	0,2	-	1	-
Gramineae	0,5	2	0,7	5
Typha	0,1	-	-	-
Rubiaceae	-	0,4	-	0,3

	5,14	27,35	35-45	54-62
Ligustrum	-	0,6	0,3	-
Ephedra	-	0,2	-	-
Cerealia	-	-	0,3	0,3
Polen nedeterminat	1,1	1	2,7	1
Polypodiaceae	18	8	1	0,7
Pteridium	2,7	6,6	-	1
cf. Ophioglossum	2,5	-	-	-
Lycopodium	1,5	-	-	-
Sphagnum	1	-	-	-
Nr. total de polen și spori	1000	500	300	300

Din tabelele 2 și 3, se observă că în partea inferioară a profilului domină pădurea de foioase (în care teiul a avut un rol important), în timp ce în partea superioară rolul principal l-a avut pădurea mixtă de foioase și conifere.

La baza profilului, în B₂ (54-62 cm) se constată un procent ridicat de Tilia (36,7%) și un maximum de plante ierboase, printre care: Chenopodiaceae (8%), Compositae (5%), Gramineae (5%), Plantago (3%) etc.; vegetație determinată de o climă caldă și uscată. Aceste condiții climatice sînt ceva mai evidente în cazul nivelului imediat superior B₁ (35-45 cm) prin valoarea procentuală maximă a teiului (56,7%), în timp ce procentajul de plante ierboase scade în intensitate.

La un nivel superior în A₂B (27-35 cm), vegetația indică o climă ceva mai rece și umedă; teiul scade de la 56,7 la 21%, apare Picea, Polygonum și Acer, se înmulțește Cornus, Pinus, Polypodiaceae și Pteridium.

Mai la suprafață, în suborizontul A₁A₂ (5-14 cm) se constată o răcire tot mai accentuată, fără o fază de tranziție (probabil din lipsa analizei în orizontul A₂ sau după cum am menționat, a eroziunii la acest nivel), care a dus la un spectru sporopolic deosebit. Astfel, o serie de arbori își dublează procente (Alnus, Picea, Pinus), apar primii Abies, în timp ce Tilia, Quercus, Juglas și Carpinus scad în mod simțitor.

Schimbarea compoziției pădurii se datorește unor oscilații climatice, prin instalarea unui climat tot mai rece. Rolul pădurii foioase este preluat de pădurea mixtă, în care se afirmă coniferele Pinus 7,5%, Picea 3%, Abies 1,5%.

Oscilațiile de umiditate și temperatură aduc modificări în

vegetația ierboasă. Chenopodiaceele sînt în regres, în timp ce Caryophyllaceele (în general plante mesofile) au valoare maximă. Creșterea pregnantă a sporilor de Polypodiaceae poate fi pusă în legătură cu despăduriri locale, fie cu instalarea unor aninișuri (Alnus cu Thelipteris). De asemenea este normal ca la acest nivel apropiat de suprafața solului să observăm și o suprapunere de elemente ale vegetației actuale.

Cercetarea polinologică de la Boinești (fig.4) vizează ultimul nivel de locuire - gravettianul. Diagrama polinică din acest sector indică o vegetație destul de amestecată (mixtă) aici fiind prezente în proporții ridicate aproximativ egale Picea, Pinus, Tilia, Alnus, Betula, Acer, Corylus, Compositae, urmate de Quercus, Carpinus, Fagus, Chenopodiaceae și Lycopodium (diagrama 1).

În linii mari, diagrama de la Boinești corespunde aceluia de la Remetea-Șomoș I, din orizonturile superioare A, prezentînd unele minusuri și plusuri față de ultima. Astfel, de la Boinești lipsesc Abies, iar de la Remetea lipsesc Salix și Ulmus.

Luată separat, (așa cum a fost studiată de Marin Cîrciumaru) această diagramă ar putea fi interpretată ca exprimînd un timp relativ călduros, respectiv un interstadiu sau chiar o fază postglaciară. Avînd însă diagrama polinică din straturile inferioare de la Remetea, unde Tilia ajunge pînă la 56,7%, iar Picea, Aces și Abies nu apar de loc, socotim că straturile superioare de la Boinești s-au format, ca și cele de la Remetea, în condiții climatice relativ reci și umede, ele exprimînd ultimul stadiu al glaciațiunii Würm. Zona adăpostită a Țării Oașului nici n-a avut probabil un climat foarte rece, așa cum nu are nici acum, aici păstrîndu-se pînă în zilele noastre castanul comestibil, care n-a rezistat în altă parte.

Rezumînd observațiile asupra succesiunii vegetației și deci a condițiilor climatice care au determinat-o, se poate spune că intervalul de la baza profilului (orizontul B) poate fi raportat cu mai multă certitudine unui interstadial, avînd în vedere climatul relativ uscat și cald.

După un optimum climatic evident în partea superioară a orizontului B, se trece la un climat mai rece și umed (orizontul A), care reprezintă un stadiu glaciatic (sau poate mai bine-zis două suprapuse), în care avem amestecate și unele elemente ale vegetației actuale, în partea superioară a secțiunilor.

Corelînd datele analizelor pedologice și palinologice în vederea încadrării geocronologice a culturilor arheologice întilnite, putem formula cu mai multă încredere unele concluzii, altă

dată emise numai sub forma unor ipoteze de lucru. În lumina acestor date socotim că orizontul B, în care întâlnim musterianul târziu, reprezintă un interstadiu ce corespunde lui W_1W_2 , orizontul A_2B , care include aurignacianul mijlociu, reprezintă un stadiu glaciatic, corespunzător lui W_2 ; orizontul A_2 , care reprezintă o fază climatică cu multe precipitații (acestea ducând probabil la spălarea depunerilor celui de-al doilea interstadiu - W_2/W_3 - și la suprapunerea celor două stadiale, W_2 și W_3), ar putea fi atribuite începutului ultimului stadial, când, datorită schimbării temperaturii, sau altor cauze, să se fi creat condiții prielnice căderii unei cantități importante de apă. Insistăm asupra acestui punct de vedere, în primul rând, pentru că analizele efectuate indică o eroziune mai accentuată, care justifică spălarea unor depozite.

În plus, cele trei niveluri de locuire care atestă musterianul, aurignacianul și gravettianul, acoperă o perioadă lungă de timp; prima - o cultură mai veche -, care în toată Europa Centrală nu este documentată în mod sigur mai târziu de W_2 ; ultima - gravettianul, reprezintă o fază târzie de dezvoltare a acestei culturi, ce a dăinuit până la începutul halocenului.

Orizontul A_2A_1 și A_1 , în care apare gravettianul, reprezintă ultimul stadiu glaciatic, W_3 , în partea superioară fiind amestecat cu depuneri postglaciare.

După aprecierile specialiștilor care au întocmit analizele de sol și sporopolen, dimensiunile reduse ale coloanei stratigrafice se explică prin lipsa depunerilor actuale, care în analizele efectuate nu au fost constatate. Faptul este justificat atât prin poziția așezărilor cât și prin despădurirea completă a locurilor respective cu circa 50-100 de ani în urmă, ceea ce a dus la accentuarea eroziunii.

Așa stînd lucrurile, constatăm că primele încadrări geocronologice ale culturilor paleolitice din Oaș, corespund unei realități, acum verificată și pe baza unor analize suplimentare.

Se cuvin totuși unele corectări în ceea ce privește divizarea cronologică a gravettianului. Astfel, stratul de la Boinești, socotit ca fiind de vîrsta W_2W_3 , corespunde aceluiași stadiu (W_3) ca și cel de la Remetea; faza I a gravettianului din Oaș, rămîne a fi reprezentată de cel de la Călinești I și Turulung - Dealul Pustiu.

LOCUIRI PALEOLITICE

1. Bixad

În 1957, C.S.Nicolăescu-Plopșor împreună cu Elena Covaci de

la Muzeul din Baia Mare, au reluat cercetările paleolitice în nord-vestul României, începînd cu Bixadul. Martin Roska semnalase prezența opalului în stare naturală¹⁸ pe locurile numite: Cetățele, Sintorin, între Coaste, Izvorul Răcșii¹⁹, Sub Coasta Rîtului, Măgurele, existența acestei roci făcîndu-se remarcată și la Frunzuleasca, Fîntînele Hozașului și Fărtăi, nesemnalate înainte.

Din colecția de materiale culese cu acest prilej²⁰, distingem următoarele piese, ca fiind mai caracteristice: un nucleu înalt de 6,4 cm cu suprafața de lovire largă de 9,4 x 6,8 cm, pentru care s-a folosit o parte plană a pietrei, acoperită de o patină ruginie. De jur împrejurul piesei se păstrează negativele de desprindere a mai multor lame cu lățimea de 1 - 1,5 cm. Un nucleu prelung, cu dimensiunile de 6 x 4,5 cm, are două planuri de lovire, special pregătite prin desprinderi mărunte, detașările făcute de la unul din capete cuprinzînd piesa de jur împrejur, iar cele de la capătul opus, numai pe o parte; mai multe așchii triunghiulare cu dimensiuni medii de 8-10 x 4-6 cm, au planul de lovire drept și bulbul de percuție proeminent, marginile ascuțite prin desprinderea din bulgărele inițial; așchii cu planul de lovire fațetat sau cu planul format din două fețe înclinate și laturile parțial retușate. Un răzuitor cioplit pe o așchie lungă de 4,5 cm, are partea activă convexă largă de 4 cm și înaltă de 1,6 cm.

Toate piesele sînt cioplite din opal (rocă aflată din abundență pe locurile respective, în stare naturală - stîncă), ele fiind alese din aglomerările de așchii și spărturi naturale de pe pantele dealurilor și din văile rîurilor. Asemenea piese apar atît la suprafața solului, cît și în săpătură, pe o adîncime de circa 0,50 m. Aplicînd schema geocronologică stabilită pentru așezările paleolitice de la Ceahlău și Cremenea, C.S. Nicolăescu-Plopșor a atribuit piesele descoperite în sondajele de la Bixad ultimei faze de dezvoltare a pleistocenului și chiar începutului holocenului, subliniind totodată, că din punct de vedere tipologic, se observă lipsa lamelor și prezența în special a așchiilor într-o manieră specifică culturii musteriene²¹.

În vara anului 1968, împreună cu colegul Florea Mogoșanu, am făcut unele cercetări de suprafață și mici sondaje în locurile cu opal amintite din jurul Bixadului, în urma cărora am ajuns la concluzia că în această regiune există unele dovezi de activitate umană din paleolitic, aflate între numeroasele pseudoinstrumente de opal, produse ale naturii prin repetatele înghețuri, dezghețuri și rostogoliri pe pantă ale blocurilor de opal. Între astfel de spăr-

turi se găsesc și așchii, care, după aspectul lor, pot fi luate la prima vedere drept unelte paleolitice și acestea constituie marea majoritate. Dar nu poate fi tăgăduită nici dovada unei activități umane, aici unde opalul care putea fi folosit ca materie primă pentru cioplirea uneltelor este așa de frecvent. Piese de cioplire intenționat, descoperite pînă acum, sînt sporadice și nu fac dovada unor ateliere de cioplire, care să fi funcționat o perioadă mai îndelungată în timpul unei anumite etape a paleoliticului. Cele cîteva sonde, făcute în diferite puncte atît de C.S. Nicolăescu-Plopșor, cît și de noi, n-au scos la iveală nici urmele unui strat de cultură, care să justifice inițierea unor săpături mai ample. În sonde, ca și la suprafață, se întîlnesc aglomerări și spărturi izolate, iar puținele resturi sigure de prelucrare (nuclee și așchii), aflate între ele, sînt rezultatul unor încercări ale oamenilor paleolitici de a obține unelte din această rocă.

2. Boinești

Descoperită în 1957 de către C.S. Nicolăescu-Plopșor și Elena Covaci, așezarea paleolitică de la Boinesti se află aproximativ la 1 km vest de satul cu același nume, pe capătul mai înalt (altitudine 215 m) al unui deal cunoscut sub numele de Coasta Boinestiilor sau Belevara, în raza comunei Bixad (fig.5).

Dealul este cuprins între rîurile Lechincioara și Valea Rea, cu axa longitudinală orientată de la nord-est la sud-vest. Coasta Boinestiilor, alături de dealurile Remetei Cașului, formează un fel de insulă înaltă în mijlocul depresiunii, reprezentînd un martor eruptiv vulcanic, format prin erupțiile terțiare ce s-au produs în vestul Carpaților Orientali.

Tuful vulcanic, care constituie baza acestei coaste, cu timpul s-a dezagregat parțial în partea superioară, acoperindu-se cu depuneri loessoide, pe care s-a dezvoltat o vegetație mixtă de pădure.

Regiunea bogată în animale de tot felul, părțile abrupte ale coastei - prielnice vînatului și apa aflată în imediata apropiere, au atras oamenii paleolitici, care s-au instalat aici în mai multe rînduri în grupe restrînse.

Primele indicii ale existenței stațiunii paleolitice le-au constituit cîteva așchii și fragmente de lame de silix și opal, descoperite la suprafața solului pe capătul mai înalt al coastei. Descoperirea acestor piese ce purtau urme de cioplire evidentă, a dus la amplasarea unui sondaj de verificare în acest loc și la descoperirea

rirea primei așezări paleolitice din Oaș. Prin această primă săpătură s-au identificat două niveluri de locuire; primul, atribuit de către C.S.Nicolăescu-Ploșor musterianului final, iar cel de al doilea, aurignacianului mijlociu.

În continuare, săpăturile au fost reluate în anii 1960, 1962 și în 1967, deschizându-se în total o suprafață de 185 m, în zece secțiuni. Prin săpăturile din 1960, care au cuprins o suprafață mai mare, s-a descoperit cel de-al treilea nivel de locuire, care se suprapune aurignacianului mijlociu. Avându-se în vedere poziția stratigrafică și componența inventarului litic, tehnica de cioplire a uneltelor, cel de-al treilea nivel de locuire a fost atribuit culturii gravettiens²².

Cele mai multe materiale au apărut în sondajul din 1957 și în secțiunea de 5 x 4,30 din 1960, situate în centrul așezării. Cелe lalte șanțuri și sondeaje trasate în preajma lor, la distanțe diferite, au dat materiale din ce în ce mai puține și sporadice, pe măsura depărtării de centrul așezării.

Demn de remarcat este faptul că toate cele trei straturi de cultură au avut aceeași arie de răspândire, cuprinzînd în general o suprafață de maximum 250 m², după cum și constatarea că, deși cele trei straturi se suprapun și cronologic se succed, ele nu reprezintă urmele unei locuiri și dezvoltări locale continue. Fiecare dintre ele facedovada existenței pe Coasta Boineștilor a trei grupe umane venite succesiv, ce au poposit aici un timp relativ scurt, fiecare fiind purtător a unei anumite culturi, într-o anumită etapă de dezvoltare a paleoliticului.

Fără îndoială, la venirea lor au adus unele unelte gata lucrate, dovada făcînd-o, așa cum vom vedea mai departe, piesele de cuarțit din stratul musterian, poate cele din silex și obsidiană din straturile superioare, pe locul așezării continuînd să-și făurească alte unelte din roci locale. Astfel de piese sînt cioplite în stratul musterian din opal și tuf vulcanic, ambele găsindu-se din abundență la poalele dealului și în prundișul rîurilor.

Depunerile lutoase în care apar cele trei straturi de cultură paleolitică au o grosime redusă, datorită faptului că așezarea este situată pe partea mai înaltă a dealului, unde vînturile și apele provenite din ploi și topirea zăpezilor au acționat din totdeauna în defavoarea depunerilor (fig.6).

Așa cum s-a constatat în 1957, în secțiunea răcută și ulterior parțial adîncită pînă la 3 m, dovezile de cultură materială paleolitică se concentrau în partea superioară a profilului, pe o gro-

ime de circa 0,50 m. În aceste depuneri sînt cuprinse toate cele trei niveluri de locuire, care se suprapun direct. Datorita acestui fapt, după cum și a jocului pe verticală a pieselor pătrunse prin crăpături și golurile rămase în urma putrezirii rădăcinilor de copaci, ca și din lipsa unor straturi sterile de pământ, care să separe cele trei straturi de cultură, nu se poate face o distincție netă stratigrafică între mustertian, aurignacian și gravettian. Cu toate acestea, pentru început s-a putut stabili că mustertianul este situat la bază, iar gravettianul suprapune aurignacianul, delimitările de detaliu, făcîndu-se pe baze tipologice. Diferitele etape de locuire sînt documentate exclusiv prin unelte și arme de piatră cioplită, precum și prin numeroase deșeuri de prelucrare.

Cît privește depunerile de sol care le includ, în profida grosimii lor reduse, după aprecierea lui H. Asvadurov, acestea prezintă obișnuita succesiune a orizonturilor genetice A și B, cu suborizontul de tranziție A_2B (fig.2 - profilul 2), fiecare dintre ele corespunzînd uneia dintre culturile paleolitice dezvoltate succesiv în timpul ultimei glaciațiuni.

Nivelul I (inferior), care din punct de vedere cultural aparține mustertianului superior, este situat în depunerile luto-argiloase cu nuanță roșcată ale orizontului B.

Nivelul II (mijlociu), reprezintă o locuire aurignaciană mijlocie și este cuprins în depunerile lutoase, gălbui-roșcate, ale suborizontului A_2B .

Nivelul III (superior), cu un inventar litic ce caracterizează cultura gravettiană într-o fază mai tîrzie de dezvoltare, este situat în depunerile orizontului A, cu o structură lutoasă, bogată în humus.

Inventarul litic din nivelul I constă din 20% piese tipice, restul reprezentînd așchii de cioplire și bulgări sparti și înlăturați din cauza nodulelor sau a fisurilor din structura lor.

Materia primă care a stat la baza prelucrării uneltelor este exclusiv cea de proveniență locală: opaluri de diferite nuanțe, bolovănași de rîu de cuarțit sau gresie, tuf vulcanic.

În caracterizarea pieselor tipice, o importanță deosebită prezintă nucleeele, forma și tehnica lor de cioplire, determinînd caracterul întregului inventar. Complexul litic al nivelului I de locuire cuprinde nucleee discoidale bi-, sau unifaciale, din care s-au desprins așchii scurte și late, specifice epocii pe care o reprezintă (fig.15/8). Alături de acestea se remarcă o categorie de nucleee prelunghi (de tipul celor prismatice), cu două planuri de lovire anume formate, din care s-au detașat așchii lamelare și lame de dife-

rite mărimi (fig.15/6). Deși prezente în mai toate așezările musteriene (în special cele târzii), nucleele prismatice caracterizează culturile paleoliticului superior; prezența lor în primul nivel de locuire de la Boinești, alături de o serie de lame și unelte pe lame, determinând caracterul evoluat al culturii. Tot în categoria nucleelor includem și o serie de bulgări de pe suprafața cărora s-au desprins lame și așchii cu forme și dimensiuni variate, fără ca acesteia să aibă o formă tipologică precisă.

Mai multe nuclee atipice de genul celor descrise mai sus au fost transformate într-un fel de toporașe, prin ascuțirea unuia din capete printr-o cioplire unifacială sau alternă; astfel de piese însoțesc toate complexele din Oaș.

Vîrfurile de mîină, piese caracteristice musterianului, sînt cioplite pe așchii triunghiulare, unele simple, altele cu laturile retușate parțial prin desprinderi oblice, în trepte (fig.16/2). Cîteva fragmente de piese cioplite bifacial, descoperite la suprafața ca și în săpătură, fac dovada faptului că această tehnică era cunoscută de către cioplitorii în piatră ai primului nivel de locuire de la Boinești (fig.16/4-5,7 ; fig.17/1).

O categorie importantă de unelte o formează racloarele și gratoarele într-o gamă variată de tipuri: laterale, transversale, combinate, multiple, cu partea activă dreaptă, convexă sau concavă, subțiri sau înalte, cioplite pe așchii de diferite dimensiuni și pe lame (fig.16/1, 7).

Un număr important de așchii simple și cîteva retușate, după cum și lame așchiere cu planul de lovire fațetat, format dintr-o singură față sau din două înclinate, completează inventarul caracteristic pentru această cultură într-o fază târzie de dezvoltare.

Pe lîngă categoriile de piese prezentate mai sus, s-au descoperit numeroase așchii mărunte și mari, ca și bulgări de diferite mărimi, toți spartî în căutarea unui miez de calitate, dovada faptului că uneltele se ciopleau pe locul așezării.

Cît privește maniera de cioplire, aceasta reprezintă o combinație a tehnicii așchiere vechi și a celei lamelare aflată în formă. Nucleele discoidale, toporașele și vîrfurile de mîină, așchii triunghiulare (cu planul de lovire drept, fațetat, sau format din două fețe înclinate), răzuitoarele masive, constituie elemente specifice culturii musteriene. În afara lor apar nuclee prismatice cu planuri de lovire special pregătite, lame arhaice (între care unele retușate) gratoare de diverse tipuri, dovadă a faptului că musterienii de aici cunoșteau detașarea lamelară. Toate aceste forme,

de factură nouă, trebuie interpretate ca un progres evident în domeniul cioplierii pietrei, progres ce se face observat mai ales în perioada de sfârșit a paleoliticului mijlociu. În această fază de dezvoltare a societății primitive apar treptat premisele trecerii la etapa următoare în dezvoltarea societății, la paleoliticul superior, a cărei caracteristică în domeniul cioplierii uneltelor este desprinderea lamelară.

Caracteristicile generale ale complexului de unelte, ca și poziția lui stratigrafică, permit atribuirea acestui strat fazei finale de dezvoltare a musterianului de terasă din România, fază ce poate fi interpretată ca făcând trecerea de la paleoliticul mijlociu la paleoliticul superior.

Din al doilea strat de cultură provine un număr important de piese litice, între acestea însă uneltele caracteristice reprezintă abia 15%.

Pe lângă rocile de proveniență locală din care s-au cioplit uneltele în primul nivel de locuire, în cel de al doilea strat apar diferite silexuri cu granulație fină, obsidiană translucidă și obsidiană patinată.

Deși așchiile de cioprire sînt numeroase, nucleele sînt puține și necaracteristice. Cele care s-au păstrat au forma neregulat prismatică, cu unul sau două planuri de lovire, negativele de desprindere dovedind că din ele s-au detașat lame lungi și înguste. Nucleele plate, discoidale, au dispărut complet; se păstrează însă toporășele cioplite pe nuclee epuizate sau pe bulgări nucleari.

O categorie importantă și variată ca tipuri o constituie gratoarele cioplite pe așchii scurte și groase, pe lame de diverse mărimi. În funcție de dimensiunile așchiilor și ale lamelor pe care s-au cioplit, ca și de laturile pe care s-au format părțile active ale pieselor, s-au obținut gratoare înalte, plate, drepte, convexe, concave, combinate, multiple etc. Prin numărul lor ridicat în comparație cu alte tipuri de unelte, ca și prin diversitatea formelor, gratoarele reprezintă un specific al așezării (fig.19/1-11). Burinenele sînt puțin numeroase, această categorie de piese fiind reprezentată doar de patru exemplare, între care unul multiplu, celelalte duble sau de colț (fig.18/4-5).

Tot așa de puține, dar deosebit de importante, sînt lamele cu scobituri laterale; Acestea, alături de un număr însemnat de lame lungi retușate, precum și altele simple, determină caracterul culturii. Cîteva așchii masive, între care unele cu planul de lovire fațetat sau format din două fețe înclinate, cum și cîteva răzui-

toare laterale pe așchii, reprezintă persistența unei metode mai vechi de cioplire așchiară, în mediul paleoliticului superior.

Avînd în vedere caracterul lamelar predominant al inventarului, prezența nucleelor prismatice, a gratoarelor înalte pe lame groase și pe așchii scurte, a burinelor și a lamelor rețușate oblic, atribuim acest strat fazei mijlocii de dezvoltare a culturii aurignaciene.

Cel de al treilea strat de cultură, aflat în depunerile de la suprafață, pe o grosime de maximum 0,30 m, a fost atribuit gravettianului. Această ultimă locuire paleolitică de la Boinești a fost identificată în 1960, cu prilejul reluării săpăturilor începute în 1957. Din cauză că urmele de locuire ale gravettianului de aici (ca și peste tot, de altfel, în Țara Oașului) se găsesc la o adîncime atît de mică și că materia primă folosită la cioplirea uneltelor e aceeași ca și în stratul de mai jos (aurignacianul mijlociu) acest strat nici n-a fost sesizat în timpul primelor săpături. Identificarea lui s-a putut face numai în urma unor săpături pe o suprafață mai întinsă, odată cu descoperirea unor piese microlitice, destul de greu de găsit și care nu sînt prea numeroase în raport cu restul inventarului litic.

Ca și în straturile mai adînci, locul principal îl ocupă așchile și bulgării nucleari, dovadă a unei ciopliri intense pe locul așezării, roca de bază continuînd să fie opalul. Piesele tipice sînt puțin numeroase, abia întrunind 19% din totalul inventarului descoperit. Dovezile de locuire constau exclusiv din piese litice și numai pe alocuri, rare și mărunte bucăți de cărbune. Lipsesc urmele de vetre organizate, după cum și resturile faunistice de orice fel. Inventarul litic tipic constă din : nuclee, lame, gratoare, burine și vîrfuri microlitice, fiecare dintre categoriile enumerate avînd o bogată gamă tipologică (fig.20 și 21).

Pe lîngă nucleele prismatice cu dimensiuni medii, cunoscute în nivelul precedent, apar numeroase astfel de piese cu dimensiuni mai mici (microlitice), multe dintre ele cu formă piramidală. Negativele Țetașărilor lamelare care le acoperă sînt mult mai mărunte (fig.20/1).

Gratoarele, care în mare măsură păstrează formele celor din aurignacian, sînt diversificate prin apariția unor exemplare microlitice, ovale sau circulare, cioplite oblic de jur împrejur (fig.21/10-11), ca și prin înmulțirea celor oblice pe lame simple. Alături de acestea apar și cîteva unelte combinate, de tip gratoar-străpungător și gratoar-burin, care constituie un element nou, specific ul-

timei culturii a paleoliticului superior din România. Un alt element nou îl constituie apariția celor câteva lame și vîrfuri microlitice cu una sau ambele laturi retușate abrupt. Prin tehnica de cioplire și prin dimensiunile lor reduse, lamele și vîrfurile microlitice retușate abrupt vin să completeze gama tipurilor de unelte ce caracterizează cultura gravettiană din Oaș.

Făcînd o analiză de ansamblu asupra întregii așezări, constatăm că în toate cele trei niveluri de locuire materia primă de bază a constituit-o opalul, aflat din abundență prin părțile locului.

În stratul musterian, unele piese au fost cioplite și din tuf vulcanic, rocă aflată în formă de stîncă masivă la baza Coastei Boineștilor. Tehnica de cioplire este mai ales cea așchiară, cu detașări din nuclee discoidale. Alături de aceasta apare în formă rudimentară și aceea cu detașări lamelare lungi de la nuclee prelungi, ce-i drept, în proporții mai reduse. Cît privește tehnica de retușare, aceasta este realizată prin desprinderi mărunte și mai largi oblice, în trepte, cuprinzînd mult din suprafața pieselor retușate. Nu lipsește nici fasonarea bifacială a pieselor, ceea ce întregeste caracterizarea complexului musterian de la Boinești.

În stratul II de locuire, aurignacian, nucleele discoidale dispar cu totul, precum și vîrfurile de mîină triunghiulare. Apar nuclee cu un singur plan de lovire, gratoare de diverse tipuri, lame lungi cu marginile paralele, multe dintre ele retușate oblic, dar nu în trepte, apar burinele. Ca materie primă, pe lîngă cea locală, se folosește silexul de bună calitate și în proporții reduse obsidiană patinată și radiolaritul cafeniu-roșcat.

Cel de-al treilea nivel de locuire păstrează, în general, cam aceleași proporții în ceea ce privește diferitele roci ce au fost folosite ca materie primă. Tipurile de unelte sînt mai variate; gratoarele înalte sînt mai puțin numeroase, predominînd cele drepte, convexe și concave pe lame simple. Apar uneltele combinate, gratoar-burin, gratoar-străpungător. Esențial în acest strat, este apariția pieselor microlitice în proporții ridicate: nuclee, lame, gratoare, vîrfuri, după cum și retușarea mărunță, abruptă, ce dă pieselor o latură teșită, fapt ce determină caracterul gravettian al ultimului strat de locuire de la Boinești.

Toate cele trei straturi de cultură reprezintă urmele unor locuiri de durată relativ scurtă, unde uneltele necesare s-au cioplit pe locul așezării.

3. Remetea - Șomoș I

Situat în partea de nord-vest a satului Remetea Oașului, pe

malul drept al râului Tur, dealul Șomoș este un piemont de origine eruptivă, înalt de circa 200 m, cu axa longitudinală orientată în direcția nord-vest - sud-est (fig.7). În cadrul Țării Oașului, Șomoșul se găsește la intrarea Turului în depresiune, ridicându-se deasupra zonei de înmlăștinire a râului. Capetele dealului sînt înalte, abrupte și pietroase, acoperite și acum de arbuști și tufișuri, ele străjuind parcă așezarea paleolitică Șomoș I, aflată pe șaua mai joasă dintre cele două ridicături terminale. Apa Turului, aflată imediat sub capătul de sud-est al dealului și pădurea, care acoperea nu numai Șomoșul, ci întreg lanțul eruptiv Măgurița-Belavara din care face parte, au constituit motive de atracție pentru oamenii paleolitici, condițiile naturale fiind cu totul favorabile locuirilor primitive. În perioade relativ scurte, grupuri de vînători paleolitici aflați pe diferite trepte de cunoaștere a tehnicii cioplirii pietrei, purtători deci a diferite culturi, au ocupat Șomoșul pe rînd, în trei etape succesive, faptul fiind confirmat de urmele a trei niveluri de locuire (fig.8).

Ca și la Boinești, situarea pe înălțime a stațiunii a oferit din totdeauna condiții favorabile eroziunii naturale; straturile de cultură apar concentrate pe o grosime de maximum 0,75 m.

Așezarea a fost descoperită în 1962, cînd s-a efectuat și primul sondaj.

În perioada 1963-1965, s-au întreprins săpături mai ample pe o suprafață de 302 m², fără a se epuiza așezarea. În general, săpăturile efectuate în acest punct au fost adîncite pînă la circa 0,80 m, excepție făcînd două sonde stratigrafice, duse pînă la 1,80 m și respectiv 2 m adîncime, de la suprafața actuală a solului²³.

Descrierea detaliată a depunerilor de aici s-a făcut cu prilejul analizării pedologice și polinice, de aceea, în cele ce urmează ne vom opri numai pe scurt la aceste probleme.

Nivelul I (inferior). Primul nivel de locuire de pe Șomoș este legat de baza stratului brun-roșcat și parțial de partea superioară a stratului de argilă cenușie-gălbuie. Materialele descoperite aici (piese litice în exclusivitate) se caracterizează prin masivitate, majoritatea pieselor fiind cioplite din bulgări de opal rușiți, culeși probabil din albia râului din apropiere. De pe toată suprafața săpată s-a cules un număr de 225 de piese, între care 33,2% sînt tipice, și 66,8% deșeurii de prelucrare. Ca piese tipice întîlnim nuclee, răzuitoare de diferite tipuri, vîrfuri bifaciale și simple, lame (fig.22-26).

Cea mai numeroasă categorie de piese o reprezintă nucleele

și bulgării nucleari, între care distingem ca forme tipice pe cele globulare, piramidale și prismatice. Sînt de menționat și cîteva cioplitoare (toporașe) asemănătoare celor de la Boinești.

Răzuitoarele (laterale în primul rînd) sînt cioplite pe așchii groase, din care s-au obținut piese masive, multe dintre ele cu partea activă înaltă, de tipul celor „rabot” (fig. 24/5; 27/1,4; 28/1-2). De asemenea sînt de remarcat cîteva așchii de formă triunghiulară, cu laturile tăioase simple și cîteva retușate. Planurile de lovire, ca și la Boinești, sînt formate din două suprafețe înclinate, fațetate, sau dintr-o singură față plană, dreaptă sau înclinată.

Între tipurile de unelte descoperite la Șomoș I, un interes deosebit l-au stîrnit două piese foliacee bifaciale²⁴ (fig. 29). Schițînd o scurtă caracterizare de ansamblu a complexului, se observă că nucleele și bulgării nucleari reprezintă categoria cea mai numeroasă de obiecte tipice, ele însumînd 20% din totalul inventarului, iar deșeurile de cioplire constituie mai mult de jumătate din numărul total al pieselor (58,8%). Această constatare ne permite să spunem că ne aflăm în fața unei așezări-atelier, unde unelte necesare au fost cioplite pe loc. Stratul de cultură este subțire, materialele rămase sînt puțin numeroase, iar urmele de foc lipsesc cu desăvîrșire, toate dovedind o ședere de scurtă durată a primilor veniți pe acest loc. Este adevărat că urmele de foc (cărbonii), au putut fi transportați de apă și de vînt de pe locul așezării. În general însă, acolo unde au existat vetre de foc de mai lungă durată, deși nu s-au păstrat cărbunii, pe locul lor a rămas pămîntul ars la roșu, dar în primul nivel de locuire de la Șomoș I, nu s-a descoperit nici o urmă de arsură. Materia primă care a stat la baza realizării pușinelor unelte tipice, după cum și întregul inventar litic descoperit, constă exclusiv din roci locale; mai mult decît atît, luciul de rulare cu care sînt acoperite multe piese tipice și așchile de decorticare indică faptul că rocile au fost culese din albia rîului din apropiere.

Tehnica de cioplire e variată, aici întîlnindu-se și cioplirea discoidală a nucleelelor cunoscută în musterian și nuclee prismatice cu desprinderi lamelare și planuri de lovire anume pregătite, care se dezvoltă în paleoliticul superior. Așchile triunghiulare au planuri de lovire formate fie dintr-o suprafață dreaptă, mai mică sau mai largă, fie din două fețe înclinate, fără a lipsi așchile cu planul fațetat, toate aceste maniere de cioplire fiind cunoscute musterienilor din peșterile carpatice ale României.

Prezența lamelor, a nucleelelor prismatice și chiar maniera de retușare a unor gratoare și a celor două vîrfuri bifaciale, in-

dică un stadiu mai avansat în înțelegerea meșteșugului cioplirii pietrei, confirmată aici chiar în condițiile utilizării unor roci cu o structură mai dificilă.

Diversitatea tehnicii de cioplire a pieselor de caracter musterian, levalloisian și aurignacian, găsite în același strat și asemănarea lor cu cele de la Boinești, ne fac să atribuim aceste straturi de cultură fazei de sfârșit a paleoliticului mijlociu și începutului celui superior din țara noastră, alături de așezările de la Mitoc-Valea Izvorului și Cetățica I - stratul I, al căror inventar se apropie de cel de la Remetea.

Nivelul II (mijlociu) se află în partea superioară a stratului brun-roșcat, în depunerile lutoase cenușii-gălbui. Aici, caracterul inventarului litic se schimbă brusc, în sensul că materia primă e mult mai variată, uneltele de muncă mai numeroase și mai diverse ca tipuri, avînd toate un caracter lamelar bine format. Acestea sînt motivele pentru care am deosebit aici cel de-al doilea nivel de locuire, a cărui grosime nu depășește 0,20 m și care, așa cum vom vedea mai departe din descrierea materialelor, face dovada unei locuiri de tip aurignacian mijlociu, de scurtă durată. Spre deosebire de stratul I, unde materia primă era cea locală (opalul și galetele de rîu în exclusivitate), în stratul II, aceste roci se reduc la mai puțin de jumătate (49%), în rest, 28% obsidiană neagră, 13% silex de bună calitate, în nuanțe diferite, 2,13% obsidiană patinată, 7,78% revenind altor roci ca argilă silicifiată, cuarțit etc.

În primul sondaj s-a descoperit un mic complex de cioplire care consta din circa 35 bulgări și spărturi de piatră puternic rușiți, pe suprafața cărora se distingeau negativele a numeroase încercări de detașare. Bulgării, culeși probabil în prundișul rîului din apropiere fără nici un discernămint, nu s-au pretat la desprinderi de lame și în consecință, au fost abandonați pe loc. De altfel, întregul complex al acestui strat, ca și cel precedent, are caracterul unui atelier de cioplire, deșeurile de prelucrare fiind cu mult mai numeroase decît uneltele tipice.

Inventarul litic este mai bogat decît în primul nivel, piesele tipice sînt însă mai puține (23,7%); ele constau din nuclee, lame, gratoare și burine, fiecare categorie prezentînd mai multe variante tipologice (fig.30 și 31).

Nucleele (29,3% din totalul pieselor tipice) au dimensiuni medii, ele determinînd caracterul întregului inventar. Ca tipuri se întîlnesc atît cele prismatice (cu două planuri de lovire), cît și cele piramidale. La acestea se adaugă o serie de nuclee atipice sau

bulgări nucleari, precum și câteva toporașe cioplite pe astfel de piese.

50% din totalul pieselor tipice sînt lame de diverse forme și mărimi, simple sau retușate, dintre care nu lipsesc formele „stranglee”.

Gratoarele, deși mai puțin numeroase decît alte tipuri de unelte, intrunesc forme destul de variate: unele sînt cioplite pe așchii scurte și groase, din care s-au obținut tipurile înalte, altele pe lame simple sau retușate, piesele avînd părțile active drepte, concave sau convexe și, în sfîrșit, gratoare înalte pe nuclee epuizate.

Burinele, categoria de unelte cea mai redusă numeric și tipologic, sînt reprezentate de câteva tipuri mediane și de unghi, cioplite pe așchii.

În întregul lui, complexul are un caracter lamelar bine format, cu unelte specifice fazei mijlocii de dezvoltare a culturii aurișciene.

Un răzuitor masiv și câteva așchii mai arhaice fac dovada persistenței unor forme de unelte vechi într-un complex specific paleoliticului superior.

Nivelul III (superior). Ultimul strat de cultură, situat în depunerile luto-prăfoase de la suprafață, este mai bogat față de cele inferioare. Inventarul litic descoperit constă din 23,4% piese tipice, restul revenind deșeurilor de prelucrare. Materia primă este mai diversificată, obsidiana făcîndu-se în mod special remarcată prin numărul pieselor finite și chiar al deșeurilor de prelucrare (multe așchii de decorticare). Faptul, la prima vedere lipsit de importanță, deschide drumul ideii unei aprovizionări cu astfel de materie primă din locuri poate ceva mai apropiate, surse ce urmează a fi identificate în cercetări viitoare.

Piese tipice constau din: nuclee, lame, gratoare, burine, străpungătoare, lame denticulate, vîrfuri etc.; fiecare categorie este reprezentată într-o gamă largă de forme tipologice și au un caracter microlitic dominant (fig. 32-34).

Între nuclee distingem piese prismatice, piramidale și bulgări atipici, forme comune și altor straturi.

Gratoarele sînt cioplite mai ales pe așchii de dimensiuni reduse, unele mai subțiri, cu partea activă puțin proeminentă, de tipul așa-numitelor „grattoirs courts frontaux”, gratoare „bec”, cu partea activă concavă, etc. Unele piese sînt multiple, altele combinate.

majoritatea lamelor, simple sau retușate, sînt în stare fragmentară. Deosebim între acestea piesele retușate mărunț, abrupt, ca și pe cele trunchiate oblic prin aceeași manieră de cioplire, piese care, alături de cele cîteva vîrfuri mărunte, burine, străpungătoare și lame denticulate, determină caracterul gravettian al culturii.

Importantă pentru caracterizarea ultimului nivel de locuire de la Remetea este descoperirea unei vetre de foc, amenajată pe trei lespezi de piatră, așezate una lîngă alta, toate arse parțial la roșu. Între pietre și în preajma lor, pe o suprafață de circa $7, m^2$, s-au păstrat paiete mărunte de cărbune și urme de cenușă.

Făcînd o comparație cu stratul de jos, constatăm în primul rînd că formele musteriene dispar complet, iar inventarul în întregul lui capătă un aspect mult microlitizat. Apar în plus lamele și vîrfurile retușate abrupt, lamele trunchiate oblic, elemente care în p_aleoliticul de pe teritoriul țării noastre indică o fază tîrzie a gravettianului. Aceleiași culturi îi sînt caracteristice și nucleele mici cu un singur plan de lovire și aspect piramidal, care, în ultima locuire paleolitică de pe Șomoș I, ocupă un loc important. Stratul de cultură în întregul lui își păstrează caracterul de așezare-atelier, ca și cele mai vechi, procentajul uneltelor finite fiind destul de redus.

Atît analiza inventarului litic, cît și analizele de polen și pedologice indică locuiri succesive, de scurtă durată, asemănătoare celor de la Boinești.

4. Remetea-Șomoș II

Cea de a doua așezare de la Remetea este situată la poalele Șomoșului, pe un pinten terasiform, ce se ridică cu 20-25 m deasupra zonei inundabile a Turului, format probabil în vechime prin ruperea și alunecarea unei părți din capătul de nord al dealului (fig.10).

Așezarea Șomoș II a fost descoperită în 1963, cînd, cu prilejul unor cercetări de suprafață întreprinse împreună cu Elena Covaci de la Muzeul din Baia Mare, am descoperit la suprafața solului, pe arătură, mai multe așchii de silix cu urme evidente de cioplire intenționată. Sondajele de verificare, deschise pe locul respectiv, au scos la iveală o așezare cu trei niveluri de locuire (musterian, aurignacian și gravettian) asemănătoare celor de la Boinești și Remetea-Șomoș I. Spre deosebire de acestea din urmă, care sînt situate pe culmile unor dealuri înalte, inaccesibile lucrărilor agricole, aici terenul este mai jos, cu suprafața plană și cu versantul de nord-est înclinat în pantă lină pînă la unirea cu lunca, fapt ce a permis a fi folosit alternativ ca teren agricol și de pășunat.

În cele două campanii de săpături (1963 și 1964), s-a deschis

o suprafață de 356 m², prin mai multe secțiuni trazate de-a lungul și de-a latul terasei. Frecvența materialelor după cum și descoperirea unor urme de foc au indicat că așezarea a fost masată către botul terasei pe o suprafață ce nu depășea 150 m².

Săpăturile au fost adâncite pînă la circa 1 m, continuarea în jos fiind împiedicată de numeroși bolovani cu o structură nisipoasă, de culoare albastră-cenușie, care încep să apară pe la 0,70 m (fig. 11). La această adâncime stratul de pămînt are culoarea cenușie, prezentînd intercalări de sol roșcat pătruns din stratul care-l suprapune.

Solul roșcat este suprapus de un lut de culoare cenușie-roșcată, compact, gros de circa 0,20 m. Urmează apoi stratul gălbui-roșcat cu o structură grunțuroasă acoperit de solul gălbui prăfos.

Nivelul I (inferior). Primul strat de cultură este situat în stratul cenușiu-roșcat și în partea inferioară a depunerilor gălbui-roșcate, cuprins între circa 0,40 și 0,60 m adâncime.

De aici provine un număr mic de piese litice, între care uneltele tipice se reduc numai la cîteva exemplare; toate acestea sînt cioplite din opal, galete și cuarțit, roci aflate în preajma așezării.

Ca nuclee sînt de menționat numai bulgări atipici, între care și unul transformat în toporaș.

Așchiile (lungi, lamelare sau triunghiulare) au planurile de lovire formate din două suprafețe înclinate, sau sînt fațetate, formate dintr-o față plană, ca și în cazul pieselor asemănătoare descoperite în straturile inferioare de la Boinești și Șomoș I.

Pe o așchie triunghiulară cu planul format din două suprafețe oblice și puțin alveolate s-a cioplit un vîrf musterian tipic, cu ambele laturi retușate în trepte în toată lungimea lor, piesa reprezentînd și cea mai frumoasă și tipică unealtă musteriană din acest complex (fig.28/4).

Cîteva așchii atipice retușate parțial au putut fi folosite ca răzuitoare. O astfel de piesă este cioplită bifacial pe una din laturi, manieră ce amintește de tehnica de cioplire a celor două bifaciale de la Șomoș I și de cele cîteva fragmente de piese similare de la Boinești.

Din complexul litic al nivelului I din această așezare fac parte mai multe lame simple, toate în stare fragmentară. Prezența acestor piese alături de vîrfurile triunghiulare retușate, de așchiile triunghiulare simple, așchia lamelară de cuarțit retușată, definește caracterul musterian tîrziu al complexului, apropiindu-l de cele de aceeași vîrstă de pe Șomoș I și Boinești.

Uneltele s-au lucrat pe locul așezării, mărturie acestui fapt

sînt bulgării nucleari și numeroasele așchii de cioplire și un complex (mic "atelier" descoperit în secțiunea II, la dîncimea de 0,50-0,55 m) concentrat pe o suprafață de 1,30 x 1 m. Complexul constă din 102 piese, între care trei bulgări nucleari de opal galben cu pete ruginii și alburii, șase așchii masive, mai multe așchii triunghiulare cu planul de lovire format din două fețe înclinate și bulbul de percuție proeminent, cîteva lame lungi cu laturile paralele și tăioase (toate în stare fragmentară și neretușate), multe așchii mărunte de cioplire - toate din aceeași rocă - concentrate în strat aproape compact, gros de circa 7 cm (fig. 12-a). La aproximativ 2,50 m distanță s-a descoperit o vatră de foc alveolată, adîncă de circa 0,12 m. Cavitățile vetrei a fost umplută cu cenușă și cărbuni mărunți în amestec cu pămînt. În alte sectoare din așezare au mai apărut cărbuni izolați, fără a se putea însă defini conturul unei alte vetre special amenajate sau urme de arsură puternică (fig. 12-b).

Deși nu sîntem în situația de a-i da o interpretare (dată fiind lipsa de analogii și caracterul special al piesei), semnalăm descoperirea în acest strat a unei gresii nisipoase cu structură compactă, tare, cu dimensiunile de 22 x 7 x 8 cm. Piatra este secționată în două în lung și fiecare din cele două jumătăți este spartă în cîte cinci bucăți aproximativ egale sub formă de felii. Toate bucățile s-au descoperit laolaltă. Este evident că secționarea a fost făcută intenționat, scopul însă e mai greu de dedus.

Ca și în alte așezări din această parte a țării, resturi faunistice nu s-au găsit, singurele elemente pentru caracterizarea complexului rămînd vatra de foc și obiectele de piatră (marea majoritate așchii de cioplire), care fac dovada unei așezări-atelier. Maniera de cioplire a celor cîteva piese tipice, cum și faptul că pentru cioplirea lor s-a folosit numai roca locală, așa cum subliniam mai sus, ne fac să atribuim acest complex musterianului superior, alături de stratul I de la Boinești și stratul I de la Șomoș I.

Nivelul II (mijlociu). Cel de al doilea strat de cultură gros de 10-15 cm, suprapune direct pe cel inferior. În partea sa superioară cel de al doilea strat este deranjat și parțial amestecat cu materialele din nivelul superior de locuire, fapt ce a făcut dificilă selecționarea și separarea pieselor. Materiale sînt puțin numeroase în general, iar piesele tipice sînt mai mult izolate și puțin concludente. Ca materie primă continuă să domine opalul; în plus apar (față de stratul inferior) cîteva piese cioplite din silex cu granulație fină de culoare cenușie-închisă, cremene de rîu (galete).

Nucleele sînt atipice. Mai multe lame simple, alături de un număr redus de lame retușate, de gratoare și de burine cioplite pe

a. t fel de piese, definesc un complex cu caracter lamelar.

Stratul este subțire; puținele unelte descoperite și așchiile de cioplire care le însoțesc fac dovada unei locuiri de scurtă durată a unor purtători ai culturii aurignaciene în faza mijlocie de dezvoltare. Concluzia rezultă din absența pieselor musteriene și a celor gravetiene precum și din caracterul tehnicii de cioplire a puținelor piese tipice descoperite.

Nivelul III (superior). Cel de al treilea nivel de locuire de la Șomoș II a fost distrus în întregime de lucrările agricole și eroziunea naturală. Cele câteva piese culese la suprafață și în stratul de pământ răscolit de fierul plugului de-a lungul timpului, au un caracter microlitic iar tipologia puținelor piese tipice documentează o locuire gravetiană târzie. Piesele descoperite sînt descrise detaliat în partea a II-a a lucrării.

Călinești

La numai 4 - 5 km nord-vest de Boinești și Remetea, pe dealurile din raza comunei Călinești, s-au descoperit în anii 1964 - 1966, mai multe puncte în care numeroase unelte și așchii de cioplire a pietrei fac dovada unor vechi urme de locuire sau scurte popasuri ale vânătorilor paleolitici în părțile locului.

5. Călinești I. La nord-vest de comuna Călinești, spre Gherța Mică, la distanță aproximativ egală între cele două sate, se ridică o culme cunoscută sub denumirea de "Bocoghița". Orientarea dealului este de la sud la nord; el se află între drumul ce leagă Călinești de Gherța Mică și lanțul muntos al Oașului cu dealurile Palna, Piciorul Corbului, Oușul și Gruiful, despărțite de Bocoghița printr-o zonă joasă de luncă și rișe.

Bocoghița are o suprafață întinsă dar accidentată, prezentînd mai multe neregularități pe ambele versante, rezultat al degradărilor de teren. De-a lungul dealului, de la sud la nord, prin alunecări produse în timp s-au format patru trepte (platforme) înclinate, care fac dealul ușor accesibil și lucrărilor agricole. Capătul nordic este mai înalt și se termină printr-o pantă mai abruptă, capătul de sud și ambele versante sînt înclinate în pantă lină pînă la unirea cu zona de luncă. Cercetări de suprafață am întreprins pe toată suprafața dealului, constatînd că piese din piatră cioplită apar peste tot în cantități ce variază de la un loc la altul.

După poziția locului și frecvența pieselor descoperite la suprafață, am deschis sonde de verificare în trei puncte, după cum urmează: a) pe platforma înaltă de circa 150 m, la extremitatea nordică, un sondaj cu o suprafață totală de 20 m². Aici săpătura s-a adîncit pînă la 1,20 m cele câteva piese descoperite se concentrau în

principalial între 0,20 și 0,35 m adâncime.

Materialele au apărut sporadic (în total 37 piese), iar pieșele tipice aflate între ele se reduc la câteva lame mărunte în stare fragmentară, o unealtă combinată și un burin.

Tot în acest sector, la suprafață, s-au descoperit câteva nuclee, lame, unelte combinate, gratoare pe lame și mai multe așchii de cioplire.

Data fiind raritatea materialelor tipice și neidentificarea unui strat de cultură, săpăturile nu s-au extins. De altfel și suprafața plană a dealului în punctul dat era redusă, ea fiind continuată de pante mult inclinate. Faptul că puținele piese descoperite în situație stratigrafică au fost la adâncime mică (maximum 0,30 m) și că la suprafață descoperirile au fost mai numeroase, a dus la concluzia că stratul de cultură a fost distrus prin lucrările agricole și spălat de apele provenite din ploii și topirea zăpezilor.

De o încadrare precisă nu poate fi vorba în situația de aici; având însă în vedere descoperirea unui nucleu prismatic cu două planuri de lovire, a gratoarelor pe așchii scurte și pe capăt de lamă groasă, a burinelor și a lamelor simple ca și a celor retușate, atribuim aceste piese unui strat de cultură de vîrstă aurignaciană mijlocie.

b) Tot în capătul nordic al dealului, la circa 300 m depărtare de primul, s-au deschis două sondaje în suprafață totală de 19 m². Dintr-un sondaj săpat pînă la 0,60 m adâncime, provin numai câteva spărturi de silex atipice; din cel de al doilea, adîncit pînă la 1,20 m am scos câteva fragmente ceramice din epoca bronzului și bulgărași de arsură. Întrucît în sondajele noastre n-au apărut urmele unui strat de cultură paleolitică, punctul a fost abandonat.

c) În capătul sudic al dealului, pe platforma celei de a treia trepte, înaltă de circa 100 m, am deschis pentru început două secțiuni. Piese paleolitice au apărut chiar din primul strat de la suprafață, continuînd pînă la adâncimea de circa 0,60 m.

În anii 1965 și 1966, săpăturile au fost extinse prin zece secțiuni, dezvelindu-se o suprafață de 200 m². În medie, s-a mers pînă la adâncimea de 0,60 m, cu excepția unui sondaj adîncit pînă la 1,40 m, pentru verificări stratigrafice și colectări de probe pentru analize de sporopolen.

Peste un strat compact de pietrișuri și nisip, care apare la 1,35 m adâncime, se suprapune un strat brun cu multe concrețiuni pietroase și ferimanganice, lipsit de resturi arheologice. Stratul galben-roșcat, situat între 0,80 și 0,45 m adâncime, conține dovezi de cultură materială paleolitică, concentrate în special în partea

lui superioară. Unelte de piatră cioplită continuă să apară în depunerile gălbui-nisipoase și în cele gălbui-cenușii prăfoase de la suprafață, fără a fi separate de vreun strat steril.

Ca și în celelalte așezări din această parte a țării, dovezile de locuire umană constau din obiecte de piatră cioplită, unelte și așchii de cioplire, urme sporadice de foc. În plus, aici am întilnit un bulgăre de materie colorantă (argilă) roșcat-violacee, singura descoperire de acest gen făcută pînă acum în Oaș. În starea în care s-a păstrat, bulgărele are dimensiunile de 4,8 cm în diametru și 2,8 cm grosime. Atît pe cele două suprafețe largi, cît și pe laturi, se disting cu ușurință numeroase urme de zgîrieturi produse în urma scoaterii pulberii colorante folosită în diferite scopuri.

Cît privește materia primă, care a stat la baza cioplirii uneltelor, ea constă în principal din roci locale de origine vulcanică, argile silicificate, gresii, cremene de prund etc. În proporții reduse este prezentă și obsidiana neagră transparentă și cea patinată. Aceste roci se întilnesc în toate așezările paleolitice din Oaș; la Călinești I însă, pe lîngă rocile menționate mai sus, s-au descoperit și cîteva unelte și așchii de cioplire de silix cretacic albastru, acoperit cu patină albă, reoă destul de des întilnită atît în condiții naturale cît și în straturi de cultură paleolitică și, mai tîrziu, în zonele răsăritene pe Prut și pe Nistru. Prezența acestor roci într-una din așezările din Oaș pune problema legăturilor dintre zonele răsăritene și cele nord-vestice, sau poate chiar indică direcția de pătrundere a unora din grupurile de vînători paleolitici în Bazinul Oaș.

Dealul Bocoghița a fost ocupat de paleolitici în două etape succesive, pentru perioade de timp relativ scurte. Distingerea netă a celor două faze de locuire prezintă însă unele dificultăți, datorită poziției așezării, grosimii reduse a depunerilor, lipsei unui strat steril separator și îndeosebi datorită lucrărilor agricole, în urma cărora pămîntul a fost răscolit și materialele amestecate. Cu toate acestea, în urma unei analize tipologice minuțioase a inventarului litic provenit din săpături și a observațiilor stratigrafice, constatăm că primul nivel de locuire atribuit culturii aurignaciene este cuprins între circa 0,35-0,60 m adîncime, fiind suprapus direct de al doilea nivel, gravettianul.

Nivelul I (inferior). Comparat ou alte niveluri de locuire din așezările vecine, primul strat de cultură de la Călinești I este relativ sărac. Între materialele tipice descoperite aici, distingem nuclee și cioplitoare, răzuitoare masive pe așchii și

gratoare, lame retușate și simple. Întregul inventar este cioplit exclusiv din piatră și are dimensiuni medii (fig.35).

Nucleele tipice au forma prismatică, cu înălțimea medie de circa 6 cm. Mai numeroși sînt însă bulgării nucleari, de pe suprafața cărora s-au desprins lame și așchii fără ca prin aceasta să se obțină o formă tipologică precisă, din cauza fisurilor din structura pietrei. Ca și în celelalte așezări paleolitice de diferite vîrste, cîțiva astfel de bulgări au fost ascuțiți la un capăt și transformați în cioplitoare.

Răzuitoarele, cioplite pe așchii sau pe bulgări nucleari, din care s-au obținut forme înalte, au partea activă convexă sau dreaptă. Alături de acestea este de menționat un singur gratoar pe lamă retușată pe ambele laturi. Lamele, cu precădere simple, sînt în majoritate în stare fragmentară.

Privit în ansamblu, complexul de materiale de la Călinești I - nivelul inferior - este destul de sărac, revenind mai puțin de două piese la m². Este adevărat că piesele nu sînt uniform răspîndite, astfel că în unele locuri am întîlnit suprafețe mai aglomerate, după cum și porțiunile unde piesele erau foarte rare sau lipseau cu desăvîrșire. Ca și în alte așezări din Oaș, majoritatea o formează deșeurile de cioplire. Numeroase sînt nucleele și bulgării nucleari, lamele simple, dovadă a faptului că prelucrarea pietrei se făcea pe locul așezării. Uneltele finite sînt reduse ca număr, între acestea majoritatea o formează răzuitoarele masive pe așchii și pe bulgări nucleari.

Avînd în vedere tehnica de cioplire și componența inventarului litic atribuim acest strat fazei mijlocii de dezvoltare a aurignacianului. Puținătatea uneltelor, procentul ridicat al așchiilor de cioplire, grosimea redusă a stratului de cultură, precum și lipsa vetrelor de foc duc la concluzia că ne aflăm în fața unei locuiri de scurtă durată.

Nivelul II. În partea superioară a depunerilor loessoide, pe o grosime de circa 30 cm, se situează cel de al doilea nivel de locuire, răscolit în mare parte de lucrările agricole; materialele arheologice sînt strămutate sau scoase la suprafață.

Caracterul complexului litic este mult schimbător față de primul strat, în sensul că aici întîlnim multe piese microlitice, apare retușarea abruptă, iar ca tipuri de unelte apar: burinele, străpungătoarele, lamele denticulate și gratoarele microlitice pe capăt de lamă frîntă (fig.36/2-12, 14-19).

Nucleele, în majoritatea cazurilor, sînt microlitice, iar ca forme, se impun cele piramidale și prismatice. La acestea se

adaugă un număr important de piese atipice. Cea mai numeroasă categorie de unelte atipice o formează lamele simple.

Gratoarele sînt cioplite în primul rînd pe lame și au partea activă convexă, concavă sau oblică. Alături de acestea remarcăm și gratoare pe așchii. Burinele sînt cioplite pe așchii sau pe lame frînte. Lamele denticulate sînt cele mai puține la număr.

Tipurile noi de unelte prezente în cel de al doilea strat (față de cele din primul nivel de locuire) sînt : străpungătoare, lame și virfuri mărunte retușate abrupt pe una sau pe ambele laturi și lame denticulate. Aceste elemente, alături de microlitismul preponderent al inventarului duc la atribuirea neîndoelnică a stratului culturii gravettiene.

6. Călinești II

Cea de a doua așezare de la Călinești a fost descoperită în 1965, cînd am întreprins unele cercetări de suprafață pe un teritoriu cuprins între localitățile Călinești, Lechința și Boinești, unde, după indicațiile localnicilor se găseau multe spărturi de cremene, ca și pe Bocoghița (Călinești I). Zona cercetată face parte dintr-o mică depresiune cunoscută sub denumirea de Bazinetul Tîrșolțului²⁵ și ocupă sectorul din dreapta de pe cursul mijlociu al Lechințioarei.

De o parte și de alta a rîului, dincolo de lunca bine individualizată, se dezvoltă diferite piemonturi, suprafețe și terase piemontane asimetrice, toate despărțite între ele de văi, de multe ori prăpăstioase, albiile ale unor rîuri acum cu caracter semipermanent. În urma lucrărilor agricole și sub impulsul precipitațiilor sezoniere, multe așezări preistorice au fost măcar parțial, dacă nu în întregime, distruse, numeroase obiecte ceramice sau de piatră găsindu-se cu ușurință la suprafața solului. Așa se face că, în cercetările noastre, pe o treaptă piemontană de la poalele Heghiului Mic, în pantă, am descoperit multe piese paleolitice, dovadă a existenței unor urme vechi de locuire.

Cu intenția de a verifica măsura în care vechea locuire s-a păstrat, sau a fost distrusă în timp, am deschis trei secțiuni : două în partea superioară a terasei, pe o porțiune mai plată, în marginea drumului ce leagă Călinești de Lechința, iar a treia, spre botul terasei mai în pantă. În urma acestor săpături am putut stabili existența unei așezări paleolitice de proporții restrînse, din care se păstrează, în condiții bune, un singur strat de cultură. Săpăturile au fost extinse în 1966, prin alte opt secțiuni, deschizîndu-se în total o suprafață de 227,50 m². Terasa fiind foarte erodată, multe materiale s-au găsit la suprafață, mai ales spre

marginile, în pantă, unde urme ale stratului de cultură apar la adîncimi cu totul reduse.

În medie, săpăturile au fost adîncite pînă la 0,60-0,70 m, stratul de cultură fiind cuprins între aproximativ 0,20 și 0,50 m, de la suprafața actuală a solului, în depunerile cenușii-gălbui, lutoase.

Prin cele trei secțiuni deschise în 1965, am reușit să determinăm perimetrul așezării, cuprinzînd totodată și o parte dintr-o vatră de foc. Celelalte secțiuni, deschise în 1966, au fost amplasate paralel cu șanțurile I și III din 1965, reușind în felul acesta să dezvelim aproape în întregime vechea locuire (fig.13).

Vatra de foc, apărută la 0,35 m adîncime, era amenajată într-o groapă cu pereții oblici, circulară în plan, cu diametrul de 0,53 m. Vatra se adîncea spre centru unde atingea maximum 0,15 m. În marginea de vest a ei s-a descoperit o gropiță rotundă, cu diametrul de 0,13 m la suprafață și mai largă în jos, adîncimea ei fiind de 0,25 m. Cavitatarea vetrei a fost plină cu cenușă și cărbuni mărunți, în timp ce gropița din margine conținea numai cenușă. Pereții vetrei au fost simpli, necăptușiți, cîțiva bolovani răzleți fiind descoperiți în jurul ei la distanțe diferite. Din felul cum aceștia erau dispuși, nu credem să fi avut legătură cu construcția vetrei, ci mai degrabă cu prelucrarea pietrei.

La circa 2,30 m sud-vest de vatră se găsea un complex format din 21 pietre arse, unele întregi, altele sparte, dispuse circular, regulat, în jurul unui bolovan cu dimensiunile de 20 x 12 x 7 cm, toate formînd o suprafață relativ compactă cu diametrul de 0,70 m. În jurul acestui complex, ca și între pietre, nu s-a descoperit nici un fel de cărbune sau cenușă, după cum nici pămîntul nu era ars.

Remarcăm totodată și faptul că, deși vatra de foc era adîncă și plină de cenușă și cărbuni, pereții ei nu erau arși la roșu, așa cum ar fi fost normal în urma unei arderi îndelungate. Analizînd cele două situații am putea crede că pietrele arse au căptușit vatra și ulterior au fost scoase, poate chiar în scopul reamenajării ei, lucru ce nu s-a mai făcut.

Din secțiunea stratigrafică din dreptul vetrei de foc constatăm că partea superioară a ei, ca și complexul de pietre arse, sînt situate la circa 0,15 m deasupra bazei stratului de cultură și aproximativ la aceeași distanță de limita lui superioară. Aceasta înseamnă că ambele au fost amenajate în a doua jumătate a perioadei de locuire.

La circa 3 m nord-vest de vatră, la 0,30 m adîncime, a apărut un alt complex de pietre arse ușor, majoritatea rotunde, cu di-

mensiumi ce variau între 7 și 12 cm în diametru. Ca și în primul caz, între piese și în jurul lor nu s-a găsit nici un fel de urmă de foc, deși ele erau arse superficial la roșu.

Pe lângă vatra de foc și complexele de pietre prezentate mai sus, pe locul așezării Călinești II s-au mai descoperit numeroase unelte din piatră cioplită și deșeuri provenite din prelucrarea lor. Așa cum vom vedea mai departe din prezentarea diferitelor tipuri de unelte, așezarea Călinești II ne-a oferit cel mai bogat și caracteristic material pentru aurignacianul mijlociu din nord-vestul României. De aici provin aproape 1600 piese, între care 448 sînt unelte tipice (marea majoritate în jurul vetrei de foc, pe o rază de circa 5 - 6 m) (fig.13).

Materia primă de bază (în proporții de peste 95%), o constituie opalul vînat-alburiu, aflat în depozit natural în imediata apropiere a așezării, la baza terasei. Izolat, întîlnim piese și așchii de gresie de prund, silix cu granulație fină și tuf vulcanic. Apropierea sursei naturale de materie primă explică în parte abundența de unelte tipice finite, întrucît, așa cum subliniază S.A. Semenov de comun acord cu alți specialiști, cele mai bune rezultate în cioplirea pietrei se obțin în condițiile prelucrării acesteia încă umedă, imediat ce a fost scoasă din depozitul natural. Și aici, ca și în alte părți, opalul are o structură neomogenă; între uneltele tipice se impune numărul celor cioplite pe lame și așchii retușate, ceea ce constituie un specific al acestei așezări (fig.38-45).

Ca în toate așezările cu caracter de atelier, la Călinești II s-au descoperit numeroase nuclee de diverse tipuri, multe dintre ele îndeplinind și funcții de unelte, în urma unor mici îndreptări suplimentare. Majoritatea sînt masive, dimensiunile lor fiind cuprinse între circa 5 și 8 cm înălțime și de multe ori tot pe atîta grosime.

Ca forme, distingem nuclee prismatice, cu suprafețele de lovire plane sau oblice; nuclee-percutor, cu o suprafață de lovire largă și capătul opus rotund (în majoritatea cazurilor acoperit de crusta naturală a pietrei), folosit ca percutor. Aceasta se poate deduce din știrbiturile de pe suprafața lor. De menționat de asemenea un număr important de nuclee atipice între care opt cioplitoare și mai multe așchii nucleare masive.

Multe unelte sînt în stare fragmentară, dispunem însă de suficiente exemplare întregi, pe baza cărora ne putem face o imagine clară asupra tipologiei și tehnicii de cioplire. Între acestea menționăm în primul rînd o serie de unelte cioplite pe lame aurignaciene (înțelegînd prin aceasta lame late, cu una sau ambele

laturi retușate ventro-dorsal, oblic sau semiabrupt). Remarcăm aici în mod special cinci vîrfuri, care prin forma și tehnica lor de cioplire amintesc pe cele de tip "Abri-Audi" considerate de H. Breull ca specifice aurignacianului mijlociu. Unele lame retușate au vîrfurile ascuțite prin desprinderi mărunte, oblice bilaterale, altele, de multe ori mai late, sînt retușate de jur împrejur, avînd capetele rotunjite. Toate aceste piese, ținute în mînă sau fixate într-un mîner de os sau de lemn, au putut fi folosite ca lame de cuțit.

Gratoarele, în majoritatea lor, sînt cioplite pe lame retușate pe una sau pe ambele laturi și au partea activă convexă, în multe cazuri semiabruptă și mai rar oblică.

Tot pe astfel de lame sînt cioplite și cele cîteva gratoare duble. Din această categorie de unelte face parte și o serie de gratoare carenate și unele circulare realizate pe așchii scurte și groase.

Alături de aceste tipuri de gratoare (toate specifice fazei mijlocii de dezvoltare a aurignacianului) menționăm descoperirea cîtorva răzuitoare lungi, cioplite pe laturile unor așchii masive, care prin tehnica lor de cioplire se apropie de cele musteriene.

Ca tipuri de unelte mai puțin numeroase sau izolate chiar, amintim două lame cu scobitură laterală, una dublă și alta simplă, două burine pe capăt de lamă retușată, o piesă de tip "ecaillée" și o piesă mică, atipică, cioplită bifacial.

Tot din această așezare provin 16 piese mai mărunte (cu lungimea cuprinsă între 1,5 și 4 cm), care prin tehnica de cioplire, prin tipologie și chiar prin materia primă în unele cazuri, se deosebesc de restul materialelor. Între acestea remarcăm lame și unelte pe lame retușate foarte mărunte, oblic sau abrupt, ca vîrfuri, un fragment de lamă denticulată, gratoare, burine, o lamă trunchiată oblic și o unealtă combinată (gratoar-burin).

Toate aceste piese se deosebesc de restul inventarului, încadrîndu-se perfect, atît prin maniera de cioplire, cît și prin tipologia lor, în complexe gravetiene din împrejurimi. Ele pot fi dovada urmelor unui al doilea strat de cultură, care a fost distrus, sau sînt pierderi întîmplătoare ale grupului de gravetieni de pe dealul din apropiere, așezarea Călinești III.

Din complexul inițial de unelte mai fac parte lame simple în stare fragmentară, lame așchiare simple - multe dintre ele de asemenea în stare fragmentară - așchii masive cu planul de lovire fațetat și așchii cu planul de lovire format dintr-o suprafață largă, dreaptă și cu bulbul de percuție proeminent.

În general, atît tipologia uneltelor, cît și tehnica lor

de cioplire permit atribuirea acestei aşezări fazei mijlocii de dezvoltare a culturii aurignaciene. În cadrul complexului litic de la Călineşti II, unitar prin tipologia uneltelor şi dimensiunile lor, prin materia primă din care sînt cioplite, se remarcă o serie de aşchii late cu planurile de lovire largi, special amenajate şi răzuitoarele lungi de tip mustertian. Acestea din urmă fac dovada persistenţei tehnicii de cioplire mai vechi, specifică paleoliticului mijlociu. În acelaşi timp remarcăm la Călineşti II lipsa lamelor cu scobitură laterală bine formată şi a gratoarelor late, specifice unei faze mai tîrzii a aurignacianului mijlociu.

Toate aceste elemente ne permit să conchidem că aşezarea Călineşti II aparţine aurignacianului mijlociu aflat încă în plină dezvoltare.

7. Călineşti III

La sud-est de terasa piemontană unde se află aşezarea Călineşti II, se ridică un piemont înalt de circa 100 m, ce face parte din lanţul Făget-Cremenari. Încă din 1960, cu prilejul primelor noastre cercetări la Călineşti, am descoperit la suprafaţa solului, pe arătură, cîteva lame mărunte şi aşchii de cioplire din silex, obsidiană şi alte roci ..

Primele sondeaje de verificare s-au făcut în 1965, fiind continuate în 1967 şi 1969. În cele trei campanii s-a deschis o suprafaţă de 297 m², în 14 secţiuni (patru mai mici, amplasate în sectoare periferice ale platformei superioare a dealului şi altele mai mari în preajma secţiunii III, unde au apărut mai multe materiale). Cu acest prilej s-a identificat un strat de cultură paleolitică, situat în depunerile gălbui-lutoase, între 0,20 şi 0,60 m adîncime (fig.14).

Aşezarea a cuprins o suprafaţă de circa 250 m², majoritatea materialelor fiind concentrată în jurul a două vetre de foc, aflate la 5 m distanţă una de cealaltă, în secţiunile VII şi VIII.

Prima vatră era de suprafaţă şi a fost spălată în întregime, pe locul ei rămînînd doar pămîntul ars la roşu şi două gropiţe amenajate pentru păstrarea focului. Gropiţele, situate la distanţă de 20 cm una de alta, aveau adîncimea de 12 cm şi lărgimea de 6 cm, ambele fiind umplute cu cenuşă şi cărbuni mărunţi de lemn; cea de a doua vatră, s-a prezentat sub forma unei gropi largi de 62 cm şi adîncă de 12 cm. Cavitatarea gropii a fost de asemenea umplută cu cenuşă şi cărbuni mărunţi de lemn. În preajma vetrei s-a descoperit un complex de cioplire, care consta din bulgări nucleari şi numeroase aşchii mărunte.

De pe suprafaţa săpată în cele trei campanii am recoltat 927 piese litice, între care : 218 unelte şi nuclee, în rest de-

deșeurii de prelucrare. Tot aici s-a descoperit un dinte de bovidu, determinat de Al. Bolomey ca aparținând unui individ adult de Bos s. Bison, dimensiuni mici (q ?), singurul rest faunistic descoperit pînă acum în Oaș.

Materia primă care a stat la baza prelucrării uneltelor de piatră constă din opal, silex de bună calitate, tuf vulcanic, gresie cenușie, obsidiană patinată și obsidiană neagră translucidă.

Nucleele sînt mărunte, între care sînt unele exemplare cu unul și altele cu două planuri de lovire.

În comparație cu celelalte tipuri de unelte descoperite în această așezare, cele mai numeroase sînt gratoarele. Ca tipuri distingem : gratoare pe așchii scurte și groase, întregi sau fragmentare, cu partea activă convexă sau dreaptă, semiabruptă; gratoare înalte, cioplite pe așchii masive sau pe bucăți de nucleu; gratoare duble, cioplite pe lame. Adăugăm la acestea cîteva așchii retușate pe una sau pe ambele laturi, care au putut fi folosite ca răzuitoare.

Spre deosebire de alte așezări gravetiene din Oaș, la Călinești III avem un număr important de burine (de unghi și mediane), unelte combinate - gratoare-burin (fig.46-47).

Caracteristică pentru așezarea de care ne ocupăm este lipsa străpungătoarelor și a lamelor denticulate. Lamele sînt în general mărunte și neretușate, excepție făcînd cîteva piese retușate abrupt și două lame lungi cu vîrfurile ascuțite prin retușe bilaterale.

De menționat o lamă microlitică cu o latură și ambele capete retușate abrupt, trunchiate. Piesa astfel cioplită a putut fi folosită, alături de alte lame asemănătoare sau simple, la întocmirea unei unelte combinate - un vîrf cu inserții de tipul celor de la Talițki-Ostrovsk²⁶ și Amvrosievka²⁷. Dacă celelalte piese mărunte retușate abrupt, cu vîrfurile ascuțite, pot fi socotite drept vîrfuri (care fixate într-un mîner de os sau de lemn au servit drept străpungătoare) lama întreagă, cu capetele trunchiate drept prin retușare ne pune în situația de a ne gîndi că purtătorii culturii gravetiene de la Călinești III foloseau tehnica inserțiilor la întocmirea vîrfurilor de sulită sau de arc.

8. Călinești IV

În timpul cercetărilor întreprinse în cursul campaniei din 1966, s-au descoperit noi dovezi de cioplire paleolitică la Călinești, pe locul numit Lichiorb (o ridicătură piemontană situată în partea de apus a comunei). Pe un capăt al dealului se află în prezent cimitirul satului, pe celălalt, o livadă cu pruni și un teren agricol. Aici, la suprafața solului, pe arătură, s-au descoperit mai multe obiecte de silex și opal, care constituiau un indiciu

a cioplierii pietrei pe locul respectiv.

Acest punct, situat la distanțe aproape egale între așezările paleolitice deja cunoscute (Călinești I-II și Călinești III), reprezintă cea de-a patra așezare paleolitică în raza comunei Călinești.

Deși puțin la număr, piesele tipice descoperite pe Lichiorb ne-au determinat să întreprindem aici unele sondaje pentru a identifica poziția stratigrafică și stratul de cultură. În acest scop, în 1967, am deschis o secțiune de 20 x 2 m de-alungul terenului și șase sondaje mici, amplasate de o parte și de alta a secțiunii principale, însumând un total de 53 m².

În urma acestor săpături am constatat că stratul de cultură situat inițial într-un sol podzolic puternic influențat de eroziunea naturală de pantă și de lucrări agricole, a fost complet distrus. Depunerile ce s-au păstrat sînt foarte reduse (40-50 cm grosime), ele suprapunînd direct roca de bază formată din aglomerate vulcanice.

Fără a putea vorbi de o precizare a poziției stratigrafice, în aceste depuneri, ca și la suprafață, am putut recupera unele materiale a căror tipologie ne-a ajutat la identificarea apartenenței culturale a acestei locuiri (fig. 36/1, 12, 20-21).

Ca piese tipice amintim lame microlitice retușate mărunț, un vîrf microlitic cu ambele capete ascuțite și o latură retușată abrupt, gratoare pe lame, toate cioplite din silex cu granulație fină. La acestea se adaugă o lamă din obsidiană și o așchie de gresie, cu dimensiuni mai mari, retușate prin desprinderi largi, oblice.

Deși retușarea oblică a pieselor nu lipsește din gravettian, ea caracterizează totuși culturile mai vechi. În cazul de față e greu de spus dacă cele două piese reprezintă o tradiție în maniera de cioplire sau dacă sînt dovezi ale unui al doilea strat de cultură. Cert este că aceste două piese se deosebesc de celelalte, atît prin tehnica de cioplire, cît și prin rocă și dimensiuni.

Alături de piesele retușate descrise mai sus s-au mai descoperit patru lame simple, cioplite din silex cu granulație fină și cinci lame scurte, cioplite din opaluri cu nuanțe diferite.

Exceptînd cele două piese retușate oblic prin desprinderi mai largi ventro-dorsale, materialele descoperite aici fac dovada unui complex cu caracter microlitic, unitar ca tehnică de cioplire și materie primă. Cioplirea mărunță abruptă, care predomină, ca și tipologia uneltelor, indică o fază tîrzie a culturii gravettiene în Oaș, contemporană probabil cu cele de la Călinești III, Boinești și

Remetea-Somoș.

9. Dealul Pustiu

La circa 15 km nord-vest de Călinești, mult în afara Țării Oașului, la intrarea în Cîmpia Someșului, s-a descoperit așezarea gravettiană de pe Dealul Pustiu, în raza comunei Turulung.

Dealul Pustiu (Pusztahegy), un piemont a cărui altitudine este de circa 400 m, se află în zona de contacta Depresiunii Oaș cu Cîmpia Someșului, prin poarta Talmei și Turului. Ca și numeroasele piemonturi din interiorul Depresiunii Oaș, Dealul Pustiu are pantele neregulate, rezultat al degradărilor de teren produse în timp, prezentînd pe alocuri versanți abrupti, după cum și pante mai line; toate acoperite de păduri pînă în zilele noastre. Sus pe culme, în poiana de pe capătul nordic al dealului, la suprafața solului, s-au descoperit mai multe piese paleolitice scoase din săpături în timpul desfundării pămîntului în vederea împăduririi, cît și în urma eroziunii naturale.

De-a lungul poienii, care prezintă o ușoară adîncitură spre mijloc, s-au deschis mai multe sondeaje spre a identifica poziția stratigrafică a urmelor de locuire și centrul așezării paleolitice.

Fiind vorba de culmea unui deal înalt, a cărui suprafață este intens degradată, stabilirea poziției stratigrafice a descoperirilor arheologice rămîne o problemă dificilă. Așa cum se prezintă situația în prezent, stratul superior are o alcătuire granulometrică luto-prăfoasă, de culoare închisă, care suprapune un strat gălbui mai argilos. Ambele straturi sînt relativ subțiri, fiecare dintre ele nedepășind grosimea de 0,25-0,30 m. La circa 0,45-0,50 m adîncime, culoarea solului devine mai roșcată, în componența acestui strat intrînd însă mult pietriș provenind din dezagregarea rocii de bază, care n-a permis adîncirea săpăturilor.

În urma lucrărilor întreprinse pentru împădurirea poienii și sub influența precipitațiilor sezoniere, eroziunea a devenit tot mai activă, ducînd la distrugerea aproape totală a așezării paleolitice. Prin săpăturile arheologice întreprinse în 1966 și 1967, s-au recuperat materialele necesare stabilirii ariei culturale din care face parte și vîrsta acestei așezări.

Stratul de cultură se găsește în partea superioară a depunerilor de culoare gălbuie și în partea inferioară a straturilor luto-prăfos de culoare închisă, între circa 0,15 și 0,40 m adîncime. De la suprafață și din săpătură s-a recuperat o serie de materiale (piese litice cioplite din opal, obsidiană și gresie de prund, ca și cele din Oaș) pe baza cărora s-a făcut încadrarea culturală a acestei locuiri.

Pieseile sînt puţin numeroase; între ele distingem însă o serie de tipuri caracteristice ultimei culturi a paleoliticului superior din România, după cum urmează: nuclee piramidale și prismatice de dimensiuni mici în primul rînd, gratoare pe așchii și pe lame, unele cu partea activă largă, ușor convexă, altele avînd-o dreaptă sau oblică. De remarcat faptul că multe dintre gratoare au puternice știrbituri de uzură, dovadă a folosirii lor intense (fig.48-49).

Lamele au dimensiuni medii și microlitice, ultimele avînd laturile retușate foarte mărunț, în vîrf sau pe toată lungimea lor. Deși puține la număr, din colecția de material de la Dealul Pustiu, nu lipsesc lamele denticulate, ca și cele teșite oblic, străpungătoare, burinele.

În întregul lui, inventarul litic descoperit la Turulung are un caracter microlitic combinat cu piese de dimensiuni medii. Numărul redus al uneltelor caracteristice pentru gravettian, alături de piese cu dimensiuni medii specifice aurignacianului, descoperirea unor forme noi de unelte necunoscute în aurignacian, cum sînt lamele cu laturile retușate abrupt și acele trunchiate oblice fac să atribuim această așezare culturii gravettiene aflată în prima fază de dezvoltare, contemporană cu cea de la Călinești I.

Cercetări de suprafață, mici sondaje

În lipsa oricărui indiciu vizibil, care să dovedească existența unei așezări paleolitice într-un anume loc, depistarea unor astfel de monumente este cu totul dificilă. De aceea, cercetătorul trebuie să se orienteze unde anume trebuie căutate așezările paleolitice, aceasta presupunînd înainte de toate cunoașterea formelor de relief, condițiile de formare și vîrsta lor geologică.

Pe lîngă acestea, de un real folos sînt deschiderile naturale (lutării, maluri abrupte, surpături) și săpările ocazionale unde pot să apară obiecte de piatră cioplită, resturi faunistice, urme de foc, precum și discuțiile cu localnicii, care de multe ori dau încă cu ușurință relații cu privire la locurile de unde se aprovizionau "cei bătrîni" cu cremene pentru scăpărat.

După mai mulți ani de cercetări, am constatat că în Depresiunea Oaș locurile obișnuit ocupate de paleolitici erau dealurile înconjurate de ape sau acelea care au în preajma lor o sursă de apă. Poziția acestor locuri a favorizat eroziunea naturală și reducerea posibilității unor depuneri mai masive, fapt ce a făcut ca dovezile existenței locuirilor paleolitice să se păstreze la adîncimi cu totul reduse. Așa se face că, în această regiune, paleoliticul a fost descoperit prin cercetări atente de suprafață, pe arături sau în mu-

șuroaiele scoase de cârțițe, care au adus la suprafață așchii mărunte de piatră cioplită, indiciu sigur pentru sondarea locurilor respective.

Pe lângă locuirile amplu cercetate și prezentate mai sus în mod detaliat, o serie de descoperiri de suprafață și sondeaje mărunte vin să completeze harta descoperirilor paleolitice din acest ținut. Căci, așa cum vom vedea mai departe, nu peste tot unde am descoperit unelte sau așchii de piatră cioplită, sau se află materie primă din abundență, am dat și de așezări care să merite săpături extinse.

Tîrșolt

Pe dealurile din partea de nord-vest a satului, în vara anului 1967, s-au descoperit la suprafață câteva fragmente de lame simple din opal și un nucleu mic cu un singur plan de lovire larg (pl.43/4). Dealurile respective sînt însă mult prea erodate, aproape pînă la stîncă, astfel încît, în aceste puncte nu s-au putut face sondeaje de verificare. Puținele dovezi de cioplire intenționată, descoperite la suprafață, fac dovada prezenței omului în paleoliticul superior pe aceste locuri.

Coasta Remetei

Cele două dealuri, Boinești și Remetea-Somoș, fiecare ajungînd la înălțimea de circa 200 m, sînt legate între ele de o culme mai joasă, avînd versantul sudic abrupt pe o porțiune, iar celălalt lin înclinat, format prin alunecările de teren petrecute în timp. Pe locul numit "Coasta Remetei", la sud-est de podul ce trece peste Tur, deasupra carierei de piatră, în vara anului 1962 și în campaniile următoare am cules la suprafață, pe arătură, mai multe obiecte litice diferite ca materie primă și ca formă, toate însă indicînd dovezi sigure de cioplire.

Între acestea menționăm lame fragmentare cu dimensiuni medii și mici din silix și unele din opal, așchii din cioplire din aceleași roci, tuf vulcanic și gresie.

În campania din 1962, am făcut și câteva sondeaje mici de verificare, amplasate în diferite puncte ale coastei. Sondajul din capătul dinspre Boinești n-a dat nici un fel de material. Un alt sondaj, deschis în partea centrală, aproape de versantul abrupt, a dat doar câteva fragmente de lame și așchii de cioplire răzlețe, atît în stratul superior arat, cît și mai jos; nimic însă care să dovedească existența unui strat de cultură, a unei așezări care să merite săpături mai extinse. După aspectul lor, piesele descoperite în acest punct, la suprafață și în sondeaje, fac dovada activității omului în paleoliticul superior. Deoarece între obiectele descoperite nu avem forme de unelte tipice, specifice uneia sau alteia dintre cul-

turile acestei epoci, iar în strat descoperirile sînt cu totul izolate, încadrarea lor culturală exactă este greu de făcut.

Racșa, comuna Orașu Nou

În discuțiile avute cu localnicii ni s-a semnalat faptul că în unele locuri, la Racșa, sînt numeroase spărturi și bolovani de cremene.

De multe ori, asemenea aglomerări reprezintă urmele unor ateliere sau locuri de aprovizionare cu materie primă și de aceea am socotit necesară o cercetare la fața locului. Cu acest prilej am constatat că între satele Racșa și Racșa Vii sînt bolovani de diferite mărimi, cum și numeroase spărturi de opal, acestea însă nu oferă nici un element care să indice urmele unei ciopliri intenționate a pietrei. În apropiere, un deal erodat pînă la pietrișul de bază, s-a găsit o lamă de silex, retușată, în stare fragmentară, acoperită de o patină albă puternică. În locul respectiv nu s-au putut face sondaje, intrucît depunerile loessoide erau complet spălate și chiar dacă ar fi existat acolo o locuire paleolitică, aceasta a fost distrusă.

În raza aceluiași sat, pe locul numit "La Cremene", sînt numeroase spărturi, bolovănași și așchii dintr-un silex de culoare cenușie, cu structură fină și opal, multe dintre ele dovedind o cioplire intenționată. Faptul că pe loc, sau în preajmă nu s-a descoperit nici un fel de unealtă sau nucleu, care să dovedească o locuire măcar temporară, sau un atelier de cioplire, ne face să credem că sîntem pe urmele unui loc de aprovizionare cu materie primă, rocile găsindu-se aici în depozit natural.

Absența uneltelor tipice ne lipsește și de posibilitatea unei încadrări culturale, iar săpături pentru o precizare stratigrafică n-am avut unde face, rocile găsindu-se acum la suprafață. Negativele de detașare de pe așchii și de pe unii bulgări indică însă o cioplire specifică paleoliticului superior, ipoteză sprijinită și de faptul că rocile aflate aici, în depozit natural, se găsesc în așezările aurignaciene și gravettiene din Oaș, situate la distanțe cuprinse între circa 5 și 15 km de acest loc.

Orașu Nou-VII

Pe un teren agricol în pantă, situat în partea de sud-est a satului, am descoperit la suprafață trei bulgări nucleari, între care doi din opal și al treilea din tuf vulcanic și un burin de colț, realizat pe o lamă subțire, trunchiată drept, prin retușe mărunte. Cioplită dintr-un silex vinețiu și acoperită de o patină puternică piesa este în stare fragmentară. În aceleași loc s-au mai descope-

rit aşchii de cioplire, fapt ce ne-a determinat să facem câteva son-
daje. Din păcate însă, depunerile sînt foarte subţiri, iar în săpă-
turile noastre nu s-a descoperit nimic în plus faţă de ce apăruse la
suprafaţă. Materialele descoperite indică sigur locul unei locuiri
paleolitice. Prezenţa unui burin pe lamă subţire, trunchiată, ne în-
dreptăţeşte să atribuim această locuire unei faze tîrzii a culturii
gravettiene. Asupra duratei şi intensităţii locuirii este dificil de
emis măcar şi ipoteze, descoperirile fiind mult prea puţine.

Oraşu Nou-Bosorcani

În timpul cercetărilor întreprinse în 1969, în raza comunei
Oraşu Nou, pe un promontoriu în pantă de la marginea nord-vestică
a pădurii, am descoperit la suprafaţă, pe un loc spălat pînă la roca
de bază (piatră) mai multe piese paleolitice cioplite din roci dife-
rite. Între acestea, menţionăm un nucleu atipic dintr-un silex cu
structură fină de culoare verzuie; 12 lame simple, mărunte, în stare
fragmentară (fig.50/2, 4, 5), (două din obsidiană cenuşie transparen-
tă iar celelalte din opaluri de diferite culori), mai multe aşchii
de cioplire şi câteva unelte, după cum urmează: gratoar microlitic,
cioplit pe o lamă scurtă de silex cenuşiu, foarte fin, semitranspa-
rent, cu laturile parţial retuşate (fig.50/2), (dimensiunile de 1,8 x
1,7 cm), care păstrează planul de lovire mic, alveolat ca şi bulbul
de percuţie care este puţin proeminent. Partea dorsală este stră-
bătută de două nervuri longitudinale, care separă cele trei faţete
de pe această parte, una centrală dreaptă şi două laterale oblice.
Partea activă este realizată prin câteva retuşe subţiri, oblice şi
numeroase altele mărunte în margine. Atît laturile cît şi vîrful
sînt bine ascuţite şi bine păstrate, deşi unele ştirbituri mărunte
arată că a fost utilizată; un gratoar cioplit pe lamă lungă fragmen-
tară, dintr-un silex negru cu pete alburii, cu o latură abruptă şi
alta oblică retuşată. În starea actuală, piesa are dimensiunile de
2,5 x 1 cm. Piesa are partea activă convexă, realizată prin retuşe
mărunte şi colţul din stînga puternic ştirbit prin uzură; o aşchie
de silex gălbui cu structură foarte fină este retuşată mărunţ pe am-
bele laturi pe care prezintă şi cîte două mici alveolari. Vîrful
piesei, spart în vechime, este scobit, iar conţul din partea dreaptă
uşor orientat spre dreapta, bine ascuţit, acesta putînd fi folosit ca
străpungător; o lamă microlitică în stare fragmentară, cioplită din
silex cu structură fină de culoare cafenie deschisă, are ambele la-
turi retuşate abrupt prin desprinderi foarte mărunte în toată lungi-
mea lor, pe partea dreaptă avînd şi două adîncituri mici, despărţite
de o proeminenţă ascuţită realizată prin retuşe; un burin cioplit pe
colţul drept al unei lame subţiri, are vîrful ascuţit şi latura stîn-

gă retușată foarte mărumt. Cioplită dintr-un silex vinețiu semitransparent, unealta aceasta este în stare fragmentară; un gratoar pe așchie groasă, din tuf vulcanic, cu ambele laturi retușate în toată lungimea lor, are partea activă cioplită abrupt și știrbită prin folosire; patru lame, dintre care trei au laturile parțial retușate.

Pe lângă piesele tipice prezentate mai sus, s-au descoperit mai multe așchii de cioplire; locul fiind în pantă, depunerile au fost aproape complet spălate, ceea ce face ca tipologia pieselor culese la suprafață să fie singurul criteriu pe care ne putem sprijini în datarea acestei locuiri.

Deși sîntem pe un depozit de piatră cu structură fină, nu putem vorbi de un atelier de cioplire sau de un loc de aprovizionare, întrucît majoritatea pieselor descoperite sînt din alte roci decît cele ce se găsesc aici. Componenta litică a pieselor ca și tipologia lor, indică urmele unei locuiri probabil de scurtă durată, ce corespunde fazei tîrzii a gravettianului din Oaș, apropiată mult în primul rînd de cea de la Boinești.

Medieșu Aurit

În timpul cercetărilor întreprinse în 1967, am descoperit piese izolate din silex, diferite opaluri, gresii și obsidiană în mai multe locuri din raza comunei Medieșu Aurit, pe suprafața unor piemonturi jcase sau medii, cultivate sau plantate cu vie și pomi. Lucrările agricole întreprinse, ca și eroziunea naturală au dus la dislocarea și amestecarea depunerilor loessoide, astfel încît, în majoritatea cazurilor, nici n-a putut fi vorba de inițierea unor săpături arheologice.

Revenind în 1969, pentru verificări prin sondaje, ne-am stabilit la un singur punct, la "Viile Medieșului", unde, pe botul unui promontoriu aflat la poalele unui deal mai înalt, descoperisem la suprafața solului cîteva piese interesante. Dealul, orientat spre vest și străjuit pe o parte de o vale adîncă prin care curge un rîu cu caracter temporar, iar pe de alta de mai multe dealuri înalte, acoperite de pădure, oferea condiții optime unei locuiri paleolitice. Cîteva gropi rămase în urma unor foraje geologice scoteau la iveală depuneri loessoide, care în unele locuri depășeau grosimea de 1 m. Pe botul promontoriului s-au deschis patru sondaje, pe care le-am adîncit pînă la circa 0,80 m. Stratul cenușiu-prăfos de la suprafață, gros de circa 0,25 m, suprapune depuneri groase de circa 0,40 m de culoare roșcată, cu o structură grunțuroasă. În cele patru sondaje deschise aici, am aflat doar cîteva așchii de cioplire, la contactul dintre cele două straturi, fără a putea identifica urmele unui nivel de locuire,

care să justifice inițierea unor săpături mai ample.

Un nucleu mic cu o singură suprafață de lovire largă, câteva fragmente de lame microlitice simple (fig.50/4) și așchii din silex, obsidiană și cuarțit fac cu prisosință dovada unui scurt popas al unei tabere de vânători într-o fază târzie a paleoliticului superior, contemporană cu ultima etapă gravettiană din Oaș.

Călinești-Hurca

Pe măsură ce am extins cercetările, am constatat că la Călinești, ca și în alte locuri din bazinul Oaș, majoritatea piemonturilor joase sau cu înălțimi medii, ce nu depășesc cu mult 200 m, au fost ocupate măcar pentru scurt timp de paleolitici, mai cu seamă în faza târzie a paleoliticului superior, în gravettian. Pe dealurile de la Călinești am descoperit și cercetat prin săpături patru așezări paleolitice cu unul sau două niveluri de locuire (Călinești I-IV), alte puncte din vecinătatea lor oferind piese mai puține, dovadă a unor scurte popasuri vânătoarești sau a unor stațiuni distruse.

Dealul Hurca, orientat de la est la vest de-a lungul râului Tur, prezintă trei boturi terasiforme spre râu, despărțite prin văi formate prin alunecarea terenului. În timpul cercetărilor din 1967, am descoperit mai multe piese de piatră cicplită, fapt care ne-a determinat să revenim în 1969, pentru sondeaje și eventual săpături mai extinse. Pentru început am deschis secțiuni mici în punctele unde aflasem mai multe materiale la suprafață. Cu acest prilej am constatat însă că depunerile loessoide sînt așa de reduse, încît în unele locuri abia ating 30 cm. Dealul, avînd un versant în pantă lină spre sat, a fost folosit ca teren agricol ani de-a rîndul, lucrările întreprinse ducînd la spălarea depunerilor și la distrugerea resturilor așezărilor preistorice.

Piese tipice ca : nuclee și lame, un gratoar-burin pe lamă retușată pe ambele laturi, unele cioplite din opal, altele din silex și obsidiană au fost culese în continuare la suprafața solului, printre pomii plantați cu doi ani în urmă.

În sondeajele noastre au apărut sporadic câteva lame în stratul răscolit și amestecat în timpul lucrărilor agricole, astfel încît nu putem vorbi despre o precizare a situației lor stratigrafice. Tipologic ele aparțin paleoliticului superior, probabil gravettianului (fig.5C.1, 5-6, 8).

Călinești-Lechința-Goroniș

Între satul Lechința și valea râului Lechnicioara se ridică o culme cunoscută sub denumirea de "Goroniș" sau "Chilii". În timpul cercetărilor întreprinse în 1967, am descoperit la suprafața solului lame și spărturi din obsidiană, opal și tuf vulcanic. Cîteva sondeaje

cu suprafețe reduse, inițiate în același timp, n-au dus la identificarea unui strat de cultură. Piese izolate, între care câteva fragmente de lame și așchii de cioplire, s-au descoperit pe suprafața unui deal mai jos de Goroniș, cunoscut în părțile locului sub denumirea de "Cume sub Goroniș". Locul este în pantă și depunerile loessoide reduse, puținele dovezi de cioplire a pietrei pot fi interpretate ca pierderi întâmplătoare ale grupurilor de vânători aflați pe dealurile Călineștilor la distanță de numai 1,5 - 2 km, sau poate urmele unor locuri distruse. Sondaje mai ample și mai numeroase, deschise în diferite locuri pe dealurile de la Lechnița, ar putea duce, eventual la descoperirea altor așezări, având în vedere poziția lor favorabilă locuirilor paleolitice și apropierea acestora din Boinești, Remetea și Călinești, unde s-au descoperit ample și bogate așezări.

PARTEA a II-a

INVENTARUL LITIC

Boinești - nivelul I (inferior)

Din primul nivel de locuire de la Boinești provin numeroase piese litice care constau din 20% tipice și 80% deșeuri de prelucrare (așchii de cioplire de diverse tipuri și de decorticare, bulgări) cioplite din rocă de proveniență locală.

Aici ca și mai departe, prezentarea pieselor tipice se începe cu nucleeele, care constituie baza în cioplirea uneltelor de piatră. Acestea sînt de mai multe tipuri după cum urmează: șase exemplare discoidale bifaciale (fig. 15/8), cu forma rotundă sau ovală, dimensiunile lor fiind cuprinse între 8,4 x 7,8 x 3,8 cm și 5 x 4,8 x 2,2 cm. Toate au baza oarecum plată, formată prin mai multe desprinderi așchiare din margine spre centru și partea superioară bombată, desprinderile fiind dispuse de jur împrejurul pieselor și înființându-se într-un punct mai înalt, central; cinci nucleee discoidale cu baza plană, naturală, cu desprinderile pe o singură față din margine spre centru care se înființesc într-un punct central mai înalt. Exemplarul mai mare are dimensiunile de 9,4 x 7,6 x 2,8 cm, iar cel mai mic de 6,4 și 4,2 x 2,7 cm; șase nucleee prelungi, cu două planuri de lovire special pregătite prin desprinderi intenționate, din ambele capete detașându-se - la unele de jur împrejur, la altele numai pe o parte - lame și așchii lungi. Distingem, ca mai caracteristic, un exemplar cu dimensiunile de 12 x 8,2 x 2,3 cm, din care s-au desprins așchii lamelare lungi din ambele capete, prin lovituri date pe planuri de lovire înclinate, anume pregătite (fig. 15/5). Desprinderile s-au făcut pe o singură față, cealaltă păstrînd cortexul natural. Mai mulți bulgări nucleari (nucleee atipice) de la care s-au desprins numai parțial unele așchii sau poartă negativele a numeroase desprinderi neregulate, mărunte, din diferite părți ale piesei, constituie o categorie de piese care din cauza unor nodule sau fisuri în textura rocii n-au permis desprinderea unor așchii sau lame lungi prin care să fi căpătat forme tipologice precise. Prin lovituri date alternativ la unul din capete, unele nucleee au fost transformate în toporașe de mînă, de tipul celor de la Baia - de Fier. Pe același principiu s-a realizat un toporaș de mînă dintr-o piatră de rîu de culoare neagră, puternic rulată, ovală ca formă. De jur împrejur piatra își păstrează cortexul natural și luciul de rulare, la unul din capete avînd o știrbitură formată printr-o lovitură dată anume pentru dis-

locarea unei porțiuni proeminente spre a o face bună de ținut în mână, iar capătul opus este ascuțit prin mai multe desprinderi alterne. Un alt toporaș a fost realizat pe o așchie masivă de tuf vulcanic, avînd un capăt format dintr-o față plană, iar tăișul realizat prin patru desprinderi largi de pe o singură față.

O altă categorie de unelte specifice culturii musteriene o formează vîrfurile de mînă cioplite pe așchii triunghiulare cu marginile retușate. Între acestea, mai caracteristice sînt patru exemplare, unul în stare fragmentară, cu dimensiunile de $6 \times 4,5$ cm, are cele două laturi retușate mărunt prin desprinderi din ce în ce mai largi, pe toată suprafața dorsală a piesei (fig.16/4); un alt exemplar cu dimensiunile de $11 \times 5 \times 22$ cm, are planul de lovire mic, distrus în parte prin loviturile date pentru îndepărtarea bulbului de percuție, vîrfurile ascuțite și marginile retușate în trepte în toată lungimea lor, pe toată suprafața dorsală (fig.16/2); al treilea vîrf a fost realizat pe o așchie triunghiulară de $6,7 \times 7,6 \times 2,4$ cm, avînd baza dreaptă, naturală și una din margini ascuțită prin desprinderi largi, alterne, iar cealaltă prin retușe mai mărunte dorso-ventrale (fig.17/6); al patrulea vîrf, realizat pe o așchie cu planul de lovire fațetat are vîrfurile ascuțite, latura dreaptă cu mai multe știrbituri și retușe mărunt de uzură. Dimensiunile piesei sînt de $9 \times 5,2 \times 3$ cm, partea ventrală este plană, bulbul de percuție dislocat și parcea dorsală formată din trei fețe.

Tot musterianului îi atribuim și un vîrf de mînă descoperit în 1960, la suprafață. Piesa este cioplită dintr-o așchie de opal de culoare gălbuie, acoperită cu o patină ruginie închisă și luciu de rulare pe toată suprafața. Forma ei este neregulat triunghiulară, cu latura stîngă grosă de 1,7 cm, formată prin mai multe așchieri. Vîrfurile este rotunjit și latura dreaptă puternic știrbită prin uzură sau rostogolire (fig.17/3).

O problemă mai dificilă o prezintă piesele cioplite bifacial, întrucît în săpătură n-am găsit decît un mic fragment, probabil de bază, al unui vîrf de genul celor descoperite în peșteri și la Remetea-Somoș I. În starea actuală piesa are lungimea de 2 cm, lățimea de 4 cm și grosimea în secțiune de maximum 1,8 cm. Partea opusă spărături, deci baza, este ovală iar marginile piesei sînt ascuțite. Ambele fețe sînt puțin bombate și poartă urmele mai multor desprinderi pe toată suprafața lor (fig.17/1). Exemplarul ne-a atras atenția numai în urma descoperirii la suprafață în 1965, cu ocazia unei vizite la locul așezării, a unui alt fragment de vîrf în formă de frunză, asemănător cu primul, dar de proporții mai mari (fig.16/5). Acesta din urmă este cioplit dintr-un silex de culoare albăstruie și acoperit

rit de o patină albă cu pete ruginii. Suprafețele piesei sînt acoperite în întregime de desprinderi largi, dispuse anarhic. Partea ventrală este aplatizată, iar cea dorsală ușor bombată. Ambele laturi sînt bine ascuțite prin desprinderi mărunte, alterne. Deși fragmentare, aceste două piese prezintă o importanță deosebită, făcînd complexul musterian de aici întru totul asemănător așezărilor din această vreme din peșteri și de pe terase.

O categorie mai numeroasă o formează racloarele (6 exemplare) și gratoarele (7 exemplare). Distingem în primul rînd un racloar mai masiv, cioplit pe o așchie de tuf vulcanic cu dimensiunile de 11,3 x 6 x 2,5 cm. Piesa are forma ovală, una din laturi groasă cu urme de spărturi naturale, iar cealaltă latură este ascuțită prin retușe mărunte în margine și aplatizată în sus prin desprinderi largi, în trepte, pînă la întîlnirea muchiei naturale opuse (fig. 16/1). Partea ventrală este plană prin desprinderea de la bulgărele inițial. Un interes deosebit prezintă o unealtă pe așchie, care putea fi folosită în egală măsură ca toporaș și racloar. Piesa are forma de evantai semideschis, planul de lovire format dintr-o față plană, naturală, mică. Două laturi sînt aproape drepte, iar cea de a treia, ușor arcuită. Partea ventrală este cioplită pe principiul nucleelor discoidale, prezentînd pe toată suprafața negativele mai multor desprinderi largi, care se întîlnesc într-un punct median puțin bombat. Partea dorsală este acoperită de cortexul natural, marginile fiind teșite de jur împrejur prin desprinderi largi, deosebite de retușele mărunte care se dau obișnuit pentru ascuțirea racloarelor și gratoarelor. În felul acesta, cele trei laturi ale piesei au un aspect sinuos, dințat și nu prezintă urme de uzură. Piesa este cioplită dintr-o gresie de rîu cu granulație mare, de culoare cenușie închisă, cu patină ruginie pe partea dorsală. Dimensiunile ei sînt de 6,7 cm lungime, 6 cm maximum de lățime și 1,6 cm grosime în partea centrală (fig. 16/7). Un racloar în formă de "D" a fost realizat pe o așchie de gresie cenușie de rîu, cu o latură dreaptă, retușată și alta arcuită simplă. Un alt racloar, de aceeași formă ca și cel precedent, este cioplit dintr-o așchie groasă de cuarțit gălbui. Partea ventrală este plană prin desprinderea de la nucleu, vîrfurile ascuțite, planul de lovire format dintr-o singură față îngustă și laturile retușate. Ultima piesă de acest gen, cu dimensiunile de 3 x 8 cm, este mai degrabă o unealtă combinată, toporaș-racloar, realizată pe o așchie de gresie cenușie de rîu, cu planul de lovire dintr-o singură față, alveolată. Una din laturi a fost ascuțită prin desprinderi largi în trepte, formînd un tăiș înclinat; în partea centrală piesa păstrează știrbituri adînci de uzură. Unul din capete, lăst de 4 cm, este ascuțit prin desprinderi alterne, căpătînd în felul acesta o formă neregulat convexă și sinuoasă,

această parte putînd fi folosită ca toporaş.

Gratoarele sînt de două tipuri: unele au partea activă subţire, dreaptă (fig.16/3) sau convexă, altele sînt înalte (fig.15/4). Toate exemplarele sînt cioplite pe capăt de aşchie scurtă, partea lor activă variînd între 2 şi 4 cm. Două exemplare au şi laturile lungi retuşate. În general, aceste unelte se aseamănă foarte mult cu cele aurignaciene, atît ca forme cît şi ca manieră de cioplire. Prezenţa lor în stratul musterian de la Boineşti nu este însă o excepţie, gratoarele fiind elemente de mult cunoscute şi în alte aşezări de aceeaşi vîrstă atît în România, cît şi în alte părţi, ceea ce ne face să nu le punem pe seama unor pătrunderi din stratul de mai sus.

Ultima şi cea mai numeroasă categorie de piese tipice o formează aşchile (simple şi retuşate) şi lamele aşchiare (fig. 15/23). Între acestea remarcăm mai multe piese cu planul de lovire faşetat (12 exemplare). Toate au laturile simple, partea ventrală şi cea dorsală formată (în majoritatea cazurilor) din mai multe faşete neregulate. Bulbul de percuţie este proeminent (la trei exemplare a fost înlăturat intenţionat); opt aşchii au planul de lovire format din două feţe înclinate, lovitură de desprindere fiind dată întodeauna la punctul lor de întîlnire. Cele mai numeroase sînt însă aşchile cu planul de lovire format dintr-o singură faşă îngustă (15 exemplare), bulbul de percuţie mai puţin proeminent prin desprindere sau înlăturat intenţionat; cinci exemplare au planul de lovire format dintr-o faşă largă şi bulbul proeminent. Distingem de asemenea un număr de nouă aşchii cu laturile retuşate în toată lungimea lor sau numai parţial. Între acestea două exemplare sînt întregi, cu planul de lovire format dintr-o singură faşă puţin înclinată şi bulbul de percuţie proeminent. Un exemplar cu dimensiunile de 9 x 5 x 3,2 cm. are laturile uşor retuşate în toată lungimea lor; al doilea exemplar, cioplit dintr-o gresie de culoare negricioasă are planul mic faşetat, bulbul uşor proeminent, latura dreaptă retuşată oblic, mărunţ în toată lungimea ei, iar cea stîngă numai parţial spre vîrf. Dimensiunile piesei sînt de 7,4 x 3,7 x 0,8 cm.

Lamele aşchiare (30 exemplare) sînt în stare fragmentară, au planul de lovire mic şi bulbul aproape inexistent, laturile simple, tăioase prin desprindere de la nucleu. Cîteva dintre aceste piese au uşoare ştirbituri de uzură. Un exemplar cioplit din silex negru este retuşat oblic, parţial în trepte, numai pe una din laturi. Mai multe lame sînt cioplite din opal, excepţie făcînd două exemplare din silex vineţiu, translucid, cu granulaţie fină; un exemplar din silex galben ruginiu, de asemenea cu granulaţie foarte fină şi două exemplare de gresie cenuşie.

Boinești - nivelul II (mijlociu)

Deși bogat, cel de al doilea strat de cultură conține numai 15 % piese tipice, restul revenind deșeurilor de prelucrare.

Ca materie primă, continuă să domine rocile de proveniență locală, cunoscute și în musterian, alături de care, în proporții încă reduse, apar: obsidiana translucidă și patinată, diferite genuri de silixuri cu granulație fină.

Nucleele sînt în general atipice, din ele putîndu-se selecționa abia opt exemplare cu forma alungită și planuri de lovire special amenajate. Dintre acestea menționăm: un nucleu cioplit dintr-un bulgăre de opal ruginiu închis, cu pete negre și roșcate, lung de 5,6 cm. Deși detașările de lame s-au făcut de jur împrejurul piesei și din ambele capete, în starea în care se păstrează piesa are o singură suprafață de lovire circulară în plan, cu diametrul de 4,5 cm (fig. 18/13). Capătul opus planului de lovire este ascuțit și poartă mai multe știrbituri de uzură, provenite probabil în urma folosirii lui ca toporaș. Un nucleu lung de 4,8 cm, cioplit din opal de culoare cafenie deschisă cu pete galbului, are două suprafețe de lovire largi, special amenajate. Detașările lamelare înguste s-au făcut pe o singură față, largă de 2,8 cm, în rest piesa prezentînd urmele unor desprinderi așchiare largi, neregulate; un nucleu lung de 4 cm, cioplit din opal albastru-vinețiu, are două planuri de lovire oblice, cu marginile retușate mărunț. Celelalte exemplare au dimensiuni medii și poartă negativele unor detașări lamelare de la unul sau din ambele capete. Tot aici e util de menționat un bulgăre de opal de culoare gălbuie cu pete și cortex ruginii, cu dimensiunea de 9 x 3,5 cm, care prezintă urme de detașări așchiare anarhice pe toate părțile. Acest exemplar a fost ascuțit la unul din capete prin cioplitori alterne, formînd prin aceasta un toporaș ce a fost îndelung folosit. Din cauza uzurii, tăișul a căpătat o formă concavă, puternic știrbită.

Cea mai numeroasă și variată categorie de unelte o constituie gratoarele cioplite pe așchii și pe lame, care se împart după cum urmează: 10 răzuitoare înalte realizate pe capăt de așchie groasă; 11 răzuitoare pe vîrf de lamă frîntă sau așchie scurtă subțire; 9 gratoare pe lame lungi cu laturile retușate; 6 răzuitoare realizate pe laturile lungi ale unor așchii masive.

Între răzuitoarele înalte menționăm un exemplar cioplit dintr-o așchie de obsidiană patinată, în formă de evantai semideschis, cu lungimea de 4,5 cm și maximum de lățime a părții active de 4,2 cm. Ambele laturi ale piesei sînt retușate pe toată lungimea

lor. Partea activă este înaltă de 1,4 cm și prezintă o proeminență centrală, două mici alveolări de o parte și de alta a acesteia, colțurile fiind rotunjite (fig.19/3); un răzuitor multiplu este cioplit pe o așchie de opal de culoare închisă, lată de 4,3 cm și lungă de 6,2 cm. Părțile active ale piesei sînt realizate pe vârful și pe latura stîngă. Latura dreaptă este abruptă, formată astfel printr-o spărtură din vechime; un răzuitor dublu, nucleiform, cioplit dintr-un bulgăre nuclear de opal de culoare cafenie deschisă cu pete gălbui și negre. Baza celor două răzuitoare o formează planurile de lovire înclinate ale nucleului, părțile lui active avînd o înălțime de 2,2 cm și respectiv 2,8 cm; un răzuitor înalt de 2,7 cm are partea activă știrbită prin uzură și vârful lat de 3,8 cm. Piesa este cioplită pe așchie de opal triunghiulară în secțiune, purtînd pe versantul drept al părții dorsale nodule și fisuri din textura rocii; două răzuitoare înalte, cioplite pe așchii de opal de culoare albastră-vineție, au părțile active oblice, unul spre dreapta (fig.19/11), celălalt spre stînga (fig.19/9). Celelalte exemplare sînt de asemenea cioplite din opal și au părțile active știrbite prin uzură.

Între gratoarele simple, plate, amintim un exemplar cioplit pe capătul unei lame de obsidiană patinată cu ambele laturi retușate și un exemplar realizat pe așchie scurtă și lată, cu forma aproape pătrată. Planul de lovire al așchiei este format dintr-o față plană, îngustă, gratoarul fiind realizat pe latura opusă suprafeței de lovire (fig.18/2). Piesa este cioplită dintr-o gresie negricioasă și are dimensiunile de 3 x 3,2 cm. Celelalte gratoare simple au fost cioplite pe lame și așchii lamelare cu laturile lungi simple.

Categoria de unelte cea mai puțin numeroasă o constituie burinile (4 exemplare), cioplite din silex albastru-cenușiu cu granulație fină. Între acestea un exemplar este multiplu, realizat pe ambele capete ale unui nucleu cioplit pînă la epuizare (fig.18/8); al doilea, un burin de unghi, este cioplit pe colțul unei lame frînte cu latura stîngă retușată (fig.18/4); un burin dublu, format pe colțurile celor două capete ale unei așchii lamelare late, spartă din vechime are latura stîngă ușor știrbită prin uzură în toată lungimea ei; ultimul exemplar, un burin de unghi, a fost cioplit pe colțul unei așchii simple, în stare fragmentară.

Lamele sînt numeroase, unele subțiri, altele mai late; din cauza calității slabe a materiei prime au un aspect neregulat. Majoritatea sînt în stare fragmentară și neretușate. Puținele exemplare cioplite din roci mai fine și cu laturile retușate,

poartă pe vârful lor câte un frumos gratoar. Între acestea amintim două lame înguste de numai 1,5 cm, alta de 2 cm, precum și două lame mai masive, una întreagă, alta fragmentară (fig. 19/1-2), dar în starea actuală egală cu prima, dimensiunile lor fiind de circa 8,5 x 3,3 cm. Amintim de asemenea o lamă îngustă de numai 1,6 cm, avînd ambele capete știrbite din vechime, iar în partea mijlocie două scobituri. Pe una din laturi scobitura este obținută prin desprinderea de la nucleu, pe cealaltă este realizată prin retușări mărunte, abrupte, aici avînd și o mică proeminență intenționat lăsată, care desparte scobitura în două (fig. 18/3).

Deși sîntem într-un strat de cultură ce aparține paleoliticului superior, unde tehnica detașării lamelare este bine cunoscută, nu lipsesc o serie de așchii masive, unele avînd plan de lovire anume pregătite. Cinci piese în stare fragmentară, între care o așchie lată cu planul format din două fețe înclinate și bulb proeminent, poartă retușuri pe una din laturi. Un singur exemplar, acoperit parțial pe partea dorsală de cortex natural, este retușat pe ambele laturi în toată lungimea lor.

Boinești - nivelul III (superior)

Din totalul pieselor descoperite, 19% sînt piese tipice. Între acestea menționăm în primul rînd 24 nuclee, care cuprind mai multe categorii, după cum urmează: trei nuclee prismatice cu două planuri de lovire special amenajate; unul masiv (cu dimensiunile de 11,5 x 8,3 x 7 cm), cu una din suprafețele de lovire largă și dreaptă și alta înclinată. Pe o porțiune din suprafața laterală păstrează încă cortex natural, pe alta luciu de rulare; două exemplare cioplite din opal de culoare cenușie-negricioasă cu urme de detașări lamelare numai parțial; 19 nuclee mărunte cu lungimea de 3 pînă la 5 cm, au câte o singură suprafață de lovire largă (fig. 20/1), înclinată sau dreaptă. Din cauza calității slabe a materiei prime (toate sînt de opal), detașări lamelare corecte s-au scos numai de pe unele porțiuni, în rest suprafața pieselor este acoperită de cortex natural sau de luciul de rulare al bulgărilor, culeși probabil din albia rîului apropiat (fig. 20/11); două nuclee microlitice de tip prismatic au câte două planuri de lovire drepte, detașările făcîndu-se din ambele capete; un nucleu cioplit dintr-o gresie negricioasă are forma plată cu dimensiunile de 4,6 x 3,2 x 1,5 cm. Unul din capete este ascuțit prin cioplituri alterne, piesa căpătînd astfel aspectul unei unelte de tip "écaillé".

Gratoarele reprezintă o categorie numeroasă și variată de unelte. Menționăm mai întîi două exemplare microlitice, cioplite

dintr-un silex albăstrui cu pete alburii, ovale în plan (fig. 21/10-11).

Ambele sînt cioplite pe aşchii mărunte, cu planul de lovire format din două feţe mici. Pieseile sînt retuşate aproape de jur împrejur, cu excepţia porţiunilor abrupte formate de suprafeţele de lovire. Dimensiunile lor sînt de 2,2 x 1,3 cm şi respectiv 2,1 x 1,9 cm. Un al treilea grator microlitic a fost cioplit pe o aşchie de obsidiană neagră, cu dimensiunile de 2,5 x 2 cm. Mai multe gratoare sînt cioplite pe capătul unor aşchii sau lame cu laturile simple şi numai în cazuri rare au ambele laturi retuşate. Dintre piesele de acest gen, realizate pe aşchii scurte, menţionăm două exemplare plate, cu părţile active oblice: unul, înclinat spre stînga, are una din laturi retuşate şi cealaltă simplă; al doilea, înclinat spre dreapta, are ambele laturi simple. Nu lipsesc nici gratoarele înalte, piese întilnite de obicei în aurignacianul mijlociu, dar care continuă să se întilnească şi în gravettian. Această categorie de piese este reprezentată de trei gratoare cioplite pe aşchii scurte şi groase (fig. 20/9 şi fig. 21/25) şi de un gratoar realizat pe capătul îngust al unui bulgăre nuclear cu partea activă de 2,2 cm lăţime,

Din colecţie mai fac parte o serie de gratoare duble sau multiple, între care menţionăm; un gratoar cioplit pe o aşchie cu dimensiunile de 3,5 x 2,5 x 2 cm, cu baza dreaptă, formată astfel prin desprinderea de la nucleu. La unul din capete are un gratoar cu partea activă îngustă, de o parte şi de alta prezentînd două scobituri mici - una din ele fiind puternic ştirbită prin uzură. La capătul opus are un alt gratoar, de factură înaltă, puţin oblic spre dreapta şi cu o scobitură la mijloc; un alt exemplar cioplit pe o aşchie grosă de opal negru cu pete roşcate (cu dimensiunile de 3,8 x 2,5 x 1,8 cm) are la unul din capete un gratoar plat, format prin desprindere lungi, oblice, iar la capătul opus, un gratoar înalt, frontal. Una din părţile laterale este retuşată şi prezintă ştirbituri de uzură, piesa putînd fi folosită şi pe această latură ca gratoar cu partea activă largă; cea de a treia piesă de acest gen s-a realizat pe o aşchie triunghiulară, cu dimensiunile de 4,7 x 4,3 cm. Prin retuşarea celor trei laturi, aşchia a fost transformată într-un răzuitor ce îmbină trei tipuri ale acestei categorii de unelte: astfel, una din laturi (baza triunghiului) a fost transformată într-un răzuitor înalt. Partea activă a acestuia poate fi împărţită în cinci sectoare, exprimate prin trei proeminenţe rotunjite, între care două pe colţuri şi una centrală şi două adîncituri egal dispuse de o parte şi de alta a proeminenţei centrale. Letura stîngă, pe o lungime de 3,8 cm, este retuşată, formînd prin aceasta o parte activă plată. Letura dreaptă este abruptă şi cu puternice urme de uzură. În felul acesta,

pe o singură așchie întâlnim tipul de răzuitor plat și cel de tip "à museau". Un gratoar înalt, nucleiform, cioplit pe capătul unui nucleu epuizat, cu partea activă formată prin îndreptări suplimentare date la capătul înalt de 1,6 cm. Menționăm de asemenea un gratoar cu partea activă dreaptă, abruptă, înclinată spre stînga. Colțul de sus este ascuțit și acesta ar fi putut fi folosit ca un mic străpungător. Piesa a fost realizată pe o așchie scurtă de silix, acoperită în întregime de o patină albă-gălbuie. Înălțimea părții active este de 0,8 cm și lungimea de 2,5 cm. Laturile așchii sînt simple. Un gratoar pe lamă frîntă are partea activă cu colțurile ascuțite.

Deosebit interes prezintă uneltele combinate, gratoar-străpungător și gratoar-burin. Gratoarul-străpungător este realizat pe o așchie de gresie galbenă-verzuie. Ca plan de lovire pentru desprinderea de la bulgărele inițial a slujit suprafața naturală de pe care nu fusese înlăturat cortexul. Unealta, cu dimensiunile de 3,6 x 3,5 cm, are două laturi drepte și una curbă, nesocotind aici cea de-a patra latură, care e scurtă și reprezintă planul de lovire. Cele două laturi drepte au fost retușate și transformate în răzuitoare; cel de pe latura stîngă este puțin înalt și puternic știrbit în urma folosirii, iar cel de pe latura dreaptă plat, și format prin retușa oblice, adînci în suprafața piesei. La intersecția celor două laturi drepte, în colțul stîng, s-a realizat prin desprindere mărunte vârful străpungător bine ascuțit, cu o lungime de 0,5 cm (fig. 21/21); un gratoar-burin cioplit pe capătul unei așchii vineție ou nuanțe gălbuie are partea activă abruptă, formată prin retușe mărunte. În jumătatea din dreapta, pe una din laturi, piesa prezintă o adîncitură formată intenționat prin retușe mărunte, iar pe colț o desprindere de burin. Două lame întregi, din opal (una de culoare roșcată, alta neagră-albăstruie) au gratoare alveolate la capăt, cu partea activă abruptă. Ambele au pe colțul din stînga desprinderi de burin (la un exemplar o desprindere scurtă, la cel de-al doilea, două desprinderi), una în toată lungimea piesei, cea de-a doua numai pe jumătate. Un alt gratoar-burin, cioplit pe lamă frîntă, are partea activă alveolată și abruptă. Burinul este format pe colțul drept prin desprindere în trei trepte, în urma cărora s-au format două fațete înguste și scurte și alta lungă, cu o lățime de circa 2 cm. Două gratoare-burine sînt realizate pe nucleee de silix ou granulație fină, de culoare vinătă-gălbuie. Una din piese (cu o lungime de 3,4 cm) are la un capăt un gratoar concav. Pe colțul stîng poartă o desprindere mică de burin, iar în capătul opus al gratoarului un burin median (fig. 20/7). Cel de al doilea

exemplar, format pe o bucată de nucleu grosă de 1,5 cm, are partea activă înaltă, abruptă, puțin alveolată și două desprinderi de burin pe cele două colțuri ale gratoarului. Burinile simple, în număr de trei exemplare, sînt cioplite pe lame sau pe așchii. Între acestea; unul median și două de unghi. Ultima piesă de acest gen, un burin de unghi în trei trepte, a fost cioplit pe colțul drept al unei așchii de opal gălbui.

O categorie importantă de unelte o formează lamele și virfurile microlitice. Între acestea deosebim un număr de 5 exemplare a căror lungime nu depășește 2 cm (fig. 21/1-6) și lățimea de 0,5 cm. Toate au una din laturi (stînga de obicei) retușată abrupt, formînd prin aceasta o muchie teșită. Spre vîrf, pe latura opusă, sînt retușate în aceeași manieră, formînd în felul acesta vîrfurile ascuțite ca la străpungătoare. În jos, latura din dreapta este retușată mărunt sau este simplă. Patru exemplare sînt cioplite din silixuri cu granulație fină și un exemplar din obsidiană patinată. Un alt vîrf este cioplit pe o lamă îngustă de 0,7 cm, în stare fragmentară. Alături de acestea menționăm descoperirea a două lame înguste fragmentare, cu una din laturi retușată abrupt, cealaltă simplă; o lamă întreagă lungă de 3 cm, care are latura stîngă și partea din vîrf a laturii opuse retușate abrupt. Vîrfurile ascuțite are cîteva desprinderi mărunte și pe partea ventrală. Între piesele microlitice remarcăm și prezența unei lame denticulate, cioplită din silix verzui. Vîrfurile piesei este parțial spart, dar păstrează pe colțul stîng o mică porțiune a unui gratoar. Latura stîngă este retușată în toată lungimea ei și din loc în loc prezintă mici adîncituri, formînd prin acestea un număr de 11 proeminente mici (dinți). Latura din dreapta este retușată mărunt numai pe 2/3 din lungimea ei. Dimensiunile piesei sînt de 2,7 x 1,2 cm (fig. 21/13).

16 lame cu dimensiuni medii sînt retușate oblic, în maniera celor aurignaciene, pe una sau pe ambele laturi. Dintre acestea numai două exemplare sînt retușate pe ambele laturi în toată lungimea lor (fig. 21/17). Un vîrf de lamă din obsidiană este retușat în aceeași manieră în vîrf și pe ambele laturi, pe partea dorsală prezentînd încă porțiuni acoperite de cortexul natural (fig. 21/16). O lamă fragmentară, din opal de culoare roz-gălbui, are vîrfurile trunchiate oblic spre stînga prin retușe mărunte, oblice (fig. 21/12).

Cele mai numeroase însă sînt lamele simple, unele microlitice, altele de dimensiuni medii și foarte puține lame așchiere late.

În complexul prezentat s-a descoperit și o piesă de tip "écaille", cioplită pe o așchie de silix gălbui cu granulație fină,

ou dimensiunile de 1,7 x 2 cm.

Remetea Șomoș I, nivelul I (inferior)

Din primul nivel de locuire provin 225 piese (litice în exclusivitate), între care 33,2% sînt piese tipice și 66,8% deșeururi de prelucrare. Piesele tipice constau din : nuclee și bulgări nucleari, răzuitoare de diferite tipuri, vîrfuri bifaciale și vîrfuri triunghiulare simple, lame.

Cele mai numeroase sînt nucleele, aflate într-o gamă destul de variată. Dintre acestea, un interes deosebit îl prezintă un exemplar masiv, care prin forma lui și prin negativele de desprindere de la bază și de pe partea superioară, se înscrie în categoria așa-numitelor nuclee globulare. Diametrul bazei este de 9 cm, iar înălțimea nucleului de 6 cm; nucleul este cioplit dintr-un bulgăre sferic de opal închis la culoare, cu pete mai deschise, puternic rulat, pe partea superioară păstrînd și acum o porțiune acoperită de crustă naturală. Baza este rotundă în plan și aplatizată prin desprinderi pornite din margine, ale căror negative se întîlnesc într-un punct central mai înalt cu aproximativ 1 cm (fig. 23/3). Din marginea bazei (care reprezintă propriu-zis fața unui nucleu discoidal, dar care a servit și drept plan de lovire), s-au desprins de pe partea dorsală, de jur împrejur, mai multe așchii a căror lungime variază între 2,5 și 5,4 cm, desprinderi prin care s-a obținut și forma globulară a nucleului. Alte trei nuclee au de asemenea bazele largi circulare cu diametrul cuprins între 7,5 și 8,5 cm. Ele sînt însă drepte, naturale sau formate anume printr-o desprindere largă, folosite ca planuri de lovire. De pe partea superioară s-au desprins așchii scurte și late, nucleele căpătînd astfel forme piramidale. Alături de acestea, deosebit o categorie de nuclee atipice sau bulgări nucleari de la care s-au desprins parțial lame de diferite mărimi (fig. 22), mai mult sau mai puțin regulate, în funcție și de calitatea materiei prime. Între ele, un exemplar de forma prelungă are un plan de lovire înclinat, special pregătît prin mai multe desprinderi, din marginea căruia pe o parte s-au detașat lame lungi și înguste, pe alta, așchii late. Capătul opus planului de lovire a fost ascuțit prin mai multe detașări alterne, unealta astfel obținută putînd fi folosită ca toporaș de mină sau cioplitor (fig. 25). Alți trei bulgări nucleari au fost transformați de asemenea în cioplitoare prin ascuțirea intenționată a unuia din capete. Fără a mai face o descriere amănunțită a celorlalte exemplare, menționăm numai că de pe suprafața lor s-au desprins în mod neregulat lame și așchii, fără ca prin acestea să se obțină forma unui nucleu de un anume tip.

Așa dar, între nucleele și bulgării nucleari din stratul inferior de pe Somoș I se pot deosebi trei categorii: nuclee globulare, piramidale și prismatice, precum și un număr de patru cioplitoare.

Interesante și variate ca tipuri sînt răzuitoarele, unele fiind realizate pe una din laturi prin retușe ventro-dorsale (fig. 27/1,4). Într-un singur caz, un astfel de răzuitor este retușat dorso-ventral, piesa purtînd și unele retușe ventro-dorsale pe o mică porțiune din lungimea ei. Între acestea remarcăm : un răzuitor lateral realizat pe o așchie de opal galben-ruginiu, cu planul de lovire dintr-o singură față înclinată și bulbul de percuție proeminent. Latura dreaptă a așchiei este groasă și acoperită de cortex natural de culoare roșcată, iar cea stîngă, ascuțită prin retușe ventro-dorsale, în trepte, pe toată lungimea ei (fig. 28/1); un răzuitor cioplit pe o așchie desprinsă dintr-un bulgăre puternic rulat. Suprafața de desprindere și porțiunea retușată sînt mate, în rest piesa este acoperită cu luciul de rulare. Forma ei este ovală, una din laturile lungi este transformată în răzuitor prin cîteva desprinderi ventro-dorsale largi și adînci în corpul piesei și altele mai mărunte în margine pentru ascuțirea acesteia.

Alte răzuitoare sînt masive, înalte, de tipul celor "rabot", cioplite pe așchii nucleare. Unele exemplare au partea activă mai largă, altele mai îngustă. Pe o așchie subțire provenită din decortizarea unui bulgăre de gresie cenușie s-a realizat un răzuitor concav cu două proeminențe de o parte și de alta a scobiturii, ambele retușate și folosite ca răzuitoare mici.

Între materialele descoperite se fac remarcate numeroase așchii simple, între care două cu forma triunghiulară, acoperite de luciul de rulare și patină ruginie; una este în stare fragmentară (reconstituită incomplet din trei bucăți) și are latura stîngă, vîrfurile și partea păstrată din latura dreaptă retușate ventro-dorsal (fig. 28/3). În partea inferioară a laturii stîngi, pe o porțiune de 2 cm, retușele de ascuțire sînt dorso-ventrale. Spre deosebire de toate celelalte piese, luciul de rulare și patina acoperă în egală măsură întreaga suprafață a piesei, inclusiv părțile retușate, faptul dovedind că piesa a fost găsită în aluviunile râului și adusă pe locul așezării. Cea de a doua așchie triunghiulară, rulată și puternic patinată, poartă în vîrf urmele a două detașări ulterioare, prin care piesa a fost transformată într-un burin median - singura de acest gen găsită în stratul de care ne ocupăm. Dintre așchile triunghiulare, neretușate, deosebim două exemplare (una întreagă, alta în stare fragmentară) cu planul de lovire fațetat, special pregătit și

bulbul de percuție proeminent, parțial dislocat (fig.28/5,8).

Alte așchii, care ca formă nu se înscriu într-un anumit tip (două cu planul mic, fațetat, două cu planul mic drept, dar la toate patru bulbul este dislocat), sînt mai subțiri - un fel de așchii lamelare. Tot din acest complex provine și un număr de cinci lame înguste și lungi de 4-5 cm, cu laturile paralele, unele cu urme de uzură sau retușe sumare (fig.27/2; fig.28/6).

Cele mai interesante piese descoperite în primul nivel de locuire de pe Somoș rămîn cele două vîrfuri foliacee bifaciale. Primul este cioplit din jasp, rocă compactă cu granulație mică, viu colorată în roșu-vișiniu cu pete ruginii și albastru deschis. Piesa are baza puțin adîncită, vîrfurile ascuțite și marginile tăioase, retușate mărunț. Suprafețele sînt ușor bombate și acoperite în întregime de negativele unor desprinderi largi, neregulate. Al doilea vîrf este cioplit din aceeași materie primă, însă de un colorit mai puțin pronunțat. Vîrfurile piesei este ascuțite și puțin arcuite spre dreapta, marginile tăioase, corpul bombat pe fața dorsală și aplatizat pe cea ventrală, baza dreaptă. Tehnica de cioplire este aceeași ca și la prima piesă (fig.29/1-2).

Remetea-Somoș I - nivelul II (mijlociu)

În total, de pe suprafața săpată s-a strîns un număr de 375 piese, din care numai 89, adică 23,7% sînt obiecte tipice. Între acestea: 50% sînt lame, 29,3% nuclee și bulgări nucleari, 15,78% gratoare de diverse tipuri și 4,5% burine. Așa dar, jumătate din piesele tipice sînt lame, iar după nuclee, cele mai numeroase sînt gratoarele.

Din cele 26 nuclee (fig.30/6-7), șapte sînt de tipul celor prismatice, avînd cîte două planuri de lovire special pregătite, nouă sînt cu un singur plan larg (fig.30/9), din marginea căruia s-au desprins de jur împrejur, sau numai pe unele porțiuni, lame de diferite dimensiuni; cinci sînt nuclee atipice, sau mai bine zis bulgări nucleari, de pe suprafețele cărora s-au desprins în mod anarhic, de pe toate fețele, așchii mărunte și lame. Pe astfel de piese s-au cioplit toporașe, care păstrează unul din capete natural, sau este rotunjit prin cioplire, capătul opus fiind transformat într-o parte activă tăioasă prin desprinderi alterne. Un singur exemplar de acest gen are ambele capete ascuțite, precum și una din laturi, unealta putînd fi folosită și ca răzuitor cu partea activă largă și ca toporaș (fig.30/8).

Toate nucleele sînt scurte, desprinderile lamelare nereușite; materia primă de bază este cea locală, opalul, excepție făcînd un singur exemplar, cioplit din obsidiană patinată. Cu toate că nu-

cleele descoperite sînt în general scurte, cu negativele de desprindere neregulate, în strat am întîlnit un număr important de lame variate ca dimensiuni și tipuri, precum și oa materie primă. Aceasta ne face să credem că nucleeele din opal sau alte roci, cu o structură mai bună, care s-au pretat la desprinderi regulate, au fost cioplite pînă la epuizare.

Așa cum aminteam mai sus, numărul lamelor este mare în raport cu celelalte tipuri de unelte, ele reprezentînd 50% din totalul inventarului tipic. Între acestea putem deosebi un număr de 30 lame simple (toate în stare fragmentară); 15 lame retușate (cinci exemplare în stare fragmentară și zece întregi) cu lungimea cuprinsă între 5,5 cm și 10,5 cm și lățimea între 2,5 și 3,8 cm. Lamele retușate sînt și ele de diferite tipuri; patru exemplare sînt retușate pe ambele laturi în toată lungimea lor; opt au o singură latură retușată (două exemplare pe toată lungimea pieselor) iar celelalte șase sînt retușate numai pe cîte o mică porțiune. Ca mai important amintim o lamă masivă cioplită din jasp roșu spre brun, cu dimensiunile de 10 x 4 x 1,5 cm. Partea dorsală este bombată, străbătută de două nervuri centrale, dispuse la mică distanță una de cealaltă, iar partea ventrală plată, formată dintr-o singură față. Marginile lamei sînt tăioase și capetele puțin rotunjite, vîrfurile și latura dreaptă retușate prin desprinderi mărunte ventro-dorsale în margine și mai largi în sus.

Deosebit interes prezintă o lamă sinuos arcuită ou două scobituri laterale pe partea dreaptă și una pe cea stîngă, formate prin retușă în trepte (fig. 31/1). În margine desprinderile de retușare sînt mărunte, unele mai largi, continuînd să se extindă în suprafața piesei pînă la nervura centrală. O lamă cioplită dintr-un silix de culoare vinătă-verzuie cu granulație fină, cu unul din capete ascuțit și celălalt drept, format astfel dintr-o mică suprafață triunghiulară, acoperită de cortex natural, are ambele laturi reascuțite prin retușă ventro-dorsale pe aproape 2/3 din lungimea lor. Prin desprinderea de la nucleu, în partea stîngă, la capătul opus vîrfului ascuțit s-a format o scobitură a cărei margine poartă știrbituri mărunte de uzură (fig. 30/2). La toate lamele planul de lovire este foarte mic și bulbul de perouție inexistent.

O categorie importantă de unelte o formează gratoarele. Toate piesele de acest tip sînt scurte, cioplite pe așchii sau pe capăt de lamă frîntă. Partea lor activă este largă, plată sau înaltă (de tipul celor oarenate). Între acestea remarcăm două exemplare cioplite pe capăt de lamă fragmentară ou ambele laturi retușate, celelalte fiind cioplite pe lame sau pe așchii ou laturile simple.

Un răzuitor nuclear de obsidiană patinată, are partea activă înaltă și puțin înclinată. Remarcăm și un gratoar multiplu, realizat pe o așchie cu forma aproape pătrată, retușată pe trei laturi (fig. 31/2, 4, 5-8).

Alături de piesele prezentate mai sus, cioplite într-o tehnică lamelară bine formată, specifică paleoliticului superior, a apărut un răzuitor pe așchie lată, care prin forma și tehnica de cioplire amintește de uneltele musteriene de acest fel. Unealta este cioplită dintr-o așchie de tuf vulcanic, pe a cărei suprafață dorsală sînt prezentate numeroase urme de desprinderi, unele mai mărunte, altele mai largi, dînd uneltei o formă plată. Ambele capete sînt drepte, unul mai lat, celălalt mai îngust. Una din laturi este groasă și abruptă, formată astfel prin mai multe desprinderi. Cealaltă latură este ascuțită prin așchieri alterne pe toată lungimea. În felul acesta, așchia a luat forma unui răzuitor, care după aspectul și tehnica de cioplire, amintește mai mult de uneltele musteriene de acest tip decît pe cele aurignaciene (fig. 31/9).

Ultima categorie de unelte tipice o formează burinele, în proporție de numai 4,5%. Dintre ele, două sînt mediane, realizate pe așchii de silex cu granulație fină, celelalte două, pe colț de așchie fragmentară, din aceeași materie primă.

Remetea-Somoș I, nivelul III (superior)

Din ultimul strat de cultură provin 1562 piese (litice în exclusivitate), din care 23,4 % sînt unelte tipice; 25,4% nuclee (piramidale, prismatice și bulgări nucleari atipici); 53,3% lame cu dimensiuni medii (simple și retușate); 4,65% lame și vîrfuri micro-litice, retușate pe una sau pe ambele laturi; 12,1% gratoare, 1,0% burine; 1,0% străpungătoare; 0,50% lame denticulate; 1,9 % cioplitoare.

Ca materie primă, continuă să predominie opalul de proveniență locală, care reprezintă 63,5 % din totalul pieselor. Față de nivelul II se înmulțește simțitor obsidiana, care ajunge la 23,1%, restul revenind diferitelor roci silicioase, prezente și în celelalte straturi.

Caracteristica principală a acestui complex constă în microlitismul accentuat al pieselor.

Nucleele, în număr destul de mare, sînt mărunte și se împart în trei categorii tipologice; piramidale, prismatice și bulgări nucleari. Între acestea se disting 34 nuclee care fac parte din prima categorie, ele avînd un singur plan de lovire larg, special pregătit (fig. 32/17, 20-21; fig. 34/10-11, 14), 17 nuclee au două planuri de lovire, unele drepte, altele înclinate, desprinderile făcîndu-se în

egală măsură din ambele capete, din punct de vedere tipologic ele înscriindu-se în categoria celor prismatice (fig. 34/7); 42 bulgări nucleari, pe suprafața cărora se păstrează negativele a numeroase desprinderi neregulate, de diferite dimensiuni și forme, dovadă a unor încercări neizbutite de cioplire. În această categorie se întâlnesc exemplare care au o suprafață plană naturală, sau aplatizată prin cioplire, din marginea căreia s-au desprins mai multe lame sau așchii mărunte, bulgărele căpătînd aspectul unui răzuitor înalt. Tot pe nucleeele atipice s-au cioplit și șapte toporașe, care au un capăt ascuțit prin desprinderi alterne pe principiul pieselor "écaille", iar capătul opus rotund, natural (la cinci exemplare), sau rotunjit prin cioplire (la două exemplare).

Gratoarele, în număr de 44 (20 din obsidiană, 8 din silex cenușiu cu granulație fină, 10 din opal și 6 din galete) sînt cioplite pe așchii scurte de dimensiuni reduse, unele mai subțiri (13 exemplare) cu partea activă puțin proeminentă (0,6 - 0,7 cm) de tipul așa-numitelor "grattoirs courts frontaux"; gratoare "bec" (3 exemplare); gratoare cu partea activă concavă, realizate pe așchii, pe una, pe două, sau trei laturi, obținîndu-se astfel gratoare multiple (6 exemplare); un gratoar circular nucleiform, cu diametrul de 2,5 cm și înălțimea de 1,3 cm (fig. 32/16, 19; fig. 33/9-12).

Amintim de asemenea o piesă de tip "écaille" cioplită pe o așchie dintr-o rocă de culoare închisă cu granulație fină.

În majoritatea cazurilor lamele și așchiile lamelare sînt în stare fragmentară. Între puținele exemplare întregi menționăm: o lamă (cu dimensiunile de 3,1 x 1,2 cm) retușată mărunț pe latura stîngă în toată lungimea ei, cu vîrfurile oblig orientat spre stînga, latura dreaptă avînd retușe numai pe o porțiune de 1,2 cm (fig. 32/4); o lamă (cu dimensiunile de 3 x 1,3 cm) cu latura dreaptă retușată abrupt, ventro-dorsal, vîrfurile trunciat oblic prin retușe mărunte dorso-ventrale; o lamă subțire cu latura stîngă retușată mărunț, semi-abrupt, cu vîrfurile trunciat prin retușe abrupte și o ușoară scobitură la vîrf pe latura dreaptă (fig. 32/8); patru lame (cu dimensiunile cuprinse între 2,5 și 3 cm), retușate abrupt pe una din laturi prin retușe ventro-dorsale (fig. 32/1-3); o așchie lată retușată abrupt pe o lungime de 3 cm pe una din laturi; o așchie lamelară (cu dimensiunile de 6,1 x 3,7 cm) cu forma ovală, retușată mărunț de jur împrejur (partea stîngă ventro-dorsal, partea dreaptă altern pe 2/3 din lungimea ei și oblic în rest). Alte 22 lame sînt numai parțial retușate pe una din laturi, sau pe ambele, cu retușe semiabrupte sau oblice. Din numărul total de lame, 50 sînt subțiri și înguste, neretușate, lungi de 2 pînă la 5 cm. În rest, lame și aș-

chii lamelare medii, simple, cu laturile tăioase doar prin desprinderea de la nucleu, multe dintre ele purtând știrbituri mărunte de uzură.

Lamele microlitice (în număr de 17) sînt, oa și celelalte descrise mai sus, în majoritate fragmentare : șapte retușate abrupt, pe una din laturi au desprinderi ventro-dorsale; patru au una din laturi retușată abrupt, ventro-dorsal, pînă la obținerea unei muchii groase, și alta ascuțită prin retușe mărunte; trei lame au vîrfurile ascuțite și sînt retușate abrupt pe ambele laturi, în toată lungimea lor; trei exemplare au una din laturi retușată prin desprinderi duble (abrazive), desprinderile mărunte întîlnindu-se pe centrul grosimii laturii abrupte, care a luat forma unei muchii drepte și groase. Toate piesele au laturile opuse subțiri, retușate foarte mărunț, oblic.

O categorie aparte de unelte o formează piesele denticulate; o așchie ou partea de bază lată și vîrfurile înguste are latura dreaptă retușată abrupt și adîncită din loc în loc, formînd prin aceasta opt proeminențe mici pe o lungime de 5 cm și latura opusă retușată abrupt; o așchie are pe o latură trei proeminențe despărțite între ele de două adîncituri egale, ceea ce dau piesei aspectul de ferăstrău.

Străpungătoarele sînt în număr de patru exemplare; două cioplite pe așchii și două pe vîrfurile unor lame înguste. Cel mai tipic dintre acestea reprezintă, propriu-zis, o unealtă combinată gratoar-străpungător - cioplit pe o așchie de silex cenușiu (de 2,3 x 1,7 cm) cu unul din capete transformat în gratoar frontal. Pe colțul drept din capătul opus - prin retușe mărunte din ambele părți, s-a format un mic străpungător; alte două străpungătoare sînt cioplite pe vîrfurile unor lame îngustate; unul prin retușarea la vîrfurile laturii stîngi, cel de al doilea pe colțul stîng al unei lame trunchiate oblic spre dreapta (fig. 32/14, 15).

Ultima categorie de unelte o formează burinile, în număr de patru exemplare. Ele sînt cioplite pe colțurile unor așchii groase oare au pe una din laturi gratoare concave (fig. 32/18), pe lame frînte (fig. 33/5) sau pe lame întregi, microlitice (fig. 32/5).

Un bulgăre natural de gresie, rotund, ou diametrul de 8 cm, pe suprafața căruia se disting bine în patru puncte mai multe știrbituri de lovire, a fost folosit probabil ou percutor.

Pe lingă piesele mai sus descrise s-a mai descoperit un număr de 1196 așchii de cioplire cu diverse dimensiuni. Multe dintre ele provin din decorticarea bulgărilor aduși pentru confecționarea uneltelor pe locul așezării. Făcînd o proporție între diferi-

tele categorii de materie primă, constatăm că cele mai numeroase sînt de opal, ele însumînd 790 exemplare. Urmează apoi 270 exemplare de obsidiană (între care 20 aşchii de decorticare), 85 aşchii de silix fin, cenuşiu, 40 exemplare din tuf vulcanic, şi 11 aşchii de argilă silicifiată.

Remetea - Somos II, nivelul I (inferior)

Din primul nivel de locuire provin 216 piese litice, marea majoritate fiind aşchii de cioplire şi bulgări.

Ca piese tipice, menţionăm 16 aşchii nucleare şi bulgări nucleari, pe suprafaţa cărora se păstrează negativele unor desprinderi aşchiere scurte şi unele lamelare. Un bulgăre de opal rulat cu dimensiunile de 8,7 x 5 x 2,3 cm, păstrează la unul din capete, crusta naturală. Prin mai multe desprinderi alterne, la capătul opus s-a obţinut un tăiş ascuţit, ce dă piesei aspectul unui cioplitor. Loviturile de desprindere s-au dat atît din vîrf cît şi din părţile laterale, acestea pătrunzînd adînc în suprafaţa piesei, care a căpătat o formă aplatizată. Prin forma ei, unealta aminteşte de piesele musteriene de acest tip, precum şi de cioplitoarele aflate aproape în fiecare nivel de locuire, din aşezările de pe Somos I şi Boineşti; 17 aşchii, între care deosebim piese cu planul de lovire drept, format dintr-o singură suprafaţă şi piese cu planul de lovire format din două feţe înclinate. Din această categorie menţionăm în primul rînd, un vîrf din gresie cenuşie-roşcată, cu forma triunghiulară şi baza (planul de lovire) formată din două suprafeţe înclinate şi puţin alveolate, bulbul de percuţie uşor proeminent (fig. 28/4). Piesa are dimensiunile de 5 x 4,1 x 1,3 m, vîrfurile ascuţite şi ambele laturi retuşate ventro-dorsal, prin desprinderi oblice, în trepte, în toată lungimea lor. Partea ventrală este formată dintr-o suprafaţă dreaptă, rămasă aşa în urma desprinderii de la nucleu. Pe partea dorsală, piesa prezintă o porţiune plană centrală, uşor alveolată spre mijloc, cu forma triunghiulară. Marginile sînt înclinate, semiabrupte, de 1,2 cm şi respectiv 0,6 cm. Unealta astfel cioplită, reprezintă cea mai frumoasă şi tipică piesă musteriană din acest complex; a doua aşchie triunghiulară, cioplită din opal albastru-vineţiu, cu pete şi dungi galbene-ruginii şi cenuşii are planul de lovire format dintr-o suprafaţă plană, bulbul de percuţie uşor proeminent, latura dreaptă parţial şi cea stîngă în întregime tăioase şi numai spre vîrf are unele ştirbituri de uzură. Menţionăm de asemenea un număr de trei aşchii lungi, cu marginile paralele: primul exemplar este cioplit din cuarţit alb, cu nuanţe de roz (dimensiunile de 8,6 x 3,3 x 1,3 cm) şi are planul de lovire format din două suprafeţe înclinate. Pe partea dorsală piesa prezintă o ner-

vură centrală dreaptă, care o desparte în două suprafețe înclinate - cea din partea dreaptă semiabruptă, iar cea din stînga ușor înclinată. Cele două margini ale așchii sînt ascuțite prin retușe dorso-ventrale, în toată lungimea lor (fig. 27/3); a doua așchie este cioplită din opal de culoare albastră-vineție cu pete ruginii și cenușii (dimensiunile de 11 x 3,7 x 2 cm) și are planul de lovire format dintr-o suprafață puțin alveolată cu forma triunghiulară (fig. 24/1). Latura stîngă a piesei este tăioasă prin desprinderea de la nucleu și are evidente știrbituri de uzură pe jumătate din lungimea ei către vîrf. Latura dreaptă este abruptă, formată astfel prin două desprinderi în lungul piesei. Vîrfurile sînt ascuțite și ușor arcuite spre dreapta; a treia piesă, o așchie lamelară în stare fragmentară, are latura stîngă retușată parțial, iar dreapta, în toată lungimea ei. Două așchii cu dimensiuni reduse, au urme evidente de retușare; una are un oapăt ascuțit și altul mai gros, parțial retușat, piesa căpătînd astfel un aspect de grator. De pe latura stîngă s-au desprins mai multe așchii mărunte, altern, din loc în loc prezentînd și unele știrbituri de uzură; o așchie ovală (cu dimensiunile de 4,3 x 3 x 1,3 cm), cioplită dintr-un opal albastru-vinețiu cu pete alburii, este retușată oblic, în trepte, dorso-și ventro-dorsale, retușele acoperind aproape jumătate din suprafețele piesei. Deși parțială, această manieră de cioplire amintește de tehnica de lucru a celor două bifaciale din stratul I de pe Șomoș I, precum și de vîrfurile și răzuitorul musterian din nivelul I de la Boinești. Celelalte așchii sînt late, unele întregi, altele fragmentare, toate cu marginile tăioase, dar neretușate.

Remetea - Șomoș II, nivelul II (mijlociu)

Stratul II este parțial distrus, iar materialele ce s-au păstrat sînt puțin numeroase.

Între piesele culese aici menționăm un număr de 10 nuclee atipice, din care numai două exemplare sînt mai caracteristice, suprafața lor fiind acoperită parțial de urme de detașări lamelare, obținute prin lovituri date de la ambele capete. Tot în această categorie includem și un număr de șase așchii nucleare.

O gresie de rîu de culoare roșcată, ca formă triunghiulară, are vîrfurile cioplite altern, acțiune în urma căreia piesa a căpătat un ascuțit în zig-zag (ca la toporașele din paleoliticul inferior).

Alături de piesele prezentate mai sus, s-au descoperit mai multe lame subțiri cu laturile paralele, simple, între care: un vîrf de lamă îngustă, spertă din vechime, triunghiulară în secțiune, este retușat oblic pe ambele laturi. Piesa este cioplită dintr-un silix negru cu structură fină; un fragment median de lamă lată de

2,5 cm, din tuf vulcanic, este retușată oblic, prin desprinderi mărunte în margine și mai largi, în trepte; mai sus pe toată latura stîngă prezintă o serie de știrbituri mărunte de uzură pe partea dreaptă. Gratoarele, deși puțin numeroase, au forme diferite; unul, cioplit pe vîrf de lamă frîntă, are latura dreaptă retușată mărunț pe toată lungimea; un gratoar "bot" este realizat pe așchie groasă, retușată pe ambele laturi în toată lungimea lor; un gratoar scurt, frontal, pe lamă de gresie cenușie triunghiulară în secțiune, are ambele laturi retușate. Toate trei exemplarele sînt puternic știrbite în urma uzurii pe părțile active. O unealtă combinată - gratoar-burin - a fost realizată pe o lamă lată de 2,7 cm (de silex vinețiu cu granulație fină). La unul din capete, prin rețușe mărunte, abrupte, s-a realizat un gratoar puțin alveolat. Pe colțul din stînga poartă o desprindere de burin scurtă și oblică. Capătul opus gratoarului a fost spart în vechime, pe colțul drept al frînturii, prin două desprinderi mărunte, și o a treia lungă de 1,5 cm s-a realizat un burin.

Remetea - Somos II, nivelul III (superior)

La suprafața solului și în stratul răscolit de fierul plugului am cules un număr de 13 nuclee, cinci gratoare, un burin, trei lame fragmentare cu laturile retușate, o lamă denticulată și un burin. Între nuclee, distingem un grup de șase exemplare cu dimensiuni mici și medii, toate cu un singur plan de lovire larg și vîrful ascuțit, ele făcînd parte din categoria celor piramidale. De jur împrejur sau numai parțial, nucleele poartă negativele unor detașări lamelare înguste, specifice mai ales perioadei tîrzii a paleoliticului superior. Celelalte nuclee, fără a reprezenta forme tipologice precise, se înscriu în categoria nucleelor prismatice, cu două planuri de lovire special amenajate, drepte sau înclinate.

Gratoarele: trei exemplare sînt cioplite pe așchii scurte și relativ groase; unul pe o așchie de silex cu structură fină, are partea activă înaltă și largă, marginile retușate; al doilea, din obsidiană neagră, are partea activă înaltă și latura stîngă retușată; cel de al treilea exemplar, realizat pe o așchie de gresie albă, are partea activă largă, retușată oblic. Celelalte două gratoare sînt cioplite pe vîrf de lamă lungă, ambele cu laturile retușate. La acestea adăugăm: o lamă îngustă cioplită din silex vînat cu granulație fină, cu latura stîngă retușată mărunț și crestată din loc în loc, acțiune prin care s-au format nouă proeminente mărunte (dinți) care dau uneltei forma de lamă de ferăstrău; un burin realizat pe colțul unei așchii frînte și trei fragmente de lame (două din silex cu structură fină și una din obsidiană) cu laturile retușate mărunț.

Călinești - sonde

a) Din sondajul de 20 m² provin 37 piese, dintre care menționăm o lamă în stare fragmentară, cioplită dintr-un silex cu structură fină, de culoare galbenă-vineție. Piesa este grosă de 1,1 cm, triunghiulară în secțiune, cu o nervură centrală ce se bifurcă în partea inferioară a piesei, pe o lungime de 5,8 cm. Lățimea piesei este de 3,2 cm, ambele laturi sînt subțiri, tăioase prin desprinderea de la nucleu, prezentînd știrbituri mărunte de uzură în toată lungimea lor; o unealtă combinată gratoar-burin este cioplită pe o lamă de obsidiană neagră, cu dimensiunile de 5,7 x 3 cm. Ambele tipuri de unelte sînt realizate pe capătul mai gros al piesei; un burin median obținut prin două desprinderi din vârful unei așchii scurte de opal vinețiu, are pe partea dreaptă o scobitură realizată prin retușe mărunte abrupte. Restul inventarului e reprezentat de patru nuclee atipice, așchii și frînturi de lame simple. Piese sînt cioplite din opal, alături de care remarcăm și două așchii de obsidiană, trei din tuf vulcanic și șase din gresie cenușie-negricioasă de prund.

De la suprafață provin două nuclee; unul mic de obsidiană, cu detașări lamelare înguste numai pe o porțiune a bulgărelui, în rest fiind acoperit de cortex natural; cel de al doilea exemplar este cioplit dintr-un bulgare de opal vînat închis, are două planuri de lovire special amenajate și negative de desprinderi lamelare și așchiere de jur împrejur; o lamă de obsidiană vînată, transparentă, cu dimensiunile de 4,6 x 2 cm, are planul de lovire format dintr-o suprafață mică, dreaptă și ambele laturi retușate mărunț în toată lungimea lor; o lamă din silex cu structură fină, de culoare închisă și acoperită de o patină de culoare cenușie-gălbuie, are dimensiunile de 6,3 x 1,7 cm și marginile tăioase, ușor știrbite în urma uzurii; cinci lame înguste, fragmentare, toate simple, între care patru de silex cu granulație fină și una de obsidiană; patru lame microlitice, simple, în stare fragmentară; două unelte combinate: un gratoar-burin este cioplit pe o lamă de silex negru-v. nețiu, cu structură fină, triunghiulară în secțiune, cu dimensiunile de 5,6 x 2,4 x 1 cm. Partea dorsală este acoperită parțial de cortexul natural și străbătută de o nervură centrală de-a lungul piesei, care se bifurcă de la jumătate printr-o suprafață de 1 cm lățime. Vîrful piesei a fost transformat într-un gratoar cu partea activă convexă, știrbită în urma folosirii, ca și ambele laturi. Capătul opus gratoarului este teșit oblic spre stînga. Pe colțul din dreapta piesa poartă un burin de unghi; un gratoar-burin

cioplit pe o așchie scurtă și plată (cu dimensiunile de 3,5 x 2,5 cm), are ambele laturi retușate. La opățul opus gratoarului, prin două desprinderi ce pornesc dintr-un punct central, s-a format un burin median; un gratoar realizat pe o așchie scurtă de opal are partea activă convexă și marginile simple; o așchie lamelară cu partea bulbară lată de 3,2 cm și groasă de 1,5 cm, are vârful îngust de numai 1 cm, mult arcuit spre stînga. Ambele laturi ca și vârful sînt retușate mărunt și puternic știrbite în urma folosirii intense a piesei. Tot din acest complex fac parte și două așchii groase; una din tuf vulcanic, cu dimensiunile de 8,4 x 3,5 x 2,2 cm, are cele două vîrfuri ascuțite, latura stîngă curbată spre mijloc și retușată în toată lungimea ei. Latura dreaptă este groasă și abruptă, piesa putînd fi folosită ca răzuitor cu partea activă largă. Cea de a doua așchie, cioplită dintr-o gresie neagră cu granulație mare, are forma ovală și partea dorsală formată din trei fațete - una centrală plană și două laterale înclinate cu marginile ascuțite pe o jumătate din lungimea lor spre vîrf, prin retușe largi ventro-dorsale pe partea stîngă și altern pe cea din dreapta.

Călinești I, nivelul I (inferior)

De pe suprafața săpată provin 392 piese, dintre care 82 unelte tipice, 310 spărturi și așchii de cioplire.

Ca piese tipice distingem mai multe categorii, după cum urmează; opt nuclee prismatice cu planurile de lovire plane sau înclinate. Înălțimea lor medie este de circa 6 cm, fiecare purtînd negative de desprinderi lamelare lungi, parțial sau de jur împrejur. Detașările s-au făcut din marginea ambelor suprafețe de lovire. Toate opt exemplarele sînt cioplite din roci locale, au formă tipologică corectă, înscriindu-se cu certitudine în categoria nucleelor prismatice specifice culturilor paleoliticului superior. Nouă bulgări nucleari (bolovănași de prund sau bucăți de rocă), piese care prin forma lor nu pot fi înscrise într-o anumită categorie tipologică de nuclee, deși urmele de cioplire indică faptul că ele au fost folosite ca stare. Șase astfel de piese au o latură, sau unul din capete cioplite altern, pînă la ascuțirea părții respective, obținîndu-se astfel un tăiș sinuos, drept sau convex. Partea opusă tăișului este întotdeauna groasă și netedă, naturală sau fasonată prin cioplituri anume. Piesa astfel formată e comodă de ținut în mînă, ea putînd fi folosită ca o unealtă de cioplit, spart sau chair la răzuit. Prin formă și prin maniera de cioplire, aceste piese nu sînt nici nuclee, nici răzuitoare, ele amintind de cioplitoarele sau toporașele descoperite în celelalte așezări din Oaș, din musterian pînă în gravettian.

Mai multe răzuitoare cioplite pe aşchii masive, sau pe bulgări nucleari, prezintă o mare diversitate tipologică; un exemplar cu partea activă convexă este realizat pe o aşchie de opal masivă, cu dimensiunile de 11 x 8,5 x 3 cm. Baza piesei (capătul opus părţii active) este de numai 4 cm lăţime. Spre vîrf piesa se lăţeşte, ajungînd ca partea activă să aibă o lăţime de 8,5 cm. Ambele feţe ale aşchiei sînt acoperite cu patină galbenă-roşcată. Partea ventrală şi o porţiune din cea dorsală poartă luciu de rulare pe 2/3 din suprafaţa dorsală avînd negativele mai multor desprinderi, executate pentru aplatizarea piesei. Partea activă, înaltă de 3 cm, a fost formată prin mai multe desprinderi largi, ventro-dorsale. Prin dimensiunile şi forma ei, piesa constituie o excepţie în aurignacianul din Oaş (fig. 35/1); două răzuitoare înalte, cu partea activă semicirculară, realizată pe bulgări nucleari de opal; primul (cu dimensiunile de 6 x 5,4 x 2,5 cm) are partea ventrală plană, formată intenţionat prin mai multe desprinderi şi cea dorsală proeminentă. Vîrfurile piesei, şi cele două părţi laterale sînt abrupte, formate prin desprinderi largi şi retuşări mărunte ventro-dorsale. Una din laturi, şi cele două capete ale piesei au fost formate şi folosite ca răzuitoare înalte, dovadă fiind şi numeroasele ştirbituri de uzură. Din cauza unor plesnituri în structura rocii, latura opusă este colţuroasă şi neregulată; cel de al doilea răzuitoare înalt, format tot pe un bulgăre nuclear, are o suprafaţă plană, largă (cu dimensiunile de 6 x 4 cm), care constituie baza răzuitoareului. Partea activă înaltă de 2 cm, este formată prin numeroase desprinderi ventro-dorsale la unul din capete. La vîrf piesa prezintă două mici alveolări dispuse simetric de o parte şi de alta a vîrfurilor răzuitoareului. Un alt răzuitoare înalt a fost realizat pe o aşchie de opal rulată şi acoperită de o patină ruginie puternică. Dimensiunile piesei sînt de 8 x 4 x 2 cm, răzuitoareul fiind format pe unul din capetele aşchiei, prin retuşări ventro-dorsale. Atît partea ventrală, cît şi cea dorsală sînt formate din suprafeţe plane naturale, iar marginile sînt abrupte. În tot complexul de unelte din acest punct avem un singur gratoar pe capăt de lamă lată, retuşată pe ambele laturi. Piesa este cioplită dintr-un silex de culoare vineţie-închisă, cu mici pete alburii în structură. Partea ventrală este dreaptă, pe cea dorsală prezentînd două nervuri care o împart în trei suprafeţe; una centrală dreaptă şi două dispuse paralel, oblice. Atît vîrfurile (gratoarele propriu-zise) cît şi cele două laturi sînt retuşate mărunte în trepte, prezentînd din loc în loc ştirbituri puternice de uzură. Piesa a fost spartă în vechime în timpul folosirii, dimensiunile, în starea actuală, fiind de 4,5 x 3,3 x 0,6 cm.

Tot aici s-au descoperit și câteva lamele retușate între care menționăm : o lamă în stare fragmentară cioplită din silex crețacic albastru ou patină albă, cu ambele laturi retușate oblic (fig. 35/5). Piesa (cu dimensiunile de 8 x 2,7 x 0,8 cm), are partea ventrală plană și cea dorsală puțin proeminentă; patru lame retușate mărunț și știrbite din loc în loc în urma uzurii; 28 lame simple în stare fragmentară.

Călinești I, nivelul II (superior)

Cel de-al doilea nivel de locuire este ceva mai bogat, deși parțial este distrus prin lucrările agricole și eroziune.

Ca piese tipice remarcăm în primul rând nucleeele - 16 microlitice și 11 cu dimensiuni medii. Între cele microlitice (cu lungimea cuprinsă între 2 și 4 cm), cinci exemplare sînt piramidale cu planul de lovire larg și vârful ascuțit, cioplite din silex ; un nucleu din rocă albă-vineție, are planul de lovire format din două suprafețe, una dreaptă și alta înclinată; un nucleu (de opal de culoare cafenie -brună), cu planul de lovire format dintr-o suprafață oblică; un nucleu de opal galben-ruginiu, cu pete vineții are un capăt mai gros și altul plat, ascuțit. La capătul gros s-a format planul de lovire drept, din marginea căruia, pe o porțiune semicirculară, s-au detașat lame mărunte. În rest, suprafața nucleului prezintă negativele a două desprinderi largi din părți opuse, care, întîlnindu-se în vîrf, au format un tăiș ascuțit cu o lățime de 2,5 cm. În felul acesta, nucleul a căpătat forma unei dăltițe sau toporaș microlitic. Între nucleeele prismatice, menționăm un exemplar de opal cafeniu-brun, cu planurile de lovire oblice. Din marginea ambelor planuri s-au desprins lame înguste și lungi. Din cauza unui nodul în structura rocii, pe o mică porțiune, detașările s-au realizat numai pe 2/3 din lungimea nucleului; trei nucleee (un exemplar de gresie de prund, altul din opal și cel de-al treilea din silex cu granulație fină), au planurile de lovire mici, puțin înclinate. Din cauza structurii rocilor, detașările lamelare s-au putut realiza numai pe o porțiune din suprafața lor. Celelalte șapte nucleee microlitice sînt mai puțin caracteristice deși au planuri de lovire anume formate și unele negative de detașări lamelare corecte.

Nucleee cu dimensiuni medii (lungi de 4-5 cm) sînt cioplite din opal în diferite nuanțe coloristice. Dintre ele, distingem trei exemplare cu o singură suprafață de lovire largă, formată intenționat prin mai multe desprinderi. Capătul opus al planului de lovire este ascuțit, nucleeele astfel formate căpătînd o formă pira-

midală Celelalte exemplare au câte două planuri de lovire largi, detașările lamelare fiind realizate din marginea lor de jur împrejur sau numai parțial, în funcție de structura și calitatea materiei prime. Ca și în alte așezări din Oas, numeroase nuclee sînt atipice, în sensul că mulți bolovănași de rîu sau bucăți de alte roci au fost ciopliți din diferite părți în încercarea de a scosta lame sau așchii, dar care din cauza structurii neomogene a rocii n-au dat rezultate.

O categorie importantă de piese tipice o formează lamele simple (în număr de 68 de exemplare). Cele mai numeroase sînt micro-litice, în stare fragmentară (61 exemplare) și numai șapte lame au dimensiuni medii. Ca materie primă, ele se împart după cum urmează: 3 de obsidiană, 3 din silex cretacic albastru, 6 de silex cafeniu închis și negru cu granulație fină, 7 din erezie neagră de profund. restul pieselor fiind cioplite din opal de diferite nuanțe.

O altă categorie importantă de materiale o formează gratoarele de diverse tipuri: un exemplar este cioplit pe lamă cu dimensiunile maxime de 5 x 1,7 x 0,7 cm, triunghiulară în secțiune, cu partea dorsală împărțită printr-o nervură centrală în două suprafețe înclinate, aproximativ egale (fig. 36/11). Planul de lovire al lamei este foarte mic (0,5 x 0,3 cm), piesa lățindu-se spre vîrf, unde ajunge de 1,7 cm. Ambele laturi sînt retușate semiabrupt în toată lungimea lor. Din cauza folosirii intense piesa este știrbită și tocită, pe latura dreaptă prezentînd multe adîncituri și proeminențe ca la piesele denticulate. Prin retușe oblice lungi și mărunte în margine vîrfurile lamei a fost transformat într-un gratoar cu partea activă convexă; un gratoar pe capăt de lamă fragmentară cu laturile simple are partea activă ușor convexă; un gratoar cu partea activă convexă, cioplit pe o lamă scurtă de silex alb vinețiu (cu dimensiunile de 2,6 x 2,2 cm) are laturile drepte și paralele, retușate mărunte în toată lungimea lor; două gratoare cioplite pe așchii scurte, dintre care un exemplar din obsidiană neagră, patinată și altul de silex (fig. 36/8-10, 12, 15), au părțile active ușor convexe; un gratoar pe lamă retușată are partea activă oblică: două gratoare concave sînt cioplite pe așchii scurte, cu laturile simple; un gratoar pe așchie simplă de opal (cu dimensiunile de 4 x 2,8 cm) cu planul de lovire fațetat și laturile tăioase, are partea activă oblică spre stînga, realizată prin retușe mărunte, abrupte (fig. 36/17); un gratoar concav pe capăt de lamă de argilă silicifiată de culoare galbenă-alburie cu pete și dungi roz-gălbui, (cu dimensiunile de 9,4 x 2,7 cm) are ambele laturi ușor știrbite de uzură în toată lungimea lor; un gratoar dublu cioplit pe o

așchie de opal de culoare închisă (cu dimensiunile de 2,8 x 2,7 x 1,8 cm), are una din laturi retușată sumar, oblic și cealaltă teșită abrupt, prin desprinderi lamelare înguste, în toată lungimea ei. Partea ventrală este dreaptă, iar cea dorsală proeminentă, acoperită parțial de cortex natural. Prin retușări semiabrupte, cele două capete ale așchii au fost transformate în gratoare cu partea activă adâncită, puternic știrbită în urma folosirii uneltei. Piesa pare a fi fost o unealtă combinată cu funcții multiple, având în vedere că, pe lângă cele două gratoare, ambele colțuri de pe latura abruptă par a fi fost burine. Știrbirea prin uzură a piesei a dus la distrugerea celor două colțuri și la incertitudinea identificării tipului de unealtă. Din colecție mai fac parte trei burine, două cioplite pe colțul unor așchii fragmentare de silex vînat cu granulație fină, cel de-al treilea pe vârful unei lame de silex cenușiu, cu ambele laturi retușate oblic pe 2/3 din lungimea lor (fig. 36/19).

Lamele denticulate sînt în stare fragmentară. Un exemplar este cioplit din gresie de prund, de culoare cenușie închisă. Planul de lovire al lamei este larg și drept, iar bulbul de percucie ușor proeminent, parțial dislocat, manieră de cioplire mai veche. Partea ventrală este dreaptă prin desprinderea de la nucleu, iar cea dorsală puțin proeminentă, împărțită în două suprafețe oblice printr-o nervură centrală dreaptă. Latura este retușată mărunț, abrupt, din loc în loc, formînd mici adîncituri, care scot în evidență cinci colți mărunți. Latura opusă este simplă și prezintă știrbituri mărunte de uzură (fig. 36/14).

Caracterul gravettian al complexului este completat de prezența străpungătoarelor și a lamelor microlitice cu o latură retușată abrupt. Între acestea, menționăm un vîrf străpungător tipic realizat pe o lamă lungă de silex vînat închis, în stare fragmentară (fig. 36/2). În forma actuală, străpungătorul, de la care s-a păstrat partea de vîrf este triunghiular în secțiune (cu dimensiunile maxime de 3,8 x 1,5 x 0,5 cm) are partea ventrală dreaptă și cea dorsală proeminentă, despărțită în două suprafețe egale și oblice, printr-o nervură centrală dreaptă. Una din laturi este retușată ventro-dorsal semiabrupt în toată lungimea, iar cea opusă retușată abrupt, adînc în corpul piesei. La vîrf, pe o lungime de 2,5 cm, retușele au ajuns pînă la nervura centrală ca și pe latura opusă, în felul acesta obținîndu-se un vîrf bine ascuțit. În jos piesa se lățește brusc, ajungînd la 1,5 cm lățime; un străpungător cioplit pe vârful unei lame de obsidiană neagră, transparentă, întregă (cu dimensiunile maxime de 4,7 x 1,7 x 0,7 cm) are partea ventrală

invoiciată și netedă prin desprinderea de la nucleu. Ca și cea precedentă, unealta este triunghiulară în secțiune, cu partea dorsală formată din două suprafețe longitudinale egale și oblice. Ambele laturi sînt retușate mărunț în toată lungimea lor iar vârful este ascuțit prin retușe fine, abrupte, prezentînd și unele știrbituri mărunte de uzură. Al treilea și ultimul străpungător din acest complex, s-a realizat pe vârful unei lame microlitice de silex de culoare vinătă, cu granulație foarte fină, transparentă. Piesa, cu o lungime de numai 2 cm, este subțire și are ambele laturi retușate foarte mărunț dorso-ventral, pe o porțiune de circa 1 cm, în partea centrală. Prin această intervenție s-au format două mici scobituri, dispuse simetric una față de cealaltă (fig. 36/5).

Patru lame microlitice cu o latură retușată abrupt, între care două exemplare (una din obsidiană și alta din silex alb) sînt în stare fragmentară și au una din laturi tăioasă simplă, iar cea opusă abruptă, realizată prin retușe abrazive și, celelalte două (una din silex ou o structură fină, de culoare vinătă-verzuie și alta dintr-un silex foarte fin, oafeniu-roșcat) au una din laturi neretușate și alta retușată abrupt mărunț ventro-dorsal. Una dintre piese prezintă o tesitură mică, realizată prin retușe dorso-ventrale, în partea de vîrf.

Călinești II

Asezarea Călinești II a oferit cea mai bogată colecție de materiale caracteristice pentru aurignacianul mijlociu din Oaș.

Din cele 1595 piese, 448 sînt unelte tipice, care cuprind următoarele categorii: 16 nuclee prismatice cu planurile de lovire formate din suprafețe largi, plane, sau oblice, desprinderile lamelor făcîndu-se din marginile ambelor capete; 10 nuclee au o singură suprafață de lovire largă, capătul opus fiind rotund (natural în șase cazuri și format prin cioplire intenționată la patru exemplare). Din marginea suprafeței de lovire, la două exemplare s-au detașat lame de jur împrejurul pieselor, celelalte exemplare prezentînd negative de desprindere numai parțiale. Capătul rotunjit, opus planului de lovire, a servit drept percutor, așa cum putem deduce după știrbiturile de lovire evidente pe aceste părți; opt nuclee-toporase, asemănătoare celor descoperite în majoritatea așezărilor din Oaș, sînt reprezentate de piese cu un singur plan de lovire, drept sau înclinat. Capătul opus suprafeței de lovire este ascuțit, format anume prin cioplituri alterne, în urma cărora s-a obținut un tăiș ascuțit, unealta astfel formată putînd fi folosită pentru tăiat și spart; 22 nuclee atipice, sau bulgări nucleari, de pe suprafața cărora, în mod anarhic, s-au desprins lame și așchii la întîmplare; opt

așchii nucleare masive, ce poartă pe suprafața dorsală negativele mai multor desprinderi de lame, fac dovada faptului că au fost utilizate ca nucleee.

Unelte cioplite pe lame aurignaciene: cinci vîrfuri de tip "Abri-Audi" pe lame masive, dimensiunile lor fiind cuprinse între 6,5 x 9,5 cm lungime și 3 - 4 cm. lățime (fig. 38/1; fig. 39/2). Fiecare piesă prezintă pe partea dorsală cîte două nervuri neregulate. Partea ventrală este dreaptă, formată astfel prin desprinderea de la nucleu; în felul aceste, piesele au forma trapezoidală în secțiune. Patru din cele cinci exemplare au ambele capete încustate și laturile ușor arcuite spre mijloc. Două dintre acestea au ambele laturi retușate semiabrupt în toată lungimea lor și vîrfurile bine ascuțite prin îndreptări oblice, mărunte. Celelalte două piese sînt retușate numai parțial, în sensul că un exemplar are numai latura stîngă retușată și vîrfurile bine ascuțite, pe latura dreaptă prezentînd retușări mărunte numai spre vîrf, pe o lungime de 2 cm. Celălalt exemplar ușor arcuit este retușat pe ambele părți la cele două capete, piesa avînd aspectul unui vîrf dublu. Cel de al cincilea exemplar și ultimul din această categorie, reprezintă o lamă așchiară, care păstrează la unul din capete o parte din suprafața de lovire a nucleului din care a fost desprinsă, avînd ambele laturi retușate semiabrupte, vîrfurile ascuțite și puternic știrbit prin uzură (fig. 39/3).

Tot aici s-au mai descoperit cîteva lame retușate între care: un exemplar (lung de 9 cm) cu ambele laturi retușate mărunț în partea de vîrf și două retușate de jur împrejur (fig. 40). Una dintre acestea (cu dimensiunile de 5,6 x 1,6 cm) este cioplită din opal alb-gălbui cu structură neomogenă. Partea dorsală este străbătută în lung de o nervură centrală. Prin cioplire, s-a dat piesei o formă ușor arcuită, vîrfurile bine ascuțite, orientate spre dreapta, iar printr-o ușoară alveolare în partea inferioară a laturii stîngi, capătul opus vîrfurilor este orientat spre stînga. Ambele laturi sînt retușate mărunț, semiabrupt în toată lungimea lor, piesa astfel obținută avînd forma unei frunze de salcie; o lamă subțire cu dimensiunile de 10,5 x 2,6 cm, are planul de lovire mic și vîrfurile late de 1,5 cm, bine ascuțite și ambele laturi retușate mărunț în toată lungimea lor; 26 lame fragmentare de diverse mărimi retușate pe ambele laturi; 27 lame retușate pe o singură latură. Pe astfel de piese s-au cioplit numeroase tipuri de unelte, între care marea majoritate o constituie gratoarele de diverse tipuri (fig. 41/1-8). Menționăm în primul rînd două gratoare pe lame lungi retușate de jur împrejur; un exemplar din silex negru cu pete alburii în structură, celălalt dintr-o gresie neagră-cenusie. Prima piesă, cu

o lungime de 8,3 cm și lățimea gratoarului de 3 cm, prezintă o scobitură pe latura stângă și o ușoară teitură pe cea dreaptă. Capătul opus gratoarului este mult mai îngust și se termină printr-un vîrf mic, ascuțit prin retușe mărunte bilaterale, astfel încît piesa ar putea fi socotită o unealtă combinată, gratoar-străpungător. Lama este lată și subțire, ușor arcuită prin desprinderea de la nucleu. Partea dorsală ca și cea ventrală sînt plane: pe partea dorsală prezintă două nervuri laterale, care marchează zona retușată și totodată grosimea piesei. Atît gratoarul din vîrf cît și cele două laturi ale piesei sînt retușate mărunț, semiabrupt; un gratoar pe lamă cu dimensiunile de 9,3 x 3,4 x 1 cm are partea ventrală dreaptă, ușor arcuită prin desprinderea de la nucleu, iar cea dorsală străbătută de două nervuri longitudinale la distanță de 1,5 cm. Gratoarul, înalt de 1 cm, este realizat prin retușe lungi și are forma convexă. Cele două laturi ale lamei sînt retușate în toată lungimea lor, din loc în loc prezentînd mici scobituri, unele formate intenționat, altele produse în urma folosirii piesei; un gratoar pe lamă scurtă are partea activă de 2,2 cm, formată prin retușe oblice. Latura stîngă este cioplită mărunț, semiabrupt, iar cea dreaptă oblic, ambele întîlnindu-se într-un vîrf ascuțit, opus gratoarului. Piesa astfel obținută are forma triunghiulară, cu baza ușor arcuită; un gratoar pe lamă de opal alb-vinețiu cu diverse nodule în structură (cu dimensiunile de 6,3 x 4 x 1 cm) are vîrful semiabrupt, iar cele două laturi, în toată lungimea lor, retușate oblic prin desprinderi mai largi, în trepte; un gratoar pe lamă mai îngustă are partea activă înaltă de 1 cm formată prin retușe semiabrupte, largi. La capătul opus gratoarului lama păstrează o parte din planul de lovire al nucleului din care s-a desprins. Cele două laturi ale piesei sînt drepte și paralele, ascuțite prin retușe mărunte, prezentînd și multe știrbituri de uzură; 17 gratoare sînt cioplite pe lame mai mărunte, lungimea lor fiind cuprinsă între 3,5 și 6 cm. Nouă dintre ele sînt subțiri, cu laturile retușate foarte mărunț și numai partea activă a gratoarului este retușată abrupt sau semiabrupt. Celelalte exemplare din acest grup sînt mai groase, triunghiulare în secțiune și au gratoarul mai înalt, abrupt sau oblic ca și laturile lor.

Toate gratoarele descrise mai sus sînt piese întregi; adăugăm la acestea alte 14 exemplare cioplite de asemenea pe lame retușate, dar în stare fragmentară. Piesele au fost sparte în vechime, de aceea noi nu putem ști dacă au fost gratoare simple sau duble, unele combinate etc.; fragmentele păstrate nu se deosebesc prin tehnică și materie primă de cele descrise mai sus. Alte 17 piese, identice prin maniera de cioplire a părții active, sînt cioplite

pe lame cu dimensiuni medii, retușate numai pe una din laturi, în majoritatea cazurilor prin desprinderi mărunte.

Gratoarele duble, în număr de șase exemplare, sînt cioplite pe lame late și relativ scurte, dimensiunile lor fiind cuprinse între 4,5 x 2,3 cm și 5,8 x 3,7 cm. Gratoarele sînt cioplite pe ambele capete ale lamelor, iar laturile sînt retușate în toată lungimea lor la toate piesele, multe din ele prezentînd și stirbituri de uzură.

Gratoarele carenate, în număr de opt, sînt cioplite pe așchii scurte și groase, triunghiulare în secțiune. Toate sînt realizate prin desprinderi înguste și lungi, oblice și au laturile retușate mărunț. Partea activă a pieselor este puternic știrbită în urma folosirii intense a uneltelor (fig. 43/7, 9-10). Tot în această categorie includem un număr de nouă gratoare scurte și largi, realizate pe așchii late și groase (fig. 42/3, 5, 8) unele au partea activă formată prin desprinderi lungi, oblice, altele prin desprinderi semi-abrupte, laturile lor fiind numai parțial retușate. Zece gratoare circulare, cioplite pe așchii late și groase, sînt retușate oblic jur împrejur (fig. 44/1, 7); cinci sînt masive, cu diametrul de 5-6 cm, celelalte mai mici, cioplite pe așchii mai subțiri au diametrul de 3-4 cm. Șase exemplare din cele zece sînt astfel cioplite încît desprinderile care pornesc de jos în sus în jurul piesei se întîlnesc într-un punct central de pe partea dorsală a piesei. Celelalte patru piese sînt mai puțin tipice prin faptul că desprinderile sînt făcute anarhic, iar grosimea piesei variază de la un punct la altul. Șase răzuitoare lungi sînt cioplite pe laturile unor așchii masive; prin tehnica de cioplire și dimensiunile lor, amintesc de piesele musteriene de acest tip.

Așchile descoperite în acest strat sînt late, unele au planul de lovire drept, altele fațetat, asemenea celor descoperite în musterianul tîrziu de la Boinești și Remetea-Somoș I. Una din piese, cu planul drept și bulbul de percuție proeminent (cu dimensiunile de 7 x 4,5 cm), are una din laturile lungi retușată semi-abrupt și vârful ascuțit, format anume prin desprinderi mărunte (fig. 38/4). Un alt exemplar, cu planul fațetat și bulbul înălțurat printr-o singură desprindere (cu dimensiunile de 7,5 x 5,7 cm) are o latură retușată prin desprinderi ventro-dorsale mărunte, în trepte (fig. 38/8), acțiune prin care piesa este transformată în răzuitoare de tip musterian. Alte trei piese sînt cioplite în aceeași manieră, variînd doar dimensiunile. O așchie cu forma triunghiulară și planul format din două fețe înclinate are partea ventrală plană și cea dorsală în două fețe oblice, inegale, despărțite de o nervură

longitudinală. Una din laturi este retușată și alta simplă, ascuțită numai prin desprinderea de la nucleu, piesa astfel formată amintind de vîrfurile musteriene. O așchie cu forma ovală este cioplită de jur împrejur prin desprinderi inegale ca dimensiuni și forme ce cuprind întreaga suprafață dorsală și are, o latură ascuțită prin retușe alterne (fig. 44/4).

Alături de materialele prezentate mai sus, care reprezintă un complex unitar atît tipologic cît și ca materie primă, la Călinești II s-au mai descoperit 16 piese retușate (fig. 45/1-15), care prin dimensiuni (lungimea lor este cuprinsă între 1,5 și 4 cm), tehnica de cioplire, tipologia și chiar materia primă, în unele cazuri, se deosebesc de restul materialului. Astfel, din acest grup, fac parte două lame microlitice, dintr-o rocă neagră cu granulație fină, retușate abrupt pe ambele laturi, una în toată lungimea, cealaltă numai parțial; un vîrf ascuțit în stare fragmentară, retușat mărunț, semiabrupt, pe ambele laturi; o lamă microlitică din silex fin, semitransparent, de culoare vineție, retușată foarte fin numai pe o porțiune a unei laturi; un fragment de lamă denticulată pe una din laturi și retușată mărunț pe cealaltă; un gratoar burin realizat pe o lamă de silex negru-vinețiu semitransparent: un gratoar străpungător, cioplit pe o lamă mai grosă de silex fin alb-gălbui cu pete vineții; cinci lame subțiri retușate mărunț pe una sau pe ambele laturi, între care una din obsidiană, iar celelalte din opal; două lame cu câte o scobitură mică, laterală realizată intenționat prin retușe adînci; o lamă fragmentară, trunchiată oblic.

Toate aceste piese pot reprezenta resturile unui al doilea strat de cultură, distrus prin eroziune de-a lungul timpului, sau sînt pierderi întîmplătoare ale vînașilor din așezarea imediat apropiată, Călinești III.

Din complexul inițial mai fac parte 142 lame simple, în stare fragmentară, 51 lame așchiere, 9 așchii masive cu planul de lovire fațetat și 8 așchii cu planul de lovire format dintr-o suprafață largă, dreaptă și bulbul de percucie proeminent.

Călinești III

Așezarea de la Călinești III are un singur strat de cultură, care documentează cultura gravettiană. De aici provin 927 piese litice (între care 218 piese tipice) și un dinte de bovidu.

Piese tipice constau din nuclee, gratoare, burine, unelte combinate, lame simple și retușate, vîrfuri.

Nucleele sînt mărunte (dimensiunile lor fiind cuprinse

între 2 și 4 cm), între ele distingem: piese cu un singur plan de lovire larg, din marginea căruia s-au desprins lame mărunte de jur împrejur, negativele de detașare întilnindu-se într-un punct central în partea opusă suprafeței de cioplire (fig.47/9); nuclee cu două planuri de lovire drepte sau înclinate din care detașările de lame sau așchii s-au făcut din ambele capete (fig.46/8): nuclee atipice cu urme de detașări lamelare parțiale; cinci așchii groase au pe partea dorsală negativele mei multor desprinderi de lame de diferite mărimi, precum și o parte a planului de lovire a nucleelor din care s-au detașat (fig.46/7).

Cea mai numeroasă categorie de unelte o constituie gratoarele - 23 exemplare (fig.46/3,5; fig.47/7,10-11).

Între acestea distingem; patru exemplare cioplite pe așchii scurte și relativ groase, cu partea activă formată prin desprinderi abrupte sau semiabrupte ventro-dorsale, pe vârful sau pe una din laturile mai groase ale așchiilor. Dimensiunile lor sînt cuprinse între circa 2,3 și 3 cm; patru gratoare cioplite pe vârful unor așchii groase, triunghiulare în secțiune, toate în stare fragmentară. Partea activă a pieselor este retușată prin desprinderi lungi, semiabrupte; patru gratoare cioplite pe vârful unor așchii întregi, două plate, cu dimensiunile de 7 x 3 cm, celelalte două exemplare groase, triunghiulare în secțiune, cu dimensiunile de 4,8 x 2,5 x 1,5 cm și respectiv 3,6 x 2 x 1,2 cm. La primele două exemplare partea activă este plată și convexă, la celelalte două tesită oblic prin desprinderi lungi ventro-dorsale; un gratoar cioplit pe vârful unei așchii scurte și groase are forma de evantai și capătul opus părții active, asouțit. Piesa are dimensiunile de 4,6 x 3,3 x 1,2 cm și este cioplită prin desprinderi mai largi, oblice, ventro-dorsale și retușe mărunte marginale, pe alocuri prezentînd și multe știrbituri de uzură; un gratoar larg, convex, a fost realizat pe o lamă lată în stare fragmentară ou laturile retușate oblic (fig.46/5).

Gratoarele înalte, în număr de șapte, sînt cioplite pe așchii masive sau pe bucăți de nucleu: trei dintre aceste exemplare au partea dorsală acoperită parțial de cortexul natural al unor bulgări de opal puternic rulați. Gratoarul a fost format prin detașări abrupte, mărunte, din marginea bazei la un exemplar și oblice la celelalte două. Patru exemplare sînt cioplite pe bolovănași mai mărunți (cu dimensiunile de circa 3,5 x 1,5 cm). O unealtă combinată - gratoar-burin - este cioplită pe o așchie de silex galben-verzui cu o structură foarte fină; cele două tipuri de

unelte pe care le unește sînt realizate la extremitățile opuse; un gratoar dublu (fig.46/6),cioplit pe o lamă lată și subțire cu dimensiunile de 6 x 3,5 cm,are părțile active convexe realizate prin desprinderi oblice la un capăt și semiabrupte la cel opus, marginile lamei fiind retușate mărunț în toată lungimea lor; un gratoar multiplu este cioplit pe o așchie groasă de silex cafeniu închis retușată pe toate patru laturile,realizîndu-se astfel două gratoare laterale lungi,(între care unul înalt și puternic știrbit în urma folosirii) și două gratoare cu partea activă convexă și îngustă,formate la cele două extremități terminale ale așchii.

Burinele,în număr de 10,sînt de diferite tipuri (fig. 47/2,4-8); patru de unghi,cioplite pe așchii fragmentare; un burin diedru multiplu și un burin de colț,pe lamă trunchiată oblic spre dreapta.

Unelte combinate: un gratoar-burin a fost cioplit pe o așchie groasă de silex cu structură fină de culoare cenușie; un gratoar-burin cioplit pe o așchie cu forma semicirculară are la unul din capete un burin diedru,la capătul opus - un gratoar cu partea activă oblică spre stînga,realizată prin rețușe mărunte, semiabrupte; un gratoar-burin pe așchie de silex cu structură fină are cele două tipuri de unelte realizate pe capetele opuse.Toate piesele descrise mai sus sînt cioplite pe așchii scurte și relativ groase,dimensiunile lor variînd între 2,5 și 2 cm și 4 x 2 cm.

În general,lamele sînt simple și mărunte,excepție făcînd două piese cu proporții mai mari(8 și respectiv 8,5 cm lungime) care au vîrfurile ascuțite și laturile rețușate mărunț în toată lungimea lor (fig.46/1-2).Cinci lame microlitice,retușate abrupt (patru în stare fragmentară),între care: o lamă subțire de obsidiană cu vîrfurile sparte încă în vechime are latura dreaptă rețușată abrupt prin desprinderi mărunte ventro-dorsale și latura stîngă tăioasă prin desprinderea de la nucleu,cu mici știrbituri de folosire;o lamă fragmentară îngustă este rețușată foarte mărunț pe una din laturi,cealaltă prezentînd doar usoare știrbituri de uzură; două lame mai groase,retușate mărunț pe una din laturi; o lamă de silex de culoare cenușie închisă,translucidă,cu dimensiunile de 1,7 x 0,6 cm are una din laturi,ca și cele două capete, rețușate abrupt prin desprinderi mărunte.

Tot aici s-au mai descoperit zece așchii rețușate parțial pe una sau pe ambele laturi,piese ce au putut fi folosite ca răzuitoare sau alte unelte de tăiat.

Călinești IV

Din săpături și de la suprafață s-au recuperat 37 piese

litice: 19 unelte tipice, în rest aşchii de cioplire şi spărturi.

Între piesele tipice amintim: o lamă subţire din silix cenuşiu cu granulaţie foarte fină, cu lungime de 2,8 cm şi maximum de lăţime 6 mm (fig. 36/1). Piesa are ambele capete ascuţite, latura dreaptă tăioasă prin desprinderea de la nucleu şi cea stînză retuşată abrupt în toată lungimea ei prin desprinderi mărunte ventro-dorsale. Partea ventrală este dreaptă, iar cea dorsală străbătută de la un capăt la altul de o nervură centrală, care o desparte în două părţi aproximativ egale. Piesa astfel formată reprezintă un exemplar tipic de vîrf microlitic, a cărei prezenţă într-un complex de piese cu dimensiuni reduse constituie o dovadă sigură pentru identificarea unei aşezări de tip Gravettian. În aceeaşi manieră a fost cioplită şi o lamă scurtă, trunchiată oblic spre dreapta. Retusele ventro-dorsale sînt foarte mărunte, fără a pătrunde însă adînc în corpul piesei, astfel că partea activă a rămas foarte subţire. Din colecţie mai fac parte două burine, unul dublu, cioplit pe cele două capete ale unei lame cu dimensiunile de 4,5 x 1,4 cm. Latura dreaptă este retuşată abrupt, spre vîrf pe 1,2 cm lungime; în rest teşită, printr-o desprindere lungă de burin, din capătul opus. Cealaltă latură este formată din două porţiuni oblice, pornite din cele două vîrfuri opuse, care se întîlnesc într-un punct aproape central, marcînd aici lăţimea maximă a piesei de 1,6 cm. Lama este uşor arcuită, prin desprinderea de la nucleu şi străbătută pe partea dorsală de o nervură longitudinală, care marchează grosimea piesei pe latura dreaptă. Din centrul acesteia, se desprinde o nervură transversală, care se bifurcă spre capătul opus. Cel de-al doilea burin este realizat pe colţul unui fragment de lamă, cu două scobituri mici, intenţionat formate prin retuşa mărunte. O aşchie cu dimensiunile de 4 x 2,5 cm acoperită parţial de cortex natural, a fost transformată într-un gratoar cu partea activă concavă, prin aceeaşi manieră de cioplire mărunte, abruptă; un alt gratoar a fost cioplit pe vîrfurile unei lame subţiri, fragmentare. Retuşele de realizare a părţii active sînt foarte mărunte şi abrupte.

Toate piesele descrise mai sus sînt cioplite din aceeaşi rocă - silix vînat cu structură fină.

Alte piese: o aşchie de obsidiană neagră translucidă, cu forma neregulată triunghiulară, are două din laturi retuşate mărunte acestea prezentînd puţine stirbituri de uzură; o lamă lată, în stare fragmentară, cioplită dintr-o gresie de prund, de culoare cenuşiu-gălbui, are una din laturi retuşată oblic, prin desprinderi ventro-dorsale largi.

Turulung - Dealul Pustiu

Colectia de materiale litice recuperate la Turulung constă din 148 piese între care: nuclee, lame simple, lame retușate, gratoare, străpunzătoare și mai multe așchii de cioplire. Materia primă folosită este aceea în general cunoscută în așezările paleolitice din Oaș; opal, obsidiană și gresie de profund.

Nucleele sînt variate ca tipuri și dimensiuni; unele sînt piramidale și au un plan de lovire larg, format dintr-o suprafață plană și vîrfurile ascuțite (fig. 48/17), tip înfilnit în special în așezările gravetiene din Oaș, la Boinești, Remetea și Călinești. Nucleele prismatice au planurile de lovire drepte sau oblice, desprinderile de lame și așchii făcîndu-se din ambele capete. Dimensional, nucleele sînt cuprinse între 2,5 și 6 cm înălțime, ele determinînd caracterul microlitic preponderent al întregului inventar.

Gratoarele, în număr de 11, sînt cioplite pe așchii scurte și pe lame. Gratoarele pe așchii au partea activă largă; două exemplare au forma ușor convexă, altul oblic spre dreapta (fig. 48/2; fig. 49/1-3). Un gratoar cu partea activă îngustă a fost cioplit pe o lamă cu laturile simple. Alte două exemplare, cioplite pe lame late de 2 și respectiv 1,8 cm, au ambele laturi retușate în toată lungimea lor. Două gratoare cioplite pe așchii triunghiulare în secțiune au lățimea de 2 cm și înălțimea părții active de 0,8 cm și respectiv de 1 cm. Ambele piese au laturile lungi retușate, acestea, ca și vîrfurile uneltelor, fiind puternic știrbite în urma folosirii intense. Pe colțul unei așchii masive s-a format un gratoar cu partea activă teșită, oblic spre stînga. La capătul opus, piesa prezintă două scobituri, una dintre ele fiind puternic știrbită prin uzură.

Un număr important de lame cu dimensiuni medii și microlitice, înguste, au ambele laturi retușate (fig. 48/10, 12). Dintre acestea, menționăm o lamă așchiară scurtă, cu dimensiunile de 4,5 x 2,6 cm, retușată oblic, în trepte, atît în vîrf cît și pe ambele laturi, în toată lungimea lor; două lame mici, în stare fragmentară, cu maximum de lățime de 1,3 cm și laturile retușate mărunț, semisbrupt. Una dintre ele are pe latura stîngă mai multe adîncituri mărunte, despărțite de proeminențe inegale, care-i dau aspectul de lamă denticulată neregulată. Un alt exemplar cioplit din obsidiană neagră, are vîrfurile sparte din vechime. Maximum de lățime al piesei este de 1,5 cm, iar laturile sînt retușate în toată lungimea lor, parțial mărunț, semisbrupt. Un fragment de lamă dintr-un silex cu o structură fină, de culoare brun-roșcată, este trunchiat oblic spre dreapta,

prin retușe abrupte dorso-ventrale (pe o porțiune pînă la nervura centrală) și ventre-dorsale.

Din colecție mai face parte un mic străpungător cu vârful spart din vechime. Piesa este cioplită pe o așchie lungă de 3 cm, are o latură mai groasă, abruptă (formată astfel prin desprinderea de la nucleu), cealaltă latură fiind retușată mărunț, semiebrupt. La vîrf, pe ambele colțuri, sînt dispuse egal două scobituri, formate din retușe, partea de mijloc prezentînd o mică proeminență care se prelungeste sub forma unui străpungător (fig.48/13).

Două burine, dintre care unul dublu, cioplit pe cele două colțuri ale unei lame frînte, și altul de colț, pe o lamă fragmentară, vin să completeze gama de unelte ce caracterizează ultima cultură paleolitică-gravettianul din nord-vestul României (fig.48/16).

PARTEA a III-a

CÎTEVA PROBLEME PRIVIND DEZVOLTAREA CULTURILOR
PALEOLITICE ÎN DEPRESIUNEA OAȘ

În capitolele precedente am descris în mod detaliat, pe straturi, condițiile de depunere și materialele provenite din așezările paleolitice descoperite în depresiunea Oaș în perioada 1957-1969.

În cele ce urmează ne vom ocupa de fiecare etapă de locuire în parte (musteriană, aurignaciană și gravettiană), încercînd ca pe baza poziției stratigrafice, a materiei prime, a tipologiei uneltelor și a tehnicii de cioplire să distingem ce este comun fiecărei etape, care sînt elementele ce dăinuie perioade mai îndelungate, ce intervine nou de la o fază la alta și care sînt elementele specifice zonei studiate, în cadrul fenomenului general de dezvoltare a societății în paleoliticul superior.

Cele mai vechi dovezi de locuire și activitate umană din ținutul Oașului s-au descoperit în straturile inferioare de la Boinești și Remetea,²⁹ ambele, după aprecierea pedologului H. Asvaduov, prezentînd o succesiune similară a orizonturilor genetice; musterianul este situat la nivelul orizontului B₁. Cele două profile examinate în 1969 sînt formate pe substraturi diferite; Șomoș I pe argile medii, iar Boinești pe aglomerate vulcanice. În funcție de condițiile locale de depunere, stratul ce conține dovezi de locuire musteriană la Șomoș I este puternic pseudogleizat, în timp ce cel de la Boinești este nepseudogleizat și conține mult material scheletic.

Mai bine documentată la Boinești și Remetea-Șomoș I și mai slab la Șomoș II, cultura paleoliticului mijlociu final din Oaș dovedește că purtătorii ei erau cunoscători buni ai diverselor moduri de cioplire a pietrei, fapt ce le-a permis obținerea unor unelte cu contururi perfecte din roci cu o structură neomogenă, greu de prelucrat. Deși în mod inegal de la o așezare la alta, aceasta fiind în funcție și de numărul inegal de piese ce s-a păstrat, la o analiză

completă a materialelor descoperite se constată că tehnica de cioplire mai larg folosită a fost cea aşchiară (clacto-levalloisiană şi musteriană) şi în proporţii mai reduse, cioplirea bifacială (de miez) şi lamelară arhaică.

Fără a putea vorbi aici de o gamă variată de unelte, asemănătoare celei stabilite pentru aşezările musteriene din Franţe,³⁰ tipologia musterianului din Oaş nu se limitează nici la trei-patru forme de unelte clasice, definite la modul general de S.N. Zamiatnin.

³¹ De altfel, când studiem tipologia unei culturi paleolitice de pe un anumit teritoriu, pe lângă observaţiile ce le putem face cu privire la tehnica de cioplire şi nivelul acesteia, trebuie să avem în vedere şi calitatea materiei prime, aceasta determinând de multe ori caracterul culturii în general³².

Pentru Oaş, analizele mineralogice făcute la laboratorul Institutului politehnic din Bucureşti au dus la concluzia că o mare parte din piesele descoperite în aşezările paleolitice sînt cioplite din roci sedimentare silicifiate sub acţiunea soluţiilor (apelor) hidrotermale;³³ în rest, roci vulcanice (sticle) cu diferite grade de purificare, multe avînd în constituţie microlite de feldspat plagioclaz şi hornblendă brună sau verde³⁴.

Dezvoltată într-o zonă vulcanică, Depresiunea Oaş a întrunit toate condiţiile formării rocilor sedimentare silicifiate ca şi a sticlelor vulcanice, dovadă fiind abundenţa lor la tot pasul, în depozite masive, sau sub formă de bucăţi de diferite mărimi, transportate de ape din locul iniţial pe pante şi prin văi.

Pe lângă acestea, într-o măsură mai mică, s-au folosit o serie de bolovănaşi de rîu gresos şi cuarţitici, culeşi din prundişurile apropiate.

Aşa stînd lucrurile, putem concluda cu certitudine că în musterian, la Boineşti şi Remetea s-a folosit numai materia primă de provenienţă locală, trăsătură specifică pentru această epocă³⁵.

Majoritatea rocilor mai sus amintite au o structură neomogenă, din cauza concreţiunilor şi a fisurilor care le străbat; de aceea, pentru găsirea unui miez sau a unei aşchii de calitate s-au spart numeroase bucăţi de rocă. Numărul mare de spărturi şi aşchii de decorticare aflate în straturile inferioare de la Boineşti, Remetea-Somoş I şi Somoş II dovedeşte că musterienii de aici n-au depus nici un efort pentru selecţionarea bulgărilor sau bucăţilor de rocă pe locul găsirii, ci au cules din prund şi de pe poivnişul declurilor ceea ce le-a stat la îndemînă, aceeaşi situaţie conferind şi caracterul de atelier aşezărilor.

Mai mult decît atît,abundența așchiilor și spărturilor, față de numărul scăzut de piese tipice,ne face să ne gîndim și la o oarecare diviziune a muncii în cadrul colectivelor respective,în sensul că nu aceiași membri strîngeau și ciopleau piatra.Un individ experimentat,prin mîna căruia trecuseră nenumărate bucăți de rocă, nu căra în virful dealului bulgări pe care să-i abandoneze apoi de la prima lovire.Probabil că cei cărora le revenea o asemenea misiune erau copiii,cărora nu le era dificilă urcarea și cobcîrea pantelor,în timp ce cunoscătorii meșteșugului complex al cioplitu-lui pietrei lucrau pe locul așezării.Numai dintr-o mîină experimen-tată și după o selecționare competentă a rocilor au putut ieși piese frumoase cu contururi corecte,cioplite dintr-o rocă poroasă,cum e cazul unui răzuitor și al unui virf de mîină descoperite la Boinești și al celor două virfuri foliacee cioplite din opal,desco-perite la Remetea-Șomoș I.

Încercînd să facem o clasificare a pieselor pe tipuri și mărimi,constatăm în primul rînd că ele au dimensiuni medii,cuprin-se între circa 0,05 și 0,10 m,fapt ce plasează de la început muste-rianul din Oeș în sfera musterianului est-european,deosebindu-l în același timp de unele variante microlitice,răspîndite la nord și vest de țara noastră³⁶.Cît privește principalele tipuri de unelte,remarcăm că acestea constau din : virfuri triunghiulare simple,cu laturile tăioase prin desprinderea de la nucleu,(unele știrbituri prin uzură); virfuri triunghiulare cu una sau ambele laturi retu-șate oblic prin desprinderi mărunte ventro-dorsale și numai izolat dorso-ventrale sau alterne; racloare,în spacial laterale,unele retușate oblic pe o singură față,altele cioplite altern;racloare transversale cu partea activă largă (și de multe ori abruptă),cio-plite pe așchii groase,adesea cu laturile paralele; gratoare pe așchii scurte; lame simple și lame retușate; izolat - burine.Sub-liniem faptul că în majoritatea cazurilor retușele sînt oblice,de suprafață,realizate prin desprinderi ventro-dorsale și numai în cazuri rare,apare retușa dorso-ventrală sau alternă.La circa 50% din așchiile triunghiulare sau cu laturile paralele,baza este for-mată dintr-o singură față largă,plană sau alveolată,la 30% fațetată,restul revenind planurilor naturale(acoperite de cortex) și celor formate din două fețe înclinate,drepte sau alveolate,toate acestea formînd specificul în cioplirea musteriană din Oeș.

Un element aparte îl constituie apariția în toate stra-turile a mai multor cioplitoare lucrate pe bulgări nucleari,așchii masive și bolovănași de rîu.Unele exemplare sînt un fel de "cho-pers" tăișul lor fiind realizat prin desprinderi largi la unul

din capete, pe o singură față. Altele, un gen de "choppingtools" sînt piese cioplite la un capăt prin desprinderi largi, alterne, tăișul avînd o linie sinuos arcuită.

Privite în ansamblu, din punct de vedere stratigrafic și realizare tehnică a inventarului litic, cele trei complexe sînt asemănătoare între ele, în sensul că ele aparțin aceluiași culturii și chiar aceleiași faze tîrzii de dezvoltare a musterianului; analizîndu-le însă în detaliu distingem cîteva elemente specifice fiecăreia în parte.

Dacă la modul general am constatat că în musterian s-au folosit rocile de proveniență locală, luate separat, observăm că la Boinești, pe lângă opaluri sau gresii de prundiș, sînt piese tipice lucrate într-o tehnică perfectă, cioplite din tuf vulcanic, dar care lipsesc din celelalte două așezări. Tuful vulcanic se găsește sub formă de stîncă masivă la baza promontoriului de la Boinești, pe vîrfurile cărora se află așezarea paleolitică, musterienii folosindu-l ca și pe celelalte roci culese din prundul apropiat. La Remetea, marea majoritate o constituie rocile culese din valea Turului, dovadă fiind numărul ridicat de bolovănași și așchii de decorticare acoperite de un luciu puternic de rulare. Avînd în vedere că Turul străjuiește și astăzi Șomoșul pe două părți, prundul lui a constituit principala sursă de aprovizionare. De aici și concluzia noastră că fiecare dintre cele trei grupuri de musterieni a folosit materia primă aflată în imediata apropiere. Pe locul respectiv oamenii au rămas un timp relativ scurt, atunci cînd preocupările principale erau legate de producerea uneltelor și armelor necesare dobîndirii mijloacelor de existență și nu de materialul din care le făceau.

Examinînd tipurile de unelte și tehnica de cioplire, constatăm că la Boinești avem mai multe nuclee disocoidale, uni și bifaciale, piese care lipsesc de la Remetea. Nucleele prismatice sînt prezente în toate trei așezările, dar cele piramidale și globulare apar numai la Șomoș I. Burinele apar numai la Șomoș I, iar lamele, în proporții dominante, la Șomoș II.

Cît privește modul de pregătire a planului de lovire constatăm că atît la Boinești, cît și la Remetea-Șomoș I, cele mai multe piese au planul format dintr-o singură față dreaptă sau alveolată, urmîndu-le cele fațetate și cele formate din două fețe.

Cele mai multe lame și așchii retușate le-am descoperit la Boinești, dar ele nu lipsesc nici din celelalte două așezări. Cioplirea bifacială este prezentă atît la Boinești cît și la Remetea-Șomoș I, dar lipsește la Șomoș II, iar piese întregi, după care să

putem judece atât forme uneltelor cât și modul de cioplire, s-au descoperit numai la Șomoș I. Deși fragmentare, piesele bifaciale de la Boinești par a fi mai plete și una chiar mai mărunț retușată, fapt ce ar putea constitui un argument în plus pentru a socoti așezarea de la Boinești posterioară celei de la Șomoș I.

În toate trei cazurile, straturile de cultură sînt subțiri și lipsite de vetre de foc organizate, inventarul litic fiind și el puțin numeros. Toate acestea dovedesc o locuire de scurtă durată, ce ar putea fi evaluată la un răstimp de numai cîteva luni. În același timp, socotim că ele constituie dovezile de locuire a grupuri diferite de vînători a căror tradiție culturală era comună, dar care au pătruns în Depresiunea Oaș în mod izolat, succesiv, într-un timp relativ scurt, în ordinea; Șomoș I, Boinești, Șomoș II.

Trecînd în revistă stațiunile musteriene din peșterile carpatice ale României, care sînt cele mai apropiate teritorial de Depresiunea Oaș, constatăm că sînt multe elemente comune.

Ca și la Remetea și Boinești piesele au dimensiuni medii, cele microlitice lipsind cu desăvîrșire. Materia primă de bază o constituie cuarțitul, aflat din abundență în Carpați, fiecare grup găsindu-și sursa de aprovizionare în apropiere. Folosirea cuarțitului la făurirea uneltelor și armelor în musteria la Baia de Fier, Nandru și Ohaba nu indică apartenența culturală a locuitorilor din aceste peșteri, așa cum sugerează V. Găbori,³⁷ ci un specific al tuturor grupurilor umane din paleoliticul mijlociu, care nu se deplasau special în căutarea materiei prime de calitate superioară; procedeu a apărut și a fost folosit pe scară largă abia în paleoliticul superior. Numai o astfel de concepție poate explica existența unor variante strict locale ca "variantea Erd", unde s-au folosit ou precădere galetile și rocile cuarțitice, în cioplirea cărora, după aprecierea V. Găbori, s-a adoptat o tehnică folosită altădată pe roci de calitate superioară³⁸.

Și dacă la prima vedere folosirea ou precădere a cuarțitului pare a indica o diferență între locuitorii peșterilor din Transilvania și cei din așezările deschise din Oaș, faptul că atât unii cât și alții au folosit rocile de proveniență locală, devine un element comun.

Deși cuarțitul este mai dificil de cioplit decît opalurile și tufurile din Oaș, la Baia de Fier s-au descoperit vîrfuri și toporașe de mîna cioplite bifacial și răzuitoare laterale retușate oblic (ceva mai arhaice, în partea inferioară a stratului, datorită vechimii lor mai mari)³⁹. În cele două peșteri de la Nandru

(Peștera Curată și Peștera Spurcată)⁴⁰, pe lângă faptul că tipurile de unelte sînt comune cu cele din așezările din Oaș, multe așchii și vîrfuri au planul de lovire drept, fără a lipsi însă nici piesele ou planul fațetat, format din două fețe înolinate, ca și la Baia de Fier de altfel.

Vîrfurile bifaciale foliacee cioplite din cuarțit în Peștera Spurcată de la Nandru, cele din silex aflate în Peștera Curată, ca și cele de la Ohaba-Ponor, vin să completeze game elementelor comune dintre locuirile musteriene din peșterile din Transilvania și cele din Depresiunea Oaș. Descoperirea mai multor lame, în special în partea superioară a straturilor musteriene din peșterile mai sus amintite, ca și în peștera de la Gura Cheii-Rîșnov⁴¹, arată că aceste elemente specifice paleoliticului superior constituie o evoluție internă a cioplierii pietrei în sînul colectivelor musteriene de la noi și nu o influență din afară.

Prin folosirea rocii locale în făurirea uneltelor (silexul cretacic de Prut), a tehnicii de cioprire clacto-levalloisiene și de miez, gama variată de unelte, paleoliticul mijlociu din nord-estul Moldovei-Ripiceni-stîncă(peștera) și terasă (Izvor), Mitoc-Valea Izvorului⁴², dovedește unitatea culturii musteriene de pe teritoriul României. Calitatea superioară a silexului cretacic a permis musterienilor de pe Prut să ducă pînă la perfecțiune tehnica de cioprire, obținînd, între altele, vîrfuri foliacee bifaciale, răzuitoare, vîrfuri triunghiulare, așchii, lame, gratoare și burine, ultimele mergînd pînă la identitate ou cele din paleoliticul superior. După informațiile primite de la colegul Al. Păunescu, care sapă de mai mulți ani la Ripiceni-Izvor, formele lamelare arhaice apar încă din straturile inferioare ale mustertianului, faptul dovedind o dată în plus că elementul lamelar în mustertianul din România este un produs intern.

Prin specificul său, cultura mustertiană din Oaș se înadresează perfect într-un facies cultural care a cuprins atît centrul cît și nord-estul României; cele două zone prezintă însă și unele deosebiri de caracter local, exprimate în primul rînd prin faptul că în nord-est tehnica levalloisiană este foarte puternică, în timp ce în centrul și nord-vestul țării ea abia se face remarcată. Deosebiri esențiale se conturează în privința caracterului diferitelor așezări, acestea nefiind legate de situarea lor în peșteri sau pe terase. Astfel, în peșterile de la Baia de Fier, Ohaba Ponor, Nandru și terasa-Ripiceni-Izvor locuirile au durat răstimpuri foarte lungi fără întreruperi, dovadă fiind cele patru faze principale de locuire mustertiană la Ripiceni-Izvor, într-un strat ce depășește cinci metri, ca și depozitele masive din peșteri, care depășesc pe alocuri grosimea de

trei metri.

Subliniem totodată faptul că toate locuirile musteriene de lungă durată, în cadrul cărora cultura paleoliticului mijlociu a evoluat treptat pînă în faza superioară de dezvoltare, sînt acoperite de straturi sterile din punct de vedere arheologic, ceea ce dovedește că ele au fost părăsite în acest stadiu⁴³.

Nu sîntem încă în situație de a putea răspunde cu certitudine cărui anume factor s-a datorat deplasarea musterienilor de pe locuirile unde generații în șir și-au desfășurat o activitate neîntreruptă, dar schimbări de climă, împuținarea resurselor de hrană și nevoia deplasării în căutarea unor condiții mai prielnice și locuri bogate în vînat, ca și pătrunderea altor grupe de vînători, ar putea constitui unele din motive.

Primele straturi de cultură de la Boinești și Remetea-Somoș din Oaș, stratul inferior de la Ceahlău-Cetățica I și Mitoc-Valea Izvorului din Moldova par a fi rezultatul direct al acestor strămutări, iar elementele specifice paleoliticului superior ca: nuclee prismatice, lame, gratoare, burine etc., apărute și dezvoltate în cadrul musterianului și prezente în mare parte în așezările mai sus amintite, constituie temeiul în baza căruia noi considerăm că aceste așezări marchează faza de trecere la paleoliticul superior pe teritoriul țării noastre, după cum ele sînt și ultimele care mai dețin în proporții mai ridicate cioplirea bifacială.

Foarte curînd, locul lor a fost luat de cultura aurignaciană într-o fază bine formată, care încă în Würmul mijlociu (W_2), a cuprins întreg teritoriul României și nu este exclus că în unele cazuri, acestea să fi coexistat cu ultimele locuri tîrzii musteriene. În cadrul aurignacianului, formele bifaciale au dispărut la noi aproape complet, spre deosebire de unele zone din centrul Europei (Ungaria, Slovacia, Moravia și sudul Poloniei) unde din amestecul culturii paleoliticului mijlociu cu vîrfuri foliacee bifaciale cu aurignacianul, la începutul paleoliticului superior s-a dezvoltat cultura szeletiană⁴⁴, iar în estul Europei, pe Don, cultura Kostenki-Streletkaia⁴⁵.

Mult timp, diferitele complexe în care apăreau vîrfuri foliacee bifaciale erau atribuite solutreanului. Abia în 1952, cînd datorită acumulării unui număr important de materiale de acest gen și cînd solutreanul vest-european se cunoștea mai bine, G. Freund a atras atenția asupra faptului că aceste unelte sînt un produs al paleoliticului mijlociu în Europa centrală și nu reprezintă exclusiv un fenomen paleolitic superior⁴⁶. Cu un an mai tîrziu, Fr. Prošek definea szeletianul din Cehoslovacia și Ungaria ca o cultură

a paleoliticului superior⁴⁷, găsindu-i ca și M.Găbori legături directe cu musterianul carpatic⁴⁸, iar în 1959 L.Vértes demonstra legătura genetică dintre cele două culturi, într-un studiu privind tehnologia uneltelor pe baza determinării unghiurilor de cioplire⁴⁹.

Piese bifaciale descoperite în Oaş au constituit deja obiectul unor studii speciale, în care au fost analizate în contextul altor descoperiri de acest gen, provenite din peșteri și de pe terase, de la suprafață și din săpături mai vechi sau mai noi⁵⁰. Cu prilejul acestei analize am constatat oă pe teritoriul României, cele mai vechi complexe în care au apărut astfel de piese aparțin unei faze timpurii a culturii musteriene, descoperită în peșteri și pe terase. Astfel, forme rudimentare de unelte bifaciale au apărut în partea inferioară a musterianului de la Baia de Fier, ca și la Ripiceni Izvor, continuând să se dezvolte treptat pînă în faza superioară a acestei culturi, cînd s-a întrerupt odată cu părăsirea așezărilor de către locuitorii lor.

În proporții ce diferă de la o stațiune la alta, vîrfurile foliacee și alte tipuri de unelte și arma cioplite bifacial se fac remarcate în diferite complexe musteriene în toată Europa, modul mai arhaic sau mai evoluat de cioplire, alături de vîrsta și caracterul general al complexelor studiate, prilejuind specialiștilor a distingearea a diverse aspecte culturale în cadrul epocii musteriene. În felul acesta, musterianul scootit altă dată ca o cultură unică, ce desemna epoca mijlocie a paleoliticului, a început a fi disecat în diverse grupe, culturi, aspecte culturale etc. Aici, ca și în alte domenii de cercetare a paleoliticului, baza o constituie cercetările savanților francezi, care, în urma mai multor studii, prin diverse metode, au ajuns la concluzia oă în paleoliticul mijlociu din vestul Europei au existat patru sau cinci mari grupe umane separate. Faptul este invocat în explicarea existenței diferitelor aspecte ale culturii în această epocă⁵¹.

În centrul și estul continentului nostru, cultura paleoliticului mijlociu părea a fi mai săracă decît în vest, dată fiind puțînatatea descoperirilor. În stadiul actual al cercetărilor este greu de a susține în continuare teoria sărăciei musterianului central și est-european, descoperiri importante ca cele de la Kulna, Tata, Erd, Ripiceni-Izvor, Moľdova, Wiltna etc., dovedesc că o stare apreciere a fost prematură. Pe baza acestora și a multor altor noi descoperiri, în ultimul timp se disting tot mai clar diverse variante locale ce pot fi delimitate atît în timp cît și în spațiu, dar care păstrează un fond general comun condiționat de tradiția și experiența mai veche în tehnica de cioplire, noul și specificul local

intervenind în adaptarea acestora la nevoile crescînde ale colectivităților tot mai numeroase și la diversele calități de materie primă.

Prin poziția stratigrafică și specificul de cioplire constituit dintr-o combinație așchiară, de miez, lamelară arhaică și retușarea oblică a instrumentelor, musterianul din Oaș se încadrează în faza tîrzie a culturii paleoliticului mijlociu cu vîrfuri foliacee bifaciale, socotită după caracteristicile locale ale diferitelor aspecte ca fiind de origine acheuleană⁵² de alții micoquiană sau charentiană de tradiție micoquiană⁵³ sau ca un rezultat din combinația acestor două⁵⁴.

Ca fază de dezvoltare, musterianul de la Remetea și Boinești corespunde stratului superior de la Subalyk, cu care are multe elemente comune și șip chianului definit de K. Valoch, cu care are comun elementele specifice paleoliticului superior (leme, aratoare înalte pe așchii scurte, răzuitoare laterale de diverse tipuri) ca și retușarea lor oblică⁵⁵. Dar prin origine și specific local, cele două faciesuri se deosebesc prin absența de la Šipka a vîrfurilor foliacee, a cioplirii levalloisiene, și prin prezența aici a numeroase burine și așchii denticulate. După K. Valoch, aceleiași faze de dezvoltare aparține și faciesul Predmost, răspîndit în Moravia și Slovacia, caracterizat printr-o industrie mărunță de cuarțit și galete, în care predomină racloarele cu retușe plate uni și bifaciale. Deși teritorial apropiat, prin microlitismul lui, musterianul de tip Predmost se deosebește de cel din Oaș. După tehnica cioplirii bifaciale a vîrfurilor foliacee și a unor răzuitoare, industria litică din primele straturi de la Boinești și Remetea își găsește analogii în straturile 7 a și 8-9 de la Kulna, în carstul morav⁵⁶ pe care K. Valoch le găsește comparabile cu stațiunea Bonne-Bonne (Franța) și Mamais (Dobrogea), ce și cu zona Cracoviei din sudul Poloniei. În același sens ar putea fi găsite analogii pînă departe în sudul și centrul Germaniei, în presolutreanul identificat de G. Freund și L. Zetz⁵⁷ ce și spre est, în musterianul superior din pesterile din Crimeea și stațiunile de terasă Subala Mecetca și Ilkskaia, în care se găsesc atît elemente specifice paleoliticului superior cît și vîrfuri foliacee, unele exemplare mergînd pînă la identitate cu ale noastre.

În cadrul unei zone vaste, care cuprinde acum centrul și estul Europei, fiecare nouă descoperire ce aparține paleoliticului mijlociu constituie un argument în plus în demonstrarea unei stări de fapt, și anume că termenul de musterian nu desemnează o cultură, ci o întregă epocă, în cadrul căreia s-au dezvoltat paralel și în unele cazuri s-au influențat reciproc, culturi sau faciesuri culturale mai

intinse, variante locale inrudite sau de origini cu totul diferite⁵⁸.

Si dacă admitem teoria conform căreia, pentru aceste vremuri, baza reală a societății o formează colectivul independent din punct de vedere economic, care dispune de un anumit teritoriu în cadrul căruia își desfășoară întreaga activitate⁵⁹, atunci vom înțelege mai ușor existența variantelor locale restrânse (dovezi de locuire a unuia sau mai multor colective teritoriale apropiate, ce comunicau între ele) cât și a faciesurilor mai largi (rezultat al locuirii a diverse colective cu tradiții culturale comune, pe teritorii mai întinse).

Din acest punct de vedere, musterianul din România reprezintă un facies mai larg, în cadrul culturii paleoliticului mijlociu cu virfuri foliacee (termen folosit de G. Freund și M. Beck și a adoptat de K. Valoch) având unele variante mai restrânse (nord-estul Moldovei-Ripiceni, centrul și nord-vestul Transilvaniei-peșteri și Oaș).

Multe dintre aceste faciesuri și variante culturale locale își au originea în culturile paleolitice mai vechi și în funcție de durata evoluției netulburate de amestecuri străine, cultura și-a căpătat un specific local strict. Așa este cazul musterolevalloisianului de pe Nistrul mijlociu⁶⁰ și al celui de pe Prut.

În alte cazuri însă, variante locale restrânse, ca cele de la Erd și Tata din Ungaria, reprezintă locuiri ale unor grupuri venite din alte părți, cu o cultură gata formată, pe care au adaptat-o la condițiile locale specifice⁶¹.

După aprecierea unor surori, diversele variante și faciesuri culturale pot fi denumite comunități etno-culturale⁶² sau regiuni etno-culturale⁶³, apreciate ca reprezentând totalitatea diferitelor grupe umane care au elemente comune în producția materială, ce dovedește legături directe sau indirecte pe un anumit teritoriu.

Revenind la musterianul din Oaș, care reprezintă o etapă târzie a acestei epoci, dar care se dovedește a avea legături genetice directe cu musterianul superior din peșterile și de pe terasele din România, prin această filieră i-am putea căuta originea în culturile paleoliticului inferior local.

Pentru moment, ideea pare a fi oarecum lipsită de temelie, având în vedere diferența cronologică mare care desparte paleoliticul mijlociu cunoscut la noi și culturile paleoliticului inferior, ce și numărul înegal de descoperiri din cele două epoci. Dar descoperirea unor mărturii de activitate umană pe teritoriul țării noastre în etapele timpurii ale paleoliticului, tendința generală de dezvoltare și perfecționarea tehnicii de cioplire și a tipologiei unel-

telor, constituie argumente serioase pentru căutarea cu mai multă încredere a originilor locale ale culturilor paleoliticului mijlociu din România. Pentru concretizarea unui atare punct de vedere sînt necesare noi investigații în domeniul paleoliticului inferior, ca și precizări de ordin stratigrafic și cultural.

A doua fază de locuire paleolitică din Depresiunea Oaș a fost identificată la Boinești și Remetea-Somos I, în depunerile ce corespund orizontului genetic A₂B, în stratul inferior de la Călinești I și în așezarea cu un singur nivel de locuire Călinești II⁶⁴.

Ca vîrstă și aspect cultural, așezările mai sus amintite corespund unui facies mai restrîns de tip aurignacian mijlociu, ce s-a făcut remarcant într-o zonă din estul Europei centrale (bazinele Oaș și Kosice).

La Boinești și Remetea-Somos I, aurignacianul suprapune direct musterianul tîrziu, dar diferența tipologică a uneltelor, gama lor mai variată, caracterul lamelor dominant al inventarului, ca și elementele noi intervenite în componența litologică a materiei prime, au constituit baza separării celor două faze de locuire, chiar dacă a lipsit stratul steril separator.

Elemente ca: nuclee prelungi cu unul sau două planuri de lovire special amenajate, lame și așchii lamelare simple cu laturile paralele și lame retusate pe una sau pe ambele laturi, gratoare de diverse tipuri cioplite pe lame, dar mai ales pe așchii scurte constituie specificul celei de-a doua faze de locuire paleolitică din Oaș. Deși mai puțin numeroase, prin importanța lor se impun atenției noastre gratoarele duble, burinele, uneltele combinate și lamele cu scobitură laterală simplă sau dublă, care, pe lângă faptul că sînt elemente cu totul noi față de complexele mai vechi, asociate în complexe în care tehnica de cioplire lamelară este dominantă, vin să definească specificul unei etape în evoluția paleoliticului din această zonă.

Amplourea ciopririi lamelare, ca și îmbogățirea gamei tipologiei uneltelor n-au făcut să dispară vechile forme de unelte și nici cioplirea așchiară, fapt ce ne determină să privim cu atenție relația dintre cele două faze de locuire. În proporții pe alocuri chiar crescînde, continuă să apară cioplitoarele realizate ca și în locuirile mai vechi, pe bulgări și așchii nucleare, la Călinești II apărînd și un nucleu discoidal. Și dacă avem în vedere faptul că în așezările musteriene au apărut și cîteva nuclee cu caracter prismatic, înmulțirea numărului lor în aurignacian trebuie privită ca o evoluție, iar cioplitoarele și nucleul discoidal ca o persistență. Tot ce o persistență a ciopririi mai vechi trebuie interpretată și

aparitia mai multor aschii masive cu forma triunghiulară sau cu laturile paralele, între care unele simple, altele retuşate pe una sau pe ambele laturi, cu planurile de lovire largi şi drepte sau faţetate, cu bulbii de percuşie proeminente, ca şi a celor câteva răzuitoare laterale cioplite pe aschii, apărute la Călineşti II şi Bozestii.

Cît priveşte materia primă, în aurignacian predomină rocile locale pe care le-am întîlnit în exclusivitate în musterian, avînd aici în plus, în proporţii reduse, obsidiană neagră-cenuşie translucidă şi patinată şi o serie de roci silicioase de bună calitate.

Deşi este vorba de o zonă vulcanică, pînă în prezent nu am putut identifica în Oaş sau în împrejurimi, un loc de aprovizionare cu obsidiană, fapt ce ne determină să ne oprim măcar şi pe scurt asupra folosirii acestei roci în paleoliticul din România, apariţia ei în aurignacianul din Oaş constituind unul din criteriile principale în stabilirea legăturilor culturale şi a direcţiei de mişcare a comunităţilor paleolitice în zona studiată.

Fără îndoială, obsidiana se găseşte în zonele vulcanice de pe teritoriul ţării noastre, existenţa ei fiind menţionată de către P. Voiteşti încă din 1925⁶⁵. Mai tîrziu, Karton Keska, făcînd un repertoriu al descoperirilor arheologice din Transilvania, a publicat o hartă în care sînt menţionate nu mai puţin de 99 de puncte unde s-a găsit obsidiană; aceste puncte se concentrează mai ales în regiunea Oltului superior la sud-est de Munţii Fărgăşita, pe Mureşul mijlociu la sud-est de Munţii Metalici şi mai sus, în zona Munţilor Vlădeasa, toate fiind în preajma unor regiuni vulcanice⁶⁶.

Prin calităţile ei apropiate de cele ale silexului şi ale altor roci dure cu granulaţie fină, în sensul că e destul de tare şi se desprinde uşor în aschii şi lame subţiri şi tăioase, obsidiana a fost folosită încă din paleoliticul timpuriu (Satani-Dar în Armenia), odată cu apariţia procesului de muncă⁶⁷. Pe măsură ce s-a dezvoltat munca constientă şi s-a lărgit capacitatea gîndirii abstracte şi de cunoaştere a omului primitiv, rocile de bună calitate, între care şi obsidiana, au fost căutate şi aduse de la mari distanţe pe locul aşezărilor⁶⁸.

Deşi pe teritoriul României sînt semnalate numeroase puncte unde s-a descoperit obsidiană, acolo unde e vorba de unele, acestea se referă în special la perioade mai tîrzii (neolitic, bronz). Cu excepţia aşezărilor paleolitice din Oaş nu cunoaştem pînă în prezent alte zone în care obsidiana să ocupe un loc important în inventarul unor aşezări paleolitice din România. O lamă măruntă descoperită în complexul nivelului II (tardeneacien cu un pronunţat fond gravettian) de la Cremenea în Ţara Bîrsei⁶⁹, ce şi cele câteva

piese apărute în gravetianul de la Buda pe Valea Bistriței⁷⁰ sînt apariții izolate și aproape nesemnificative. În Țara Birsei, ca și în Moldova pe valea Bistriței se cunosc numeroase așezări paleolitice cu complexe litice bogate; obsidiana însă apare izolat, cu toate că Țara Birsei se află la o distanță relativ mică față de lanțul vulcanic Harghita-Căliman unde existența ei este menționată. Mai mult, în anii dinaintea celui de-al doilea război mondial și după aceea, în Transilvania s-au întreprins numeroase săpături, descoperindu-se un important număr de așezări paleolitice de diferite vîrste, în pesteri ca și în aer liber; nicăieri însă nu se menționează un complex paleolitic în care obsidiana să fi avut un rol cît de cît important pentru cioplirea uneltelor⁷¹. Dată fiind existența zonelor vulcanice în Carpați, obsidiana trebuie să existe în stare naturală, așa cum a și fost menționată de altfel; din plin însă, a fost folosită în perioade mai tîrzii, în neolitic și în epoca bronzului. Numeroasele grupuri de paleolitici din Banat, Moldova și Transilvania, această materie primă de bună calitate le-a rămas aproape necunoscută. În Oaș ea începe a fi folosită în aurignacian, amplasare mai mare căpătînd în fazele mai tîrzii de locuire paleolitică, ca și în Cehoslovacia⁷² și Ungaria⁷³.

Examinînd materialele din cele patru așezări aurignaciene din Oaș, constatăm că obsidiana nu apare peste tot. La Călinești II, cea mai bogată așezare și singura cu vatră alveolată și cu gropi pentru păstrarea focului, uneltele sînt cioplite aproape în exclusivitate din opal albastru-vinetic, rocă aflată în imediata apropiere a așezării, obsidiana făcîndu-se remarcată printr-o singură lamă subțire, care probabil nici nu aparține stratului de bază. În proporții reduse, obsidiana pură ca și cea patinată apare la Boinești și la Călinești I, iar în proporții mai ridicate, care ajung pînă la 28%, la Remetea-Somoș I.

Odată cu această analiză, constatăm și faptul că la Călinești II, pe lângă folosirea ca materie primă a rocii aflate în imediata apropiere a așezării, procedeu folosit de musterienii de la Boinești și Remetea, s-au descoperit și cele mai multe tipuri de unelte vechi (22 așchii, 25 racloare, nucleul discoidal). Alte cîteva unelte specifice culturii precedente, cum sînt: 13 așchii simple, una retușată pe o latură și alta pe ambele laturi (toate cu planul de lovire fațetat) au apărut la Boinești. Formele vechi lipsesc de la Călinești I, iar la Remetea-Somoș I a apărut doar un răzuitor pe așchie, cioplit altern.

Cu o piesă atipică descoperită la Călinești II și cu răzuitorul de la Somoș I, cioplirea bifacială se face și ea remar-

cată în aurignacian, după care dispare complet.

În ansamblu, în cea de-a doua fază de locuire paleolitică din Oaş mai persistă încă, deşi în proporţii reduse, atât formele mai vechi de unelte, cât şi tehnica de cioplire în toate aspectele ei. Fapt ce ne permite să concludem că musterienul târziu (aici contemporan cu faza iniţială a paleoliticului superior) a constituit baza dezvoltării culturii ulterioare în această zonă. Între cele patru aşezări aurignaciene, elemente de tradiţie veche mai numeroase au apărut la Călineşti II, care este poate şi ceva mai timpurie; acestea i-au urmat în timp cele de la Boineşti, Remetea-Şomoş I şi Călineşti I. Toate însă reprezintă o cultură lamelară bine formată, specifică paleoliticului superior, care prin caracterul aşezărilor şi al inventarului litic corespunde aurignacianului mijlociu de terasă de pe valea Bistriţei (Dârţu şi Bistricioara), Prut (Ripiceni-Izvor şi Mitoc), din Ţara Birsei (Cremenea) şi din Oltenia (Vădastra). Ca şi în Oaş, aurignacianul mijlociu din zonele amintite se caracterizează prin aşezări cu o durată mai lungă, cu vetre de foc de multe ori alveolate şi cu gropi în jur⁷⁴, inventarul litic constând în principal din aşchii şi lame, gratoare înalte (carenate) pe aşchii şi simple pe lame, la care se adaugă, într-un procent scăzut, burinele, piesele combinate, lamele cu scobitură laterală şi altele.

Prin nivelul de dezvoltare al culturii materiale, aurignacianul din Oaş corespunde aurignacianului mijlociu de terasă dezvoltat în două faze în Moldova, Ţara Birsei şi Oltenia, deosebindu-se de aceasta doar prin introducerea obsidiane ca materie primă. Chiar dacă printr-un fond general comun de unelte, această cultură pare a se lega de estul Europei⁷⁵, trebuie avut în vedere faptul că la nord şi est de ţara noastră, Pulawy pe Vistula şi aşezările de pe Nistrul mijlociu, aurignacianul conţine lame şi vîrfuri mărunte cu une sau ambele laturi retuşate abrupt, element care apare la noi mai târziu şi defineşte ultima cultură a paleoliticului nostru superior-gravettianul.

Locuiri aurignaciene interesante s-au descoperit în ultimii ani în Banat, dar prin prezenţa aici a lamelor de tip "Dufour" şi a unui gen deosebit de gratoare înalte, se consideră că Banatul aparţine unei zone de influenţă sud-europeană⁷⁶.

Cu excepţia acestei zone, socotim că aurignacianul din România aparţine zonei central-europene, unde chiar dacă a primit şi influenţe din afară, apreciate în mod diferit de la un autor la altul, ca venite din sud-vest⁷⁷, din est⁷⁸, sau pe calea Dunării, în evoluţia lui păstrează o tradiţie puternică din musterienul carpatic.

Cu toată amploarea cercetărilor arheologice în perioada postbelică, descoperirile paleolitice databile la începutul paleoliticului superior rămân încă puține, ceea ce face încă dificilă aprecierea cu certitudine a originii primei culturi cu caracter lamelar dominant și sugerarea doar cu prudență a autohtonismului ei.⁷⁹

Pe baza descoperirilor de pînă acum parcă a se fi clarificat faptul că aurignacienul reprezintă un conglomerat de diferite grupe culturale cu origini diferite, fiecare prezentînd, pe lângă elemente comune unui anumit stadiu în evoluția societății și a metodei de cioplire a pietrei, o serie de caractere specifice, determinate de tradiție și condițiile locale concrete și nu o cultură unitară cu răspîndire pe o arie vastă, termenul exprimînd orientativ prima etapă în evoluția paleoliticului superior.

Printr-un filon musterian consistent la origine, pînă în aspectul culturii și stadiului de dezvoltare, cea de-a doua fază de locuire paleolitică din Oaș corespunde aurignacienului mijlociu din România; condițiile locale concrete i-au imprimat însă aici trăsături specifice, exprimate prin poziția așezărilor, materia primă și chiar morfologia uneltelor. Prin aceste trăsături, aurignacienul mijlociu din Oaș se apropie și, în unele cazuri merge pînă la identitate cu stațiunile de aceeași vîrstă din Slovacia orientală⁸⁰, care ca și Oașul, se încadrează într-o depresiune mai largă ce se desfășoară în limitele curburii interioare nordice a Carpaților. În cadrul acestei depresiuni, condițiile naturale au fost favorabile dezvoltării economiei paleolitice, aici putîndu-se urmări evoluția treptată a culturii materiale în tot decursul paleoliticului superior.

Prima etapă de locuire a zonei studiate pare a fi marcată (în stadiul actual al cercetărilor) de așezările musteriene tîrzii din Oaș, cărora le-a urmat cea de la Barca II pe Hornad, care, după aprecierea lui L. Băneș, conține elemente aurignaciene primitive și musteriene. După J. Barta, Barca II reprezintă și cel mai vechi aurignacien din Cehoslovacia și din Europa, stratigrafic fiind plasat, ca și musterianul tîrziu din Oaș, în depunerile primului interglaciu wurmian.

În partea superioară a depunerilor W_1/W_2 , L. Băneș a descoperit așezarea Kechnec I, tot pe Hornad, unde formele musteriene scad mult față de Barca II în favoarea celor aurignaciene⁸¹. Materialele descoperite la Kechnec I, atât ca forme și proporții cît și ca materie primă, sînt foarte apropiate de cele de la Călineșt. II, unde forme mai vechi se unesc continuu să persiste într-un complex lamelar dominant.

În depunerile atribuite stadiului glaciar W_2 s-a descoperit o serie de așezări în care elementele musteriene dispăr aproape complet și în care apare obsidiana ca materie primă. Între acestea cităm în primul rând stratul II de la Boinești, complexe 2 și 3 de la Baroa I, toate prezentînd multe caractere comune, urmată în timp, în depunerile aceluiași stadiu glaciar, de nivelul II de la Remetea-Somoș I, Călinești I nivelul I și Tibava⁸².

Fără a exclude posibilitatea unor influențe din afară în evoluția culturii materiale în zona intracarpatică, mai ales că sîntem într-o perioadă cînd deplasările grupurilor de vînători paleolitici în diverse sensuri sînt frecvente, putem susține că, într-o măsură importantă, înlocuirea musterianului s-a făcut aici printr-o trecere progresivă și nu printr-o schimbare bruscă. Eventualele interpenetrări pot fi plasate la nivelul așezărilor de vîrstă W_2 , cînd aici încep a se vehicula obsidiana și unele silxuri de mai bună calitate; pe Bistrița silxul cretacic de Prut, iar pe teritoriul Ungariei, o rocă cunoscută și folosită din plin în paleoliticul din Polonia⁸³.

Prin densitatea locuirilor, durata și extinderea lor geografică, aurignacianul a devenit prima mare civilizație a paleoliticului superior⁸⁴ și în acest sens termenul este adoptat și folosit în continuare în centrul și vestul Europei, cu unele rezerve sau diferențe în ceea ce privește diviziunea lui cronologică⁸⁵. În vest s-au stabilit cinci etape evolutive ale primei civilizații a paleoliticului superior: în timp ce în Germania s-au identificat numai două (inferior și superior). Pe baza materialelor provenite din săpăturile din peștera Istállóskó, L.Vértes a stabilit prezența a două faciesuri aurignaciene pe teritoriul Ungariei, și anume: aurignacianul I - mai timpuriu - cu o industrie litică săracă și destul de arhaică, dar cu un important număr și tipuri de vîrfuri de os, interpretat ca fiind pătruns din sud-est, și aurignacianul II (comparat cu olșevianul lui Bayer), cu o industrie litică sensibil mai bogată, dar cu mai puține piese osteologice. Descoperirea unui număr important de ra cloare și vîrfuri de mîna de tip musterian a determinat pe autor să socotească aurignacianul II ea revîndu-și originea în musterianul local ungar⁸⁶.

La rîndul său, K.Valoch distinge trei etape ale aurignacianului central european⁸⁷, iar B.Klima adăugă la acestea o a patra fază, cea mai timpurie, de vîrsta W_1/W_2 ⁸⁸.

În estul Slovaciei (în vest încă n-a fost identificat) J.Barta și L.Bánész vorbesc de trei etape, una timpurie, ce pare a fi

contemporană cu musterianul nostru târziu, cu aurignacienul I al lui L.Vértes și cu etapa I a lui B.Klima și alte două faze ale aurignacienului mijlociu, toate cu o industrie de piatră destul de bogată, dar lipsite complet de piese de os.

Pe lângă un inventar litic cu forme specifice, piesa de bază sau fosila directoare în desemnarea aurignacienului în vest, rămâne vârful de os cu baza despătată (à base fendue), formă ce apare identică sau diversificată în unele zone din centrul Europei (Germania, Ungaria și Cehoslovacia) și numai sporadic mai la est.

După concepția lui L.Zotz și a lui L.Vértes, complexele aurignaciene pot fi recunoscute și identificate ca atare numai pe baza vîrfurilor de os⁸⁹. Sînt însă situații în care, prin natura solului, resturile faunistice nu s-au păstrat în general și, în această situație, baza în determinarea apartenenței culturale a complexelor rămîne doar industria litică cu formele ei specifice.

Cu excepția a două fragmente de vîrfuri de os descoperite la Baia de Fier, aceste piese specifice lipsesc din aurignacienul din România, determinarea fiind făcută pe baza tipologiei industriei litice și a poziției stratigrafice. Toate aceste criterii au stat și la baza identificării și separării a patru etape în dezvoltarea acestei culturi în stațiunile de pe Prut și pe Bistrița (inferior, mijlociu în două faze și superior)⁹⁰.

Deși cu o industrie așchiară și lamelară combinată, locurile mai vechi din Oaș au fost atribuite musterianului târziu, datorită faptului că elementele musteriene sînt dominante, iar formele lamelare reprezintă o continuitate a evoluției musterianului și nu un amestec cu o cultură cu caracter lamelar. În timp însă, ele sînt contemporane cu cele atribuite aurignacienului inferior stît în România cît și în Cehoslovacia și Ungaria, fiind înlocuite de stațiuni ce corespund celor două faze ale aurignacienului mijlociu.

Reprezintă așezarea de la Călinești II (care marchează aici prima etapă a aurignacienului mijlociu), evoluția locală a culturii, pe baza musterianului târziu? E dificil de a da un răspuns afirmativ ferm, mai ales că este vorba de o așezare cu un singur nivel de locuire. Descoperirea aici a unui număr important de elemente musteriene, păstrarea diverselor metode de cioplire folosite în etapa anterioară, ce și întrebuițarea în exclusivitate a rocii locale, pledează pentru o asemenea interpretare.

Împuținarea formelor vechi în așezările aurignaciene de la Boinești, Remetea-Șomoș I și Călinești I indică o fază mai târzie, chiar dacă stratigrafic primele două suprapun musterianul, iar introducerea ca materie primă a obsidiane și a unor roci silicioase

de bună calitate pot fi rezultatul unui amestec de comunități, aflarea în mișcare în sens vest-est și nu invers, în cadrul depresiunii intra-carpătice.

În depunerile luto-prăfuoase ce corespund orizontului genetic A_1A_2 , s-a identificat o serie de așezări cu inventar mult microlitizat, atribuite gravettianului orientat⁹¹, care reprezintă ultima cultură a paleoliticului superior pe teritoriul României.

Termenul de gravetian a devenit o noțiune foarte largă ce desemnează cea de-a doua etapă de dezvoltare a culturii în paleoliticul superior în centrul și estul Europei, caracterizată printr-o microlitizare a uneltelor accentuată progresiv și prin apariția unor noi tipuri de unelte retușate. În unele zone, apariția acestor noi elemente este rezultatul unei evoluții interiere a complexelor aurignaciene, în altele ele apar brusc, în urma influențelor exterioare.

La Boinești, Remetea-Șomoș I, Șomoș II și Călinești I, gravetianul suprapune direct aurignacianului mijlociu, iar la Călinești III, Călinești IV și Turulung-Dealul Pustiu s-au descoperit așezări cu un singur nivel de locuire. Alături de acestea, alte câteva puncte care au oferit materiale asemănătoare, au fost stabilite prin descoperiri de suprafață sau prin mici sondaje, în preajma localităților Orașu Nou, Medieșu Aurit și Tîrșoț. Acestea sînt situate pe locuri unde eroziunea naturală a dislocat în bună parte depunerile loessoide și fac dovada unei locuiri mai intense în gravetian față de etapele anterioare.

Complexele de vîrstă și aspect gravetian sînt lipsite de unelte cu caracter mai vechi - musterian - fondul principal de unelte constînd din lame simple, lame retușate, gratoare de diverse tipuri cioplite pe așchii și pe lame, puține burine și lame cu scobituri laterale mărunte, majoritatea în forme și cantități specifice locuirilor aurignaciene.

În proporții ce diferă de la o stațiune la alta, dimensiunile pieselor scad, microlitismul impunîndu-se ca un element nou, crescînd, fondului mai vechi de unelte adăugîndu-i-se o serie de elemente noi, care constau din lame denticulate, vîrfuri și lame microlitice retușate abrupt, lame trunchiate drept sau oblic, străpungătoare, unelte combinate. Nucleele și-au păstrat formele din etapele anterioare, piramidale și prismatice, dimensional ele au scăzut însă simțitor, ajungînd pînă la 2-3 cm lungime.

Materia primă continuă să constea din opaluri, tufuri vulcanice, roci silicioase, dar au scăzut proporțiile gasetelor în

favoarea obsidianei și a diverselor silixuri de bună calitate.

Aflăte în depuneri superficiale pe coamele unor dealuri intens erodate, stațiunile ce documentează ultima cultură paleolitică din Oaș, nu pot fi eșalonate în funcție de elemente cronostratigrafice, criteriul de bază în stabilirea asemănărilor și deosebiriile dintre diversele stațiuni sau grupuri de stațiuni din zone diferite rămânând a fi cel tipologic.

Prin caracterul aurignacian al fondului principal de unelte și prin apariția elementelor microlitice noi, așezările mai sus amintite corespund ca vîrstă și aspect culturii celorlalte locuiri gravetiene din România, concentrate în principal în zona de est a țării și parțial în Transilvania.

Prima fază de locuire gravetiană din Oaș, identificată la Călinești I și Tutulung-Dealul Pustiu, conține nucleee medii și microlitice cu unul sau două planuri de lovire, lame denticulate, numeroase lame medii și microlitice simple și mai puține retuște, vîrfuri mărunte cioplite abrupt, diverse tipuri de gratoare pe așchii scurte și pe lame, puține burine și străpungătoare. Locuirile sînt de scurtă durată și au materiale relativ puține, dar între acestea piesele microlitice ocupă un loc important. La Tutulung și Călinești I se face remarcată prezența străpungătoarelor, piese ce apar în est în faza mijlocie de dezvoltare a acestei culturi, și lamelor cu scobitură laterală care apar aici abia mai tîrziu, faptul dovedind că nu se poate stabili o identitate între etapele de dezvoltare a acestei culturi în cele două zone.

Cu unele mici diferențieri, în ceea ce privește proporția unor tipuri de unelte, în așezările de la Boinești, Remetea Șomoș I și II, Călinești III și IV, putem vorbi de o fază mai tîrzie a gravettianului în nord-vestul României. Microlitizarea devine mai accentuată, iar pe lângă noile tipuri de unelte apărute în faza anterioară și care acum se înmulțesc, se remarcă o serie de unelte combinate sub formă de gratoar-burin și gratoar-străpungător, gratoare duble și lame trunchiate oblic sau drept. În unele așezări sînt mai numeroase burinele (Călinești III), în altele uneltele combinate (Boinești și Călinești III), diversitatea formelor de gratoare pe așchii scurte și pe lame putînd fi remarcată la Boinești, Șomoș I și Călinești III, iar lamele trunchiate la Șomoș I. Fără a lipsi din celelalte așezări, străpungătoarele sînt mai numeroase la Șomoș I, iar lamele și vîrfurile mărunte retușate abrupt la Boinești și Șomoș I. Deși descoperite la suprafață, materialele de la Orașu Nou-Vii și Bozorceni aparțin tot fazei tîrzii de dezvoltare a gravettianului în această parte a țării, avînd în vedere componența lor tipologică și microlitismul accentuat al uneltelor, similare celor din est ⁹².

Pe lângă faptul că în Oaș nu se pot identifica decît două

trăsături specifice fiecărei zone în parte, pot fi definite pe baza diversității materiei prime. Astfel, în regiunea nord-estică a României s-a folosit silexul cretacic de bună calitate, care a permis cioplirea unor unelte cu forme și contururi perfecte, unele dintre ele destul de zvelte; în Tara Bîrsei s-a folosit un silex cenușiu-gălbui cu structură fină, dar nu așa de omogen, iar în Oaș rocile de bază sînt cele de origine vulcanică între care și obsidiana puțină, care lipsesc în celelalte zone.

Prin trăsăturile specifice ale inventarului litic determinate de calitatea materiei prime, prin folosirea obsidiane la făurirea uneltelor, ca și prin zona geografică din care face parte Oașul și împrejurimile lui, gravettianul, ca și aurignacianul de altfel, se încadrează în aria culturilor paleolitice dezvoltate în depresiunea curburii interioare nordice a Carpaților, străbătută de Tisa superioară și afluenții ei.

În cadrul acestei zone, prima fază a gravettianului din Oaș, identificată la Călinești I și Turulung-Dealul Pustiu corespunde așezărilor de vîrstă W_2 W_3 , descoperite în stratul inferior la Cejkoviși Kašov în Slovacia orientală⁹³, ca și celor de la Ságvár, Dunaföldvár și Szegedöthalom din nord-estul Ungariei⁹⁴. Cea de-a doua fază, identificată la Boinești, Remetea-Somoș I și II, Călinești III și IV, corespunde așezărilor de vîrstă W_3 , descoperite la Cejkov nivelul superior, Ganovce și Luhotin din Slovacia răsăriteană. De aceeași vîrstă, dar întrucîtva diferite prin prezența vîrfurilor cu scobitură laterală și a altor tipuri de unelte necunoscute în zona studiată aici de noi, sînt o serie de așezări răspindite în special în vestul Slovaciei, în Ungaria, pe Dunăre și în Moravia, ele dovedind o zonă de influență diferită⁹⁵.

La Călinești I s-au descoperit cîteva piese cioplite din silex cretacic de origine răsăriteană; acest fapt, alături de identificarea de către L.Vértes în așezările paleolitice din Ungaria a unei roci silicioase folosită mai ales în paleoliticul din Polonia, ar putea confirma o dată în plus teoria potrivit căreia gravettianul de aspect oriental, a pătruns în centrul Europei din est, prin pasurile Carpaților, în zona de care ne ocupăm, pe văile Tisei și Ujului, Oașul reprezentînd o verigă de legătură între cele două zone.

Odată pătruns în bazinul intracarpatic, gravettianul s-a grefat pe aurignacianul mijlociu local, fără a mai primi alte influențe (cum ar fi cele magdaleniene din vestul Europei Centrale), dovadă fiind unitatea tehnicii de cioplire și a materiei prime.

Problema originii gravettianului oriental a fost și continuă să fie mult discutată; cercetările din ultimii 10-15 ani, vin să completeze vechea documentare, făcînd posibilă distingerea unor

variante locale, precum și a unor observații cu privire la direcția de mișcare în timp a unor grupuri purtătoare de faciesuri aparte.

În 1938, când D. A. E. Garrod definea gravettianul oriental ca o formă a aurignacianului superior de origine orientală, conclu-dea că centrul de difuziune a fost Ucraina și Rusia centrală. Studii mai recente definesc evoluția culturii paleolitice pe teritoriul Uniunii Sovietice ca avînd un caracter zonal pronunțat, stabilind asemănări și deosebiri de la o regiune la alta.

După S. N. Bibicov, teritoriul Uniunii Sovietice a cuprins cinci regiuni principale, în care culturile paleolitice au avut specificul lor de dezvoltare.⁹⁶ A. N. Rogacev, sprijinindu-se pe situația din regiunea Nistrului mijlociu și Crimeia, consideră că în Europa periglaciară au existat raioane unde dezvoltarea culturii paleolitice a mers liniștit, fără influențe din afară. După părerea sa, pe Don și mai la nord, spațiul a fost ocupat pe măsura înmulțirii populațiilor în sud și răsărit⁹⁷. P. I. Boriskovski, constată că între paleoliticul superior din Cîmpia Rusă și din Europa centrală și apuseană sînt mai multe asemănări decît între paleoliticul superior din Cîmpia Rusă, Crimeia, Caucaz și Siberia. Constatarea este pusă pe seama faptului că paleoliticul superior din Cîmpia Rusă și Europa centrală și apuseană aparțin zonei periglaciare a dezvoltării culturii paleolitice, deși în interiorul acestei zone sînt multe deosebiri⁹⁸.

Așadar, luată în ansamblu, întreaga zonă periglaciară a Europei prezintă asemănări în evoluția culturii materiale paleolitice; în cadrul ei se disting însă mai multe faciesuri restrînse, fiecare avînd pe lîngă un fond general comun (în cazul gravettianului oriental, fondul aurignacian) și multe elemente specifice. Stabilirea acestui fapt ne determină acum să încercăm a deosebi care anume din zonele răsăritene au influențat evoluția aurignacianului din România și au determinat apariția ultimei culturi paleolitice de aici.

Prin vechimea cercetărilor și importanța deosebită a descoperirilor, zona Kostenki-Borșevo de pe Don a atras de mult atenția cercetărilor. Faima descoperirilor de la Kostenki, alături de teoria în general acceptată a originii estice a gravettianului oriental a dat temei multor specialiști din centrul Europei să pună pe seama faciesului kostenkian unele influențe răsăritene constatate în inventarul unei stațiuni din aceea vreme.

Lăsînd la o parte problema terminologiei, atît de discutabilă și incompletă încă în denumirea culturilor paleolitice, menționăm că la Kostenki s-au distins pînă acum mai multe faciesuri

culturale de vârste și proveniențe diferite⁹⁹. Între acestea, o mai timpurie, sînt menționate cele de tip aurignacian, care după A.P. Oeladnikov sînt rezultatul pătrunderii unor grupuri de vînători paleoliticici din vestul Europei și cele de tip Kostenki propriu-zis, care cuprind vîrfuri și lame ou o latură retușată abrupt, unele exemplare cioplite și pe partea ventrală la unul sau la ambele capete, gratoare nucleiforme, gratoare pe așchii, lame denticulate și vîrfuri cu scobitură laterală, cunoscute sub denumirea de "points à crans". Scobitura este realizată prin retușe oblice adînci, ambele capete fiind ascuțite și retușate facial. La acest inventar se adaugă numeroase obiecte de artă, între care și renumitele statuete feminine aflate în stratul superior de la Kostenki I, care au și adus inițial faima paleoliticului de pe Don.

În Oaș, oă și în tot gravettianul din România, Slovacia orientală, și nord-estul Ungariei nu întîlnim nimic din ceea ce este specific faciesului Kostenki. De aceea, socotim greșită interpretarea influențelor răsăritene documentate în această zonă oă fiind de factură kostenkiană¹⁰⁰.

Cele mai apropiate analogii pentru această cultură le găsim în așezările de pe nistrul mijlociu¹⁰¹, unde cultura paleolitică a cunoscut o dezvoltare continuă. Aici, piese ca vîrfurile și lamele mărunte retușate abrupt sînt rodul unei evoluții interne, începînd din faza inițială a paleoliticului superior (Molodova V, stratul Ia și Babin I, stratul I). După constatările lui A.P. Cerniș, pe măsură ce se înaintează în timp aceste tipuri se înmulțesc, ajungînd oă în cea de-a treia etapă a paleoliticului superior să devină tipuri caracteristice. Prin cercetările mai vechi ale lui L. Kozłowski, S. Krucovski și M. I. Smișko și prin altele mai recente ale lui P. I. Boriskovski, A. P. Cerniș și B. A. Timoșciuc, în regiunile Cernăuți și Stanislav s-a descoperit o serie de așezări paleolitice tîrzii, situate pe dealuri, în depuneri subțiri, la adîncimi mici. În astfel de puncte, cum sînt cele de la Racovăț în raionul Obertin, Gorodnița I-III în raionul Gorodnensc de pe partea dreaptă a Nistrului, ca și în cele din preajma comunei Balamutovca de pe malul stîng au apărut materiale cu caracter microlitic, similare celor descoperite în Oaș.

Dincoace de Carpați, la nord de Țara Oașului. J. Skutil a semnalat două așezări în regiunea de deal a Ucrainei transcarpatice, la Mucevevo și Beregovo, iar în ultimii ani, se menționează o serie de alte descoperiri în preajma și în orașul Ujgorod. Caracterul locuirilor și al inventarului litic corespunde întru totul celor gravettiene din Oaș, mai ales că aici se menționează și prezența obsidienei.

Aflarea celor mai apropiate analogii pentru gravettianul de pe teritoriul țării noastre în așezările de pe Nistrul mijlociu, ca și apariția timpurie în această zonă a elementelor microlitice retușate abrupt ne determină să concludem că grupuri de vânători paleolitici au pătruns pe teritoriul țării noastre din această zonă și nu de pe Don, influențând evoluția aurignacianului și determinând formarea ultimei culturi a paleoliticului superior la noi.

În părțile răsăritene, pe terasele Prutului și Bistriței, unde obstacolele naturale au fost mai puțin dificile, influența s-a produs mai timpuriu, probabil încă din W_2 ; în Oaș, Țara Bârsei, Slovacia orientală și nord-estul Ungariei, din cauze dificultăților naturale create de înălțimile Carpaților aceasta s-a petrecut ceva mai târziu, începând probabil din interstadiul W_2/W_3 .

În consecință, în nord-estul României gravettianul a avut o durată mai lungă, fapt care alături de situații stratigrafice precise, în condițiile depunerilor loessoide masive de terasă, a permis distingerea a patru faze de dezvoltare, în timp ce în nord-vest, s-au putut stabili doar două faze.

Din acest punct de vedere, ca și prin zona geografică din care face parte Depresiunea Oaș, gravettianul, ca și culturile mai vechi din această parte a României, se încadrează în aria culturilor dezvoltate în depresiunea formată de curbura nordică a Carpaților, străbătută de o rețea hidrografică bogată, formată din Tisa superioară împreună cu afluenții ei Hornad, Latorița, Tur și Someș. Această depresiune, străjuită pe trei părți de Carpați, păstrează multiple dovezi de activitate umană concentrată în așezări din paleoliticul mijlociu și superior, toate asemănătoare între ele prin aspectul culturii, originea lor comună și evoluția internă de lungă durată.

În cadrul depresiunii, cele mai multe așezări sînt situate pe înălțimi, dispuse în părțile ei limitrofe, după cum urmează: Boinești, Remetea-Șomoș I și II, Călinești I-IV și Orașu Nou în Oaș, Turulung-Dealul Pustiu în Cîmpia Someș-Tur în România, Mucecevo, Beregovo și Ujgorod în Ucraina transcarpatică, Kechnec, Barca, Cejkov, Tibava etc., în Slovacia orientală, Arca și alte așezări similare de pe Hornad, pe teritoriul Ungariei. Toate aceste așezări fac dovada unei locuiri intense a acestui teritoriu începînd din paleoliticul mijlociu, locuirile înmulțindu-se, probabil odată cu mărirea numărului colectivelor umane, de-a lungul epocii paleoliticului superior.

Le paléolithique du Tara Oaşului

R é s u m é

Les recherches sur le paléolithique - domaine complexe, qui intéresse dans une égale mesure les archéologues et les géologues - s'imposent comme une nécessité scientifique du premier plan, visant à reconstituer le plus fidèlement possible l'histoire des premiers hommes ayant vécu sur le territoire de la Roumanie. L'étude de la vie et de l'activité des communautés primitives sera bien plus complète si l'on associe aux recherches archéologiques une série d'investigations poliniques et paléogéographiques, en vue de la détermination du milieu géographique des périodes géologiques étudiées.

Jusqu'à une date assez récente, l'étude du paléolithique n'a suscité en Roumanie que des préoccupations sporadiques. Quant aux recherches archéologiques de ces derniers quinze ans, malgré leur ampleur et le nombre considérable des découvertes auxquelles elles ont donné lieu, ces recherches n'ont pas affecté dans une égale mesure tout le territoire du pays. Elles ont permis toutefois d'établir que, vu la diversité des éléments physico-géographiques spécifiques et la variété des formes de relief, les différentes étapes d'habitat et les différentes cultures paléolithiques ne présentent ni les mêmes caractères, ni une diffusion uniforme. C'est pourquoi l'on a jugé nécessaire d'entreprendre des investigations systématiques dans des zones restreintes, susceptibles de révéler le plus d'habitats possible et d'en déterminer les caractères particuliers locaux, afin que, envisagés dans leur ensemble, ils offrent un tableau général de l'apparition et de l'essor de la société sur le territoire de la Roumanie à l'époque paléolithique. C'est pour répondre à cet impératif que, durant la période 1960-1969, l'attention de l'auteur s'est portée sur la dépression de l'Oaş, unité naturelle pourvue d'un relief varié et d'une riche végétation, dont le développement a bénéficié de l'abri que lui offrait la chaîne des Carpates Orientales.

Dans l'ouvrage consacré au "Paléolithique du Tara Oaşului", l'auteur fait une synthèse des résultats qu'elle a obtenus au cours de huit campagnes de recherches (1960, 1962-1967, 1969), résultats d'où il ressort que Tara Oaşului a été occupé par des bandes isolées de chasseurs primitifs à la fin du paléolithique moyen et qu'un grand nombre d'autres bandes se sont succédé par la suite, laissant des vestiges de culture matérielle qui attestent un habitat particulièrement intense au cours du paléolithique supérieur.

L'ouvrage comprend trois parties: I. Historique des recherches - retrace sommairement les découvertes paléolithiques dont le Tara Oaşului a été le siège, depuis les premières observations faites à Bixad en 1928 par Marton Roska, suivies en 1957 par la découverte de la station de Boinesti, due au regretté chercheur C.S. Nicolaescu-Plopşor, jusqu'aux recherches pratiquées par l'auteur durant la période 1960-1969 :

II. Le cadre naturel, précisions stratigraphiques et chronologiques - représente une brève synthèse sur la succession des formations géologiques dans la dépression de l'Oaş et sur les caractères physico-géographiques qui ont assuré des conditions favorables de nourriture à ses premiers habitants. L'auteur y joint les résultats des analyses pédologiques faites par H. Asvadurov, de l'Institut Géologique de Bucarest, et celles de sporopollen, dues à Ștefana Roman, du même Institut, et à M. Cîrciumaru, du Centre des sciences sociales de Craiova de l'Académie des Sciences Sociales et Politiques de la R.S. de Roumanie, sur la base desquelles la détermination géo-chronologique des cultures paléolithiques de l'Oaş a pu être établie ainsi: le moustérien au W_1/W_2 , l'aurignacien au W_2 (peut-être aussi au W_2/W_3), le gravettien au W_2/W_3 (?) et au W_3 .

III. Les habitats pal.- comprennent un exposé détaillé de chaque découverte à part, avec la description des principales catégories d'outils, y compris leur répartition par couches et niveaux, les conditions du dépôt et la matière première, puis la description des foyers, ainsi que d'autres données, comme suit:

1. Bixad, localité dans les alentours de laquelle des pièces isolées, taillées dans de l'opale de provenance locale, ont été relevées dès 1928 par Marton Roska.

2. Boinesti, site comprenant trois niveaux d'habitat (moustérien, aurignacien et gravettien), découvert en 1957.

Les trois couches de culture sont directement superposées et se succèdent, sans représenter pourtant une évolution locale et continue. Dans le premier niveau d'habitat, moustérien tardif, les outils sont taillés dans des rocs exclusivement de provenance locale (opales, tuf volcanique, galets). La technique de taille la plus fréquente consiste en prélèvements d'éclats à partir de nucléus discoïdes. On relève également, dans une forme de début, rudimentaire, des détachements lamellaires à partir de nucléus allongés de type prismatique. Quant à la retouche des outils (éclats, lames, pointes triangulaires, racloirs latéraux et transversaux de différents types), celle-ci consiste soit en prélèvements plus larges, obliques, en degrés, qui affectent souvent une partie con-

sidérable de la surface de la pièce. Enfin, la technique de la taille bifaciale, également présente, complète le caractère moustérien du complexe de Boinești.

Dans la seconde couche, aurignacienne, les nucléus discoïdes disparaissent complètement, ainsi que les pointes triangulaires. On voit apparaître en échange des nucléus à un seul plan de frappe, de type pyramidal, des grattoirs de différents types, sur lames ou sur éclats (avec prédominance des hauts grattoirs), de longues lames aux bords parallèles et à retouches obliques, des burins. Comme matière première, outre les rocs de provenance locale déjà rencontrés dans la couche moustérienne, on relève aussi des rocs de qualité supérieure, parmi lesquels le silex et l'obsidienne.

La troisième couche, gravettienne, est caractérisée par une plus grande variété des types d'outils, qui sont de dimensions réduites, ainsi que par les retouches abruptes que présentent certaines pièces, notamment les pointes et les lames microlithiques. On relève également les outils combinés et les perçoirs, éléments essentiels pour la caractérisation de cette culture. La matière première est la même que pour la couche précédente.

Ces trois couches de culture sont le résultat d'habitats de courte durée, au cours desquels les outillages étaient confectionnés sur les lieux.

3. Remetea-Somos I, site comprenant trois niveaux d'habitat (moustérien, aurignacien et gravettien), découvert en 1962.

Le niveau I, de la période tardive du moustérien, représente un habitat de courte durée, au cours duquel l'outillage était taillé sur les lieux dans des rocs de provenance locale (opales et différents grès récoltés sur les grèves).

La technique de taille est variée, consistant dans une égale mesure en prélèvements discoïdes, lamellaires ou bifaciaux. Les éclats triangulaires présentent des plans de frappe formés soit d'une surface plane, soit de deux faces inclinées, sans que les exemplaires au talon dégrossi en plusieurs faces soient absents. Les principaux types d'outils (lames et éclats simples ou retouches racloirs longs et transversaux, grattoirs, pointes foliacées bifaciales) indiquent une technique de taille combinée, à la fois moustérienne, levalloisienne et aurignacienne.

Le niveau II, qui appartient à l'aurignacien moyen, recouvre directement le précédent. Par rapport à celui-ci, le caractère de l'outillage lithique se modifie brusquement : la matière première y est bien plus variée, les outils sont plus nombreux et ils présentent un net caractère lamellaire. Les formes anciennes d'outils dis-

paraissent, ainsi que les nucléus discoïdes et globulaires. Les outils prédominants sont les lames, simples ou retouchées, droites ou à encoches latérales. Bien que moins nombreux, les grattoirs épousent des formes variées, étant taillés à partir de lames courtes et épaisses, qui ont donné les types de pièces hautes, ou sur des lames de différentes formes.

Le niveau III, gravettien, est plus riche que les précédents. La matière première y est la même que celle rencontrée dans la couche aurignacienne, sauf que dans le gravettien la proportion d'obsidienne est plus importante. Les pièces typiques - nucléus, lames, grattoirs, burins, perçoirs, lames denticulées, pointes etc., chaque catégorie dans un large éventail de formes typologiques - présentent un caractère microlithique prédominant. On voit apparaître les pointes à bords abattus et les lames tronquées obliquement, éléments qui, associés au caractère microlithique de l'outillage, sont spécifiques pour une phase tardive du gravettien.

4. Remetea-Șomoș II, site comprenant de même trois niveaux d'habitat (moustérien, aurignacien et gravettien), découvert en 1963. Contrairement aux sites de Boinești et de Remetea-Șomoș, qui se trouvent sur le sommet de hautes collines ne se prêtant qu'au pâturage, la station de Remetea-Șomoș II est située sur une pente douce, en forme de terrasse, au pied de la colline; aussi les travaux agricoles pratiqués au long des siècles ont-ils détruit en partie les vestiges paléolithiques. Dans ces conditions, le seul niveau trouvé dans une position stratigraphique certaine est le premier, appartenant au moustérien. L'épaisseur réduite de cette couche, ainsi que le nombre réduit des pièces mises au jour, indiquent une habitation de courte durée, probablement contemporaine de celle des couches inférieures de Boinești et de Remetea-Șomoș I.

Les témoignages d'habitats aurignacien et gravettien sont mélangés et il faut recourir à la typologie pour les distinguer les uns des autres. Ils ne présentent d'ailleurs pas d'éléments nouveaux par rapport aux autres sites du même type.

5. Călinești I, site formé de deux niveaux d'habitat aurignacien moyen et gravettien), découvert en 1964 sur une colline d'altitude réduite et à pentes douces.

Le niveau I, aurignacien moyen, correspond à un habitat de courte durée et n'a livré qu'un inventaire lithique. Les pièces typiques consistent en nucléus et percuteurs, grattoirs sur éclats, grattoirs sur lames, lames de différents types et sont confectionnées à partir d'opales et d'autres rocs siliceux de provenance locale.

Le niveau II, gravettien, a été détruit en grande partie par les travaux agricoles et par l'érosion naturelle. Le caractère de l'outillage diffère grandement de celui de la première couche, tant par la microlithisation des pièces que par l'apparition de types d'outils retouchés à bords abattus. On relève en même temps la présence de plusieurs burins, perceurs, lames denticulées et grattoirs microlithiques, ainsi que de menues pointes à un seul bord ou aux deux bords abattus. En ce qui concerne la matière première, outre l'opale, les rocs siliceux et l'obsidienne, déjà rencontrés dans les autres sites gravettiens, on voit apparaître aussi à Călinești I le silex bleu violacé d'origine orientale.

6. Călinești II, site à un seul niveau d'habitat (aurignacien moyen), découvert en 1965 sur une terrasse en forme d'éperon d'une haute colline (Heghiul Mare).

C'est d'ici que provient le matériel le plus riche et le plus caractéristique pour la phase moyenne de développement de la culture aurignacienne dans le nord-ouest de la Roumanie. La matière première utilisée pour la confection des pièces est de provenance exclusivement locale : de l'opale violacée blanchâtre qui se trouve en dépôt à proximité du site, au pied de la terrasse. La station a le caractère d'un atelier; en effet, l'outillage, fort varié, s'y trouve en association avec un grand nombre de nucléus, de rognons et de déchets de la taille, concentrés autour d'un foyer sur un rayon de 5 à 6 m.

Les pièces typiques consistent en nucléus prismatiques, percuteurs, lames et pointes retouchées, grattoirs simples ou doubles sur lames, racloirs hauts et circulaires taillés sur des éclats épais et courts, racloirs latéraux taillés sur les côtés d'éclats massifs, dont la technique de taille rappelle celle des pièces moustériennes. Dans ce complexe lithique homogène par la typologie des outils, par leurs dimensions et par la matière première dont ils sont confectionnés, on remarque une série de pièces - racloirs, éclats triangulaires aux plans de frappe spécialement aménagés - qui attestent la persistance d'une technique de taille plus ancienne, déjà utilisée dans le moustérien de Boinești et de Rometea.

7. Călinești III, station gravettienne à un seul niveau d'habitat, découverte en 1960. Les pièces mises au jour (outillage lithique et une dent de bovidé) étaient concentrées autour de deux foyers spécialement aménagés, sous forme de complexes compacts dont la hauteur atteignait près de 40 cm d'épaisseur. La matière première consiste en opale, silex de bonne qualité, tuf volcanique et grès de couleur grisâtre.

L'inventaire lithique, qui consiste en outils achevés, entiers ou fragmentaires, et en déchets de confection, est caractérisé par les dimensions réduites des pièces, ainsi que par l'abondance des grattoirs et des burins. En comparaison des autres sites gravettiens du Țara Oașului, on note à Călinești III l'absence des perçoirs et des lames denticulées.

8. Călinești IV, station gravettienne à un seul niveau d'habitat, presque entièrement détruite par l'érosion. Les matériaux mis au jour, homogènes par la technique de la taille et la matière première, sont peu nombreux et ne diffèrent pas de ceux des sites contemporains de la région.

9. Dealul Pustiu, sur le territoire de la commune de Turulung, station gravettienne découverte en 1966, dont la couche de culture est partiellement détruite par l'érosion naturelle et par les travaux de reboisement.

L'inventaire lithique consiste en nucléus pyramidaux et prismatiques de moyennes et petites dimensions, en grattoirs sur éclats et sur lames, en lames simples et à fines retouches (les unes denticulées), en perçoirs et burins. Les matériaux découverts à Turulung ont un caractère microlithique combiné à des pièces de moyennes dimensions, ce qui a permis d'assigner la station à une phase précoce du gravettien.

Au cours des recherches de surface pratiquées durant la période 1960-1969, l'auteur a découvert un grand nombre de pièces en différents points situés sur le territoire des localités Călinești, Lechința, Orașu Nou, Medieșul Aurit, Tîrșoț et Răcșa, en des endroits fortement érodés où il n'a pas été possible d'entreprendre des fouilles. En général, compte tenu de la typologie des outils typiques et de la technique de la taille, ces matériaux ont été assignés à la culture gravettienne.

L'inventaire lithique - comprend la description détaillée des pièces typiques, par sites et couches de culture.

La dernière partie - Quelques problèmes concernant le développement des cultures paléolithiques dans la dépression de l'Oaș - comprend une large discussion sur l'apparition et le développement des communautés de chasseurs dans cette zone, la détermination des principales étapes d'habitat, ainsi que la place et le rôle de chacune d'entre elles dans le paléolithique tant de la Roumanie que des pays environnants.

Le Moustérien

Le moustérien tardif, découvert dans les couches inférieures Boinești, Remetea-Șomoș I Șomoș II, représente la plus ancienne

culture paléolithique attestée jusqu'à ce jour dans Tara Oaşului. Après l'examen des sections stratigraphiques pratiquées dans les deux premières stations et la succession des horizons génétiques qui les constituent une fois établie, le paléopédologue H. Asradurov est arrivé à la conclusion que dans ces deux sites le moustérien se trouve au niveau du sous-horizon B₁. La couche qui à Şomoş I renferme des témoignages d'habitat moustérien est puissamment pseudoglaissée et est formée d'argiles moyennes, tandis que le dépôt de Boineşti n'est pas pseudoglaissé, mais formé d'agglomérats volcaniques et contient une grande quantité de matériel squelettique. Les analyses de sol et de sporopollen faites sur des échantillons prélevés de l'horizon B indiquent que celui-ci s'est formé dans un climat relativement chaud et humide, où la forme de végétation prédominante était la forêt d'espèces feuillues, telles que *Alnus*, *Tilia*, *Quercus*, *Pinus*, *Betula*, avec un fort pourcentage de *Tilia*, climat apprécié par S. Roman comme correspondant à un interstade. Mieux représentée à Boineşti et à Remetea-Şomoş I qu'à Şomoş II, la culture de la fin du paléolithique moyen du Tara Oaşului montre que ses représentants connaissaient bien les différentes techniques de taille de la pierre (par prélèvement d'éclats, de lames ou taille bifacial), ce qui leur a permis d'obtenir des outils aux contours parfaits à partir de rocs de structure non homogène, difficiles à tailler. La technique la plus répandue était cependant celle du prélèvement d'éclats (clacto-levalloisiens et moustériens) et seulement dans des proportions plus réduites la technique lamellaire ou bifaciale.

Bien que l'on ne puisse parler d'une gamme variée des types d'outils, comparable à celle établie pour le moustérien de France ou même pour celui du nord-est de la Roumanie (Ripiceni), la typologie du moustérien du Tara Oaşului est assez riche et intéressante. Cet intérêt est d'autant plus grand que les rocs dont les outils ont été confectionnés sont d'une structure non homogène, bien inférieure à ce point de vue aux rocs d'autres régions. Du reste, pour évaluer le degré de perfection de la technique de taille d'une culture paléolithique sur un territoire donné, il ne faut jamais omettre d'avoir en vue la qualité de la matière première, qui en détermine le caractère.

Pour Tara Oaşului les analyses minéralogiques exécutées dans le laboratoire de l'Institut Polytechnique de Bucarest par l'amabilité du prof. I. Manilici ont mené à la conclusion que la plupart des pièces mises au jour dans les sites paléolithiques sont taillées à partir de rocs silicifiés sous l'action des solutions hydrothermales et, pour le reste, à partir de rocs volcaniques présentant diffé-

rents degrés de purification. Et comme la dépression de l'Oaş s'est formée dans une zone volcanique, le prof. I. Manilici estime qu'elle a réuni toutes les conditions pour la formation de rocs sédimentaires silicifiés, ainsi que de rocs volcaniques.

En outre et dans une plus faible mesure, les habitants de ces lieux ont utilisé des pierres de grès et de quartz récoltées sur la grève des cours d'eau.

Après classification des pièces typiques mises au jour dans les couches moustériennes du Tara Oaşului, l'auteur a constaté qu'elles sont de dimensions moyennes, comprises entre 5 et 10 cm, fait qui assigne le moustérien de cette région à la sphère est-européenne de développement de cette culture et le distingue en même temps des variantes microlithiques locales connues dans le centre et l'ouest du continent.

Les principaux types d'outils relevés sont : les pointes triangulaires ayant l'un des côtés ou les deux côtés retouchés par des prélèvements ventro-dorsaux et seulement dans des cas isolés dorso-ventraux ou alternés; les pointes bifaciales; les racloirs, surtout latéraux, les uns retouchés obliquement sur une seule face, d'autres à taille alternée; les racloirs transversaux à la partie active large et souvent abrupte, taillés sur des éclats épais, aux côtés souvent parallèles; les grattoirs sur de courts éclats; les lames simples ou retouchées; isolément, des burins. Dans la plupart des cas, les retouches sont obliques, superficielles, réalisées par des détachements ventro-dorsaux et seulement dans de rares cas par des retouches dorso-ventrales ou alternées. Environ 50% des éclats triangulaires ou aux côtés parallèles ont la base formée d'une seule face, large et plane ou alvéolée; 30% des pièces présentent une base à plusieurs faces; le reste est représenté par les pièces conservant leurs plans naturels, recouverts de gangue, et par celles formées de deux plans inclinés, droites ou alvéolées, toutes ces particularités constituant le caractère spécifique de la taille moustérienne du Tara Oaşului.

Un élément à part est constitué par l'apparition dans toutes les couches d'un certain nombre de coups de poing réalisés sur des rognons, sur de gros éclats ou sur des galets, au moyen de larges prélèvements faits sur une des faces ou sur les deux faces, à l'une des extrémités; leur forme rappelle les anciens outils du type "choppers" ou "chopping-tools".

Toutes les pièces sont confectionnées à partir de rocs exclusivement locaux et le nombre des outils caractéristiques est fort réduit par rapport à celui des déchets.

Les couches de culture sont minces et dépourvues de foyers organisés, ce qui dénote qu'il s'agit d'habitats de courte durée. Le caractère spécifique des couches de culture permet d'assigner celles-ci à l'habitat de différents groupes de chasseurs, possédant une tradition culturelle commune, mais qui ont pénétré dans la dépression de l'Oaş isolément et successivement, dans un laps de temps assez bref.

Les rapprochements les plus sûrs peuvent être faits avec le moustérien des grottes des Carpates roumaines où, de même que dans la *Tara Oaşului*, les pièces sont taillées dans des rocs de provenance locale (quartzite notamment), suivant la même technique combinée et sont également de moyennes dimensions.

De grandes similitudes, consistant dans l'utilisation des rocs locaux pour la confection des pièces (silex crétacé du Prut) et dans le caractère combiné de la technique de taille, peuvent être relevées, de même, entre le paléolithique moyen du Pays de l'Oaş et celui du nord-est de la Moldavie, de Ripiceni (en grotte et sur la terrasse) et de Mitoc-Valea Izvorului. Cependant, la qualité supérieure du silex crétacé a permis aux représentants du moustérien de la zone du Prut de pousser jusqu'à la perfection leur technique de la taille, obtenant entre autres pièces des pointes foliacées bifaciales, des racloirs, des points triangulaires, des éclats, des lames, des grattoirs et des burins, ces derniers pareils en tous points à ceux du paléolithique supérieur.

Par ses caractères spécifiques, la culture moustérienne se situe dans le faciès culturel englobant autant le centre que le nord-est de la Roumanie; pourtant, ces deux zones présentent certaines différences locales, à savoir, en premier lieu, le fait que dans la zone nord-est la technique levalloisienne est très marquée, alors que dans le centre et le nord-ouest du pays elle est à peine visible.

Certaines différences peuvent être relevées également en ce qui concerne le caractère des sites, indépendamment du fait que ceux-ci se trouvent dans des grottes ou sur des terrasses. On connaît ainsi des stations de longue durée, comprenant des couches de culture massives (Ripiceni - grotte et terrasse -, Ohaba Ponor, Baia de Fier, etc.), correspondant à un habitat prolongé et ininterrompu.

Tous les habitats moustériens ayant connu une existence prolongée, au cours de laquelle la culture paléolithique moyenne a évolué de manière ininterrompue, ont été abandonnés dans la phase finale de cette culture, ainsi que le confirment les couches stériles qui les recouvrent.

Les couches moustériennes tardives de Boineşti et de Remetea-

Șomoș I et II du Țara Cașului, la couche inférieure de Ceahlău-Cetățica I et la station de Mitoc-Valea Izvorului sur le Prut semblent être le résultat direct de ces déplacements et les éléments spécifiques pour le paléolithique supérieur - nucléus prismatiques, lames, grattoirs, burins, etc. - que l'on y rencontre constituent, selon l'auteur, la preuve que ces sites marquent en Roumanie la phase de passage au paléolithique supérieur, de même qu'ils sont les seuls à préserver dans une proportion plus élevée la technique de la taille bifaciale.

Au bout de très peu de temps, leur place fut prise par une culture lamellaire de type aurignacien, bien formée, qui a compris tout le territoire de la Roumanie dès le Würm moyen et qui, dans certains cas, aura pu coexister avec les derniers habitats moustériens.

Par l'âge géologique des couches de culture, aussi bien que par la technique spécifique de la taille, la typologie des outils et leurs retouches obliques, le moustérien du Țara Cașului appartient à la phase tardive de la culture paléolithique moyenne à pointes foliacées, considérée par les uns, sur la base des caractéristiques locales de ses différents aspects culturels, comme étant d'origine acheuléenne, par les autres comme micoquienne ou charantienne de tradition micoquienne, ou bien comme le résultat d'une combinaison entre ces deux dernières cultures.

L'Aurignacien

La culture aurignacienne a été identifiée dans une phase de développement bien constituée dans les couches qui recouvrent le moustérien à Boinești et à Remetea, dans la couche inférieure de Călinești I et dans le site formé d'un seul niveau d'habitat de Călinești II.

A Boinești et à Remetea-Șomoș I, les couches aurignaciennes se trouvent dans le sous-horizon génétique A₂-B₁. Les analyses pédologiques ont mené à la conclusion que cette couche s'est constituée dans un climat plutôt humide et froid, correspondant à un stade Würm. Dans cet horizon, les analyses de sporopollen indiquent un effacement sensible du tilleul, joint à l'apparition des espèces Picea, Polygonum et Acer, ainsi qu'à la multiplication des Cornus, Pinus, Polypodiaceae et Pteridium, flore qui indique de même un refroidissement du climat par rapport à celui de la couche inférieure, correspondant au moustérien.

Comme âge et aspect culturel, les sites en question correspondent à un faciès assez restreint de type aurignacien moyen, relevé au cours des dernières années dans une zone de l'est de l'Europe

centrale (bassins de l'Oaş et de Kosice).

L'inventaire lithique, assez riche, consiste en nucléus d'aspect prismatique, lames et éclats lamellaires simples aux côtés parallèles, lames retouchées sur l'un des côtés ou sur les deux côtés, grattoirs de différents types réalisés sur des lames ou, le plus souvent, sur de courts éclats. A côté de la richesse de cet outillage typique, il faut mentionner la découverte d'un foyer organisé à Călinești II, qui atteste un habitat plus intense et d'une durée plus longue qu'à l'étape antérieure. Le nombre élevé des déchets de la taille et l'utilisation intense des rocs de provenance locale indiquent que l'outillage nécessaire aux communautés de chasseurs et de cueilleurs de cette zone était confectionné sur les lieux.

Parmi les types d'outils énumérés ci-dessus, l'auteur relève l'intérêt particulier que présentent les grattoirs doubles, les burins, les outils combinés et les lames aux encoches latérales (simples et doubles) qui, outre le fait qu'ils constituent des éléments entièrement nouveaux par rapport aux complexes plus anciens, définissent, par leur association dans des complexes où la technique dominante est celle des prélèvements lamellaires, le caractère spécifique de l'étape moyenne d'évolution de la culture aurignacienne. La présence dans ces complexes (à Călinești II notamment) de certaines pièces présentant des caractères typologiques plus anciens, moustériens, a permis à l'auteur d'analyser les rapports existant entre les deux premières phases d'habitat paléolithique dans la zone de l'Oaş. Quant à la matière première dont sont confectionnées les pièces, celle-ci est beaucoup plus variée qu'à l'étape précédente, car aux rocs de provenance certainement locale vient s'ajouter l'obsidienne translucide et patinée, ainsi qu'une série de rocs siliceux de bonne qualité, dont la provenance exacte n'a pas encore été établie.

Bien que Tara Oaşului fasse partie d'une zone volcanique, l'auteur n'a pas jusqu'à ce jour y déceler - ni dans les zones environnantes - de dépôts naturels d'obsidienne. La présence de ce roc dans l'aurignacien de l'Oaş et son absence dans les sites contemporains d'autres régions du pays constituent un élément de base pour l'identification des liens unissant les différentes communautés de la région étudiée.

En fonction de l'obsidienne, qui est présente à Boinesti, à Remetea et à Călinești I, mais fait défaut à Călinești II, ainsi que du fait que c'est ce dernier site qui a livré le plus de pièces à caractère moustérien, l'auteur a réussi à déterminer l'échelonnement chronologique de chaque habitat.

Dans l'ensemble, on voit persister encore au cours de cette seconde phase d'habitat paléolithique de l'Oas autant les formes plus anciennes d'outils, que la technique de taille sous tous ses aspects. D'où l'auteur a conclu que c'est le moustérien tardif (contemporain ici de la phase initiale du paléolithique supérieur) qui a constitué la base du développement de la culture aurignacienne dans cette zone. Parmi les stations découvertes jusqu'à présent, la plus ancienne semble être celle de Călinești II, où l'on a relevé la plus forte proportion d'éléments anciens et où, tout comme dans le moustérien, seuls les rocs de provenance locale ont été utilisés. Elle a été suivie dans le temps par les stations de Boinesti, Remetea-Somoș I et II et Călinești I, mais celles-ci représentent toutes une culture lamellaire bien formée, spécifique pour le paléolithique supérieur, qui, tant par le caractère des sites que par l'inventaire lithique, correspond à l'aurignacien moyen de terrasse de la vallée de la Bistrița (Dirțu et Bistricioara), de la zone du Prut (Ripiceni-Izvor et Mitoc, Țara Birsei) (Cremenea) et d'Olténie (Vădastra). Tout comme dans Țara Oașului l'aurignacien moyen des zones susmentionnées est caractérisé par des sites de relativement longue durée, comprenant des foyers organisés et un riche inventaire lithique consistant en éclats, lames, hauts grattoirs (carénés) et une proportion plus réduite de burins, de pièces combinées et de lames à encoches latérales.

Par le niveau de développement de sa culture matérielle, l'aurignacien du Țara Oașului correspond à l'aurignacien moyen de terrasse, tel qu'il s'est développé en deux phases en Moldavie, dans Țara Birsei et en Olténie. Il n'en diffère que par la présence de l'obsidienne comme matière première.

A l'exception de la zone sud-ouest de la Roumanie, où l'évolution de cette culture dénote une influence sud-européenne, l'aurignacien de Roumanie appartient à l'aire de l'Europe centrale où, même s'il a subi aussi certaines influences extérieures - différemment appréciées par les auteurs comme venues du sud-ouest, de l'est ou le long du Danube - son évolution n'en garde pas moins de fortes réminiscences du mousétien carpatique. Les conditions locales concrètes ont imprimé à l'aurignacien de l'Oaș une série de traits spécifiques, révélés à la fois par la position des sites, par la matière première et même par la morphologie de l'outillage, qui le rapprochent des stations contemporaines du même caractère de la Slovaquie orientale (bassin de Košice). Tant Țara Oașului que la dépression de Košice et les zones environnantes respectives font partie

de la grande dépression qui s'est formée dans la courbure intérieure des Carpates nord-orientales, où il a existé des conditions favorables au développement de l'économie paléolithique, une évolution progressive de la culture matérielle pouvant y être relevée durant le cours entier du paléolithique supérieur.

Sur la base des découvertes réalisées jusqu'à ce jour il semble que la première étape d'habitat de la zone étudiée soit marquée par les stations moustériennes tardives du Țara Oașului, suivies de celle de Barca II, sur le Hornad, qui selon L. Băneș renfermerait des éléments aurignaciens primitifs et moustériens. D'après J. Barta, Barca II représenterait l'aurignacien le plus ancien de Tchécoslovaquie et d'Europe, étant situé stratigraphiquement, de même que le moustérien tardif de l'Oaș, dans les dépôts du premier interstade würmien. Les stations Kechnek I - dont la couche de culture se trouve à la limite supérieure des dépôts W_1/W_2 et Călinești II qui conservent l'une et l'autre dans leur inventaire une série d'éléments moustériens, leur ont succédé.

Dans les dépôts assignés au stade glaciaire W_2 on a découvert plusieurs stations où la technique de taille moustérienne, ainsi que les types d'outils caractéristiques pour la phase antérieure d'habitat, ont complètement disparu et où, en échange, l'obsidienne apparaît comme matière première. Parmi celles-ci, il convient de mentionner en premier lieu la couche II de Boinești et les complexes 2 et 3 de Barca I, qui présentent de nombreux caractères communs, et en second lieu, dans le niveau II de Remetea-Somoș I, le niveau I de Călinești I et dans la station de Tibava, en Slovaquie orientale, qui ont succédé aux premières au cours du même stade glaciaire.

Sans nier la possibilité d'influences extérieures dans l'évolution de la culture paléolithique supérieure de la zone intercarpatique, l'auteur pense pouvoir soutenir que le remplacement du moustérien s'y est fait, dans une grande mesure, par une transition graduelle, et non point par une modification brusque. Dans la zone envisagée, il a pu se produire certaines interpénétrations au niveau des sites assignés au W_{2m} , lorsqu'on y voit apparaître comme matière première l'obsidienne, de même que le silex crétacé de Prut et, sur le territoire de la Hongrie, un roc siliceux utilisé surtout dans le paléolithique de Pologne.

Vu la densité des sites et la durée prolongée des habitats, l'aurignacien - la première grande civilisation du paléolithique supérieur - a pu être divisé en une série d'étapes d'évolution, qui varient de deux (en Allemagne) à cinq (en France).

Malgré une industrie où se combinent les prélèvements d'éclats

et la technique lamellaire, les habitats primitifs du Tara Caşului, compte tenu de la prédominance des éléments spécifiques pour le moustérien, ont été attribués à cette culture, la présence des formes lamellaires représentant une évolution de ces éléments dans le sein de la culture moustérienne, et non pas un mélange avec une culture à caractère lamellaire. Néanmoins, chronologiquement, ils sont contemporains de ceux assignés à l'aurignacien inférieur tant en Roumanie qu'en Tchécoslovaquie et en Hongrie, avant d'être remplacés par des sites correspondant aux deux phases de l'aurignacien moyen.

Le Gravettien

Les différents habitats gravettiens relevés dans les couches supérieures de Boinesti, Remetea-Şomoş I et II et Călineşti I, ainsi que dans les sites de Călineşti III, Călineşti IV et Dealul Pastiu, représentent la dernière étape d'habitation paléolithique dans la dépression de l'Ţaş. Il ressort d'une série de découvertes isolées de surface, ainsi que d'un certain nombre de sondages réduits pratiqués en différents points de la zone étudiée, que les communautés de chasseurs primitifs ont connu, au cours de la seconde étape de développement du paléolithique supérieur dans cette zone, une extension et une densité de population bien plus grandes encore.

Tous les habitats se trouvent dans les dépôts argilo-pulvérolents des sous-horizons A_2-A_1 , formés sous l'influence des modifications bio-climatiques qui ont eu lieu au cours de la dernière phase glaciaire et du début de l'holocène. La flore atteste un mélange d'éléments spécifiques pour un climat relativement froid (stade glaciaire) et d'autres, spécifiques pour un climat relativement tiède (postglaciaire ?). Le diagramme pollinique de Boinesti et de Remetea-Şomoş I indique des proportions élevées - approximativement égales - des espèces *Picea*, *Pinus*, *Tilia*, *Alnus*, *Betula*, *Acer*, *Corylus*, *Compositae*, suivies de *Quercus*, *Carpinus*, *Fagus*, *Chenopodiaceae* et *Lycopodium*. On relève d'ailleurs certaines différences (réelles ou dues simplement à leur absence dans les échantillons prélevés) entre les deux stations susmentionnées : ainsi, les spores de *Salix* et d'*Ulmus* font défaut à Remetea-Şomoş I, celles d'*Abies* à Boinesti.

L'inventaire lithique mis au jour dans les sites énumérés ci-dessus indique une microlithisation prononcée par rapport à l'étape antérieure; de nouveaux types d'outils font leur apparition; la proportion d'obsidienne comme matière première s'accroît dans un certain nombre de sites. Au cours de cette phase de développement de la culture matérielle, les formes anciennes, moustériennes, d'outils ont complètement disparu, le fonds principal étant constitué

par des types déjà rencontrés dans l'aurignacien, tels que : lames simples, lames retouchées, grattoirs de différents types sur éclats ou sur lames, burins en quantité réduite. A ce fonds plus ancien vient s'ajouter une série de formes nouvelles, telles que : pointes et lames microlithique à bords abattus, lames tronquées obliquement ou droit, perçoirs, lames denticulées et outils combinés. Les nucléus conservent leurs formes antérieures (pyramidales et prismatiques), mais leurs dimensions ont baissé sensiblement (2 à 3 cm de longueur à peine).

Par le caractère aurignacien du fonds principal de leur outillage et par l'apparition des nouveaux éléments microlithiques, les sites gravettiens du *Țara Oaşului* correspondent, tant au point de vue de l'âge que de l'aspect culturel, aux habitats similaires du reste de la Roumanie (notamment de la Moldavie et du sud-est et du nord-ouest de la Transylvanie). On relève pourtant certaines différences entre ces trois centres, notamment en ce qui concerne la durée de la culture, l'échelonnement chronologique de ses phases d'évolution et les rocs qui ont fourni la matière première pour la confection des outils. Ainsi, alors que dans le groupe oriental (en particulier sur le Prut et la Bistrița) on a identifié quatre phases d'habitation gravettienne, qui s'étendent sur un laps de temps compris entre la fin du Würm II et le Würm III inclusivement, dans le groupe nord-ouest on n'en a reconnu que deux, qui se situent chronologiquement entre le W_2/W_3 et le W_3 inclusivement.

Pour ce qui est de la matière première, dans la région nord-est de la Roumanie c'est le silex crétacé de qualité supérieure qui a été utilisé; dans le *Țara Birsei*, un silex gris jaunâtre à structure fine, mais moins homogène; dans *Țara Oaşului* enfin, les rocs de base étaient ceux d'origine volcanique, parmi lesquels l'obsidienne pure, rocs qui n'existent pas dans les deux autres zones.

Tant par les traits spécifiques de l'inventaire lithique, eux-mêmes déterminés par la qualité de la matière première, que par l'utilisation de l'obsidienne pour la confection des outils et par les caractères spécifiques des sites, le gravettien de l'Oaş peut être rapproché des stations du même type de la Slovaquie orientale, du nord-est de la Hongrie, de l'Ukraine transcarpatique et du Moyen Dniestr.

Le nombre de plus en plus grand des établissements au cours des trois phases principales d'habitat - moustérien tardif, aurignacien moyen et gravettien - dénote que la zone étudiée dans le présent ouvrage a été, notamment durant le paléolithique supérieur, le siège d'une habitation intense et d'une importante évolution intra-

carpatique de la culture matérielle. A celle-ci sont venues s'ajouter une série d'influences du dehors, évidentes surtout au cours de l'aurnagnacien moyen bien constitué et du gravettien.

N O T E

- 1 C.S.Nicolăescu-Plopșor și Elena Covács, Cercetările paleolitice în regiunea Baia Mare, în Materiale, VI, 1959, p.35-40.
- 2 I.Velcea, Tara Oaşului, studiu de geografie fizică și economică, București, 1964.
- 3 Mircea Păucă, Neogenul din bazinele externe ale Munților Apuseni, în ACG, vol.XXVII, București, 1954.
- 4 Monografia geografică a R.P.Române, vol.I, București, 1960, p.186 și urm.
- 5 H.Asvadurov, M.Opriș, Marcela Neacșu, G.Chițu, P.Vasilescu, Considerațiuni generale privitoare la învelișul de sol al raionului Oaș, în S P, III, București, 1964; H.Asvadurov, P.Vasilescu, Asupra originii materialului parental al orizonturilor eluviale la unele soluri silvestre podzolice din România, în Știința solului, vol.6,1, București, 1968, p.25-30
- 6 V.Mihăilescu, Carpații Sud-Estici, București, 1963.
- 7 Op.cit., nota 2
- 8 Martin Roska, Cercetări preistorice în Ardeal în anul 1928, în AIGR, vol.XIV, București 1931; idem, în Erdéli régészeti repertoriuma, I, Cluj, 1942, p.42
- 9 Maria Bitiri, Așezarea paleolitică de la Bușag, în Marmația, Baia Mare, 1972.
- 10 G.Macovei, Geologia stratigrafică, București, 1958.
- 11 A.P.Cerniș, Banii i srednii paleolit Pridnestrovia, în TKICP, XXV, Moscova, 1965.
- 12 C.S.Nicolăescu-Plopșor, Les phénomènes périglaciaires et la géochronologie du paléolithique supérieur de terrasse en Roumanie, în Dacia, N.S., II, 1958, p.38'-391; idem, Fenomenele periglaciare și stratigrafia paleoliticului, în SCIV, XII, 1, București, 1961, p.65-66.
- 13 Maria Bitiri, Cîteva observații cu privire la paleoliticul din Oaș și periodizarea lui, în SCIV, 18, 4, București, 1967, p. 623-643.
- 14 Maria Bitiri, Gravettianul în nord-vestul României, în SCIV 20, 4, București, 1969, p.526.
- 15 H.Asvadurov, Maria Bitiri și Ștefana Roman, Precizări în cronologia paleoliticului din Tara Oaşului prin analize pedologice și palinologice, în SCIV, 21, 3, București, 1970. p.357 - 371
- 16 H.Asvadurov și P.Vasilescu, op.cit., nota 5

- 17 Marin Cîrciumaru, Analiza polinică a stratelor de vîrstă gravettiană de la Coasta Boinești, în Rev.Muz., 4, București, 1970, p.353-354
- 18 M.Roska, Cercetări preistorice în Ardeal în anul 1928, în AIQR vol.XIV, București, 1931, p.116; idem, Erdély régészeti Repertoriúma, în BSSC, III, 1, Cluj, 1942, p.190.
- 19 C.S.Nicolăescu-Plopșor, Iarăși cultura șeleană în România, în A.O., IX, Craiova, 1930, p.211; Etienne Patte, Souvenirs de voyage en Roumanie - notes de préhistoire, în BSPF, tom.XXXI, nr.9, Paris, 1934; M.Moga, Paleoliticul inferior în Transilvania, în ACMIT, IV, 1932-1936, Cluj, 1937, p.3.
- 20 Colecția de materiale culese în 1957 la Bixad se păstrează în depozitul Muzeului din Baia Mare sub nr.de inventar 10.000 - 10.500.
- 21 C.S.Nicolăescu Plopșor, op.cit., nota 1, p.35.
- 22 Maria Bitiri, Așezarea paleolitică de la Boinești, în SCIV, XV, 2, București, 1964, p.167-186.
- 23 Maria Bitiri, Săpăturile paleolitice de la Remetea, în RevMuz, 2, București, 1965, p.161-164.
- 24 Maria Bitiri, Considerații asupra prezenței unor forme de unelte bifaciale în așezările paleolitice din România, în SCIV, 16, 3, București, 1965, p.431-449; idem, Paläolithische Blattspitzen in Rumänien, în Quartär, 18, Bonn, 1967, p.139-155.
- 25 I.Velcea, op.cit., nota 2.
- 26 M.D.Gvozdover, Vcladisevinaconeinic s paleoliticescoi stonjanki Talitcogo, în UZMU, 158, Moscova, 1952.
- 27 P.I.Boriskovskii, Rascopki v Amvrosievche i problema paleolitičeskih kultovih mest, în KS, XXXVII, Moscova, 1951; S.N.Bibikov, Proizvodstevennaia roli costianogo inventaria v hoziaistve pozdnepaleoliticeskih obščestv Krîma, în UZLU, 13 (seria istorie), Leningrad, 1949.
- 28 Maria Bitiri, op.cit., nota 14.
- 29 Maria Bitiri, op.cit., nota 13, p.627 și urm.; idem, Raport asupra cercetărilor paleolitice în Oas în perioada 1960-1966, în Materiale, IX, București, 1971, p.11-38.
- 30 F.Bordes, Principes d'une méthode d'étude des techniques de débitage et de la typologie du paléolithique ancien et moyen, în L'Anthropologie, 54, 1-2, Paris, 1950; F.Bordes, Typologie au Paléolithique ancien et moyen, Bordeaux, 1966.
- 31 S.N.Zamiatnin, O voznicoventii localnih razlicii v culture paleoliticescogo perioda, TIE, N.S., XVI, Moscova, 1951.

- 32 Gábori-Csánk V., Un nouveau site moustérien en Hongrie, in ActaArch, XIX, 3-4, Budapesta 1967.
- 33 Aceste roci, care prezintă nuanțe coloristice gradate de alb-vinețiu și galben-ruginiu și structură neomogenă, le-am unit întotdeauna în publicațiile noastre sub denumirea de opaluri, denumire ce am păstrat-o și în lucrarea de față, spre a nu crea confuzii.
- 34 În lucrarea de față, ca și în publicațiile mai vechi, aceste roci au fost unite sub denumirea de "tufuri vulcanice".
- 35 M.Bitiri, op.cit, nota 20, p.169.
- 36 Avem în vedere musterianul cu caracter microlitic din Slovacia și Moravia și pe cel din Ungaria (Tata). Pentru detalii vezi K.Valoch, Le paléolithique moyen en Tchécoslovaquie, în L'Anthropologie, 71, 1-2, Paris, 1967, p.135 și urm.; I.Vértés și colab., Tata eine mittelpaläolithische travertinsiedlung in Ungarn, în ArchHung, S.N. XLIII, Budapesta, 1964.
- 37 V.Gábori-Csánk, La station du paléolithique moyen d'Erd-Hongrie, Budapesta, 1968, p.267.
- 38 Gábori-Csánk, op.cit., nota 4, p.209.
- 39 C.S.Nicolăescu-Plopșor și colaboratori, Santierul arheologic Baia de Fier, în Materiale, III, București, 1957, p.13-29; idem, Santierul arheologic Cerna-Olt, în SCIV, VI, 1-2, București 1955, p.129-139.
- 40 C.S.Nicolăescu-Plopșor și Al.Păunescu, Santierul arheologic Nandru, în Materiale, III, București, 1957, p.29-37; idem, Raport preliminar asupra cercetărilor paleolitice din 1956, II, Nandru, în Materiale, V, București, 1959, p.20-22; idem, Santierul arheologic Ohaba-Ponor, în Materiale, III, București, 1957, p.41-51.
- 41 C.S.Nicolăescu-Plopșor, Al.Păunescu și I.Pop. Săpăturile din peștera Gura Cheii-Rîșnov, în Materiale, VIII, București, 1962 p.113-116, 119; C.S.Nicolăescu-Plopșor și colab., Cercetări paleolitice în Țara Bîrsei, în Materiale, VII, București, 1961, p.15-17.
- 42 N.N.Moroșan, Le pléistocène et le paléolithique de la Roumanie du Nord-Est, în AIGR, XIX, București, 1938; C.S.Nicolăescu-Plopșor, Cercetările de la Mitoc, în Materiale, VI, București, 1959, p.11-19; Maria Bitiri, Cu privire la începuturile paleoliticului superior în România, în SCIV, 16, 1, București, 1965, p.5-16; Al.Păunescu, Habitats paléolithiques et post-paléolithiques de Rîpiceni-Izvor, în Dacia, N.S.IX, București, 1965, p.9-20.

- 43 Al.Păunescu, op.cit., pl.II/5 (profil); C.S.Nicolăescu-Plopșor, rapoartele citate.
- 44 K.Valoch, Die Alttertümlichen Blattspitzenindustrien von Jezera-ny (Südmähren), in Casopia moravského musea, Scientice sociales, LI, Brno, 1966, p.5-60; idem, Le paléolithique moyen en Tchécoslavaquie, in l'Anthropologie, 71, 1-2, (Paris), 1967, p.135-144; Fr.Prošek, Szeletien na Slovensku, in Slov.Arch, I, Bratislava, 1954, p.133-194; L.Vértes, Beiträge zur technologie des Paläolithikums, in Acta ArchHung, XI, Budapesta, 1959, p.3-6
- 45 A.N.Rogaeov, Treugolnīe naconeci ccpiā v Kostenkah, in AGU Moscova, 1968, p.29-30.
- 46 G.Freund, Die Blattspitzen des Paläolithikums in Europa, in Quatär-Bibliothek, 1, Bonn, 1952.
- 47 Fr.Prošek, op.cit., nota 44.
- 48 M.Gábori, Le solutréen en Hongrie, in Acta ArchUng, 3, Budapest, 1953, p.1-68.
- 49 L.Vértes, op.cit., nota 44, p.3-6.
- 50 M.Bitiri, op.cit., nota 24.
- 51 F.Bordes, L'évolution buissonnante des industries en Europe occidentale. Considération théorethique sur le Paléolithique ancien et moyen, in l'Anthropologie, 69, Paris, 1950, p.393-420; Denise de Sonneville-Bordes, L'Évolution du Paléolithique supérieur en Europe Occid ntele et sa signification, in BSPF, 1, Paris, 1966, p.26
- 52 A.A. Formozov, Etnoculturālne oblasti na teritorii Evropeisoi ciasi SSSR v kamennom veche, Moscova 1959, p.32-42; idem, Rasprostranenie mustierschih stolanoc dvuh tipov v Evropeisoi ciasi SSSR (comunicare ținută la cel de al VII-lea Congres de științe antropologice și etnologice), Moscova, 1964
- 53 K.Valoch, op.cit., nota 43; idem, Evolution of the Paleolithic in Central and Eastern Europe, in Current Anthropology, 9, 5 Chicago, 1968, p.354-358.
- 54 W.Chmielewski, Arheologhiceschie culturī verhnego pleistocena na teritorii Polši, in Stratigrafia i periodizatia paleolita Vostocinoi i Tentralnoi Evropi, Moscova, 1965, p.15-23.
- 55 V.Gábori-Csánc, op.cit., nota 30, p.246-247; KValoch, op.cit., nota 35, p.135-144.
- 56 K.Valoch, Le remplissage et les industries du Paléolithique moyen de la grotte Hulna en Moravie, in l'Anthropologie, 62, 1-2, Paris, 1968.
- 57 G.Freund, op.cit., nota: 45; L.Zotz, Das Paläolithikum in den Weinberghöhlen bei Mauern, in Quartär-Bibliothek, 2, Bonn, 1955,

- 58 F.Bordes, op.cit., nota 51; S.N.Bibikov, The Palaeolithic of Eastern Europe, in V. Internationales Kongress für Vor- und Frühgeschichte, Hamburg, 1958, p.97; A.N.Rogacev, Anosovka II novaia mnogoslinaia stoinca v Kostenkah, in KS 82, Moscova, 1961, p.96; N.D.Praslov, Rarnii paleolit severo-vostocinogo Priazovia i nijnego Dona, Leningrad, 1968, p.136.
- 59 N.D.Praslov, op.cit., nota 58, p.140.
- 60 A.P.Cerniș, op.cit., nota 11; I.K.Ivanova, Gheologhiceshie uslovia nahojdenia paleoliticeschih stoianoc srednego Fridnestrovia, in TKICP, XV, Moscova, 1950.
- 61 V.Gábori-Csánk, op.cit., nota 36; L.Vértes și colectivul, Tata, eine mittelpaläolithische Travertin-Siedlung in Ungarn, ArchHung, XLIII, Budapest, 1964.
- 62 N.D.Praslov, op.cit., nota 59.
- 63 A.A.Fromozov, op.cit., nota 52.
- 64 M.Bitiri, op.cit., nota 13, p.631 și urm.
- 65 P.Voitesti, Obsidiana și silexurile, in AO, IV, 21-22, Craiova, 1925, p.426.
- 66 Marton Roska, Erdely régiszéti repertoriuma Thesaurus Antiquitatum Transilvanicarum, tom.1, Praehistorica, Cluj 1942, p.323.
- 67 S.A.Semenov, Fervotitnaia tehnica, Moscova, 1957, p.45.
- 68 P.I.Boriskovskii, Kremlevie masterschie v ocrestnostiah Valuek na reche Ocol, in KS, 82, Moscova, 1961, p.104-111.
- 69 Al.Păunescu, Cercetări paleolitice, in SCIV, 17, 3, București, 1967, p.324.
- 70 V.Căpitanu, Asezarea paleolitică de la Buda-Blăgești, in Rev. Muz, 3, 1967, p.23.
- 71 Marton Roska, Paleoliticul Ardealului, in AIGR, vol.XIV, București, 1931; Ist.Rom., I, București, 1960, p.11-21.
- 72 L.Báñez, Idole paléolithique et couches archéologiques à l'industrie d'obsidienne dans un ensemble de couches loessiques de Cejkov en Slovaquie, in AR, XIII, 6, Praga, 1961, p.765-774.
- 73 M.Gábori, Quelques problèmes du commerce de l'obsidienne à l'âge préhistorique, in AE, 77, 1, Budapesta, 1950, p.52-53.
- 74 M.Bitiri, Vetrele paleolitice în România, in SCIV, XII, 1, București, 1961, p.7-14.
- 75 Al.Păunescu, Habitats paléolithiques. . ., in Dacia, N.S., IX, 1965, p.21.
- 76 Fl.Mogoșanu, I.Stratan, Noi descoperiri paleolitice în Banat, in SCIV, 17, 2, București, 1966, p.335-343.

- 77 B.Klima, L'état actuel des problèmes de l'aurignacien et du gravettien, in AR, XIII, 1, Praga, 1961, p.119.
- 78 D.A.Garrod, The upper Paläolithic in the light of Recent Discovery. P.P.S., 1938, IV; M.Gábcric-V.Gábori, Etudes archéologiques et stratigraphiques dans les stations de loess paléolithiques de Hongrie, in ActaArch, VIII, 1-4, Budapesta, 1957, p.65-66.
- 79 J.Barta, Paleolit Slovákii v svete stratigrafii pleistotena, in Stratigrafia i periodizatia . . . Moscova, 1965, p.8.
- 80 J.Barta, Slovensko v staršej a strednej dobe kamennej, Bratislava, 1965; L.Bánesz, Eine neue Aurignacien-Gruppe im oberen Theissgebiet, in AR, 1961, 1, Praga, p.47-54.
- 81 J.Barta, op.cit., nota 79; L.Bánesz, Paleolitické stanice pri Kechneci, in SlovArch, VII, 2, Bratislava, 1959.
- 82 L.Bánesz, Die Problematik der Paläolithischen Besiedlung in Tihava, in SlovArch, 8, Bratislava, 1960, p.7-74; idem, Górnopaleolityczne kultury w wewntrznym luku wschodnich Beskidów, in ActaArchCarpatica, IV, 1-2, Cracovia, 1962, p.77-90.
- 83 L.Vértes, Aus Polen stammendes Silexmaterial im ungarischen Paläolithikum und Mesolithikum, in ActaArchCarpatica, I, 2, Cracovia, 1959, p.167-172.
- 84 Denise de Sonneville-Bordes, L'Évolution du Paléolithique supérieur en Europe Occidentale et sa signification, in BSPF LXIII, 1, Paris, 1966, p.8 și urm.
- 85 L.Zotz, L'aurignacien et le Perigordien en Allemagne, in Aurignac et le Aurignacien. Centenaire des fouilles d'Edouard Lartet in Bulletin de la Société méridionale de spéléologie et préhistoire, VI-IX, Toulouse, 1963, p.103-113.
- 86 L.Vértes, Neuere Ausgrabungen und Paläolith.Funde in der Höhle von Istaloskoe, in ActaArchHungarica, 5, 1955.
- 87 K.Valoch, Evolution of the Paleolithic in Central und Eastern Europe, in Current Anthropology, 9,5, Chicago, 1968, p.358-364.
- 88 B.Klima, op.cit., nota 77.
- 89 L.Zotz, Altstezeitkunde Mitteleuropa, Stuttgart, 1951; L.Vértes, op.cit., nota 86.
- 90 C.S.Nicolăescu-Plopșor, Alexandru Păunescu, Florea Mogoșanu, Le paléolithique de Ceahlău, in Dacia, B.S., X, București, 1966, p.19-24.
- 91 M.Bitiri, Gravettianul în nord-vestul României, in SCIV, 20, 4, București, 1969, p.515-531.
- 92 Al.Păunescu, op.cit., nota 75, p.22-26; C.S.Nicolăescu-Plopșor,

Alexandru Păunescu, Florea Mogoșanu, op.cit., nota 53, p.26-30.

93 J.Barta, op.cit., nota 70, p.9; L.Báñez, Die altsteinzeitlichen Funde der Ostslowakei, in Quartär, 18, Bonn, 1967.

94 M.Gábori, V.Gábori, Etudes archéologiques et stratigraphiques dans les stations de loess paléolithiques de Hongrie, in Acta Arch, VIII, Budapesta, 1957.

95 B.Klima, op.cit., nota 77; J.Barta, op.cit. nota 78.

96 S.N.Bibicov, The Paleolithic of Eastern Europe, in V.Internationaler Kongress für Vor- und Frühgeschichte, Hamburg, 1958, p.97.

97 A.N.Rogacev, Anosovka II - novaia mnogoslonaia stoianka v Kostenkah, in KS, 82, 1961, p. 96.

98 P.I. Boriskovskii, Voprosi periodizatii verhnego paleolita Ruskoj Ravnini, in Materiali Sovesciania po Izuceniu Cetverticnogo Perioda, 1, 1961, p.257.

99 P.I.Boriskovskii, Necotorie spornie voprosi paleolita Kostenok, in KS, 78, 1960.

100 L.Báñez, Eine neue Aurignacien-Gruppe in Oberen Theissgebiet, in AR 1, 1968.

101 A.P.Gerniș, Pozdnii paleolit Srednego Pridnestrovia, in TKICP, XV, 1969; M.Gábori, A Remete Barlang ósátásának eredményei, in Budapest Régiségei, 18, Budapesta, 1958.

ABREVIERI

- ACG - Anuarul Comitetului Geologic,
Acta Arch - Acta Archaeologica, Budapest.
Acta Arch Carpatica - Acta Archaeologica, Carpatica, Kracovia.
Acta Anthung - Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungariae,
Budapest.
ACMIT - Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice
pentru Transilvania, Cluj, 1926-1931-1938.
AE - Archeologiai Erteristü.
AIGR - Anuarul Institutului Geologic al României.
AO - Arhivele Olteniei, Craiova, I-XIX, 1922-1948.
AR - Archeologické rozhledy, Praha.
Aot - Arheologhiceschie Oteritia.
BSPF - Bulletin de la Société Préhistorique Fran-
caise.
BSSC - Bulletin de la Société des Sciences de Cluj.
DACIA - Dacia, recherches er découvertes archéologi-
ques en Roumanie, Bucureşti, I-XII, 1924-
1947; Dacia N.S., I, 1957, II, 1958, III,
1959, IV, 1960; V, 1961; VI, 1962; VII, 1963;
VIII, 1964; IX, 1965; X 1966; XI, 1967; XII,
1969; XIII, 1970; XIV, 1970.
IAN - Izvestia Akademii Nauk.
IstRom - Istoria României, vol. I, Buc., Edit. Acad.
RPR, 1960.
KS - Kratkie Soobşcenia Instituta Istorii Mate-
rialnoi Kulturî Akademii Nauk.
Materiale - Materiale şi cercetări arheologice, I, 1953;
II, 1956; III, 1957; IV, 1957; V, 1959; VI,
1959; VII, 1960; VIII, 1962, IX, 1970.
MTA - Materiali i issledovania po Arheologhii SSSR
Rev Muz - Revista Muzeelor, Bucureşti.
Quartär-Bib. - Quartär Bibliothek, Bonn, 1952.
SA - Sovetskaia Arheologia.
SAI - Svod Arheologhiceskih Istocinikov.
SCIV - Studii şi cercetări de istorie veche, Bucu-
reşti.
SlovArch - Slovenska Archeologia.
SP - Studii pedologice.
TIE - Trudî Instituta Etnografii.

- TKICP - Trudŭ Komissii po izuceniu cetverticinogo perŭoda.
UZLU - Ucionŭe zapiski Leningradskogo Universiteta.
UZMU - Ucionŭe Zapiski Moscovsogo Universiteta, Moskva.

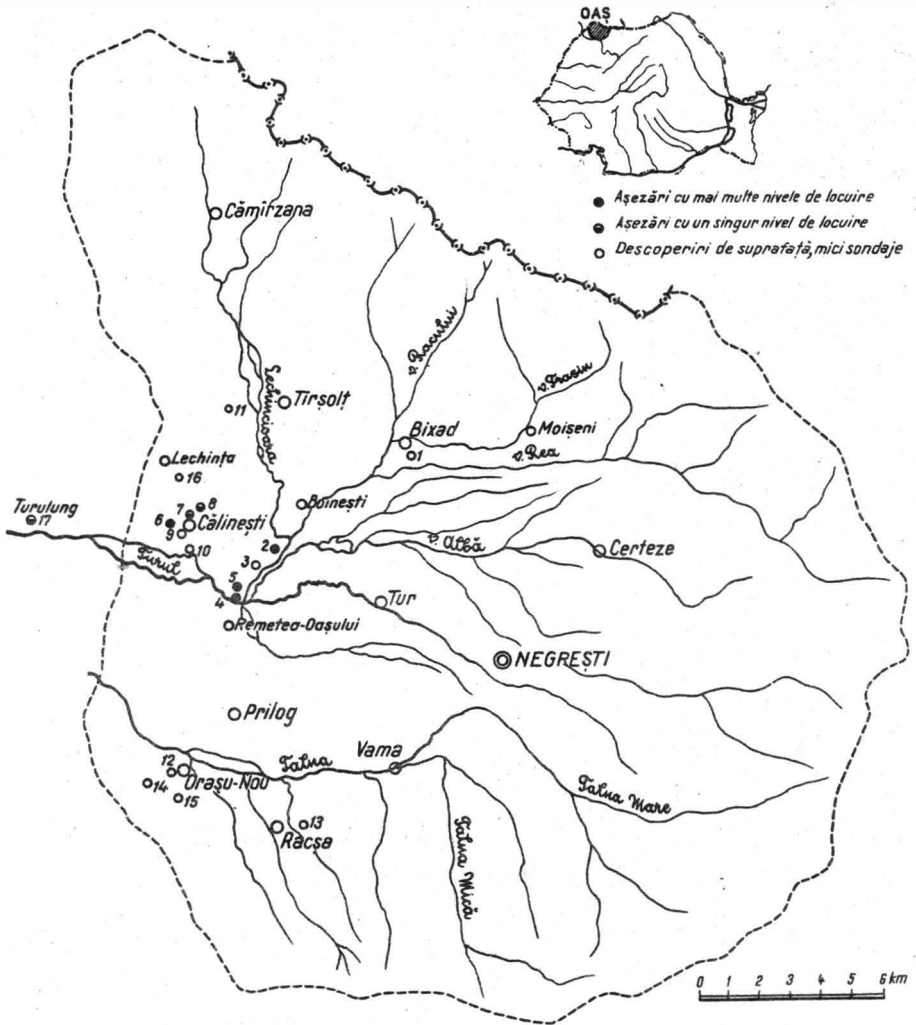

Fig.1. - Harta Depresiunii Oaş. 1-17, descoperiri paleolitice.

- Carte de la dépression d'Oaş. 1-17 découvertes paleolithiques.

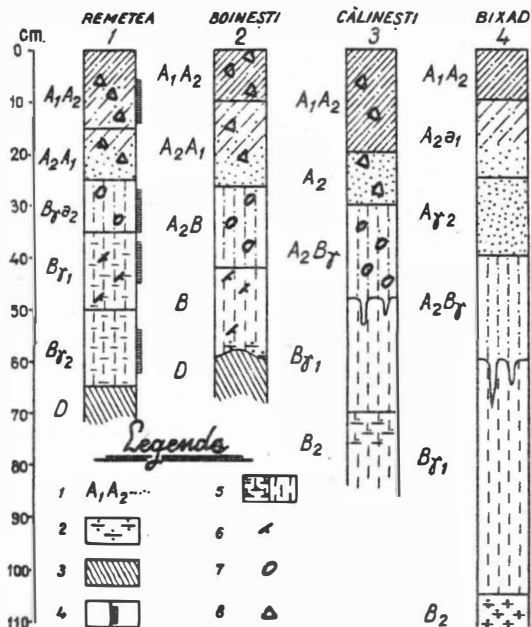

Fig. 2. - Profile schematic cu soluri argile-iliuviale podzolice, cu așezări paleolitice (prefilele 1, 2, 3) și un profil reprezentativ (profilul 4) din Țara Oașului (întocmite de H. Asvadurov). 1, Orizonturi pedogenetice; 2, orizonturi cu concrețiuni ferimanganice; 3, substrat litologic; 4, nivele de colectare ale prebelor de sol; 5) orizont B_γ: a) pe argile; b) pe lehmuri; 6, unelte musteriene; 7, unelte aurignaciene; 8, unelte gravettiene.

- Coupes schématiques de sols argilo-illuviaux podzoliques renfermant des habitats paleolithiques (coupes 1, 2, 3) et coupe représentative (coupe 4) pour "Țara Oașului" (établies par H. Asvadurov). 1, horizons pédogénétiques; 2, horizons à concrétions ferromanganiques; 3, substrat lithologique; 4, niveaux de prélèvement des échantillons de sol; 5, horizon B_γ: a) sur argiles; b) sur lehmes; 6, outils moustériens; 7, outils gravettiens.

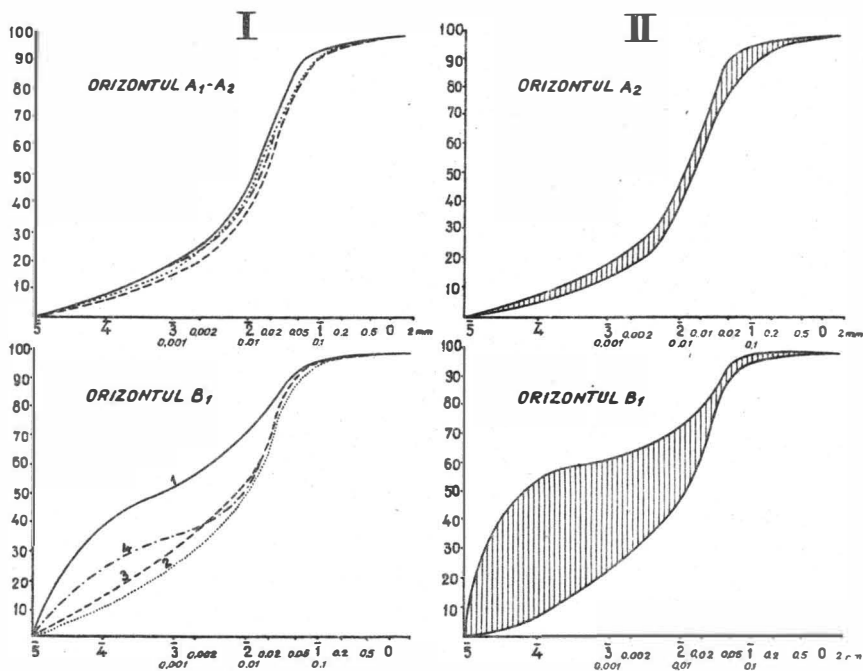

Fig.3. - Curbe cumulative ale compoziției granulometrice a orizonturilor A și B ale unor soluri argilo-iluviiale podzolice (intocmite de H.Asvadurov): I, profile din Țara Oașului; II, profile din alte regiuni ale țării (fascicolul de curbe încadrează valorile compoziției granulometrice a mai multor profile reprezentative).

- Courbes cumulatives de la composition granulométrique des horizons A et B de sols argilo-illuviaux podzoliques (établies par H.Asvadurov). I, coupes de "Țara Oașului"; II, coupes d'autres régions de Roumanie (le fascicule de courbes encadre les valeurs de la composition granulométrique de plusieurs coupes représentatives).

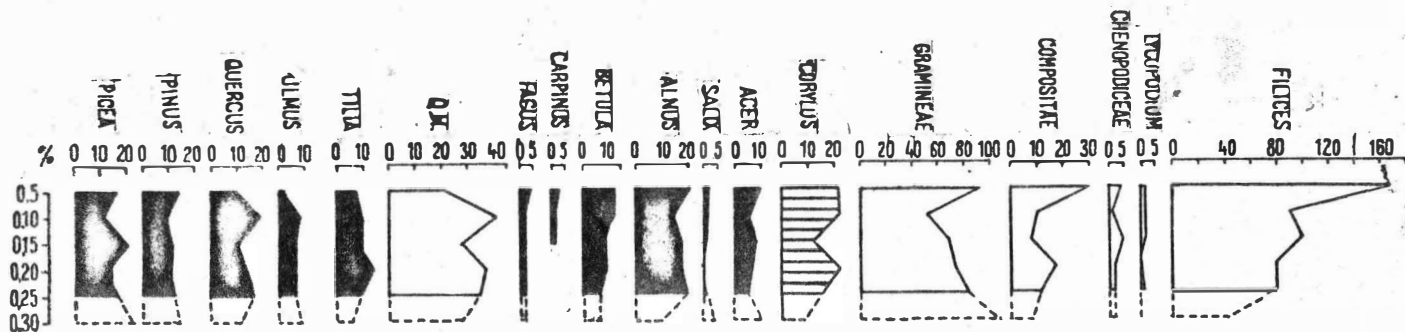

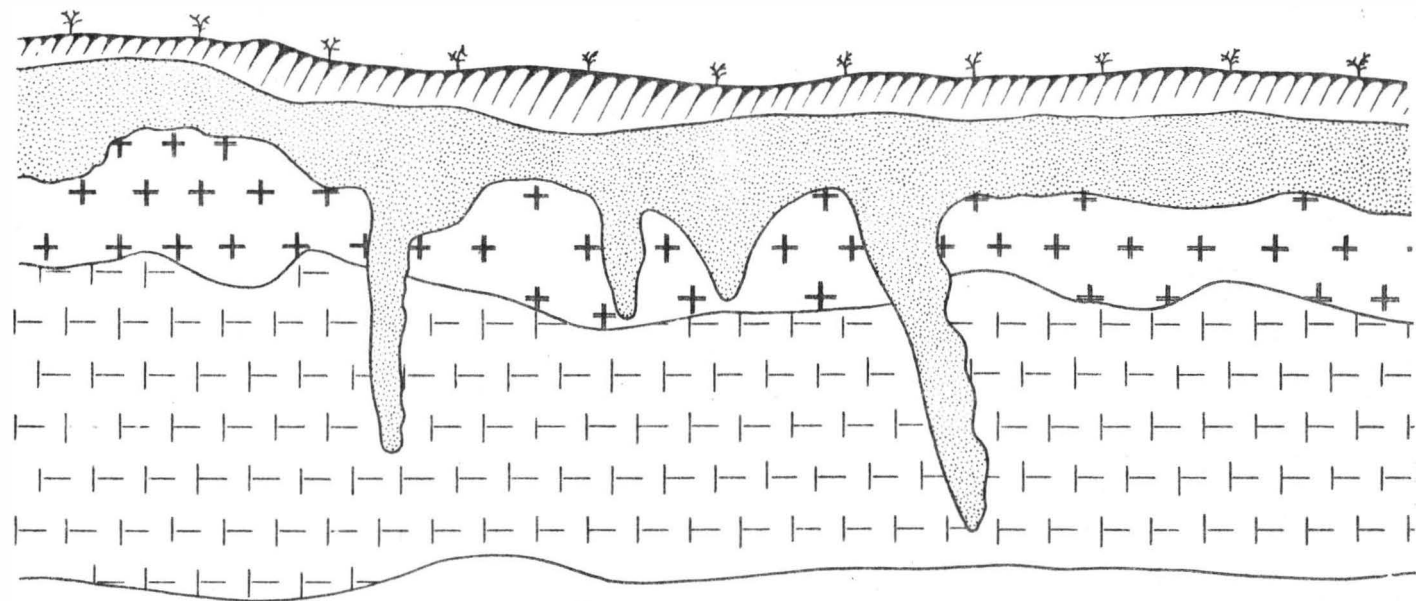
Fig.4. - Diagrama polinică de la Boinești (intocmită de M.Cirotu-maru).

- Diagramme polinique de Boinești (établies par M.Cirotu-maru)

Fig.5. - Boinești, poziția așezării paleolitice.

- Boinești, position de la station paléolithique.

Legenda

 Orizont cenușiu-prăfos

 Orizont cenușiu-gălbui prăfos

 Orizont roșcat lutos

 Orizont roșcat-închiș lutos-argilos
cu concrețiuni și pete ferimangănice

Fig.6. - Boinești, secțiune stratigrafică. - Boinești, coupe stratigraphique.

Fig.7. - Remetea-Căpâlna I, poziția așezării paleolitice.

- Remetea-Căpâlna I, position de la station paléolithique.

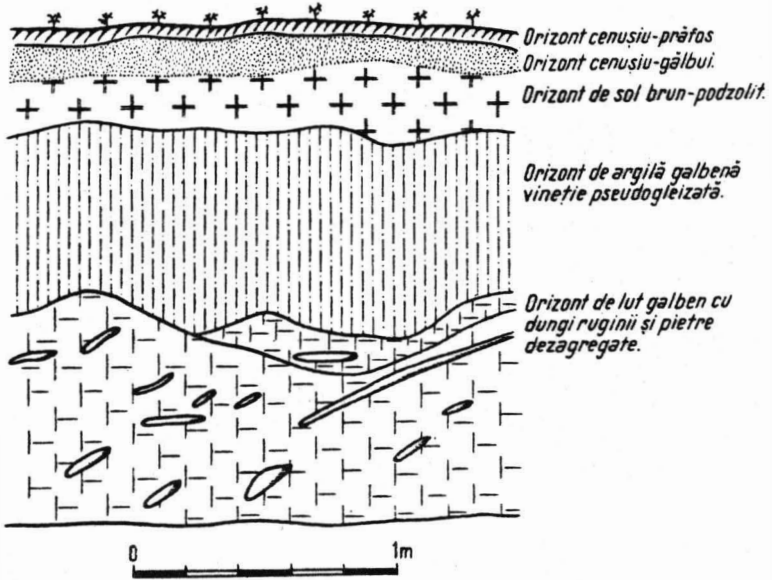

Fig.8. - Remetea-Șomoș I, secțiune stratigrafică.

- Remetea-Șomoș I, coupe stratigraphique.

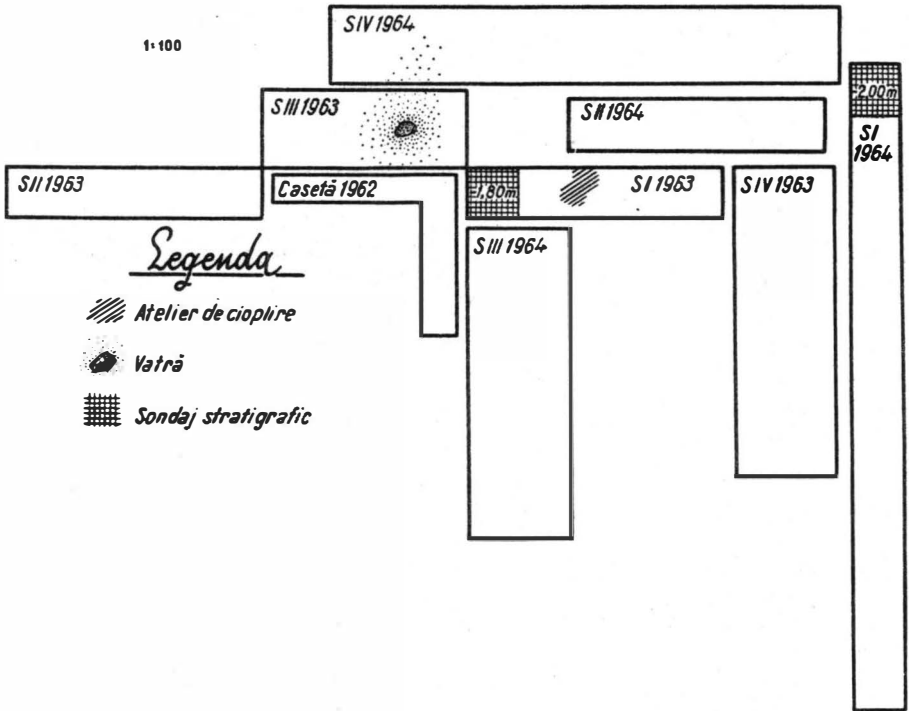

Fig.9. - Remetea-Șomoș I, planul săpăturilor.
 - Remetea-Șomoș I, plan des fouilles.

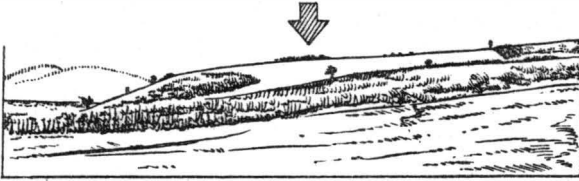

Fig.10. - Remetea-Șomoș II, poziția așezării paleolitice,
- Remetea-Șomoș II, position de la station paléolithique.

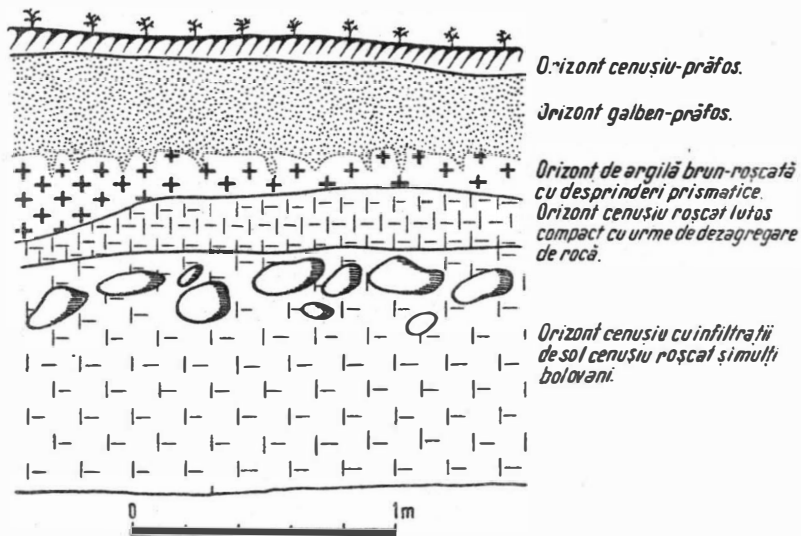

Fig.11. - Remetea-Șomoș II, secțiune stratigrafică.
 - Remetea-Șomoș II, coupe stratigraphique.

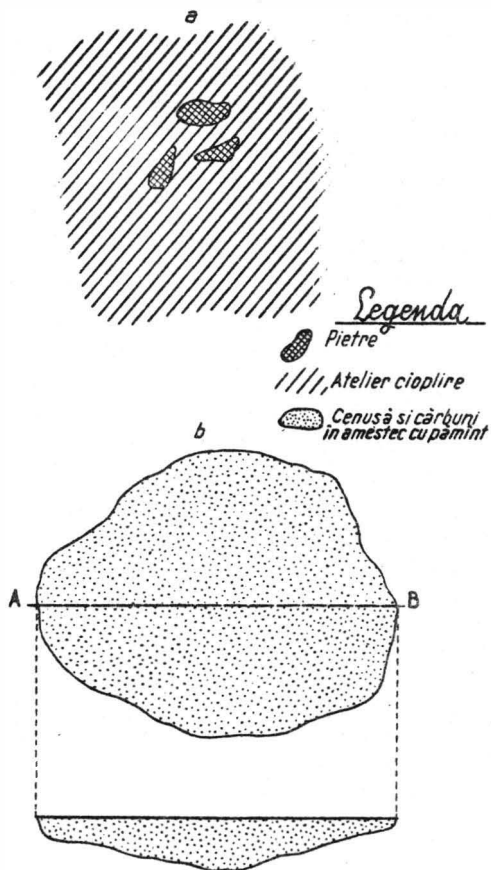

Fig.12. - Remetea-Șomoș II nivelul I (inferior) : a - atelier de cioplire a pietrei; b - vatră de foc - plan și profil.
 - Remetea-Șomoș II, niveau I (inférieure): a) atelier de débitage de la pierre; le foyer - plan et coupe.

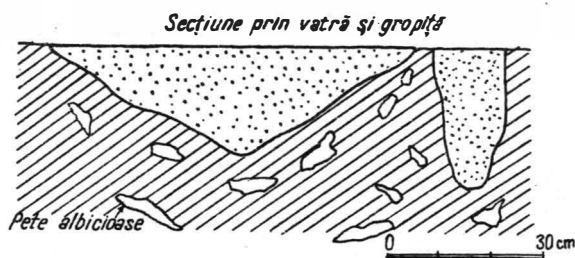
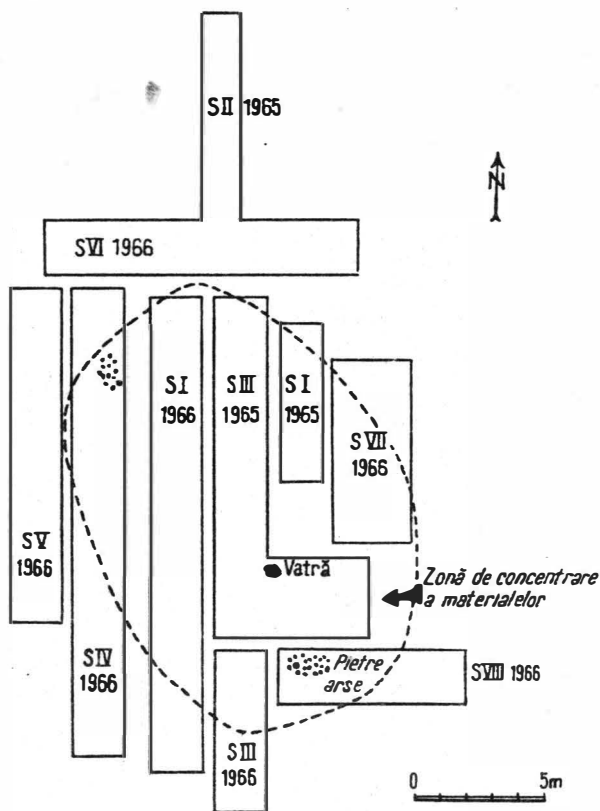

Fig.13. - Călinești II - Planul săpăturilor.
- Călinești II, plan des fouilles.

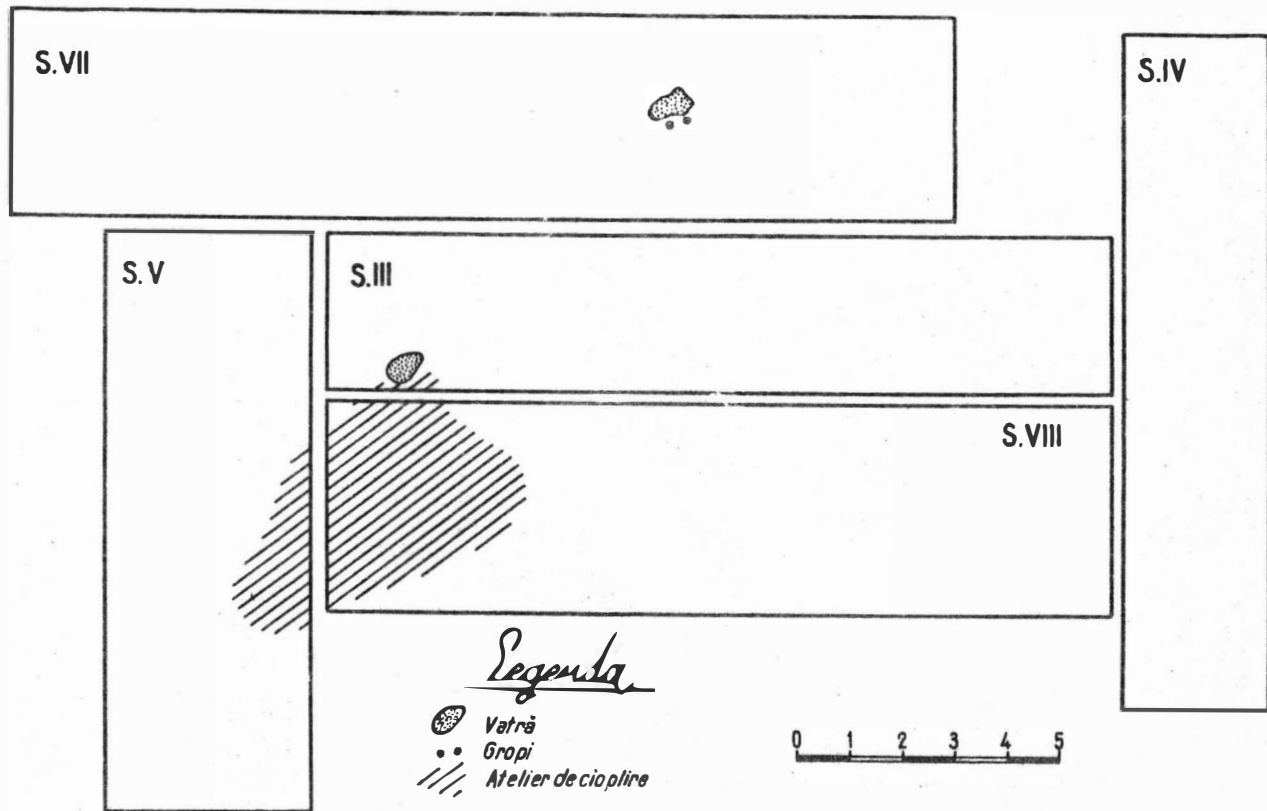

Fig.14 - Călinești III - planul parțial al săpăturilor. - Călinești III, plan partiel des fouilles.

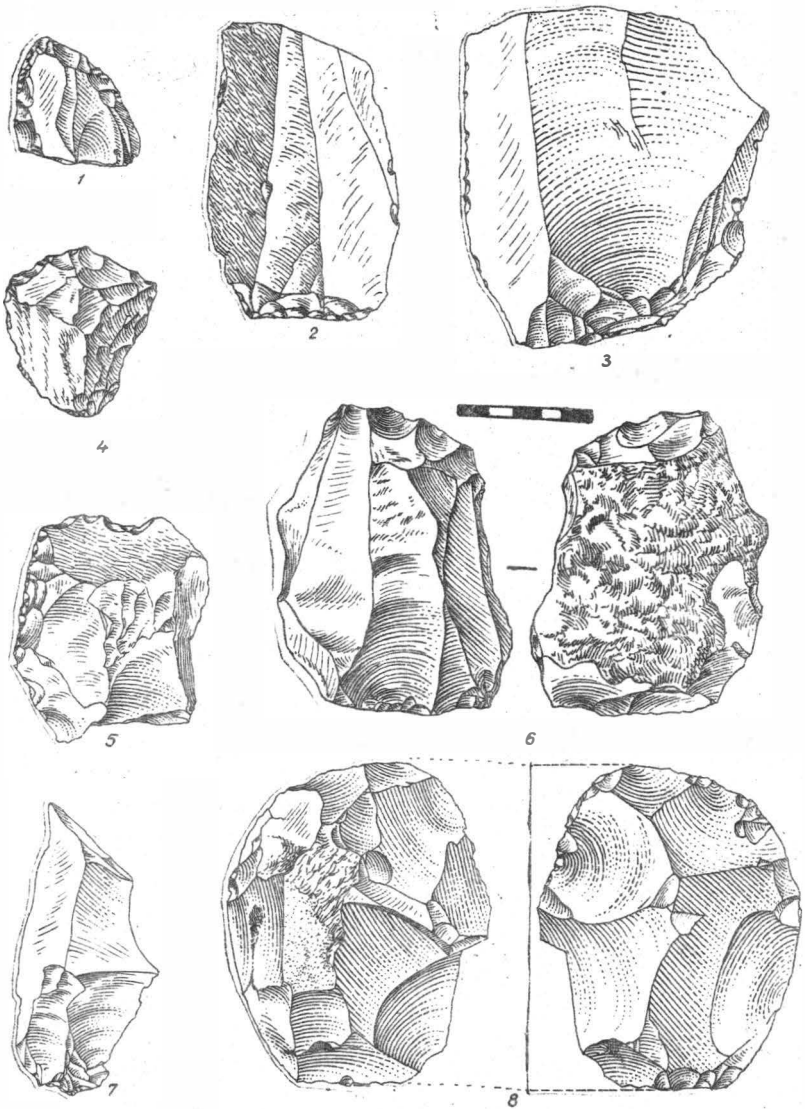

Fig.15. - Boinești, nivelul I, musterian târziu.

- Boinești, nivelu I, moustérien târziu.

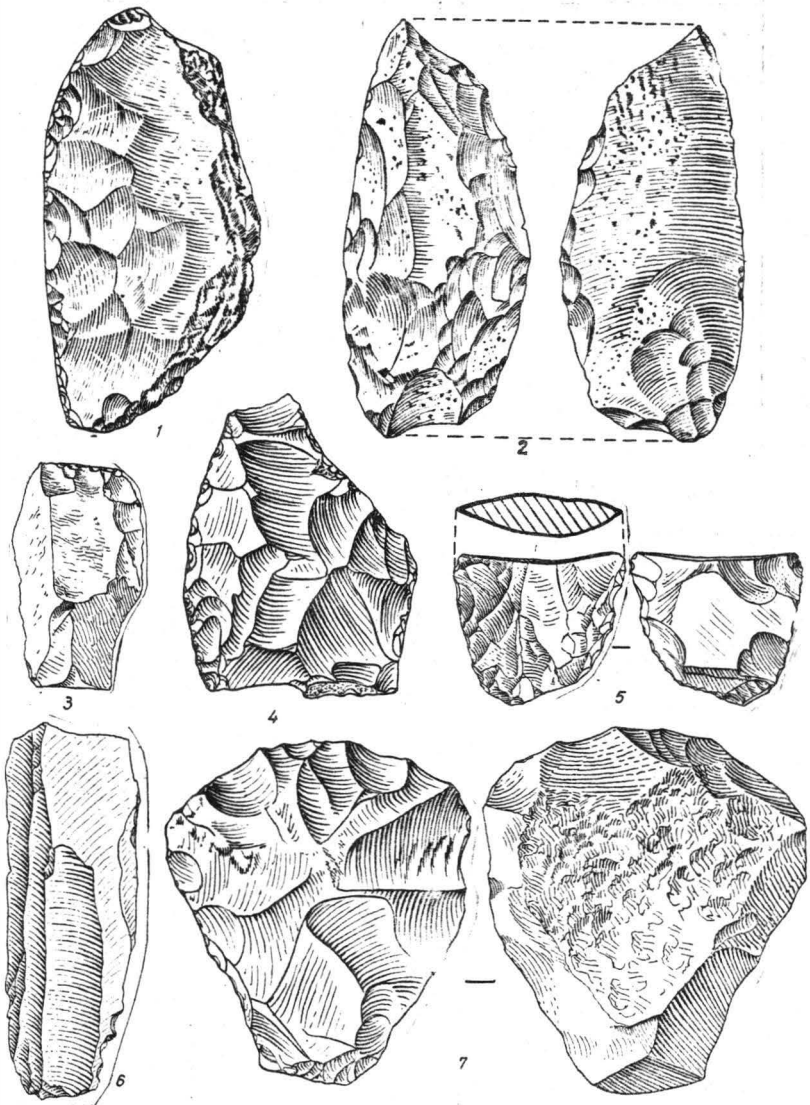

Fig.16. - Boinești, nivelul I, musterian târziu.
 - Boinești, nivelu I, moustérien tardif.

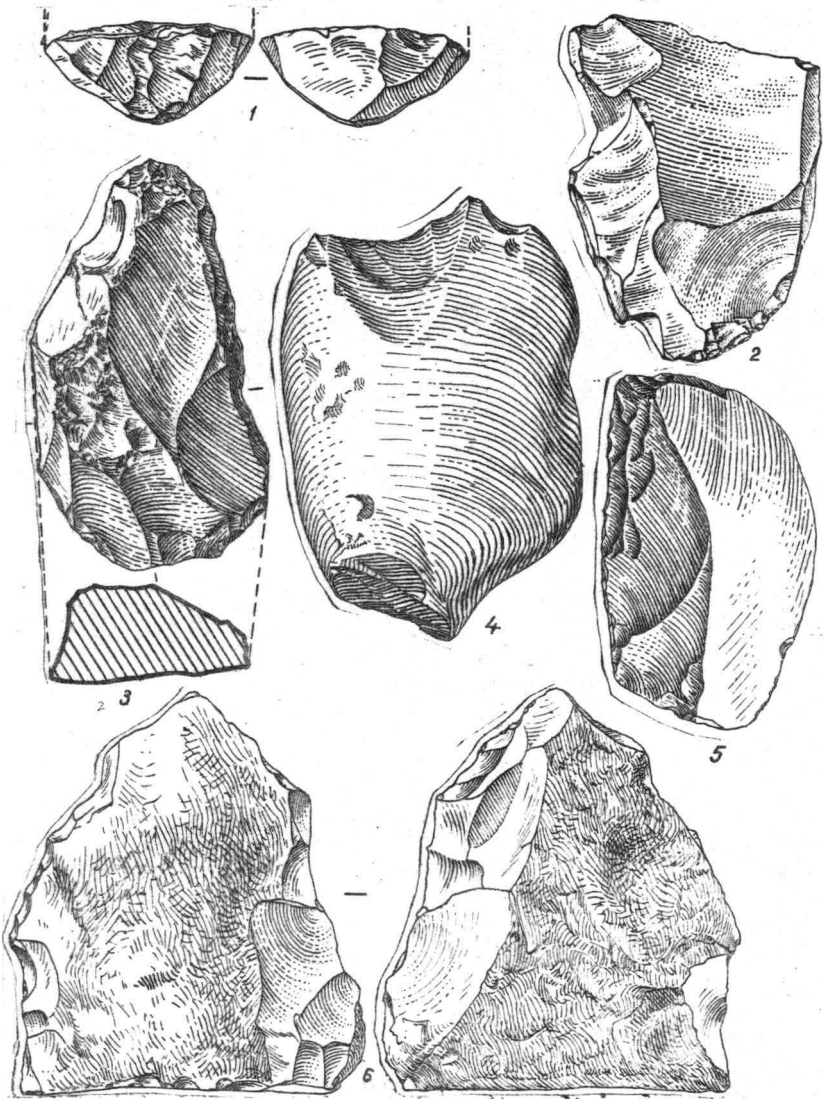

Fig.17. - Boinesti, nivelul I, musterian tîrziu.
 - Boinesti, nivelu I, moustérien tardif.

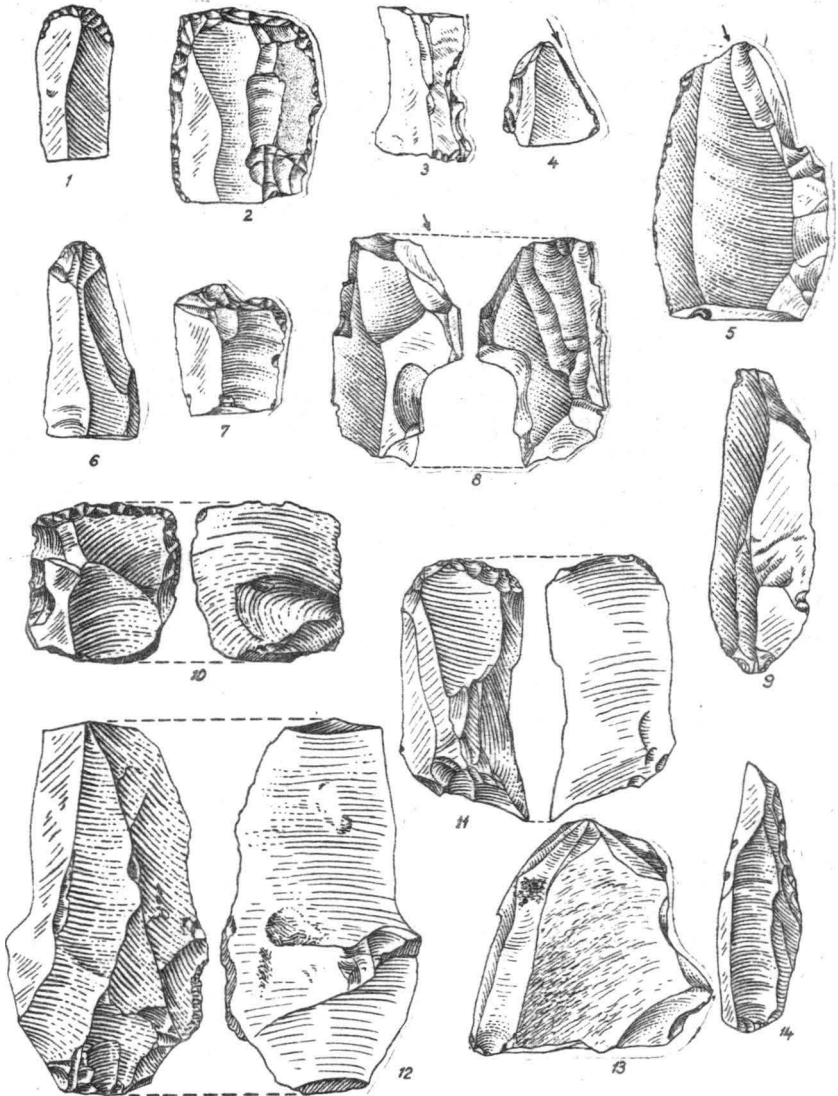

Fig.18. - Boinesti, nivelul II, aurignacian mijlociu.

- Boinesti, niveau II, aurignacien moyen.

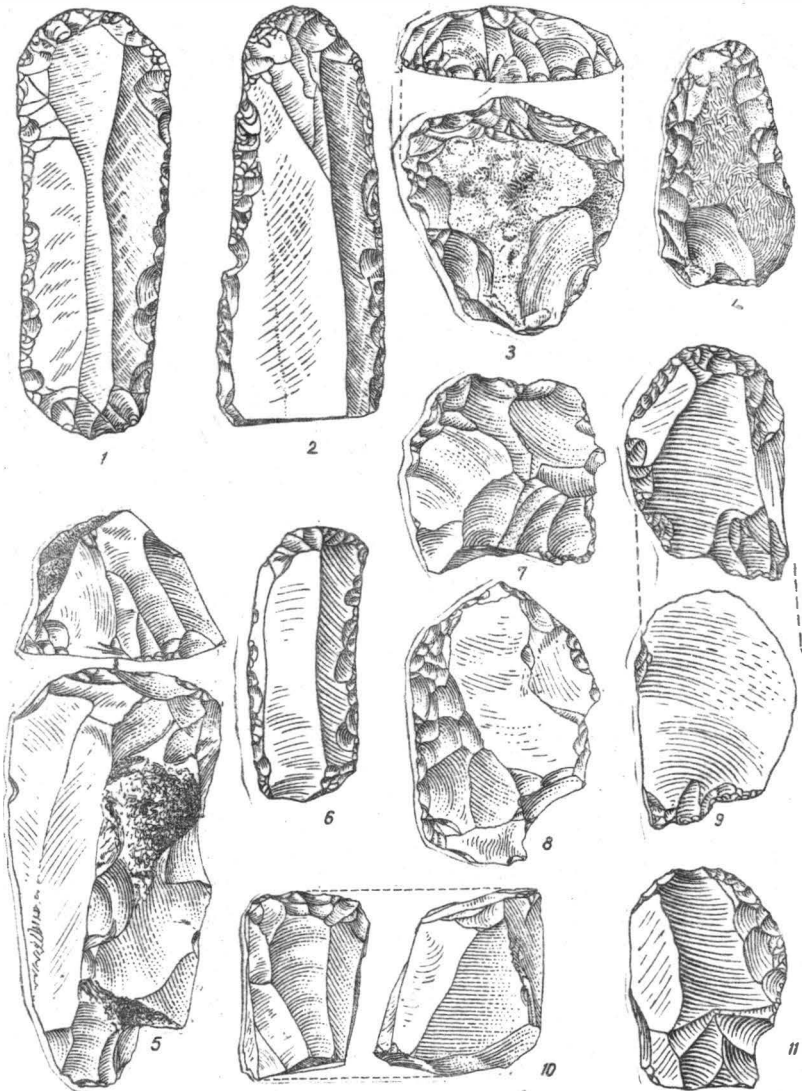

Fig.19. - Boinești, nivelul II, aurignacian mijlociu.

- Boinești, niveau II, aurignacien moyen.

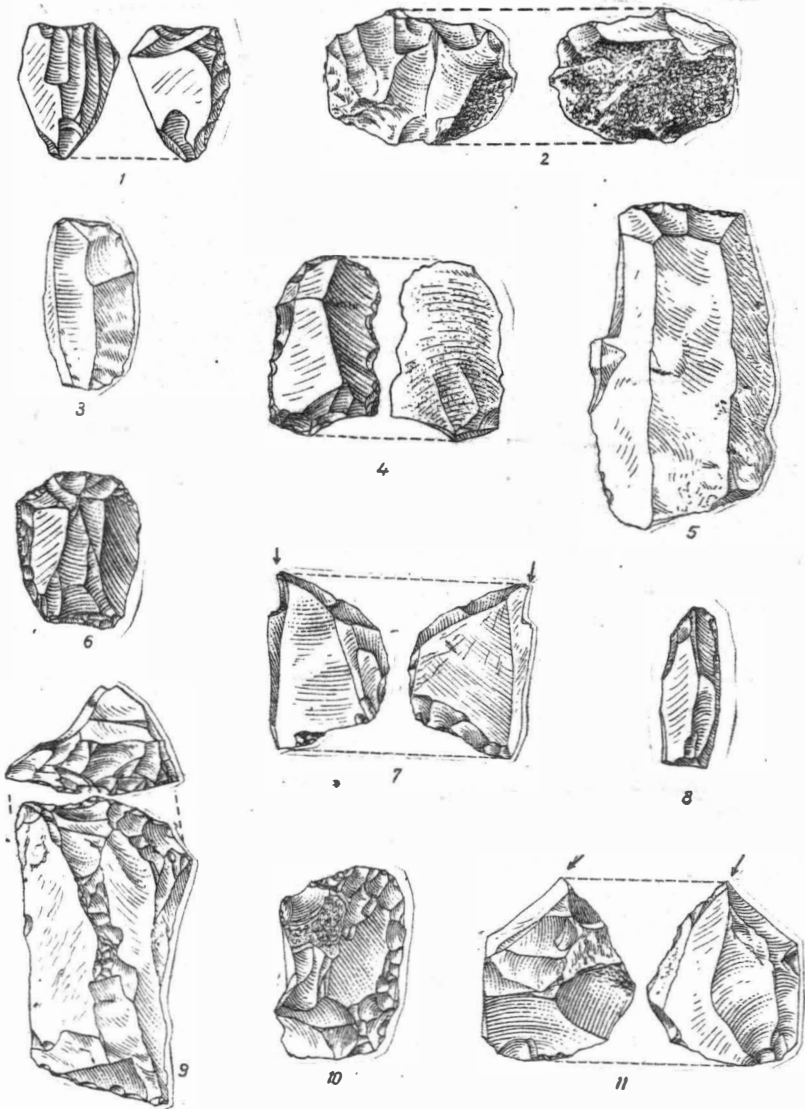

Fig.20. - Boinesti, nivelul III, gravettian.

- Boinesti, niveau III, gravettien.

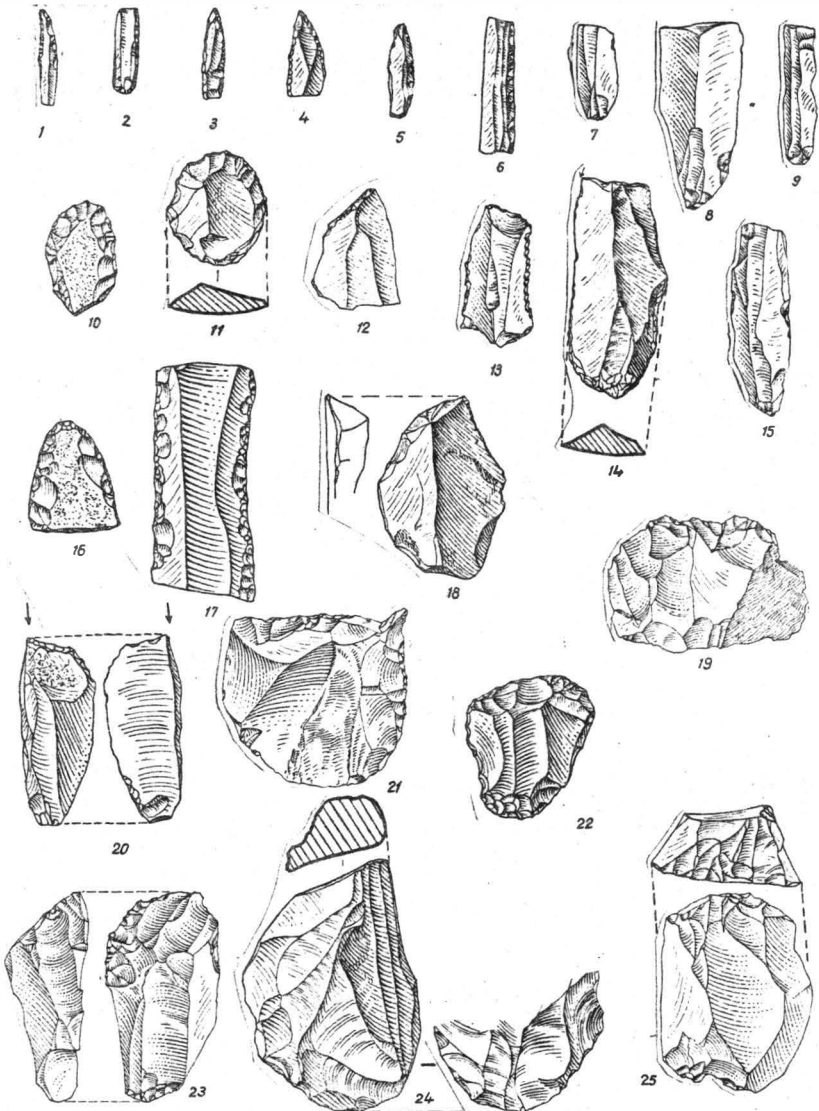

Fig.21. - Boinești, nivelul III, gravettian.
 - Boinești, niveau III, gravettien.

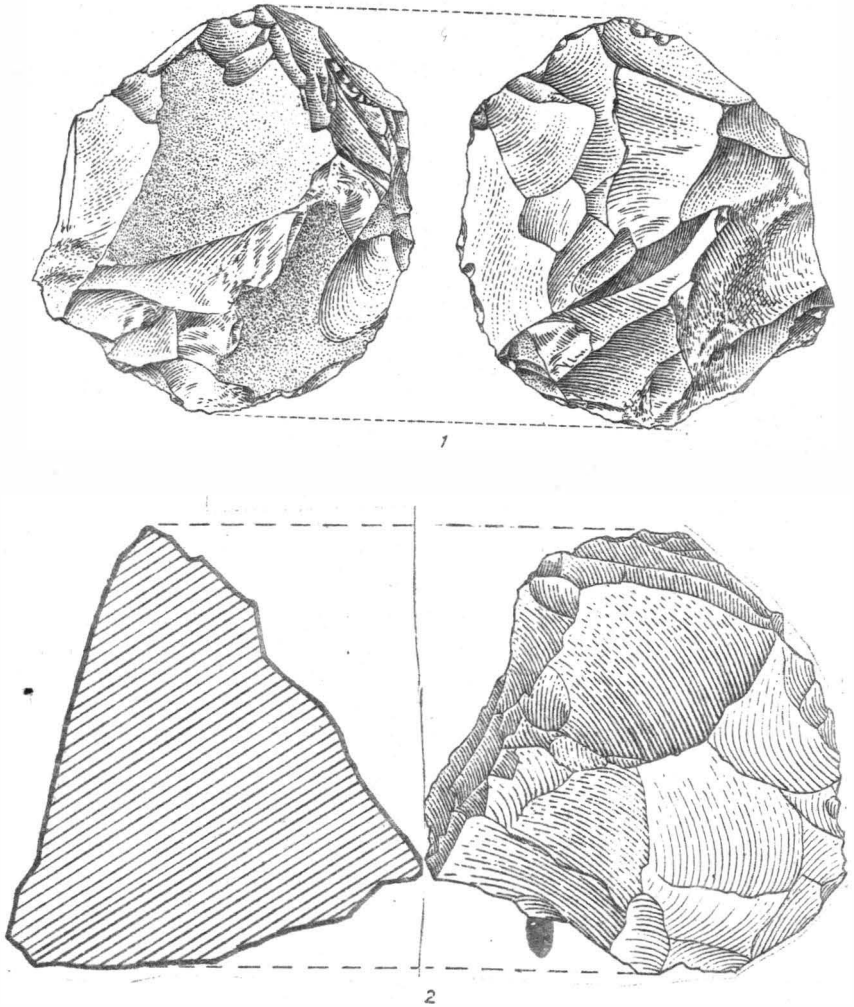

Fig.22. - Remetea-Șomoș I, nivelul I, mustomerian târziu.
 - Remetea-Șomoș, nivelu I, moustérien tardif.

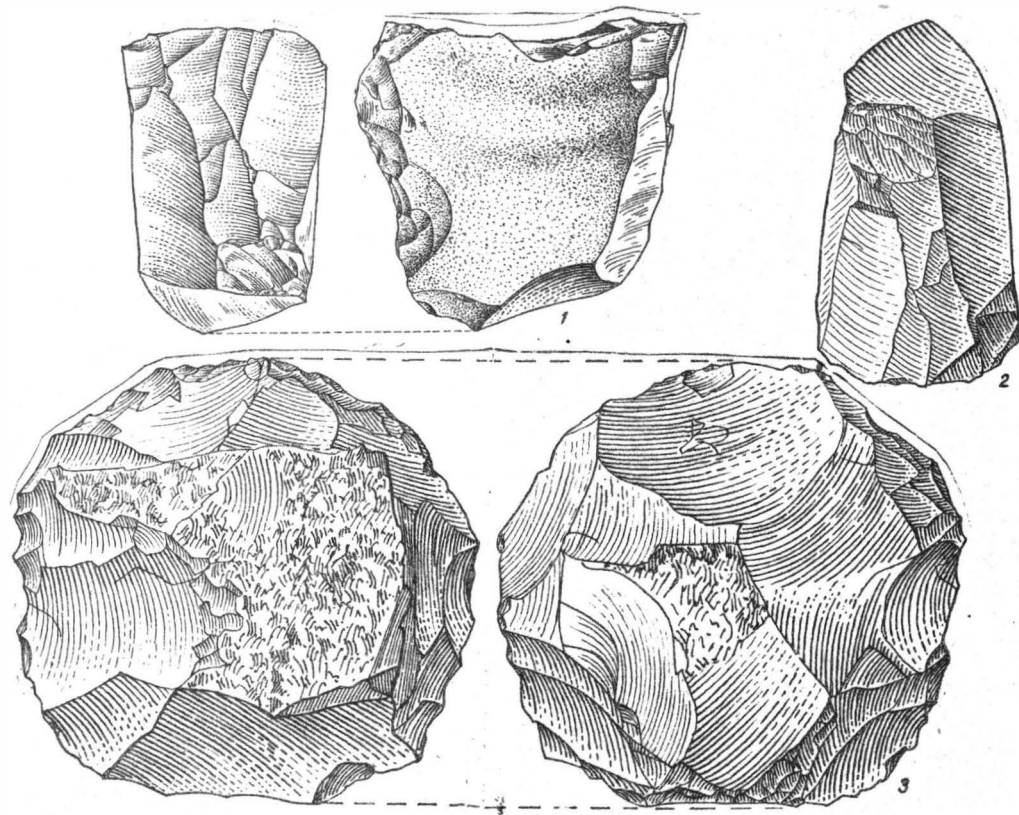

Fig.23. - Remetea-Șomoș I, nivelul I, musterian târziu.
- Remetea-Șomoș, I, niveau I, moustérien tardif.

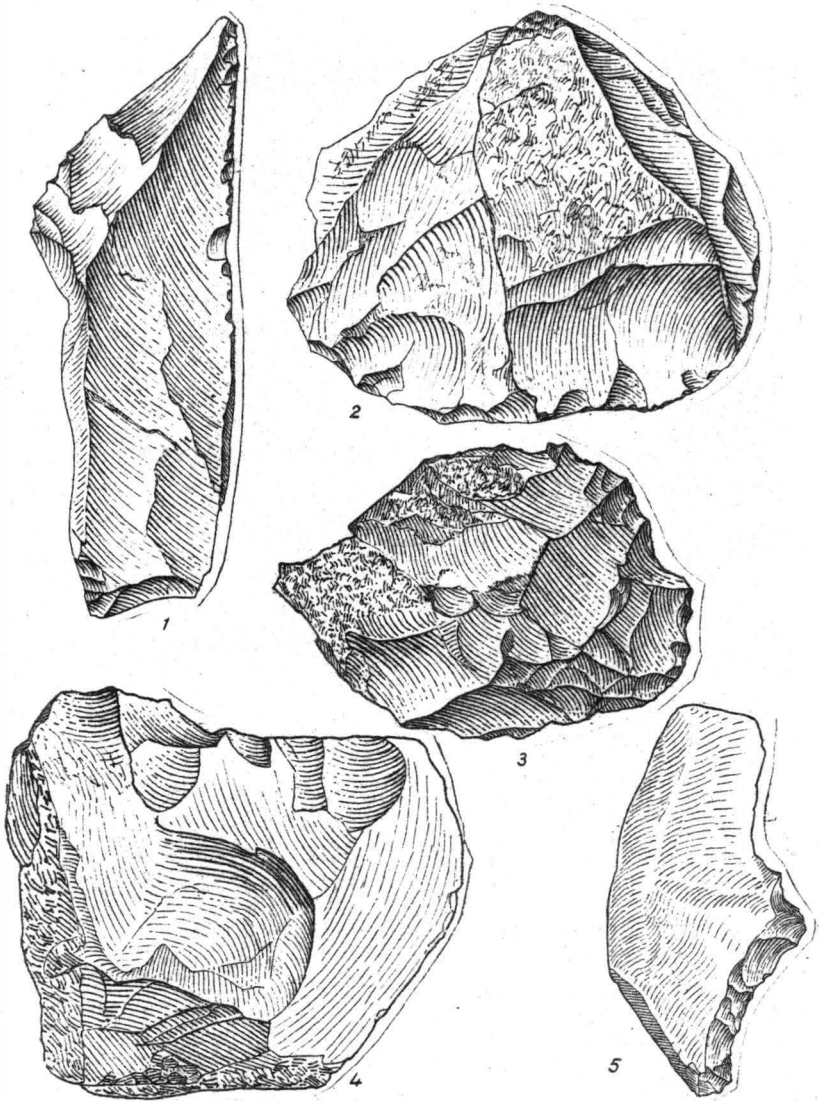

Fig.24. - Remetea-Şomoş, nivelul I; 1, Şomoş I; 2-5, Şomoş II, muşterian târziu.

- Remetea-Şomoş, niveau I; Şomoş I; 2-5, Şomoş II, moustérien tardif.

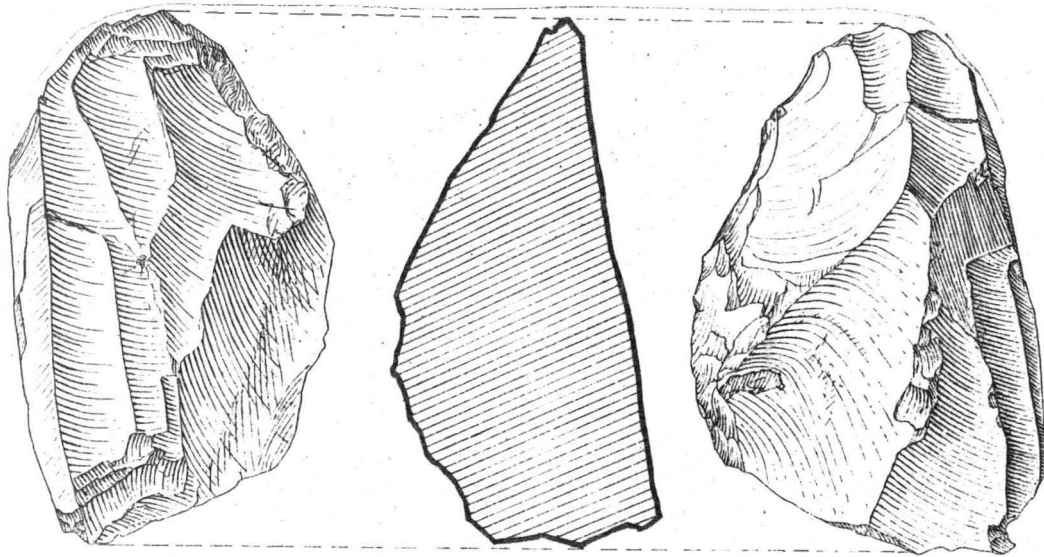

Fig.25. - Remetea-Șomoș I, nivelul I, musterian târziu.
- Remetea-Șomoș I, niveau I, moustérien tardif.

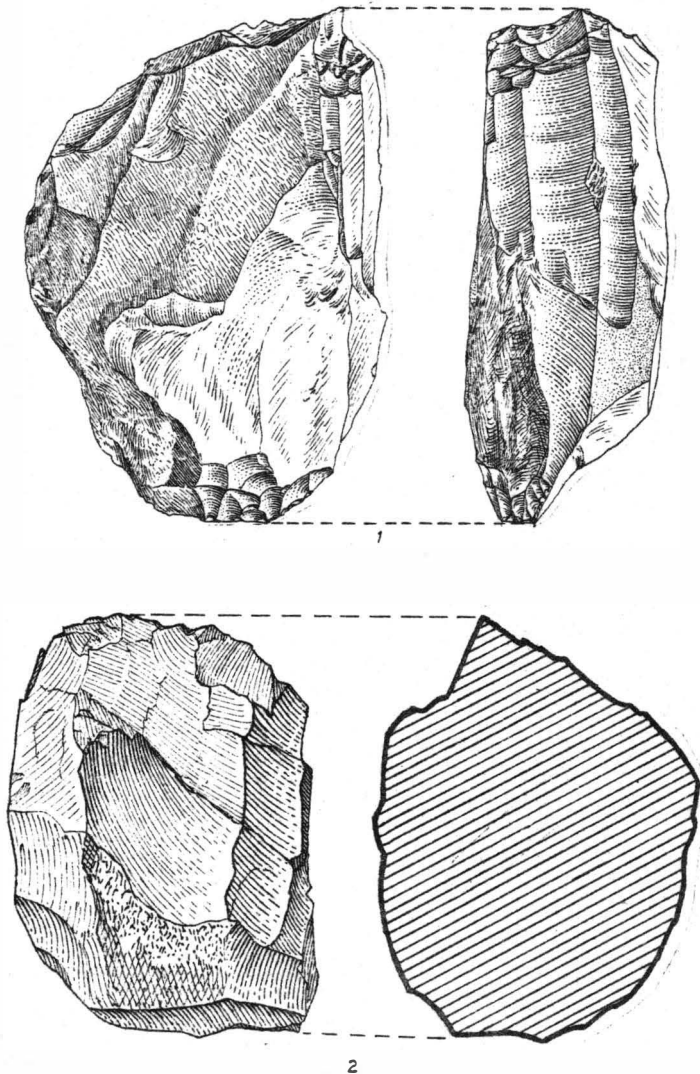

Fig.26. - Remetea-Şomoş I nivelul I, musterian târziu.
 - Remetea-Şomoş I, nivelul I, moustérien târziu.

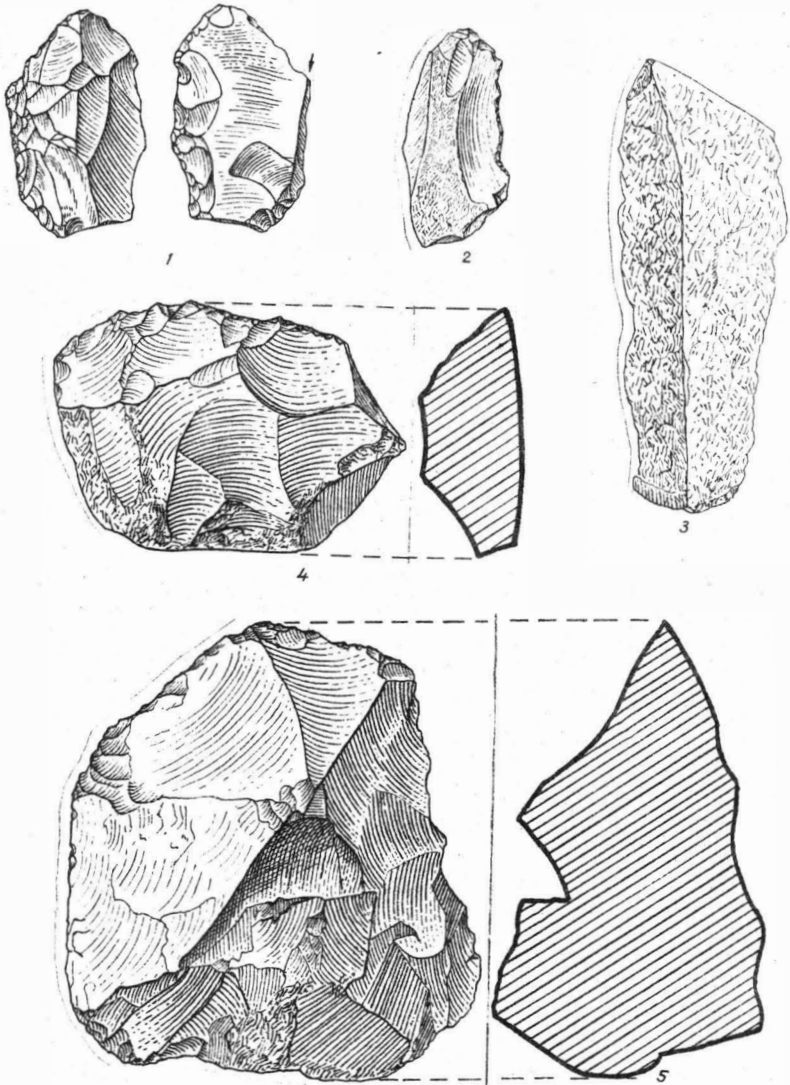

Fig.27. - Remetea-Șomoș, nivelul I; 1-2, 4-5, Șomoș I; 3, Șomoș II, musterian târziu.
 - Remetea-Șomoș, nivelu I : 1-2, 4-5, Șomoș I; 3, Șomoș II, moustérien tardif.

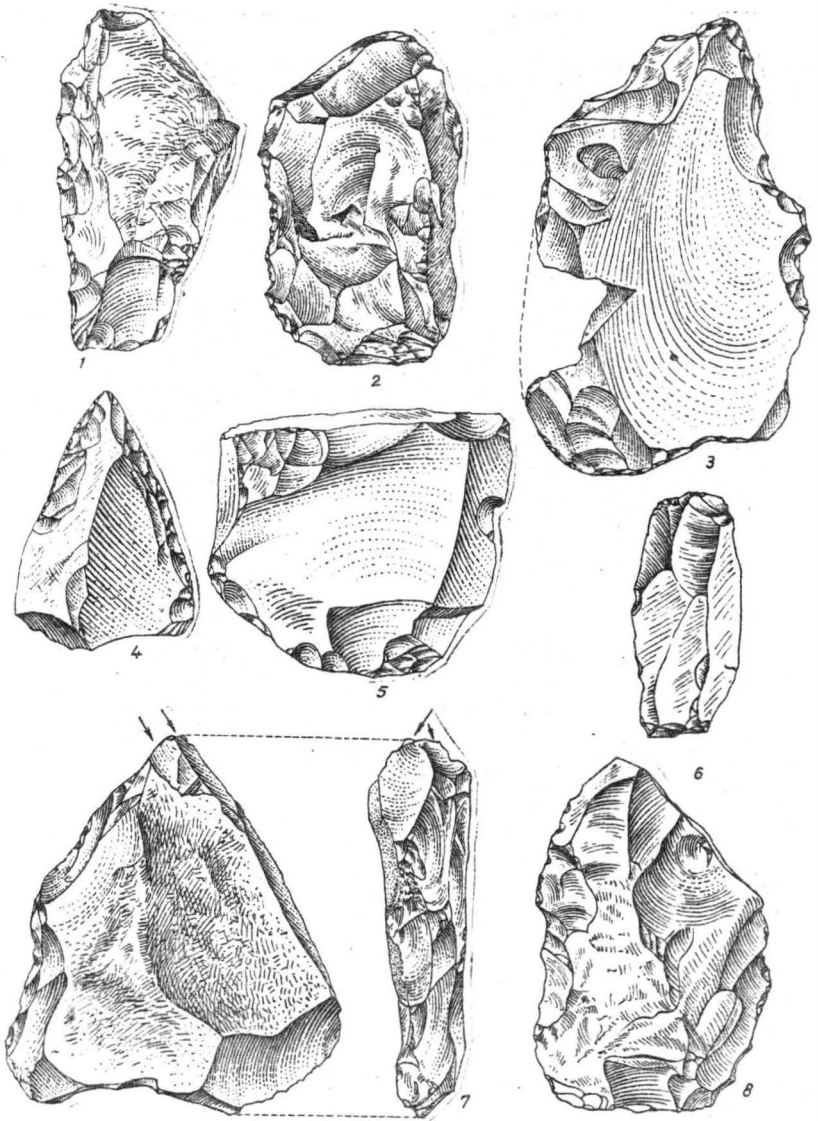
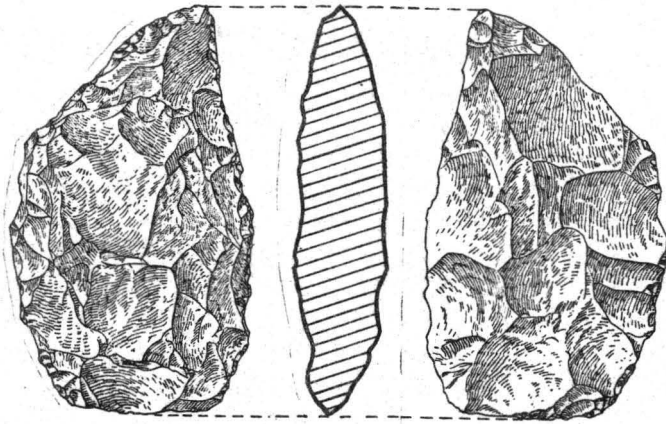
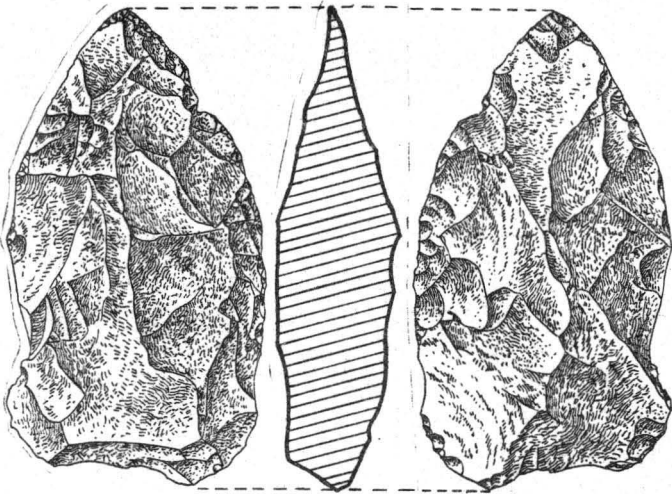

Fig.28. - Remetea-Șomoș, nivelul I: 1-3, 6-8, Șomoș I; 4, Șomoș II, musterian târziu.
 - Remetea-Șomoș, nivelu I: 1-3, 6-8, Șomoș I; 4, Șomoș II, moustérien tardif.

1

2

Fig.29. - Remetea-Șomoș I, nivelul I, musterian târziu.
 - Remetea-Șomoș I, nivelul I, moustérien tardif.

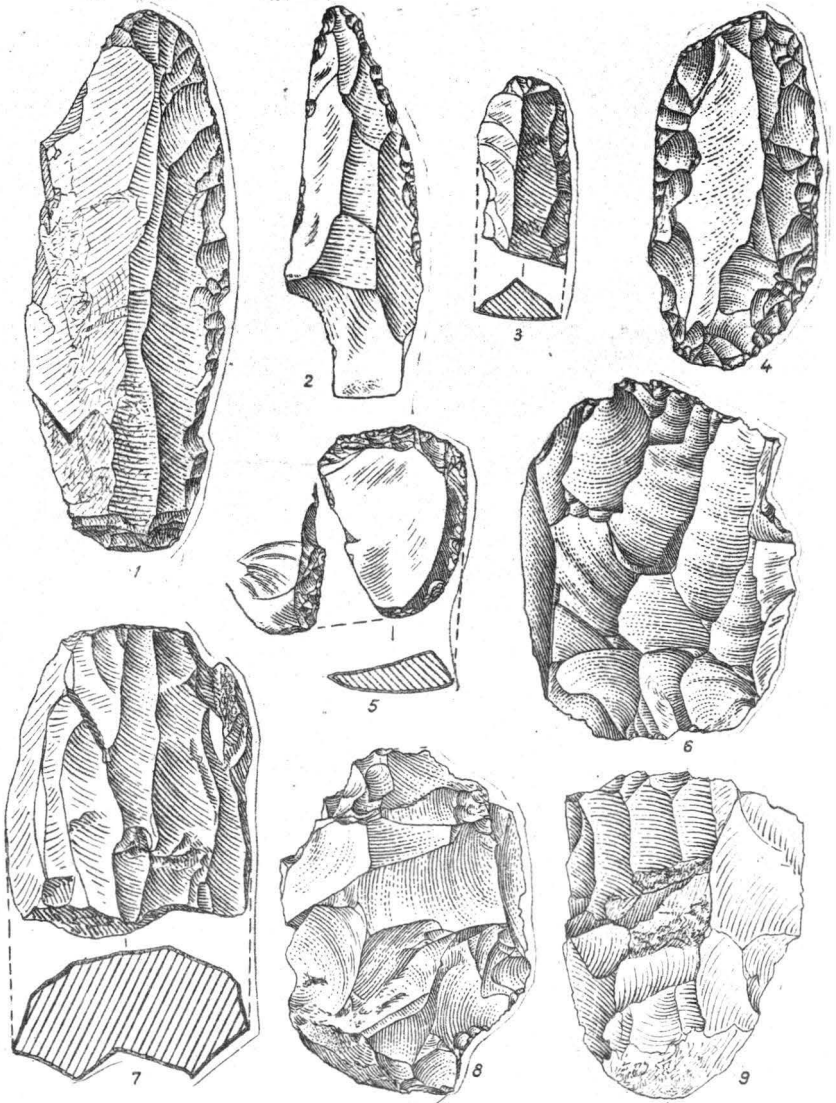

Fig.30. - Remetea-Șomoș I, nivelul II, aurignacian mijlociu.
 - Remetea-Șomoș I, niveau II, aurignacien moyen.

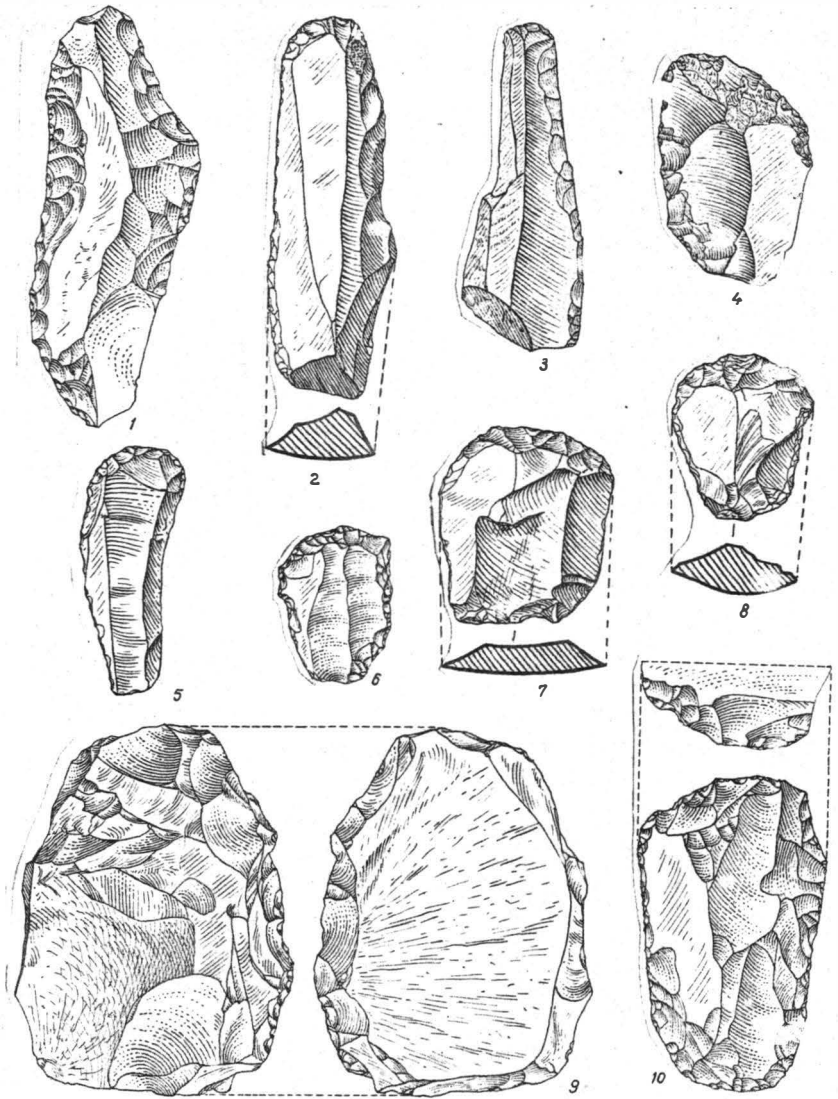

Fig.31. - Remetea-Șomoș I, nivelul II, aurignacian mijlociu.

- Remetea-Șomoș I, niveau II, aurignacien moyen.

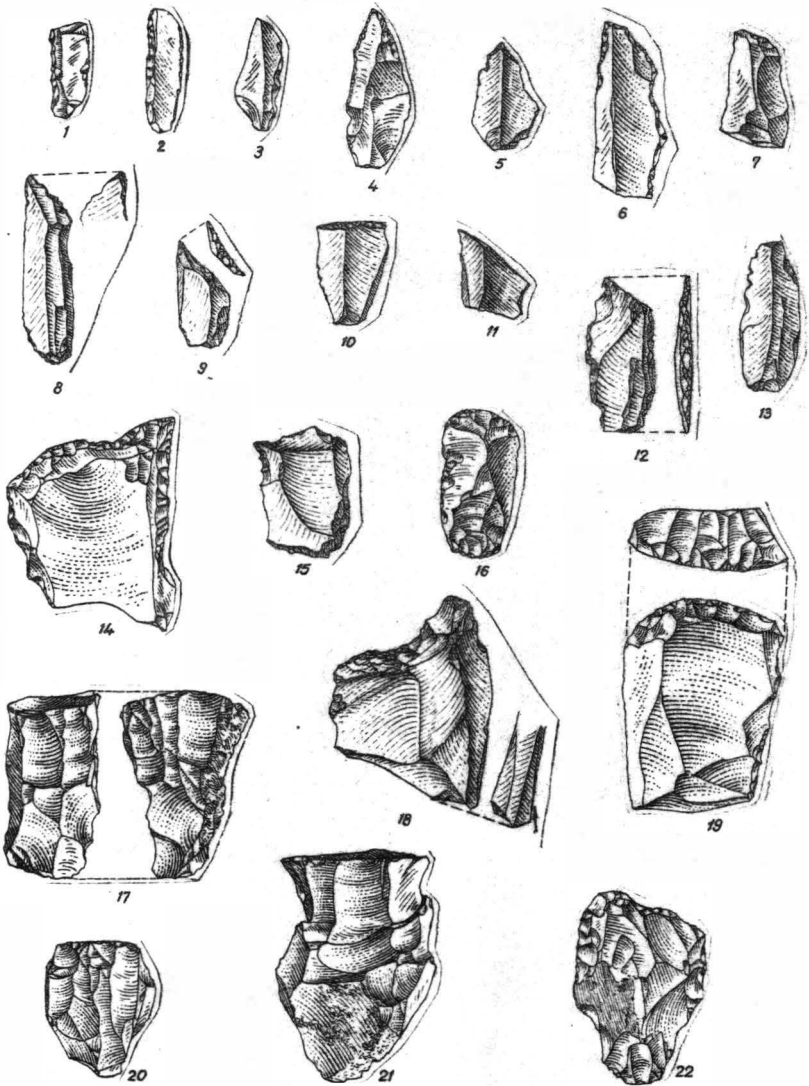

Fig.32. - Temetea-Șomoș I, nivelul III, gravettian.

- Remetea-Șomoș I, niveau III, gravettien.

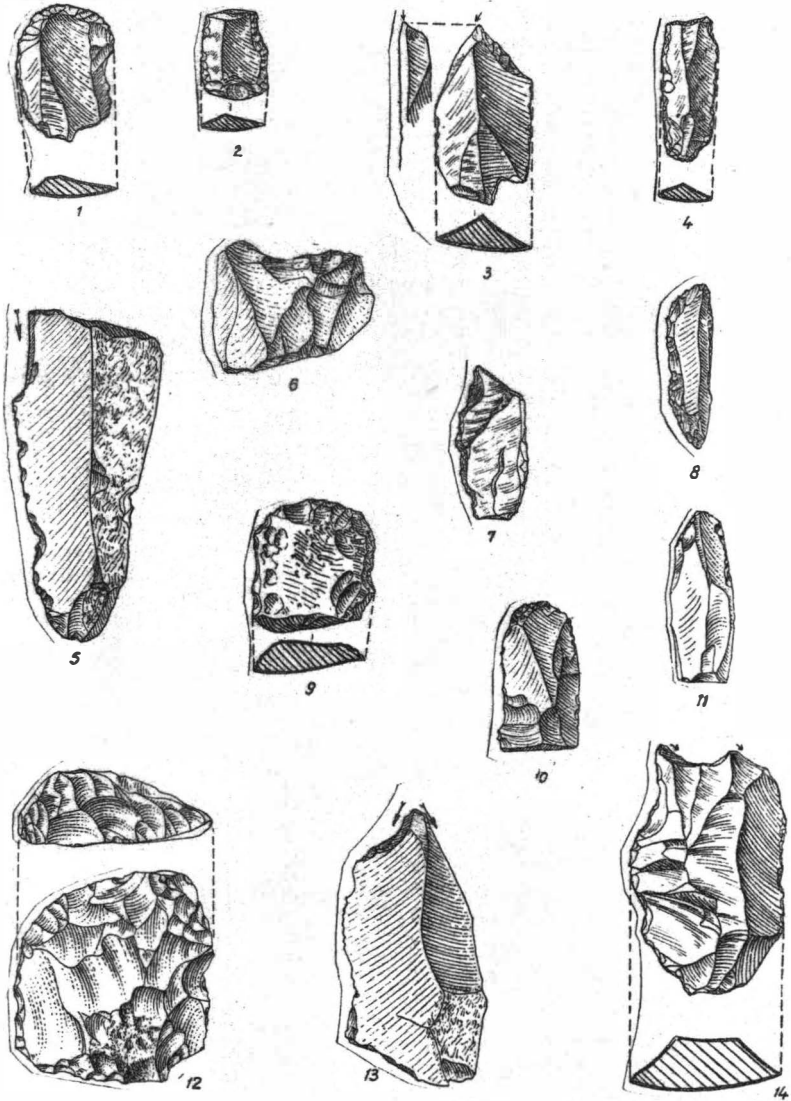

Fig.33. - Remetea-Șomoș I, nivelul III, gravettian.

- Remetea-Șomoș I, niveau III, gravettien.

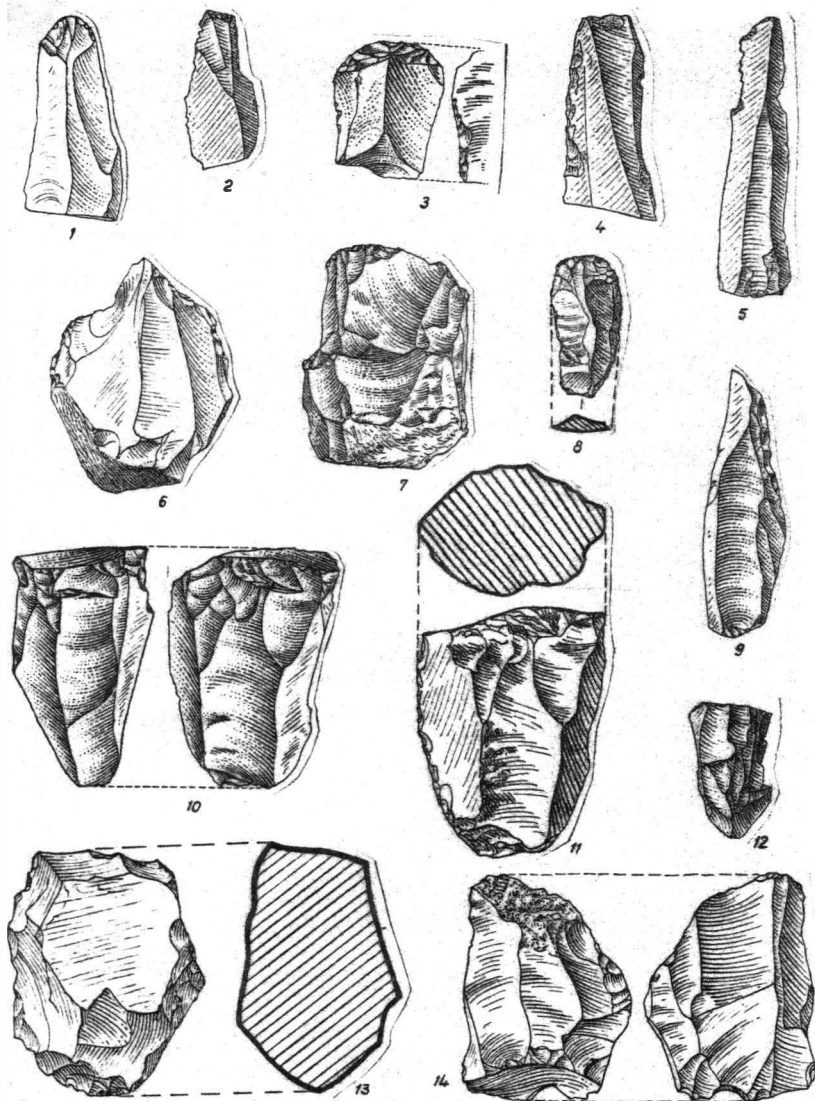

Fig.34. - Remetea-Șomoș I, nivelul III, gravettian.

- Remetea-Șomoș I, niveau III, gravettien.

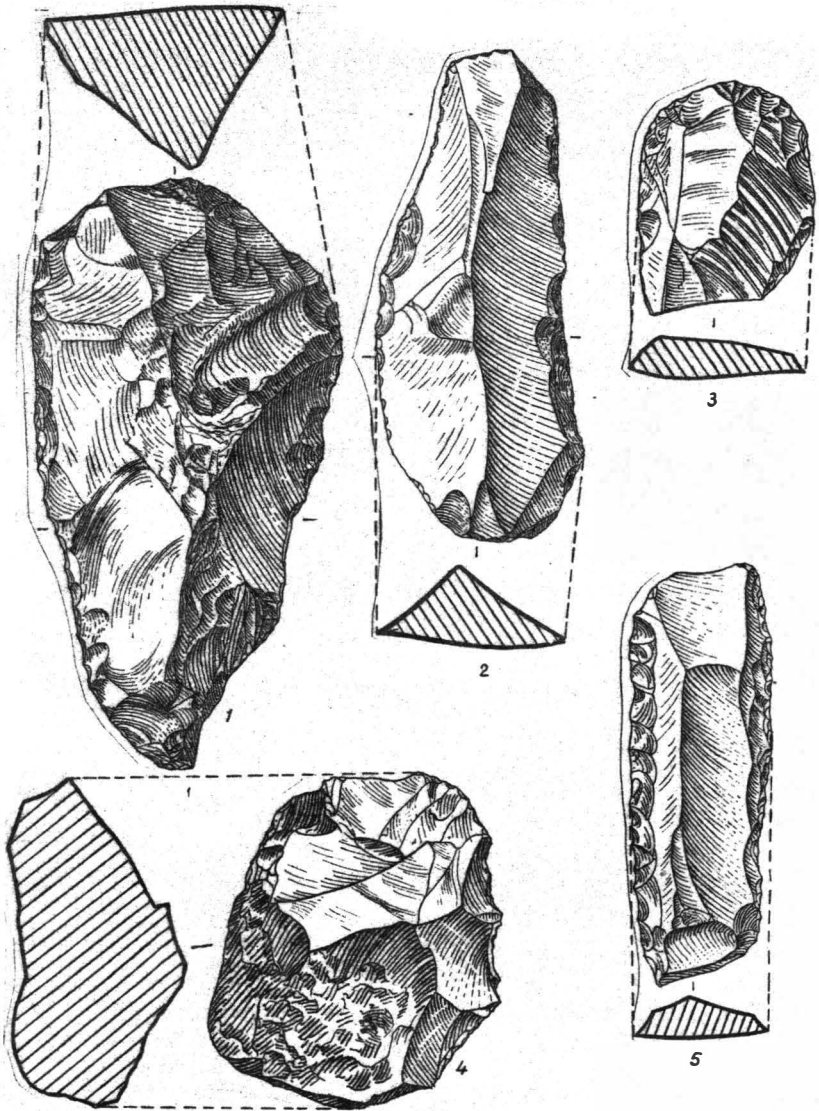

Fig.35. - Călinești I, nivelul I, aurignacian mijlociu.

- Călinești I, niveau I, aurignacien moyen.

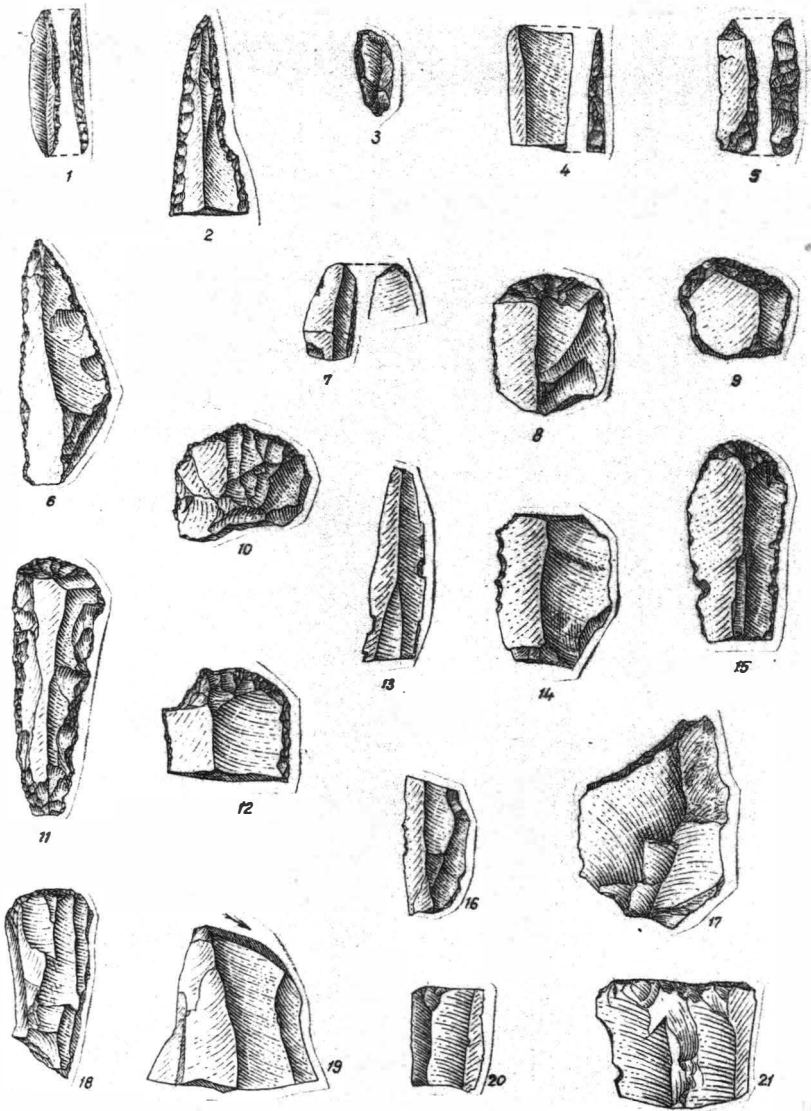

Fig.36. - Călinești 1, 12, 20-21, Călinești IV, gravettian; 2-11, 14-19, Călinești I, niv.II, gravettian.
 - Călinești : 1, 12, 20-21, Călinești IV, gravettien;
 2-11, 14-19, Călinești I, niveau II, gravettien.

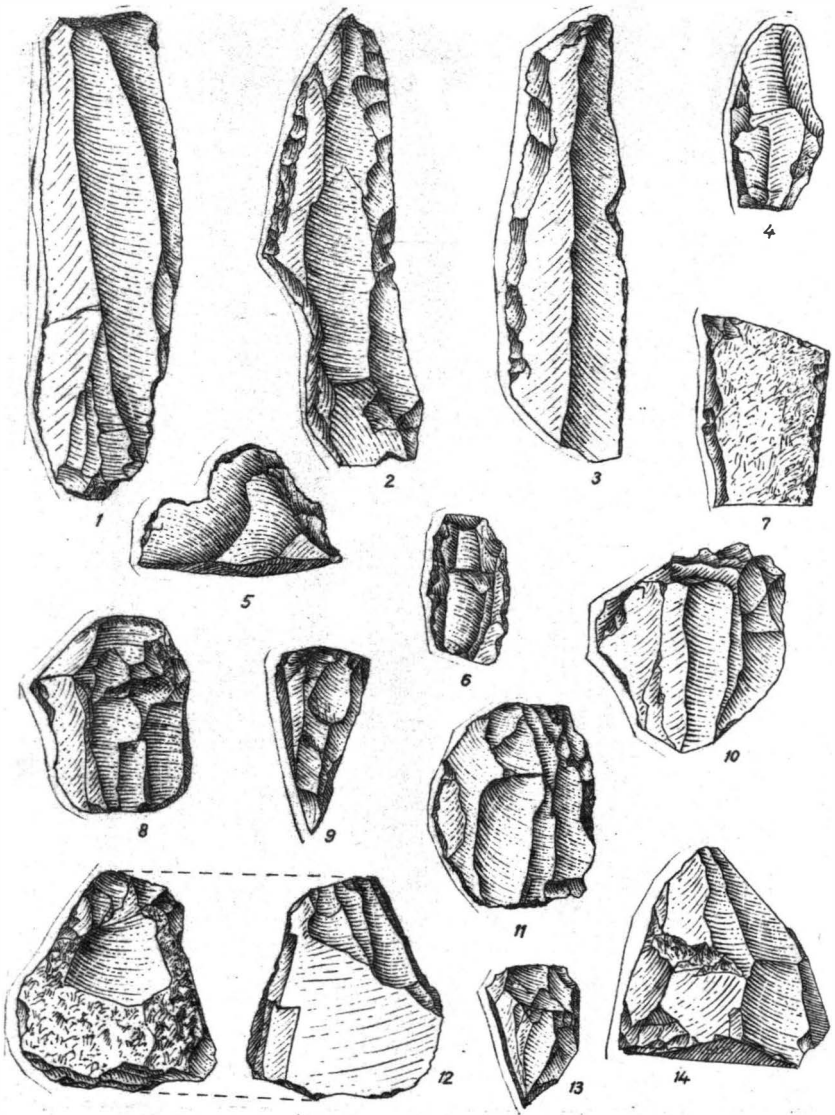

Fig.37. - Călinești I, nivelul II, gravettien.

- Călinești I, niveau II, gravettien.

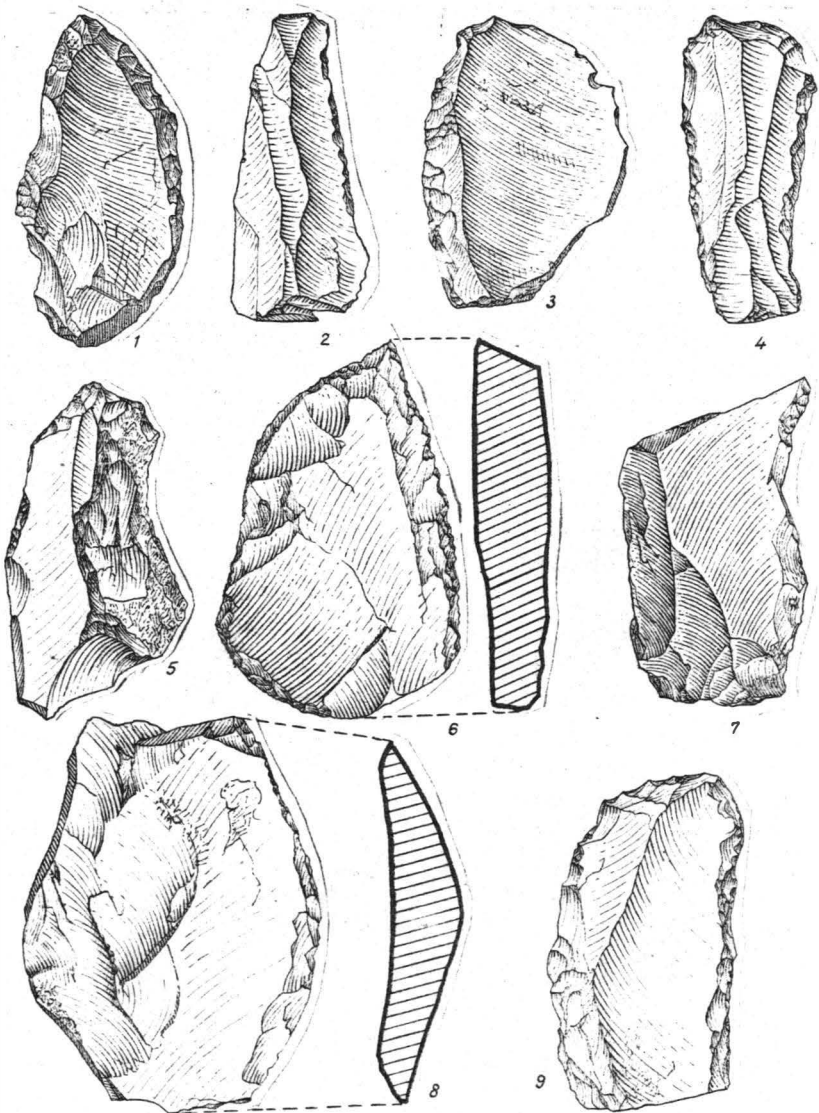

Fig.38. - Călinești II, aurignacian mijlociu.
 - Călinești II, aurignacien moyen.

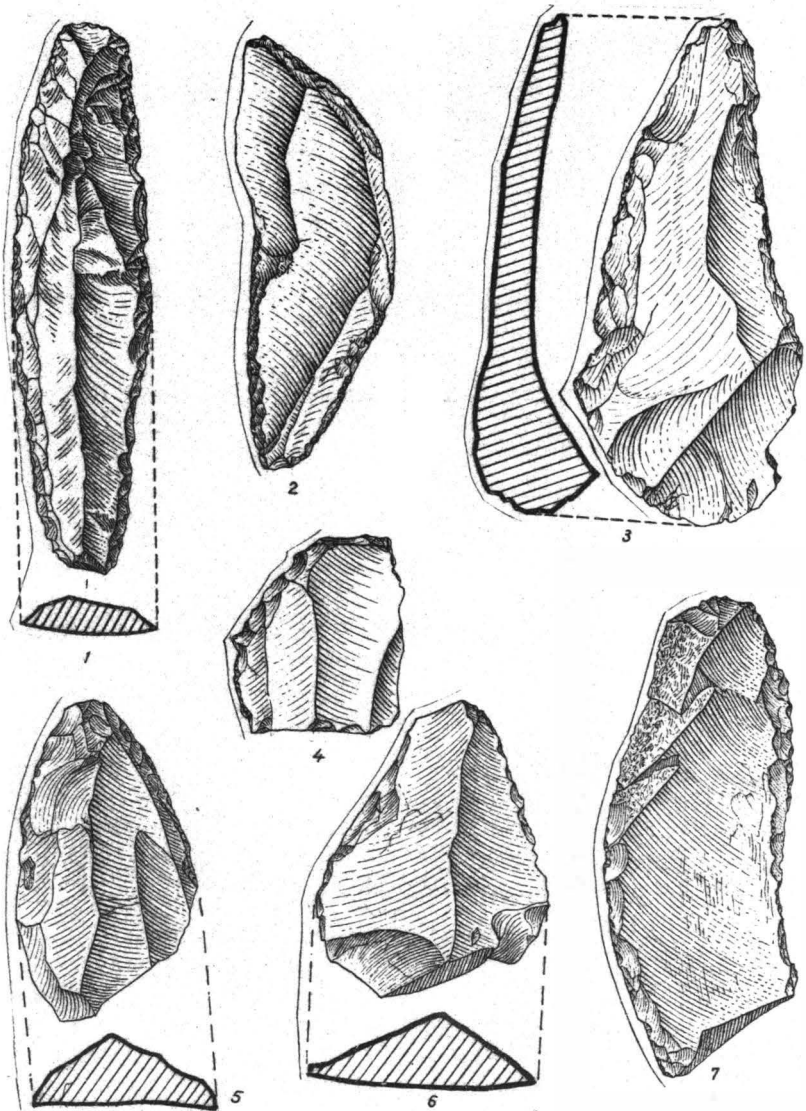

Fig.39. - Călinești II, aurignacian mijlociu.
 - Călinești II, aurignacien.

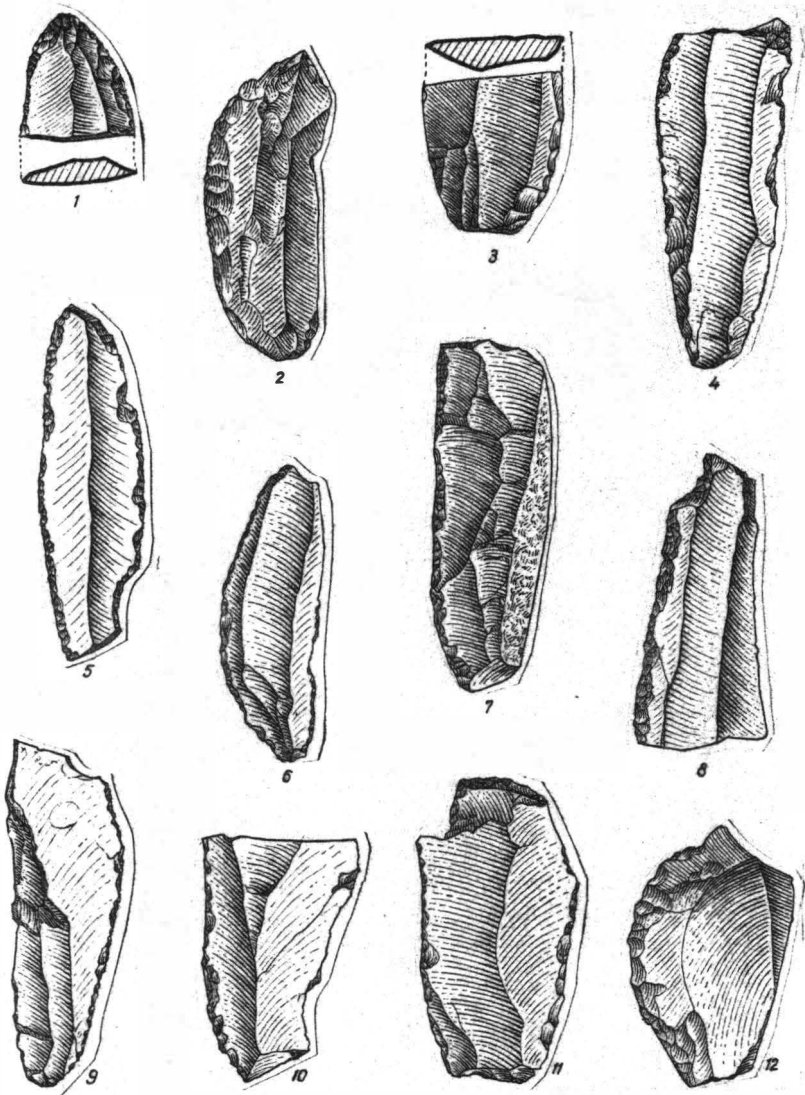

Fig.40. - Călinești II, aurignacian mijlociu.

- Călinești II, aurignacien moyen.

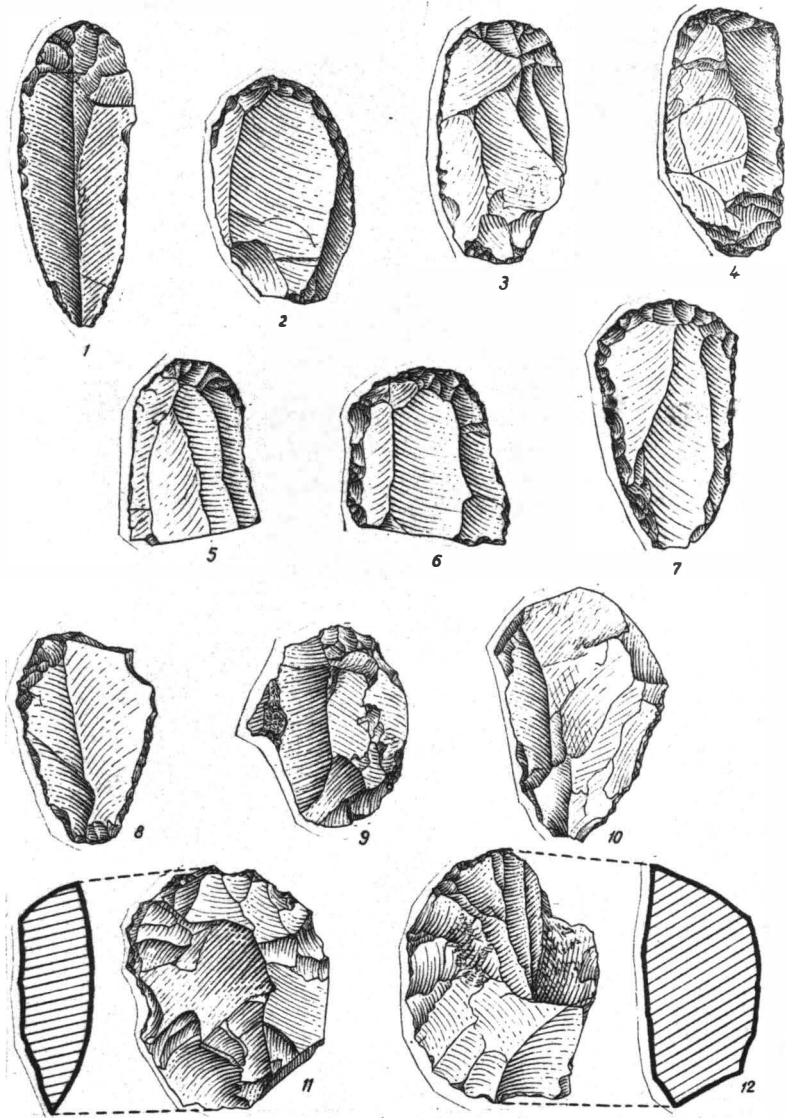

Fig.41. - Călinești II, aurignacian mijlociu.
 - Călinești II, aurignacien moyen.

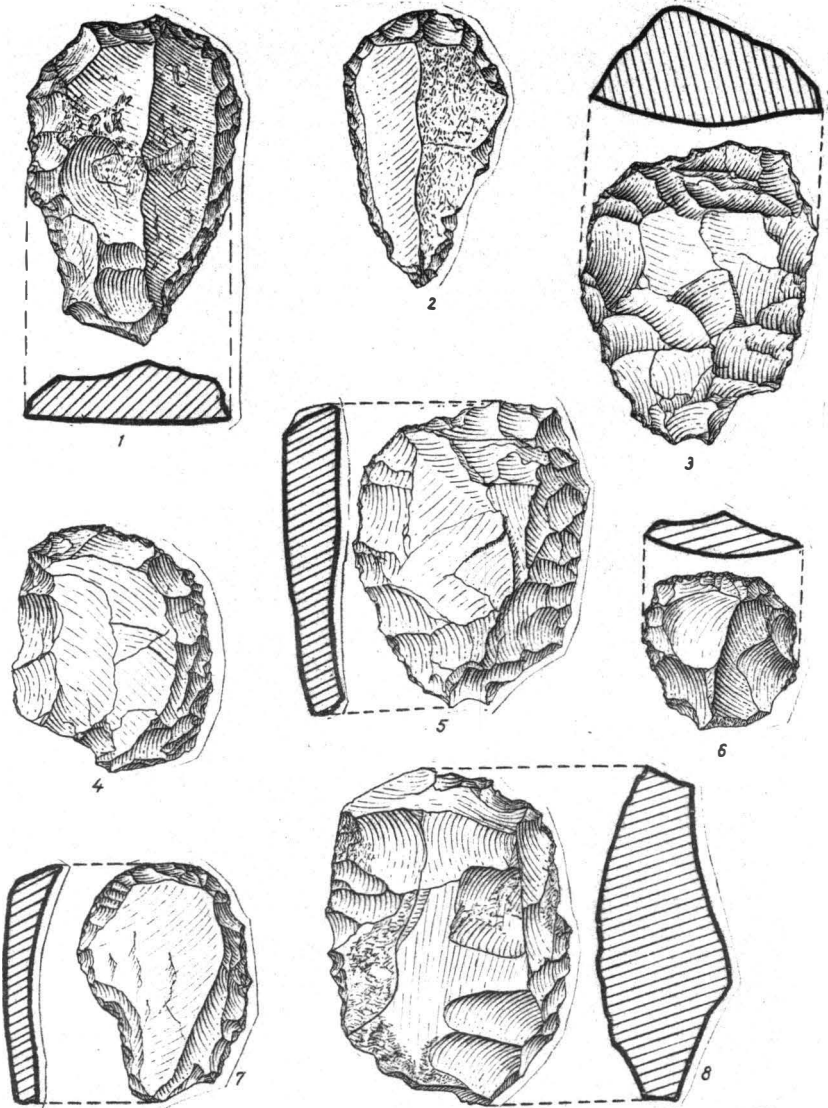

Fig.42. - Călinești II, aurignacian mijlociu.
 - Călinești II, aurignacien moyen.

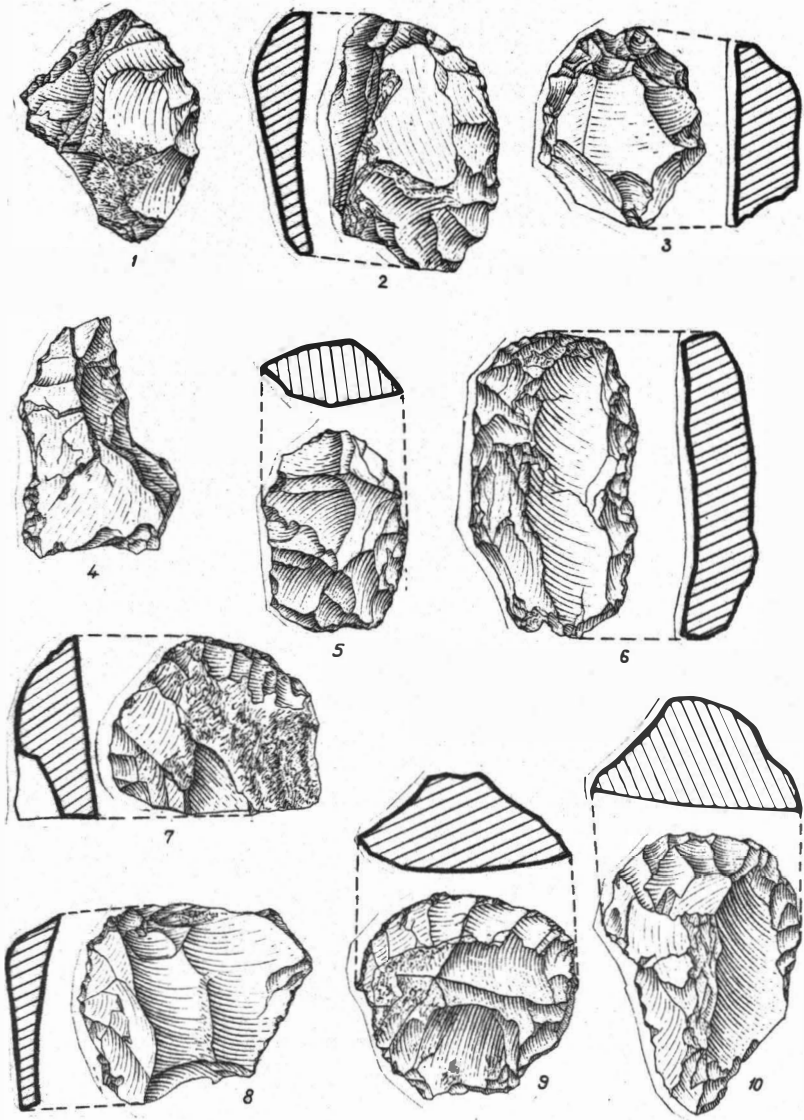

Fig.43. - Călinești II, aurignacian mijlociu.
 - Călinești II, aurignacien moyen.

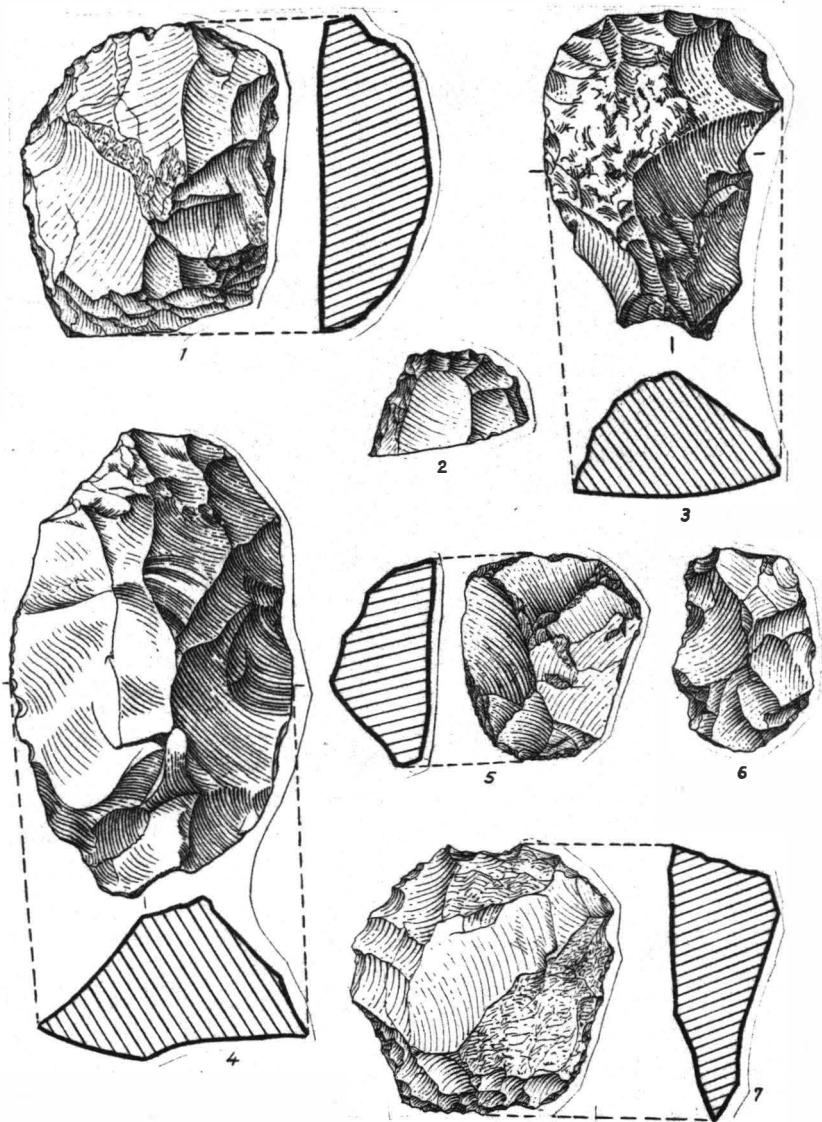

Fig.44. - Călinești II, aurignacian mijlociu.
 - Călinești II, aurignacien moyen.

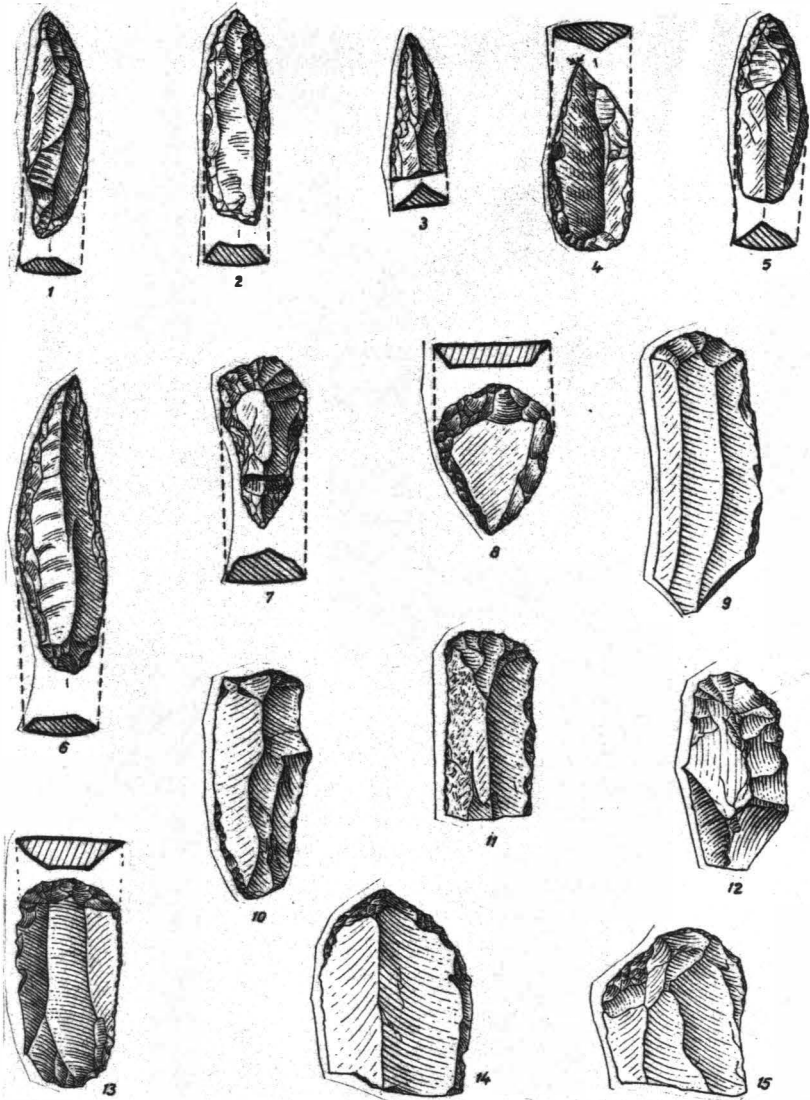

Fig.45. - Călinești II, aurignacian mijlociu.
 - Călinești II, aurignacian moyen.

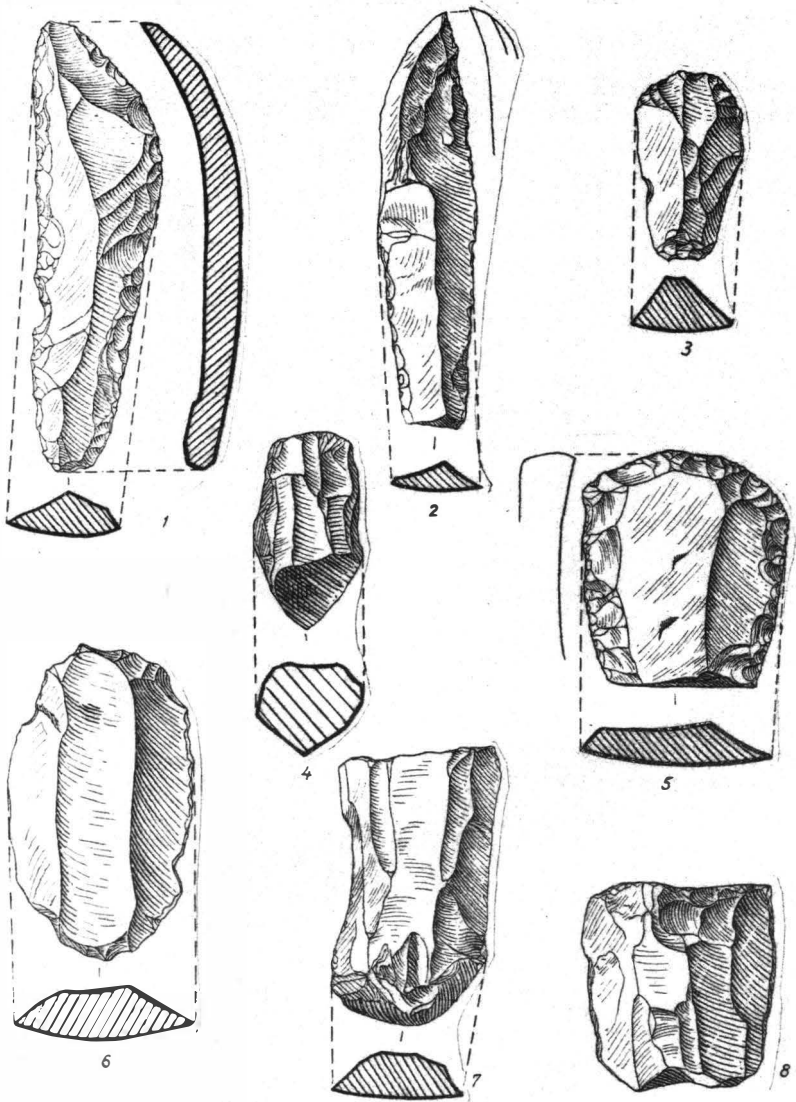

Fig.46. - Călinești III, gravettian.
 - Călinești III, gravettien.

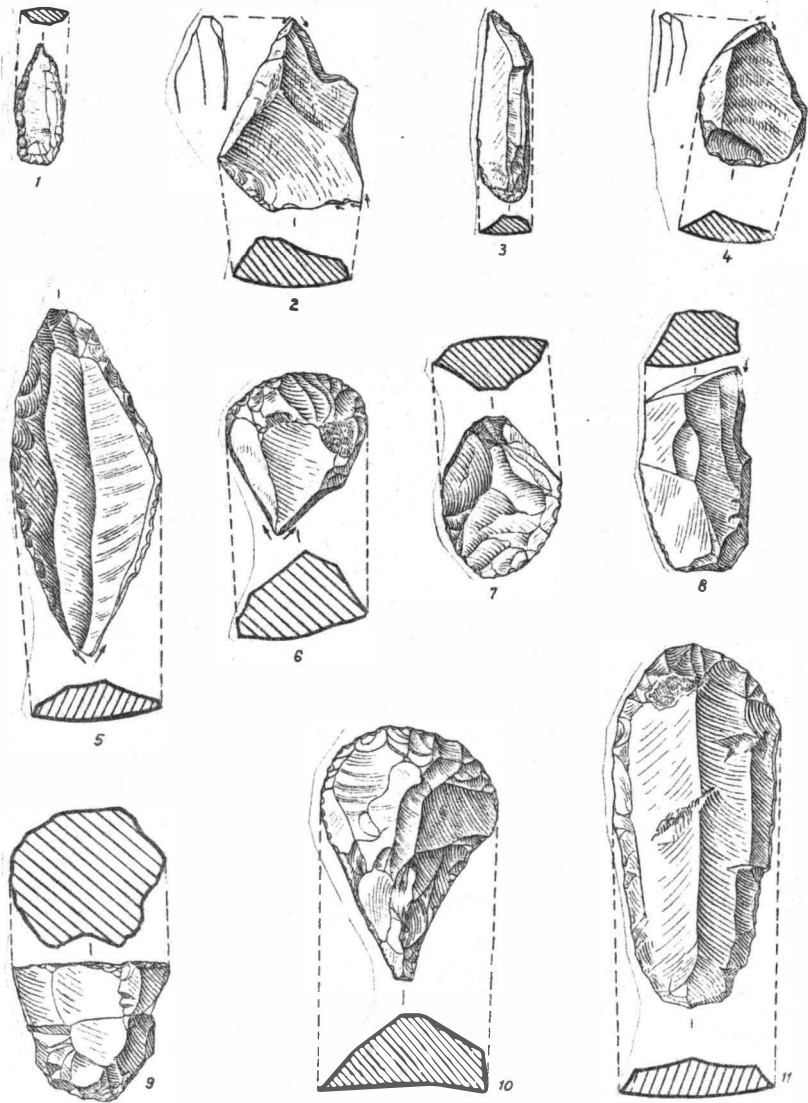

Fig.47. - Călinești III, gravettian.
- Călinești III, gravettian.

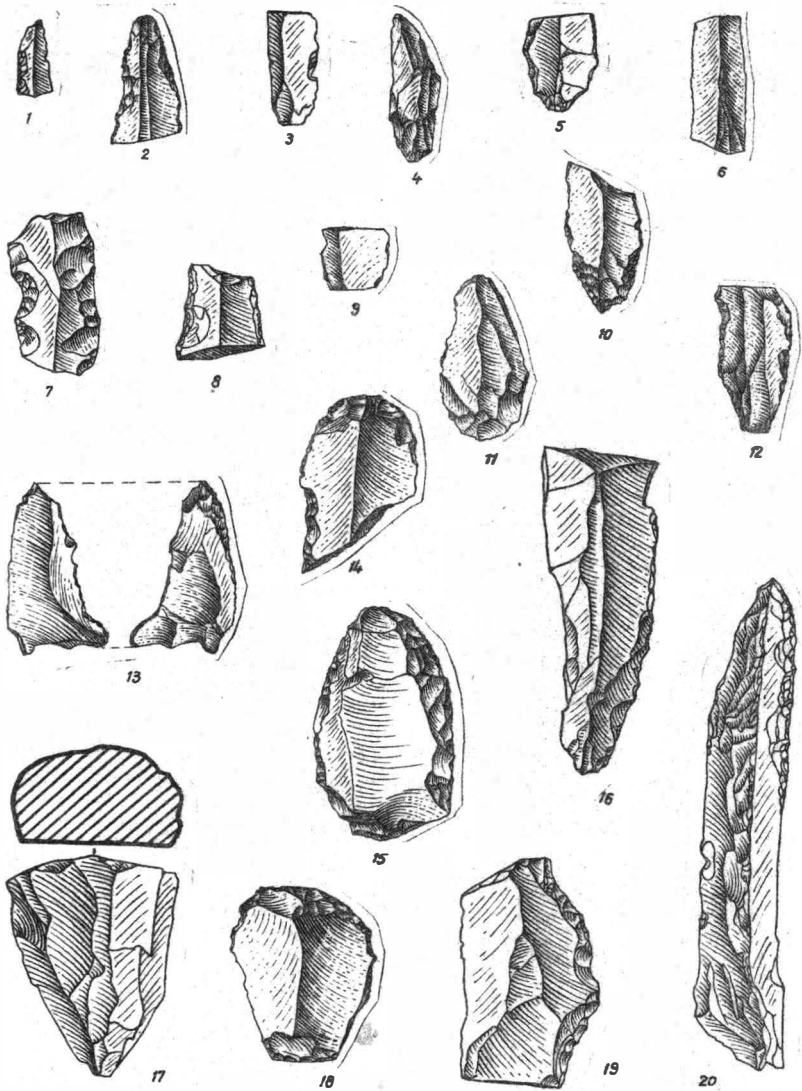

Fig.48. - Turulung-Dealul Pustiu, gravettian.
 - Turulung, - Dealul Pustiu, gravettien.

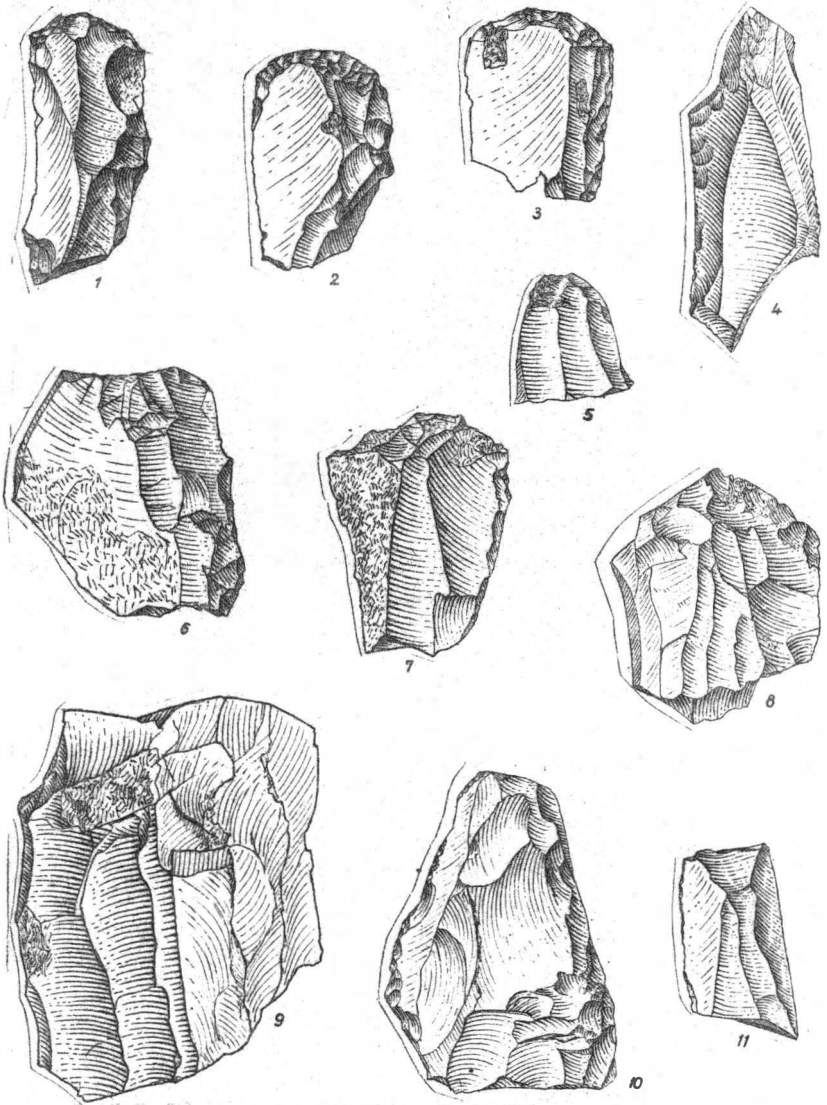

Fig.49. - Turulung-Dealul Pustiu, gravettian.
 - Turulung, - Dealul Pustiu, gravettien.

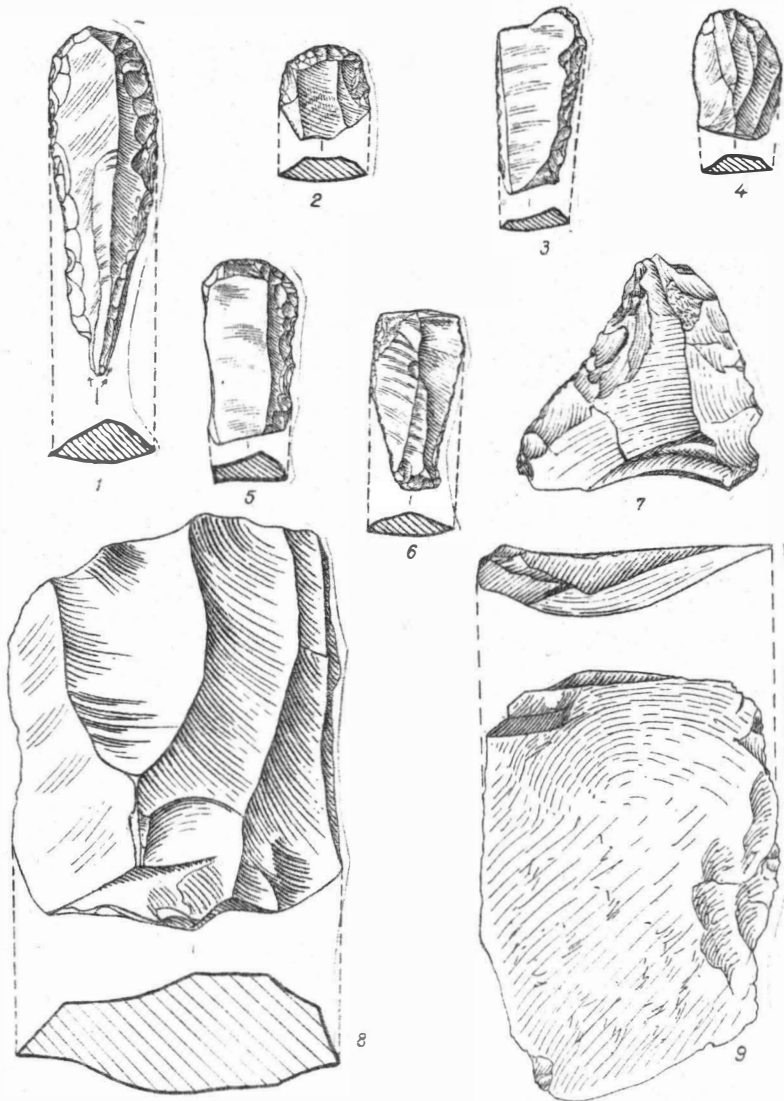

Fig.50. - 1, 3, 8, Călinești-Hurca; 2, 4-5, Orașu Nou; 7, 9 Călinești III, gravettian.
 - 1, 3, 8, Călinești Hurca; 2,4-5, Oașu Nou; 7, 9, Călinești III, gravettien.

